MŰVÉSZI IPAR

AZ ORSZÁGOS MAGYAR IPARMŰVÉSZETI MUZEUM
ÉS
A MAGYAR IPARMŰVÉSZETI TÁRSULAT KÖZLÖNYE

SZERKESZTI

A VALLÁS- ÉS KOZOKTATÁSÜGYI MAGYAR KIR. MINISTERIUM

MEGBIZÁSÁBÓL

PASTEINER GYULA

SZERKESZTŐ TÁRSAK

RADISICS JENŐ ÉS UHL SÁNDOR

1889

NEGYEDIK ÉVFOLYAM

BUDAPEST
KIADJA A MAGYAR IPARMŰVÉSZETI TÁRSULAT
1889.

306671

M. ACADEMIA
KÖNYVTÁRA

Franklin-Társulat nyomdája.

417.

MŰVÉSZI IPAR

AZ ORSZ. MAGYAR IPARMŰVÉSZETI MUZEUM
ÉS
A M. IPARMŰVÉSZETI TÁRSULAT KÖZLÖNYE

SZERKESZTI

A VALLÁS- ÉS KÖZOKTATÁSÜGYI MAGYAR KIR. MINISTERIUM

MEGBIZÁSÁBÓL

PASTEINER GYULA

SZERKESZTŐ TÁRSAK:

RADISICS JENŐ ÉS UHL SÁNDOR

IV. ÉVFOLYAM. 1889. ELSŐ SZÁM.

BUDAPEST
KIADJA A MAGYAR IPARMŰVÉSZETI TÁRSULAT
1889

MŰVÉSZI IPAR

NEGYEDIK ÉVFOLYAM. 1889. ELSŐ SZÁM.

TARTALOM.

SZÖVEG: Oldal

Adatok a magyar agyagipar történetéhez. PETRIK LAJOS-tól ... 1
Arab díszítmények. V. HERZ MIKSÁ-tól ... 17
A jó patina kérdése. JAKABFFY FERENCZ-től ... 24
A képzőművészeti társulat működése 1888. évben ... 26
Irodalom:
Uj könyvek ... 29
Folyóiratok ... 30
A magyar iparművészeti társulat ügyei ... 33
Különfélék ... 37

KÉPEK A SZÖVEGBEN:

Fajence lap a stomfai gyárból ... 3
Szenteltvíz-tartó Szent Veronika alakjával. Stomfai fajence ... 5
Stomfai fajence tányér ... 6
Stomfai fajence korsók ... 7
Schlögl János György, a tatai majolikagyár alapítója ... 10
Schlögl János Györgyné ... 11
A kairói el-Imári mecset ablakának kerete ... 17
Két könyvtábla az egyiptomi alkirály kairói könyvtárában ... 18, 19
Ablakrács bronzból az el-Bárkúkié mecset udvarán Kairóban ... 20
Bronz kopogtató az el-Iszháki mecset ajtaján Kairóban ... 21
Gerendaburkolatúl szolgált arab faragványok a Vakuf-muzeumban Kairóban ... 22

*

Szerkesztőség és kiadó-hivatal: Budapest, VI., Andrássy-út 67.

*

Az első évfolyam teljes példányai kaphatók a Franklin-Társulat kiadó-hivatalában: IV., Egyetem-utcza 4. sz. Ára 6 frt.

*

A Művészi Ipar 1889. (negyedik) évi folyamára 5 frtjával előfizetést elfogad a kiadó-hivatal.

TARTALOMJEGYZÉK.

I. A SZERZŐK NÉVMUTATÓJA BETÜRENDBEN.

Batai Gábor. *Japan nach Reisen und Studien*, II. von J. J. Rein. *Kunst und Handwerk in Japan*. I. Band, von Justus Brinckmann. *Le Japon Artistique* par G. Bing ... 211

— *Das Studium der Naturformen an kunstgewerblichen Schulen*. Vorchläge zur Einführung eines vergleichenden Unterrichts, von M. Meurer 225

Csehély Adolf. *Régi magyar hímzések a zólyomi régiségtárlaton* ... 146

Csizik Gyula. *Egy új iskolai értesítő* ... 111

— *Stilszerű rajzminták gyűjteménye a középiskolák alsó osztályai számára*. Összegyűjtötte Balló Ede 119

— *Ornamentale Pflanzenstudien, etc.*, von Ferd. Mozer ... 151

Diner József. *A művészeti tárgyak gyűjtése és hamisítása*. I., II. ... 177, 197

Dömötör László. *Az aradmegyei hímzés* ... 64

Falize L. *Egy franczia ötvös véleménye a franczia ötvösségről* ... 134

Fittler Kamill. *Az 1889. évi párisi tárlat építészete* 129

Herz Miksa. *Arab díszítmények*. V. ... 17

Jakabffy Ferencz. *A jó patina kérdése* ... 24

Jakabffy Ferencz. *Gold und Silber. Handbuch der Edelschmiedekunst*, von Ferd. Luthmer ... 149

— *Studien und Ideen über Ursprung Wesen, und Stil des Ornamentes*, von J. Häusselmann ... 187

Könyöki József. *A holicsi edények jegyei* ... 61

O. F. *Geschichte des Barock-Stiles, des Rococo und des Klassicismus* von Corn. Gurlitt ... 115

— *Vignola oszloprendszerei*. Magyarázza Palóczi Antal ... 148

— *Hauptwerke der Kunstgeschichte in Originalphotographien*, von Amster und Ruthardt ... 150

Petrik Lajos. *Adatok a magyar agyagipar történetéhez* I. II. ... 195

— *Az erdélyi kék sgraffitos edények* ... 56

Radisics Jenő. *A nagy ötvösmű-kiállítás Bécsben* 85

Sz. J. *Felső-ausztriai hagymás tálak az iparművészeti muzeumban* ... 142

Szendrei János dr. *A habánok története Magyarországon és a habán majolika* ... 161

Spitzer Mór. *Néhány adat Felső-Magyarország agyagiparának történetéhez* ... 107

II. KÖZLEMÉNYEK MUTATÓJA.

ELSŐ SZÁM.

Adatok a magyar agyagipar történetéhez. Petrik Lajostól ... 1

Arab díszítmények. V. Herz Miksától ... 17

A jó patina kérdése. Jakabffy Ferencztől ... 24

A képzőművészeti társulat működése 1888. évben 26

Irodalom:

Uj könyvek ... 29

Folyóiratok ... 30

A magyar iparművészeti társulat ügyei ... 33

Különfélék ... 37

MÁSODIK SZÁM.

A magyar iparművészeti társulat IV. közgyűlése 41
Az erdélyi kék sgraffitos edények. Petrik Lajostól 56
A holicsi edények jegyei. Könyöki Józseftől 61
Az aradmegyei hímzés. Dömötör Lászlótól 64
Irodalom:
Uj könyvek 71
Folyóiratok 74
A magyar iparművészeti társulat ügyei 77
Különfélék 82

HARMADIK SZÁM.

A nagy ötvösmű-kiállítás Bécsben. Radisics Jenőtől 85
Adatok a magyar agyagipar történetéhez. II. Petrik Lajostól 95
Néhány adat Felső-Magyarország agyagiparának történetéhez. Spitzer Mórtól 107
Egy új iskolai értesítő. Csizik Gyulától.
Irodalom:
Könyvismertetés: Cornelius Gurlitt: *Geschichte des Barock-Stiles, des Rococo und des Klassicismus.* O. F.-től 115
Balló Ede: *Stilszerű rajzminták gyűjteménye a középiskolák alsó osztályai számára.* Csizik Gyulától 119
Folyóiratok 119
Különfélék 125

NEGYEDIK SZÁM.

Az 1889. évi párisi világtárlat építészete. Fittler Kamilltól 129
Egy franczia ötvös véleménye a franczia ötvösségről 134
Felső-ausztriai hagymás tálak az iparművészeti múzeumban Sz. I.-től 142
Régi magyar hímzések a zólyomi régiségtárlaton. Csehély Adolftól 146
Irodalom:
Könyvismertetés: Palóczi Antal, *Vignola oszloprendszei.* O. F.-től 148
Ferd. Luthmer, *Gold und Silber, Handbuch der Edelschmiedekunst.* Jakabffy Ferencztől 149
Amster und Ruthardt, *Hauptwerke der Kunstgeschichte in Originalphotographien.* O. F.-től 150
Ferd. Moser, *Ornamentale Pflanzenstudien etc.* Csizik Gyulától 151
Uj könyvek 152
Folyóiratok 154
Különfélék 156

ÖTÖDIK SZÁM.

A habánok története Magyarországon és a habán majolika. Dr. Szendrei Jánostól 161
A művészeti tárgyak gyűjtése és hamisítása. I. Diner Józseftől 177
Két kút kovácsolt vasból 183
Irodalom:
Könyvismertetés: J. Häuselmann, *Stilduen und Ideen über Ursprung, Wesen und Stil des Ornamentes.* Jakabffy Ferencztől 187
Folyóiratok 190
Különfélék 192

HATODIK SZÁM.

A művészeti tárgyak gyűjtése és hamisítása. II. Diner Józseftől ... 197
Irodalom:
Könyvismertetés: *Japan nach Reisen und Studien.* II., von J. J. Rein. — *Kunst und Handwerk in Japan.* I., von Justus Brinckmann. — *Le Japon Artistique* par S. Bing. Batai Gábortól ... 211
M. Meurer, *Das Studium der Naturformen an kunstgewerblichen Schulen*, Batai Gábortól ... 225
Folyóiratok ... 227
A magyar iparművészeti társulat ügyei ... 229
Különfélék ... 233

III. KÉPEK A SZÖVEGBEN.

Fajence lap a stomfai gyárból ... 3
Szenteltvíz-tartó Szent Veronika alakjával. Stomfai fajence ... 5
Stomfai fajence tányér ... 6
Stomfai fajence korsók ... 7
Schlögl János György, a tatai majolikagyár alapítója ... 10
Schlögl János Györgyné ... 11
A kairói el-Imári mecset ablakának kerete ... 17
Két könyvtábla az egyiptomi alkirály kairói könyvtárában ... 18, 19
Ablakrács bronzból az el-Bárkúkié mecset udvarán Kairóban ... 20
Bronz kopogtató az el-Iszháki mecset ajtaján Kairóban ... 21
Gerendaburkolatúl szolgált arab faragványok a Vakuf-muzeumban Kairóban ... 22
Fejlécz, rajzolta Háry Gyula ... 56
Erdélyi sgraffitos kancsók ... 57, 59
Erdélyi sgraffitos tányérok ... 58, 60
Aradmegyei hét hímzés ... 63—71
Násfa, tervezte Háry Gyula ... 72
Zsubrikolás színes selyemmel hímezve. Félnagyságú részletek a II-ik laphoz a szövegen kívül. Tervezte Háry Gyula ... 76
Faragott keret, tervezte és készítette Jaiser Gyula szobrász ... 81
Fejlécz, rajzolta Háry Gyula ... 82
P jegyű majolika tál. (Talán Pongyelok.) ... 99
Pápai kőedény ... 103
Kassai kőedény ... 105
Négy kép C. Gurlitt, *Geschichte des Barokk-Stiles* stb. czímű könyvéből 116, 118, 120, 121
XV. Lajos ízlésű teakészlet és asztal, ezüstből. Készítette Christofle ... 135
Ón kancsó és tál. Készítette Briot ... 137
Évfordulati karperecz czizelált aranyból. Készítette Bapst és Falize ... 137
Színes díszítésű ezüst kosár. Készítette Christofle ... 140
E négy kép a *Revue des Arts décoratifs* 1889. julius számából vétetett.
Két felső ausztriai hagymás tál ... 142, 143
Arany és ezüst hímzésű gránátalmák, a zólyomi róm. kath. egyház tulajdonában levő kendőn. XVIII. század ... 145
Színes selyemmel, arany és ezüst szállal hímzett gránátalmák a garamszögi ág. ev. felekezet tulajdonában levő battiszt foszlányon. XVIII. század ... 145
Arany szállal hímzett, rózsák a garamszögi ág. ev. felekezet tulajdonában levő batiszt kendőn. XVII. század ... 146
Vörös és kék pamuttal hímzett virágok durva vászon kötényen. XVIII. század ... 147
Vörös és kék pamuttal hímzett virágok, durva vászon kötényen XVIII. század ... 147
Ezüstből vert régi római serleg ... 149
A Merkel-féle asztaldísz Jamnitzer Venczeltől a Rothschild-múzeumban majnai Frankfurtban 150
A két utóbbi kép Ferd. Luthmer *Gold und Silber* czímű könyvéből mutatvány.
Papagály alakú korsó Petrik Lajos gyűjteményében ... 169
Kupa az orsz. m. iparműv. múzeumban ... 169
Tányér a műegyetem technológiai gyűjteményében ... 170
Tányér Spitzer Mór gyüjteményében ... 171
Korsó a műegyetem technológiai gyűjteményében 172
Kancsó az orsz. m. iparműv. múzeumban ... 173
Tintatartó Spitzer Mór gyűjteményében ... 174
Korsó és tányér Spitzer Mór gyűjteményében 175
Kút kovácsolt vasból, tervezte Árkay Sándor 182
Kút kovácsolt vasból, tervezte Schön Frigyes 184
Majolika csésze. Az orsz. m. iparműv. múzeum tulajdona ... 191

Japáni teakanna dömöczkölt díszű öntött vasból ... 210
Váza kék paizszsal máz alatt ... 212
Tányér Habert-Dys terve után ... 212
Doboz teteje zinnoberlakból metszett diszitménnyel ... 213
Teakanna, szürke-barna kőedény ... 214
Dömöczkölt diszitményű japáni váza öntött vasból ... 215
Kiotói bronz váza ... 216
Kék törülköző kendő ... 217
Mustrás kelme. Hokusai rajza ... 217
A Fujihegy pókhálón át látva. Hokusai rajza 217
Lud és csirkék ... 218
Ludak, XVIII. századbeli japáni vázlat ... 218
Toyohiro rajza (1780) ... 219
Hokusai rajzai ... 218—223
Sumboku rajza ... 224
Bronz kandelaber mintája. Tervezte és mintázta Kallós Ede ... 232

IV. KÉPEK A SZÖVEGEN KÍVÜL.

I. Serleg, tervezte Háry Gyula.
II. Zsubrikolás színes selyemmel kivarrva, tervezte Háry Gyula.
III. Metszett bőrrel kárpitozott kályha ellenző, tervezte és készítette Jaiser Gyula szobrász.
IV. Faragott diszitményű láda. Tervezte Huszka József, készítette Kupcsay János.
V. Állványos óra Budapest városházának diszitermében. Györgyi Géza terve után vasból kovácsolta Jungfer Gyula.
VI. Fiókos szekrény, puha fából, színesre festve. Tervezte Uhl Sándor. Madarassy Géza tulajdona.

MŰVÉSZI IPAR

ADATOK A MAGYAR AGYAGIPAR TÖRTÉNETÉHEZ.

Társadalmunkban általános az érdeklődés a régi műipari tárgyak és különösen az agyagipar készítményei iránt; hivatott és nem hivatott valódi szenvedélylyel gyűjti ezeket. — De az érdeklődés legtöbb esetben a divat hatásának köszönhető s a magángyüjtemények legtöbbnyire csak az éttermek diszítésére és a gyűjtők hiúságának kielégítésére szolgálnak. Legalább erre a meggyőződésre kell jutnunk, ha irodalmunkban hiába keressük agyagiparunk történetét, vagy legalább az arra vonatkozó adatokat, mert mielőtt valaki arra vállalkoznék, hogy agyagiparunk történetét megírja, előbb az adatokat kellene összegyűjtenie, hogy ezek összegezése által a múlt idők kulturális fejlődésének képe felderíthető legyen. Ily adatok eddig közölve nincsenek s az agyagiparunkra vonatkozó néhány czikk, mely itt-ott megjelent, nem alapszik komoly tanulmányon. Kivételként említem föl Pap Jánosnak e folyóirat múlt évi folyamának utolsó számában megjelent *A magyar fazekas ipar* című érdekes és igen tanulságos dolgozatát.

Pap a kisipar terményeivel foglalkozván, helyes irányt követ abban, hogy jelenlegi népiparunkat vidékenkint ismerteti meg. A modor és a technika egyes vidékekre nézve jellemző. Ezek régi időtől változatlanúl maradtak fenn s csak művészileg hanyatlott a fazekasság, úgy hogy az egyes vidékek jelenlegi iparát ismervén, a régibb tárgyakat is a modor alapján vidékek szerint osztályozhatjuk. Pulszky Károly is foglalkozott e tárgygyal. Az *Archæologiai Értesítőben* (Uj folyam II. köt. 254. old.) megjelent czikke azonban csak átalában szól agyagiparunk történetéről, amennyiben azt tűzte czéljául, hogy megjelölje az utat, melyen haladnunk kell, ha el akarjuk oszlatni a homályt, mely ez iparnak történetét födi. Többek között így szól: «Legyünk tekintettel a még netalán létező hagyományra — hiszen a gyárak a múlt században virágoztak». — Tényleg a hagyomány fontos adatokat szolgáltathatna még, annál inkább, mivel agyagiparunk fejlettebb korszaka nem is oly nagyon régi.

Igaz, hogy kimerítő és mindig megbízható adatokat a hagyomány útján nem fogunk nyerni, de ha az érdeklődő gyűjtők mind azt, a mit megbízható emberektől hallottak, közölnék, még is igen fontos anyagot nyerhetnénk, mely a kutatóknak legalább útba igazítást adna, hogy hol keressenek és hogy átalán milyen kérdéseket kellene az okmányokból még felderíteni vagy helyreigazítani.

E soraimnak is csak az a czélja, hogy útmutatásúl oly adatokat közöljek, melyeket többnyire öreg mesterektől, gyárvezetőktől, vagy munkásoktól hallottam, midőn hazai gyárainkat és a fazekasok által lakott vidékeket meglátogattam. A gyárakat és a műhelyeket felkeresve, gyakran biztos kézből régi darabokat is szereztem, melyeknek közlését annál inkább fontosnak tartom, mivel ezek összehasonlítás czéljából igen értékes anyagot képeznek, habár egyesek a művészi ipar szempontjából értéktelenek is, a mennyiben csak a közönséges árú színvonalán állanak.

Ismeretes, hogy a majolika (ónmázas vagy zománczos edény) a fejlődés legmagasabb fokát Olaszországban érte el, hogy a XVII. században terjedt el Európa többi országaiban és csak a múlt században lett átalánossá. De a majolika-ipar Olaszországból az éjszakibb vidékeken elterjedvén, egész más irányban fejlődött. A németalföldiek által Európába tömegesen behozott chinai porczellán és a fejlődő európai porczellángyárak készítményei, — habár a középosztály alig férhetett hozzájuk, ízlés dolgában mégis irányadók lettek, úgy hogy a porczellán diszítményét átvitték az ónmázas edényre is, mely a drága porczellánt pótolta. A középeurópai ónmázas edényt, mely az olasz majolikától eltérőleg rendszerint nincsen egészen befestve és a melyen a fehér alap inkább érvényesül s csak a porczellán hasonmása, durva fajencenak nevezték el. A különbség a durva fajence és az olasz majolika között ezek szerint csak is a diszítés modorában keresendő, — anyagra nézve e két áru ugyanaz, legfeljebb, hogy a festékek minőségében találhatunk még különbséget, a mennyiben a porczellánt utánzó fajence-készítők az olasz majolika palettájával már nem érvén be, egyes színeket — melyeket az ónmázban mint valódi majolika-festéket nem állíthattak elő — vastagabban festettek, úgy hogy ezek már mázfeletti festékeknek tekinthetők; sőt némelykor a fajencet már egészen a porczellán módjára máz felett is diszítették.

Hogy a durva fajencet már mióta készítik hazánkban — e kérdés megfejtésére eddig hiányzanak az adatok. Pulszky Károly a már említett czikkében helyesen utal arra, hogy mindenek előtt megállapítandó volna, hogy az ónmázas edény készítésével foglalkozó iparosok a fazekasokkal egy czéhet képeztek-e vagy külön czéhet és ha igen, mikor vált el a két czéh egymástól?

Az első kérdésre Modorban nyerhetünk némi felvilágosítást, hol a legutóbbi ideig még két czéh állt fenn, ú. m. a fazekasok czéhe, kik főzőedényt készítenek és a korsósok (Krügler) czéhe, kik régebben ónmázas, festett korsókat gyártottak és e két czéh még újabban is külön állott, ámbár a fajence-ipar Modorban úgyszólván teljesen megszünt és a korsós is csak közönséges főzőedényt készít. Más helyeken, hol jelenleg is még durva fajencet készítenek (pl. Pécsett, Baranya-Mágocson) még mindig megkülönböztetik a fehéredényest (Weissgeschirrmacher) a fazekastól.

Eszerint a fehéredényesek, kiknek mesterségük űzéséhez nagyobb technikai

ismeretekre és művészi ügyességre volt szükségük, ott a hol többen voltak, külön czéhet képeztek, de az sincsen kizárva, hogy egyesek, kik el voltak a többiektől szigetelve, a fazekasczéhhez szítottak, míg itt-ott mint szabad iparosok is folytathatták művészetüket Arra nézve legalább Ausztriában volt eset és a czéhviszonyok

Fajence lap a stomfai gyárból.

hasonlóságából azt lehet következtetni, hogy ilyen esetek nálunk is fordultak elő. C. Sitte *Über oesterreichische Bauernmajolica* czímű közleményében felemlíti, hogy «Johann Michæl Moser aus Leobersdorff bey Wienerisch-Neustadt in Unter-œsterreich» 1736. évi május 11-én kelt, a salzburgi helytartósághoz benyujtott folyamodványában engedélyt kér egy égetőkemencze és műhely felállítására következő indokolással:

«All dieweilen all hier keiner ist, der das sogenannte Weiss-Brüderische Geschirr machet, dessen sich doch sowol hoch als niedern standes Personen täglich gebrauchen, welche solches im Bedarffensfall von Nürnberg und dergleichen Orten nit ohne ungelegenheit Beschwernuss einhandeln müssen, ich aber diese *Frey-Kunst* ordentlich erlehrnet . . .» stb. E folyamodvány ellen a salzburgi fazekasok és önöntők czéhei felebbeztek és később is, mikor Moser már az engedélyt megkapta, újból azt kérik, hogy Moser csak fehéredényt készíthessen s ne legyen neki megengedve olyan munkák elvállalása, milyeneket a fazekasok készítenek.

Ezek szerint a fehér edények készítése Ausztriában szabad ipar volt s valószínűleg nálunk is, s csak később keletkezhettek külön czéhek, mikor egyes helyeken a fehéredényesek elszaporodtak.

Hogy a nálunk letelepedő fehéredényesek és a fazekasczéhek között, másrészt a már fennálló két czéh között a fentebb említetthez hasonló surlódásak és viszályok is előfordultak, azt biztosnak vehetjük és ezeknek nyomát a czéhládákban vagy a városi levéltárakban biztosan feltalálhatnánk s így a fajenceipar fejlődésére és korára vonatkozó adatok megszerezhetők volnának, ha pl. a modori, sopronyi vagy pécsi fazekas czéhládákat átkutatnók. — Hisz e városokban ez ipart nagyban űzték és az csak újabban szűnt meg.

Pap János az Erdélyben oly gyakran található ónmázas kancsókról fölteszi, hogy ezek ott is készültek. Én még kérdésesnek tartom hogy lehet-e e tárgyakat hazai készítményeknek tartani, mert nem véve számba azt, hogy e kancsók minden tekintetben a külföldiekhez hasonlítanak, nem hiszem hogy Erdélyben oly fejlett fajence-ipar lett volna, miután ennek most nyomát sem találjuk már s alig képzelhető, hogy e technika rövid idő alatt teljesen elveszett volna s hogy legalább a kemenczék ne maradtak volna meg, — az erdélyi fazekasoknál pedig zárt kemenczét sehol sem találtam. Arra nézve, hogy e durva fajence kancsók még is Erdélyben készültek, csak egy lehetőséget képzelhetek, t. i. azt, hogy ez árút a városokban szász korsósok készítették s hogy a fajence-ipar hanyatlása után a falusi fazekasok, kik az engobeált edényt olcsóbban állíthatták elő, a városi iparosokat teljesen tönkre tették. A kérdés megoldása, hogy volt-e Erdélyben oly kiterjedt és fejlődött fajence-ipar, nagyon fontos volna. Én Brassóban, hol még századunk elején 100-nál több fazekas volt, magam utána jártam a dolognak, de nem nyerhettem felvilágosítást arról, hogy a brassói fazekasok voltaképen mit és mily modorban gyártottak. Legjobb felvilágosítást a czéhláda adhatott volna, de a brassói fazekas-czéh ládája nyomtalanúl eltűnt, mikor a czéhek feloszlatása után, a ministerium a ládák beszolgáltatását a nemzeti múzeum számára kérte.

Modorban egy második fontos kérdésre, t. i. a fajenceon előforduló jegyekre vonatkozólag is útbaigazító adatot nyertem. Pulszky Károly már a jegyekre vonat-

kozólag kifejtette, hogy mily nehéz ezek értelmének megmagyarázása, mivel hasonló vagy ugyanilyen jegyek külföldi származású edényeken is előfordulnak, másrészt ugyanegy gyárból származó edényeken különböző jegyek is találhatók, mint pl. a

Szenteltviz-tartó Sz. Veronika alakjával. Stomfai fajence.

holicsi gyártmányokon is. A körülmény, melyet itt fölemlítek, nem tisztázza a jegyek kérdését, sőt inkább még bonyolultabbá teszi, de belőle épen az tűnik ki, hogy csak is a biztos kézből származó anyag tanulmányozása és összehasonlítása által

leszünk képesek a ránk maradt tárgyakat meghatározni és osztályozni. A körülmény, melyre a kutatók figyelmét fel akarom hívni, a következő: Modorban és valószínűleg minden más vidéken is, hol czéhek voltak, régebben a segédnek az a joga volt, hogy minden égetés alkalmával szabad idejében készített három darabot berakhasson a kemenczébe. E szokás egyik legüdvösebb intézkedése volt a régi czéhrendszernek s czélja csak az lehetett, hogy a munkás alkalmat találjon saját

Stomfai fajence tányér.

eszméje szerint szebben és jobban kidolgozott tárgyakat készíteni, hogy így ügyessége és munkakedve fejlesztessék. Ez a régi szép szokás még most is meg van Modorban, csak hogy a mester a berakási jogot a segédektől nehány liter borért minden égetés alkalmával megváltja.

Régebben a munkás a saját tulajdonát képező tárgyakat külön jegygyel látta el, mely rendesen a nevének kezdőbetűje volt, de gyakran más tetszés szerinti ábra is. Igy tehát ugyan abból a gyárból vagy műhelyből kikerülő tárgyakon különböző jegyek is fordúlnak elő, sőt épen a jobb, nem mindennapi készitményeken. Nagyon

valószínü továbbá, hogy a segédek ily tárgyak készítésénél gyakran külfödi vagy híresebb gyárak készítményeit mintáknak használták, és ezeket utánozván, oly tárgyak keletkeztek, melyeket a diszítés után ítélve valamely ismeretesebb gyárnak tulajdoníthatnánk, de az anyag és a kivitel megint annyira eltér, hogy a tárgy eredetére nézve kételyek támadhatnak.

Még egyet tapasztaltam Modorban, mire a gyűjtők és kutatók figyelmét fel akarom híni. Modori korsósoknál t. i. még a régi pauzákat láttam a padlásokon kosár számra heverni. Ezeknek gyüjtése vagy másolása nem csak műipari szem-

Stomfai fajence kancsók.

pontból volna érdekes, hanem e pauzák sokszor a tárgyak felismerésére és osztályozására is fontos segédeszközök lehetnének.

Eme átalános kérdésekre vonatkozó adatokon kívül Modorban a stomfai gyárról is nyertem adatokat, melyek ugy látszik még ismeretlenek, sőt Pulszky Károly *(Arch. Értesítő,* II. köt.) a stomfai gyár voltát is kétségbe vonja.

Modorban megismerkedtem az egykori stomfai gyár tulajdonosának leányával és vejével, ki Modorban korsós. Tőlük hallottam, hogy a stomfai gyár vagy inkább műhely alapítója Putz József volt. Putz a feloszlott holicsi gyár munkása lehetett,

s a gyár feloszlatása után lett önállóvá, mert abban az időben keletkezett a stomfai műhely, mikor a holicsi gyár megszűnt és Putz gyártmányain a holicsi iskola hatása csakugyan világosan látható. Hogy Putz melyik évben kezdte a gyártást, arra biztos adatokat nem szerezhettem, hanem a birtokomba került tárgyak szerint századunk első tizedében lehetett az. Putz vejénél találtam t. i. még két tárgyat, a melyet Putz fiatal korában készített: egy szenteltvíz-tartót Sz. Veronika alakjával és egy fajence lapot, melyre a máriavölgyi Szűz-Mária van festve. Mindkét tárgynak jegye:

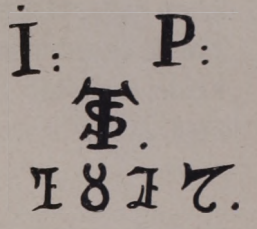

A fajence lapot, mely sajnos már eltörött s melynek része elveszett, megszereztem, de a szenteltvíz-tartót, mint családi emléket semmi áron nem akarták átengedni, elvezettek azonban egy ott lakó nőhez, ki stomfai születésü s kitől egy hasonló szenteltvíz-tartót, két kancsót és egy tányért szereztem meg. Ez utóbbi tárgyak jegyei:

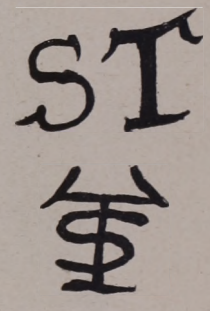

Igy tehát Putz az előbbi jegyet csak ama tárgyakon használhatta, melyeket saját családja számára készített. E külön jegygyel és 1817. évszámmal ellátott két tárgy valószínűleg házasságának első idejében készült, vagy talán menyasszonynyának nászajándéka is lehetett, mely feltevésre leányának kora is vall.

A kancsón 1811. évszám van és valószínűleg egyike a Putz legelső gyártmányainak. A stomfai műhely ezek szerint századunk elejétől Putz elhalálozásáig, a század közepéig állott fenn.

A birtokomba került Putz-féle gyártmányok a következők:

A most említett fajence lap 30 cmt. magas, szélessége 23—24 cmt. lehetett. A festmény a máriavölgyi búcsúhely Szűz-Máriáját ábrázolja *Maria Tallensis* felírással. A kép csak kékkel, a valódi majolika modorában van festve.

A szenteltvíz-tartó mely Sz.-Veronikát ábrázolja, 28 cmt. hosszú és kivitele, valamint a festékek tisztasága olyan, hogy a holicsi gyártmányokkal egy sorba állítható. A világos kékes ruhán apró virágok vannak. A kendő a szentnek jobb vállán kifogástalan szép, tiszta vörössel van festve. Kevésbbé sikerült a hússzín, mely foltosan és egyenetlenül van felrakva. Jegye:

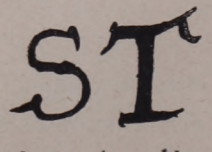

A kancsóra Sz.-Apollonia kékkel van festve, csak a dicsfény sárga. Az edény füle alatt 1811. évszám látható.

A tányér és a másik kancsó egészen a porczellán-festés modorában van festve. A festékek már a máz felettieknek hatását teszik s valószínűleg már Muffel-kemenczében is vannak égetve. Mindkettőnek jegye:

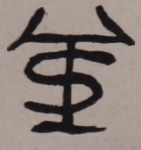

Mind e munkák után ítélve, Putz igen jól iskolázott, ügyes iparos volt. Eredetiséget munkáiban nem találunk, de törekvése, hogy jót állítson elő, kitűnik minden darabból. Virágjai talán kissé merevek, de nagy szorgalommal vannak kidolgozva és modora könnyen felismerhetővé teszi gyártmányait. Jellemző Putz munkáira nézve, hogy virágain rendesen hosszúkás (lándzsa alakú) levelek is fordulnak elő, hegyük is rendesen sárga, úgy hogy a levél zöld színe a vége felé sárgába megy át, a mit nem láttam még sem a holicsi, sem a tatai gyártmányokon. Ez utóbbi gyártmányokon a levelek mindig egyforma zöld színűek és csak nehány fekete vonallal vannak árnyékolva. Putz festékei is mind kifogástalanok s különösen vörös színe szép s könnyen megkülönböztethető a tatai piszkos színű és a holicsi sötétebb vöröstől. Jellemző továbbá a stomfai edény zománcza, mely kékesszürkének látszik, különösen ha a tataival és a holicsival hasonlítjuk össze.

Leghíresebb fajence-gyárunkról, a holicsiról, oly adatot, mely eléggé ismeretes nem volna, nem szerezhettem, de a tatai gyárról e folyóirat szerkesztőjétől tudtam meg nehány adatot, melyek eddig közölve nincsenek, tehát ezeket is fölemlítem. A tatai gyárat a mult század végén Schlögl János György alapította, kinek egyetlen leányát Pasteiner József vette nőül, kire a gyár örökségképen átszállt. Pasteiner a gyárat Fischer Farkasnak, a herendi gyár későbbi alapítójának adta el, kiről egy rokonára, Fischer Mórra, Fischer Károly a tatai gyár mostani tulajdonosának atyjára szállt át. A tatai gyár régibb gyártmányai eléggé ismeretesek. Ujabb időben fehér kőedényt és sárgás alapú finom fajencet u. n. majolikát készítenek ott, de megjegyzem, hogy a régi minták után durva fajencet még most is készítenek, de ez utánzatok a régi gyártmánytól könnyen megkülönböztethetők tiszta fehér, hibanélküli zománczoknál fogva.

Hazánkban a durva fajence gyártása csak abban az időben terjedt el, mikor Németországban már a porczellán-ipar fejlődni kezdett és míg a porczellán ritkaságánál fogva drága volt, a fajence-ipar csak nyert. De a durva fajence-iparnak meg kellett szűnnie, mihelyt a század elején a porczellán olcsóbbá lett. A technikailag tökéletlen fajence századunk elején már nem versenyezhetett a tartósabb porczellánnal és kőedénynyel és így csakis szerényebb sorsú fogyasztókra szorítkozván, technikailag és művészileg is egyre sülyedt, míg végre úgyszólván teljesen megszünt.

A fajence-ipar ezek szerint hazánkban csak rövid életű volt és ugyanezt mondhatjuk a századunk elején keletkezett kőedény-iparról is, mely magasabb fokra már nem emelkedhetett, mivel a porczellán akkor már hatalmas versenytársa volt. A fejlődő kőedény-ipar gyorsította a durva fajence-ipar hanyatlását, de maga már nem erősödhetett meg, mert a porczellán versenye mellett a kőedény-gyárak csak hamar a legközönségesebb árú előállítására kényszerültek s így kiválóbb tárgyakat nem igen gyárthattak. De e gyárak ily körülmények között technikailag sem fejlődhettek és kezdetleges állapotukból mai napig sem bontakozhattak ki. Nagy

hátránya ennek az iparnak az is, hogy a legtöbb hazai gyár uradalmak által csak a fa értékesítése czéljából alapíttatott és a bérlők kezében az ily gyárak nem fejlődhetnek.

A kőedény-gyárak fejlődése annyiban is érdekes, hogy közülök többet mint

Schlögl János György, a tatai majolika-gyár alapítója.

porczellángyárat alapítottak, vagy legalább a porczellán előállításával is foglalkoztak, de sajnos hogy mindig eredménytelenül. A porczellán-ipar története hazánkban eszerint a kőedény-ipar történetétől el nem választható.

A legrégibb kőedény-gyár, melyről tudomásunk van, a kassai, mely a múlt században már fennállott, a többiek pedig mind csak századunk első felében kelet-

keztek s köztük a legrégibb a körmöczbányai lehet, melyről a következő adatokat kaptam Szorkovszky Gábor gyárvezetőtől.

Körmöczbányán a kőedény-gyártást Wacholt Mátyás gyógyszerész és Karl Henrik vésnök 1800-ban kezdték meg Windschickel művezetővel. A gyár nem

Schlögl János Györgyné.

mutatkozott életképesnek és mikor a tulajdonosok költséges kísérletek után már többet nem áldozhattak rá, a gyárat 1820-ban a város vette kezelés alá és hogy lendületet nyerjen, részvényeket bocsátatott ki. Művezetőnek Rösst hozatták el Görgény-Szt.-Imréről, ki fiával együtt Körmöczön a porczellán-készítéssel is tett kísérleteket, de eredménytelenül. 1838-ban a gyár leégett, utóbb Tranguss vette

meg, ki 1845-ig Röss fiának a vezetése mellett és ennek halála után Wagner Ulrik művezetővel 1855-ig folytatta a gyártást. Tranguss 1855-ben bekövetkezett halála után a gyár Ujlaky birtokába került, ki nagyobbította; míg végre 1868-ban a Kossuch János czég birtokába ment át, ki Szorkovszky Gábor vezetése alatt mostanáig folytatta a gyártást.

A gyártás Körmöczbányán az első években nem volt sikeres és később is csak máz alatti kékkel egyszerűen diszítették a tárgyakat, — rendesen csak az ú. n. bécsi szalag-mustrával (Wiener Ranftlmuster) és a szőlőleveles mintával. A többszínű diszítést aránylag csak későn alkalmazták. Nagyobb műbecscsel bíró festett tárgyak csak az ötvenes évekből származnak, melyeket Schmutzler József (szül. Missben, Csehországban 1819-ben, megh. Körmöczön 1878-ban) festett, kinek még nehány máz alatt festett genre-képe őríztetik a körmöczbányai gyárban. Ugyan ez időben működött Fuchs József is (szül. Körmöczbányán 1811-ben, s megh. ugyanott 1868-ban) a körmöczi gyárban, kit jó tájkép-festőnek mondanak.

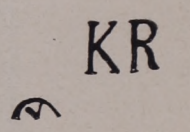

Ujabb időben a czég Angyal Béla reáliskolai tanárt bízta meg a munkások tovább képzésével és ennek hatása az utolsó évekből származó tárgyakon észrevehető. Kiválóbb tárgyakat Angyal Béla maga is festett. A legrégibb tárgyakon KR jegy van az anyagba préselve és a festő még máz alatti kékkel egy félhold alakú jegyet is festett rá. Később rendesen KREMNITZ-et találunk az edényen s csak ritkábban Körmöczbánya város czímerét. Az uj gyártmányokon KÖRMÖTZ van bepréselve és mióta Angyal a gyárban közreműködött, díszesebb tárgyakra a városi czímer ismét rá van festve.

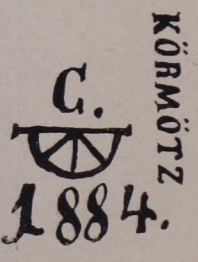

Anyagukra nézve a körmöczi gyártmányok nagyon különbözők. Birtokomban van egy régi tányér, mely hófehér és hibanélküli, de vannak nem sikerült tárgyak is. E körülmény úgy magyarázható meg, hogy egyrészt a gyárban többször változtak a művezetők, másrészt a Körmöczbánya környékén előforduló agyag változó minőségű és a szerint a mint jobb vagy rosszabb telepet tártak fel, ahhoz képest az árú minősége is időről időre más volt.

Mivel Majláth Béla birtokában jelenleg egy oly aranyozott régi edény van, mely állítólag Körmöczbányán készült (*Arch. Közlemények* XII. köt.) szükségesnek tartom még felemlíteni, hogy Szorkovszky szerint Körmöczbányán sohasem aranyoztak edényt.

A körmöczbányai gyárral körülbelül egy időben keletkezett a nagymartoni kőedénygyár, melyre vonatkozólag szintén Szorkovszkytól nyertem a bár nem egészen kimerítő adatokat. Szerinte a gyár már a század elején fennállott, mert Körmöczbányára már ebben az időben jöttek nagymartoni munkások. A gyár alapítója Ziegler volt és úgy látszik, hogy a gyár virágzott. Erre lehet legalább következtetni

arról, hogy a munkások elbeszélése után Nagy-Martonban igen víg élet volt. Ziegler nagyon kedvelte a zenét és zenekart állított össze munkásaiból, kikkel munka után elmulatott. A gyár fiára szállott és körülbelül az ötvenes évek vége felé vagy a hatvanas évek elején szűnt meg.

Szorkovszky adataiban nem bíztam nagyon, mivel Nagy-Marton vidékén fehér agyag nem fordúl elő. Azért alkalmilag magam rándúltam ki Nagy-Martonba, hol a gyárról még következő adatokat szereztem. A nyers anyagot Kőszeg vidékéről, az u. n. Steinbergből hozatták s ezt az anyagot használják még most is leöntésre a nagymartoni fazekasok.

A volt gyárépület most lakóház, még pedig a nagymartoni adóvégrehajtó tulajdona, ki csak az épület átalakítása alkalmával távolította el onnan a malmot és a régi gyári berendezést. A padláson még most is ott hevernek a régi gipszformák, melyek után ítélve, Nagy-Martonban a század elején a bécsi porczellán-gyárban divatozó antikizáló modorban dolgoztak, a mi Szorkovszky elbeszélésével is megegyezik, ki azt mondja, hogy N.-Martonban nagy mértékben készítettek áttört munkákat. A telep vasrácsos kapuján *Z.* betű és 1818. évszám látható s ez is azt bizonyítja, hogy a gyár századunk elején keletkezett.

Nagy-Martonban csak egy állítólagos Ziegler'féle edényt láttam, mely sárgásszínű, mázrepedés nélküli kőedény volt. Az edény domborművű, kék akanthusz-levelekkel van diszítve. Jegyet az edényen nem találtam és a Ziegler által használt jegyről nem sikerült felvilágosítást szerezni.

Egyike a legrégibb gyárainknak a telkibányai kőedénygyár, mely még jelenleg is működik. E gyár történetére vonatkozó adatokat Fiedler Gyula, a gyár jelenlegi bérlője, a kassai ipar- és kereskedelmi kamra 1880. évi jelentésében közölte. Szerinte e gyárat 1820 körül Bretzenheim Nándor herczeg alapította regéczi birtokán, a fa értékesítése czéljából. A gyártást 2—3 munkással az Ozsvavölgyben kezdték meg, ama helyen a hol ma is az agyagmalom áll és csak később épült a telkibányai gyártelep. Maga a herczeg is érvényesítette befolyását a gyártásra és ez időben a legjobb ízléssel kiállított porczellán-darabok készültek, a melyekből meg ma is őríznek nehány darabot a sárospataki kastélyban. A herczeg később bérbe adta a gyárat. Az első bérlő a herczegnek Mayer nevű igazgatója volt, kit Moll József kassai, utóbb Friedmann bodókőváraljai, később Martini és Gerhardt kassai lakosok követtek; majd a gyár 30 évvel ezelőtt Fiedler Gyula kezébe ment át, ki azt még ma is bérli.

A régibb bérlők alatt szürkés szinű, félporczellánszerű árú készült és a mellett kőedény is. Az ezen időszakból való árú «Regécz»-czel van bélyegezve és a bécsi porczellán mintájára az évszámmal is ellátva, t. i. úgy hogy az ezres nincsen kiirva.

Mikor Fiedler Gyula átvette a gyárat, újból a porczellángyártással tettek kísérletet és porczellánkemenczét is építettek, de a porczellángyártással nem boldogul-

tak és 1870 óta csupán csak kőedényt gyártanak. Mióta Fiedler a gyár bérlője, az áru TELKIBANYA bélyeggel van jelölve.

Telkibánya tőszomszédságában van a gróf Károlyi-féle hollóházai kőedénygyár, mely körülbelül 50 év óta áll fenn. Hollóháza múltjáról csak annyit tudok, hogy ott eredetileg üveghuta volt, melyet kvarcz hiánya miatt kőedény-gyárrá alakítottak át s ennek a radványi határban fekvő agyagtelep szolgáltatja a nyersanyagot. A gyár jelenlegi bérlője Istványi Ferencz. A gyárjegy mindig az anyagba préselt HOLLÓHAZA volt.

A többi gyárak közül első sorban dunántúli a városlődi gyár története érdekel bennünket, mivel ez is eredetileg porczellángyár volt s mint ilyent alapította Zichy Dezső gróf, néhai veszprémi püspök.

Városlődön egy öreg munkás elbeszélése szerint, egy csehországi német ember és társa Fischer, — a herendi gyár alapítója — kísérlették meg először a porczellán-gyártást. Ennek alapján feltehető, hogy Fischer, az említett idegentől különválva, Eszterházy gróf pártfogása mellett Herenden kezdte meg a gyártást; említett társa pedig Zichy Dezső grófban talált vállalkozót, ki a városlődi gyárat rendezte be. A városlődi gyár mint porczellángyár csak rövid ideig működött és nem mutatkozott életrevalónak, mert a kaolint Csehországból tengelyen hozatták. A gyár épülete csakhamar Mayer pápai kőedény-gyáros kezébe került, ki Pápán a gyártást megszüntette és Városlődön folytatta; erre őt az a körülmény is bírhatta, hogy már Pápán is városlődi agyaggal dolgozott. A városlődi gyár jelenleg is a Mayer család birtoka, de 1884 óta a budapesti Láng-czég is részvényese s azóta a közönséges kőedény-árún kívül az 1885. évi tárlat óta ismeretes, népies ízlésben diszített tárgyakat is gyártják.

Csak nehány darab városlődi porczellánt ismerek. Birtokomban van egy porczelláncsésze tálczával, igen gazdagon aranyozva. A tálczán lévő bélyegczímérben Z. D. betűket és alatta Városlőd-öt mutat.

VÁROSLÖD

A régi pápai kőedény ismeretes, legalább a dunántúli vidékeken még gyakrabban található. E kőedény anyaga sárgás, feltünően könnyű és a tárgyak rendesen igen csinosan és tisztán vannak kimunkálva. Ez különösen az áttört szélű tányérokról áll, melyeknek karimája finoman van kivágva.

PAPA

A pápai kőedényen jegynek PAPA vagy M van kiírva. A Pápa jegyet eleinte még Városlődön is alkalmazták. Ez időből származhatik egy zöld mázas, zöld levelű tányérom, melyen czímerben M. W. betű és alatta *Papa* van bepréselve. Az ujabb árúkra csak VÁROSLÖD vagy

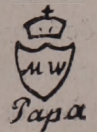

MAYER
VAROSLÖD van rányomatva.

A Városlőd szomszédságában lévő herendi porczellángyár története eléggé ismeretes, úgy hogy azt itt mellőzhetem. Felemlítem még, hogy 7—8 évvel ezelőtt Herenden a Szauer-féle kőedény-gyár keletkezett, de tudomásom szerint ott azóta már meg is szüntették a munkát. E gyárban, melyben csak közönséges kőedényt készítettek, jegynek is *Herend*-et használtak, a mit tévedések elkerülése végett szükségesnek tartok itt felemlíteni.

A magyarországi többi kőedény-gyárakról csak igen hiányos adataim vannak, melyeket itt röviden fölmemlítek, abban a reményben, hogy az olvasók közül talán adhat valaki egyik-vagy másikról némi felvilágosítást. E gyárak a következők:

Az iglói gyár, mely állítólag 1832—1869-ig állott fenn. A gyár jegye czímer a bányakalapácsokkal és *Igló* felírással.

A murányi kőedény-gyár multjáról adatokat nem szerezhettem. E gyár jelenleg is működik és bérlője Hlavacs Kornél. Az edényekre MURANY van bepréselve.

Rozsnyón is van egy kis kőedény-gyár, melynek jelenlegi tulajdonosa ifj. Dubrovszky Sándor. A gyárjegy: ROZSNYÓN.

D. S.

Az apátfalvi kőedény-gyár az ötvenes években keletkezett. Eleinte csak barna edényt (znaimi edény) készítettek s csak később tértek át a fehér kőedény gyártására. Jelenlegi bérlője Dubrovszky Sándor. A gyárjegy: APATFALVA.

Miskolczon az ötvenes években a Mildner Alajos Ferencz-féle kőedénygyár keletkezett, mely működését megszüntette, mióta a hatvanas években a gyár épülete leégett. Birtokomban lévő tányérokon e jegy látható; egy másik, úgy látszik, ujabb tányéron Miskolcz már magyarosan van kiírva.

Miskolczon 1885 óta Koos István, kinek ott már régebben porczellán-festő műhelye volt, új kőedény-gyárt állított fel.

Birtokomban van egy hengeralakú, sárgásszinű, máz fölött festett kávéskanna, melynek fenekén BATIZ van bepréselve. E jegyet Batizfalvának magyarázzák, de Batizfalván és környékén tudakozván, egy ottan létezett gyárról nem tudnak semmit s a Batiz jegy e szerint a gyáros nevére vonatkozik. Ez edényemet különben Erdélyben szereztem s valószínűen ott is kell a gyár nyomait keresnünk.

Erdélyi gyárakról biztos tudomásom csak kettőről van, ezek a görgény-szt-imrei és a brassói gyár.

A görgény-szt-imrei jelenleg is fennáll, a kincstár tulajdona és egyike a legrégibb magyar gyáraknak, legalább is a század elején, ha nem a mult század végén keletkezett a mit az a körülmény is bizonyít, hogy 1820-ban Röss művezetőt

Görgényből Körmöczre hívták. A görgényi uradalom, mint ismeretes, ez időben a Macskásy-családnak volt elzálogosítva s Macskásy ez uradalmat iparvállalatok felállítása által tette jövedelmezőbbé. Igy keletkezett az üvegcsüri üveggyár, a görgényi papirmalom és a kőedény-gyár. A gyár jelenlegi bérlője Wachner Henrik, jegye: *Görgény szt. Imre.* Ezelőtt Kessel Teréz volt a bérlő, ki állítólag *T. K.* jegyet használt; de magam régibb darabokat nem szerezhettem be és csak annyit hallottam, hogy a régibb gyártmány sárga színű volt és csak a mostani bérlőnek sikerült fehér kőedényt készíteni. E czélt egy sajátságos művelettel érik csak el, melyet itt annyival inkább fölemlítendőnek tartok, minthogy más gyárban még nem láttam alkalmazásban, sőt a technikai irodalomban sincs említve. A sárgás színű bisquitet t. i. bemártják konyhasó-oldatba és másodszor égetik, miáltal a vasoxyd mint vaschlorid elillan. Ez a művelet csak ott használható, hol a tüzelőanyag oly olcsó mint Görgényben, mert máskép a kétszeri bisquit-égetés nagyon drágítaná a gyártást; de az a hátránya is van ez eljárásnak, hogy a konyhasógőzével telt kemenczében a máz alatti festékek is elromlanak. A görgényi kőedény ez oknál fogva rendesen máz felett is van festve.

Brassóban a negyvenes években is keletkezett egy kisebb kőedény-gyár, de ez néhány évvel ezelőtt már annyira hanyatlásnak indult, hogy azóta talán már teljesen meg is szűnt. A gyárat bizonyos Pierotti — vagy Pirotti — állította fel, ki gyárjegynek koronát használt és alatta a mintaszámot.

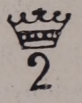

Utódja Simon J. volt, ki e bélyeget használta és ujabban a gyár Thiess K. birtokába került, kinek bélyege csak KRONSTADT

A brassói kőedény a gyártás minden korszakában sárgás színű s a máza sűrű, apró hajszálrepedésű volt. Egyszerű tányérokon kívül, melyeket csak a jegy miatt szereztem meg, az első időszakból egy vázám is van, melynek virágcsokrai és fűzérei eléggé ügyesen vannak festve, de a színek tisztátlanok és tompák.

* * *

Ez adatok felsorolása talán egyhangúvá is vált, de szükségesnek tartottam közlésüket, mivel nagyobb része a hagyományon alapúlván, nyomuk nagyon könnyen el is veszhet.

Soraim czélját elértnek tekinteném, ha itt-ott egy olvasót arra bírhatnék, hogy hasonló adatokat közölne. Az ilyen szétszórt adatok egyenkint akár milyen lényegtelennek látszassanak is, összegyűjtve és közölve még is oly anyagot képeznének, melynek alapján egy hivatott toll hazánk agyagiparának történetét megírhatná.

Petrik Lajos.

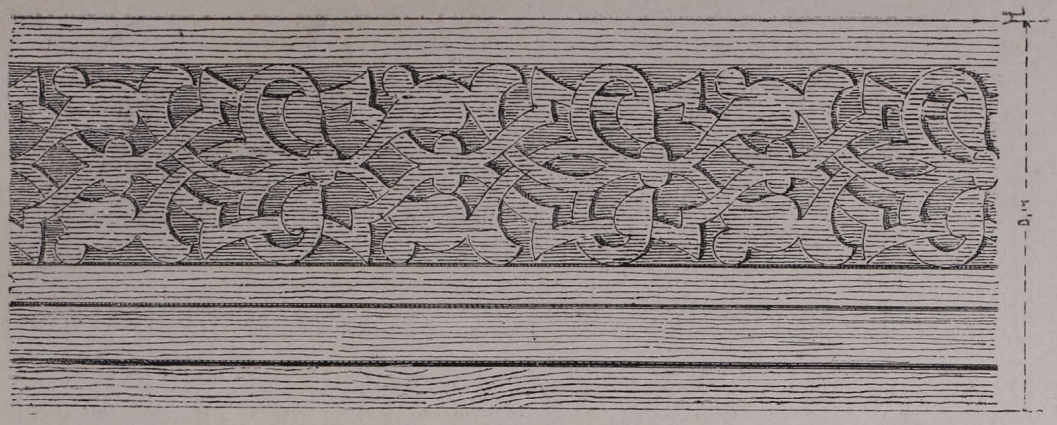

A kairói el-Imari mecset ablakának kerete.

ARAB DISZÍTMÉNYEK.

V.*

Mikor kiejtjük e szót: keleti művészet, az első, a mire gondolunk, a ragyogó, utólérhetlen tökélylyel csoportosúlt színpompa és összhang. Ez kapja meg mindenek fölött az európai embert, kinek a jelen század kezdete óta a szín iránt nincs érzéke, ha keleti tárgyat lát. Lelke szomjazik a szín után; de mivel maga elvesztette abbeli tehetségét, hogy a színnel bánni tudjon: ittas lesz a Kelet termékeinek láttára, bámulja, csodálja s csak arra van szeme. A keleti szőnyegek, szövetek óriási elterjedésének oka a színek varázsában rejlik; vajjon hány embernek jut eszébe rajzát is megfigyelni? Itt mutatunk be példát arra nézve, hogy a nyugati népek a Kelet művészetét csak félig szokták élvezni.

Az egyptomi alkirály kairói könyvtárában másoltam le e két könyvtáblát. Korukat nem tudtam meghatározni, mert az eredeti munka, mely utmutatást szolgáltathatott volna, el lett távolítva. Egyébiránt ezt nem is tartom fontos körülménynek, mikor czélom csak az: figyelmeztetni az olvasót, hogy a Keleten a forma tökélye egyenrangú a színek összhangjával.

A tábla síma bőrrel van bevonva, diszítése, miként rajzunkból is látni, csak egyszerű vonalakból áll, melyek aranynyal préselvék az alapba. A művész lemondott a szín hatalmas segédeszközéről s egyesegyedül a formák által kívánt hatni. Az első, a mi a táblát borító arabeskek megtekintésénél tanulságként levonható a következő elv: szabályos alakú felület diszítése legmegfelelőbb akkor, a mikor annak beosztása is szabályos, alkatelemeit illetőleg pedig határolt számú részek ismétléséből áll, miként e táblán. A diszítmény középpontja liliomos végű egy arabeskből és két virágból megszerkesztett négyszög, melynek csúcsai az

* *Művészi Ipar* 1887-ik évi folyam 24, 28, 198 és 1888-ik évi folyam 56-ik oldal.

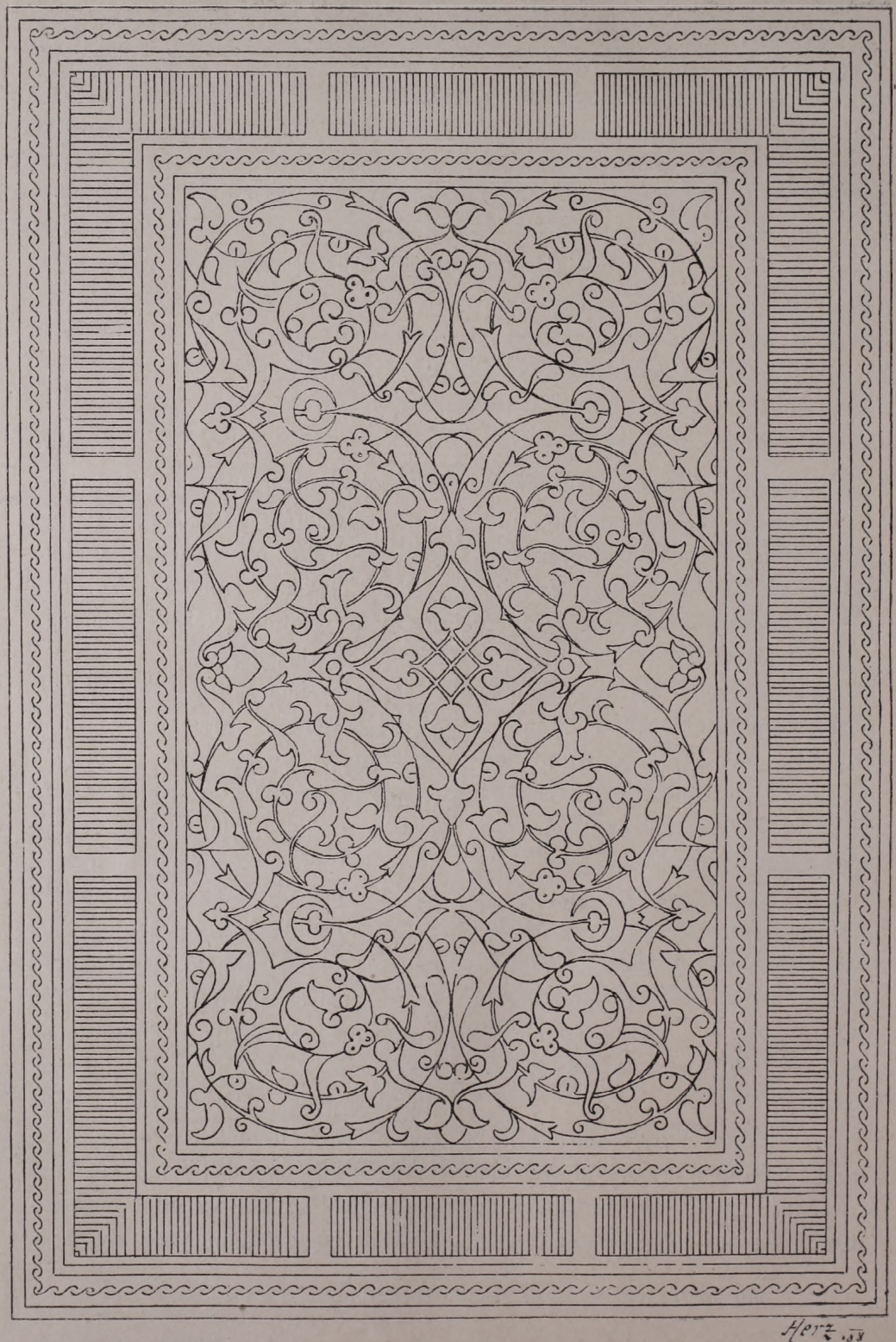

Könyvtábla az egyiptomi alkirály kairói könyvtárában.

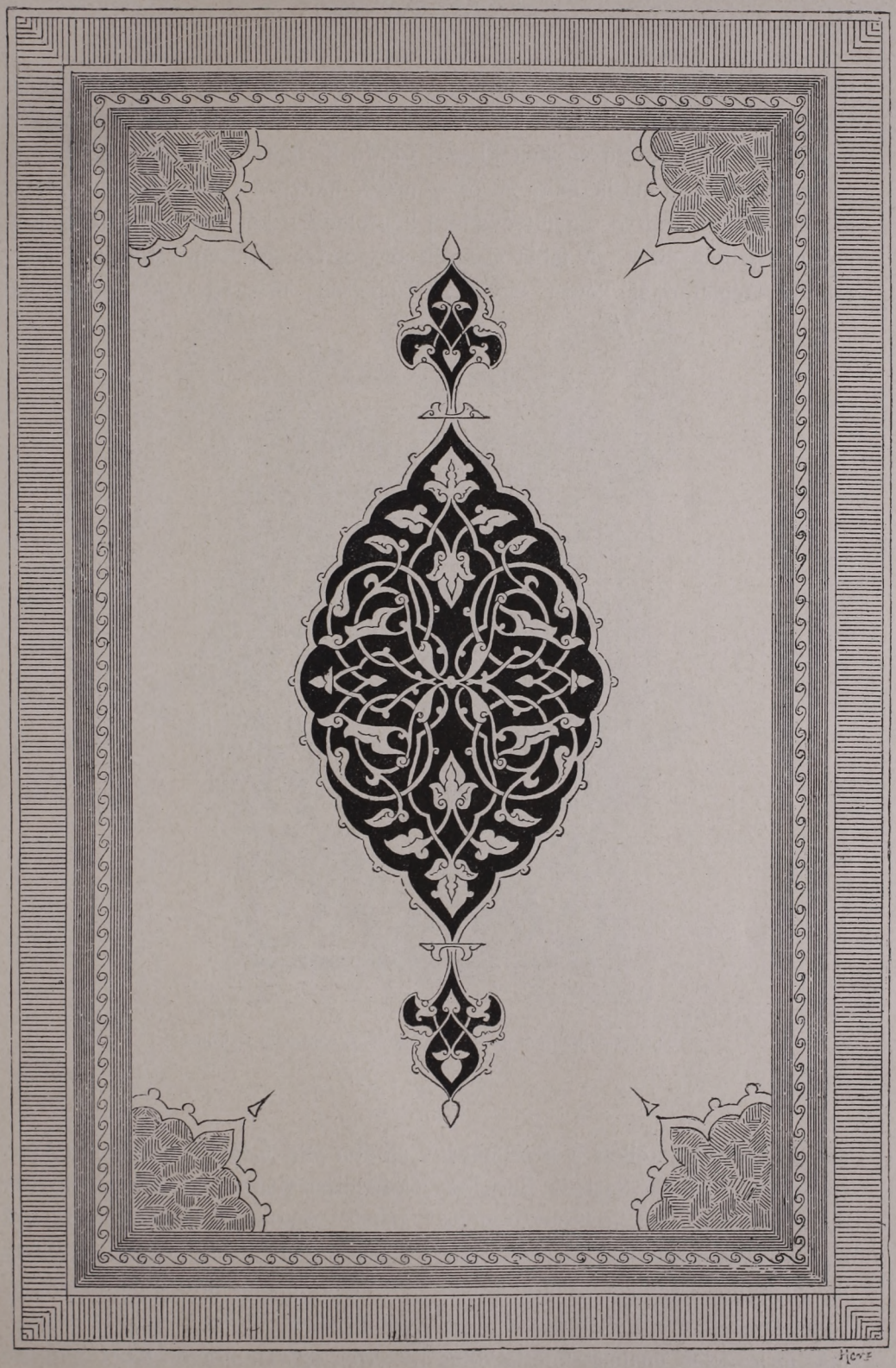

Könyvtábla az egyiptomi alkirály kairói könyvtárában.

oldalak közepére merőlegesen állítvák. E négyszög két csúcsából két-két stilizált, változatos levelű ág hajt ki — az egyik jobbra, a másik balra — csigavonalban tekerődzve, együttvéve ismét négyszöget alkot. A tábla alakja azonban téglaformájú lévén, egy-egy

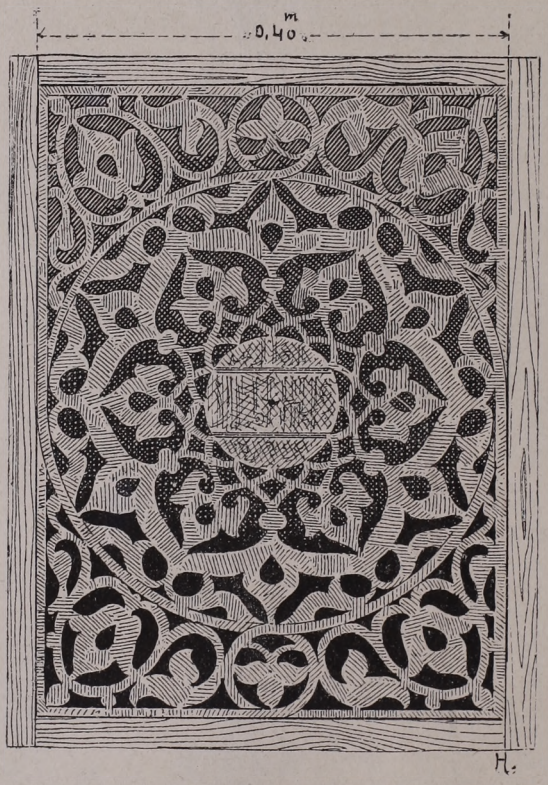

Ablakrács bronzból az el-Bárkúkié mecset udvarán Kairóban.

negyede számára kellett a diszítményt önmagából továbbfejleszteni. Tette pedig a mester ezt akként, hogy az előbb említett négy csigavonalú szárból újabb, de ellenkező irányban hajlított csigavonalat vezetett, s ennek leveleit, miután az ismétlés unalmassá tette volna a diszítményt, hasonlókká, de nem azonosokká rajzolta. Vegyük már most szorosabban szemügyre a diszítményt. Előttünk egy hosszúkás, négyszögű mező, melyben nyolcz egyenlő osztás képzelhető; két osztály tégla alakot, négy osztás együttvéve szabályos négyszöget ad; más szóval a legmesteribb módon van megoldva, miként lehet a kiindulási pontúl felvett alapidomból annak ismételt felhasználásával egy másik rokon alakzatba átmenni, abba t. i. mely a diszítendő téré, az alapidomtól azonban elütő.

Még egy tanulságot lehet e diszítményből levonni. A szerkesztésnél is

nagyobb művészet a motivumok, illetőleg az eszme megtestesítésére szolgáló eszközök megválasztása. Ebben nélkül, hogy a sűrűn vonalzott szegély nyomasztólag hatna reá. A részleteket legutoljára vizsgáljuk, megállapodni

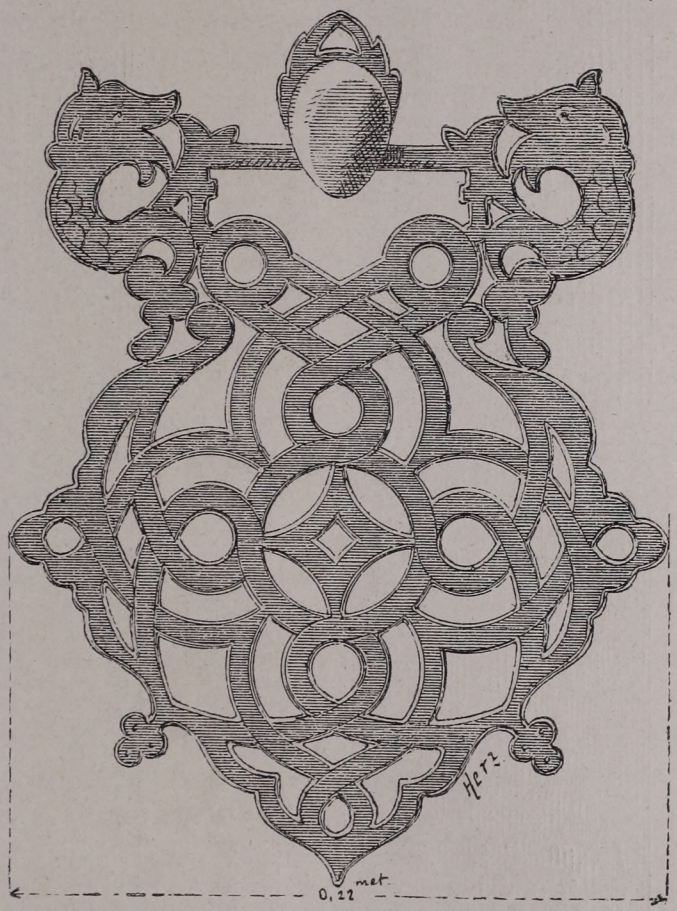

Bronz kopogtató az el-Iszháki mecset ajtaján Kairóban.

remekelt e könyvtábla bizonyára szerény s alighanem ismeretlen mestere. Miként a pókháló majdnem láthatlan finomságú szálainak tömege összbenyomása a szövet, akként itt is a finom vonalak egyenkint számba nem jönnek és mégis együttvéve gazdag takaró módjára terítik be a tábla mezejét, a rajta szemeink azonban alig képes; szeszélyes, mindenfelé hajló nyugtalan apró tömegek tömkelege az, mely mintegy eltaszítani látszik magától, hogy ne azt, hanem az egészet nézzük.

A második könyvtáblát szintén az említett könyvtárban rajzoltam le.

A czifraság az arabs művészet ked-

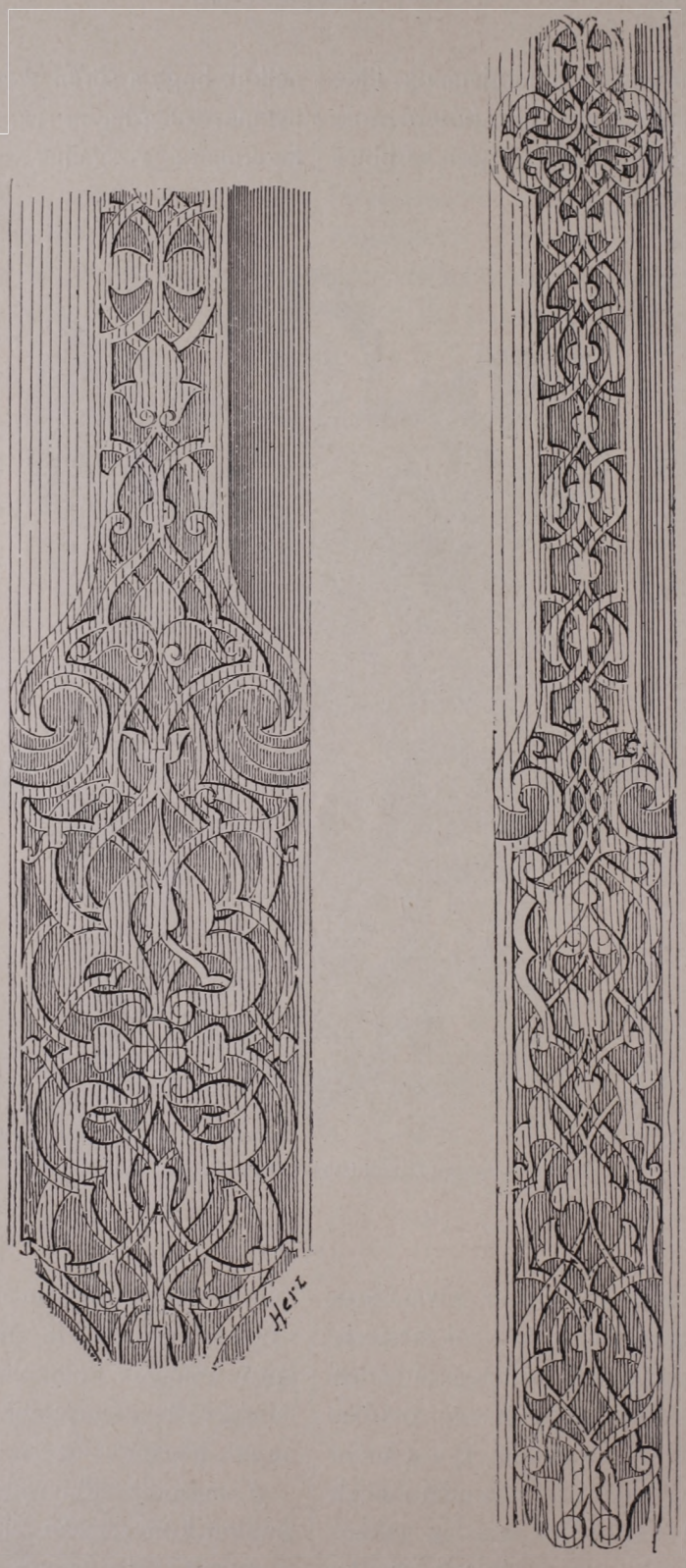

Gerenda burkolatául szolgált faragványok a Vakuf-muzeumban Kairóban.

vencz, sokszor előforduló motivumait tünteti fel. Szorosan véve, stilizált levelek ezek, melyekből úgyszólván mértani mustrákat csináltak, s mint ilyenek mindenre alkalmasak. Eléggé hajlékonyak arra nézve, hogy a szövészetben és a könyvkötészetben is felhasználtathassanak, és egyúttal eléggé merészek, hogy kőbe vésve, aranyból berakva, vagy fába faragva, az anyag szilárdságával ne képezzenek ellentétet. Érthető lesz ezek után, hogy nem csupán e tábla, mint olyan, melynél jól tudom, sokkal szebbek is léteznek, indított engem arra, hogy közöljem, hanem inkább, ismétlem, az a czél: bebizonyítani, hogy a keleti művészet szépségét csak az érti egészen, a ki a formákra is súlyt helyez.

Az el-Imári mecset Kairó kisebb és kevésbbé jelentős mecsetjei közé tartozik, azonban közelebbről megtekintve, gonddal készített és érdekes több részletet, szószerint fából faragott diszítményt födöztünk föl rajta és ezt látva, elgondolkodtunk, hogy abban az időben mily általánosan lehetett elterjedve a fafaragás tetszetős és könnyed művészete, hogy még ilyen igénytelen épületekre is pazarolták az e fajta diszítményt.

Ezzel kapcsolatban két faragvány töredékét is bemutatom, melyek a Vakuf tulajdonát képező egy régi ház lebontása alkalmával kerültek a Vakuf-múzeumba. Mind a két faragvány valószínűleg gerenda burkolatául szolgált. Egyptom ugyanis fában igen szegény, az építésnél rendszerint a pálma törzsét használták, melyet azonban nem lehet jól megmunkálni. Az épület anyagának e gyarlóságán úgy iparkodtak segíteni, hogy ezt burkolattal elfödték, s ez az eljárás egyik fő jellemvonásává lett az arab épület mennyezetének, mely vagy gerendás, vagy pedig síma, de mindkét esetben változatos faragású és gazdagon színezett burkolat diszíti. — Ilyen síma mennyezetű a XIV. század végén épült Bárkuk-mecsetnek keleti része is, melynek helyreállításával, mint az arab emlékek gondozására kiküldött bizottság tagja ez idő szerint foglalkozom. E mecsetnek egyik igen érdekes részlete a bronzból egy darabban öntött ablakrács, melynek rajzát szintén idecsatolom. Mint bronz öntvény szintén figyelemre méltó az arab művészet fő idejében épült Kiszmész-mecset ajtókopogtatója. A Keleten ritka az olyan ház, melynek ajtaján nincs kopogtató, a mecsetek ajtajára puszta díszül alkalmazzák, s minthogy egyéb czéljuk nincs, azért rendszerint oly magasan vannak, hogy elérni nem lehet. Az itt bemutatott kopogtatón századok multával igen szép zöldes és oly vastag patina képződött, hogy az öntvény kimunkálása épen látható.

Kairo, 1888. deczember hava.

Herz Miksa.

A JÓ PATINA KÉRDÉSE.

A *Művészi Ipar* múlt évi folyamának ötödik számában, Deák Ferencz emlékszobrának ismertetése alkalmával, részletesen megbeszéltük a bronz szobrok nemes patinájának még mindig megoldatlan kérdését is. Nemsokára az után, 1888. október 25-iki számában a *Kunstchronik* szintén e kérdésre irányozta a figyelmet, a mennyiben t. i. lenyomatta a *Bremer Nachrichten* egy czikkét, mely a mai készítésű bronz szobrok feketedésének kérdésével foglalkozik. Mi is követjük a német folyóirat példáját és átveszszük a czikket. Így szól:

A fegyver és a szellem hőseinek korszaka emlékszobrokat kiván és nincs is hijuk. Hisz miként fejlődhetnék és juthatna virágzásra a művészet, ha föladatok nélkül hagyjuk. S minthogy abban a véleményben, hogy a mi égaljunk alatt nem alkalmas a márvány, az emlékek mind bronzból készülnek, talán itt az ideje, hogy ismét fölvessük a kérdést: Vajjon mi az oka, hogy a modern bronz emlékek rövid idő alatt rútúl megfeketednek, míg az ókorból és a renaissanceból való szobroknak szép zöld vagy barna patinájuk van?

E kérdés legközelebb a szabadon álló nagyobb bronz öntvényekre vonatkozik ugyan, de azért átalánosabb érdekű. A tényt senki sem tagadja; tudós bizottságok küldettek ki, éveken át tartó megfigyeléseket eszközöltek és különféle kisérleteket tettek. Csodálatos, hogy e bizottságok megfigyelése mindig helyes, a belőle levont következtetés pedig mindig téves volt. Az okot először is és kiválóan az ércz ötvényében keresték, de aztán csakhamar kénytelenek voltak e nézetet megváltoztatni, miután meggyőződtek, hogy a réz és az ón aránya ötvényben nincs hatással a patina képződésére. Ekkor aztán úgy gondolkodtak, hogy az ok a levegőben van, hogy a nagy városok levegőjének kéntartalma akadályozza a szép patina képződését. De minthogy nem csupán a nagy városokban képződik rosz patina, s minthogy továbbá a régebbi időkben is voltak épen oly nagy és népes városok, tehát ebben sem lehet az igazi okot keresni.

További vizsgálódás folyamán azt vették észre, hogy bronz szobrok olyan részei, melyek az utczai közönségnek hozzáférhetők, a sok kéz által való érintés vagy hozzá dörzsölődés folytán lekopnak, szép sima felületet és színt nyernek, míg a hozzá nem férhető részek piszkos feketék maradnak.

És miből magyarázták ki ezt a meglepő tüneményt. Abból, hogy a kézről zsiros és olajos részek tapadnak a szoborra. Tehát kisérletet tettek két egész egyenlő bronz szoborral. Az egyiket saját sorsára hagyták, kitéve időnek, pornak, piszoknak, a másikat ellenben bedörzsölték olajjal és gondosan megtisztogatták. Ezt aztán több éven át ismételték. Az eredmény az volt, hogy a magára hagyott szobor csakugyan megfeketedett, az olajjal bedörzsölt és tisztogatott szobor nem lett ugyan olyan, mint a régi szobrok, de a patina képző-

désének nyomai kezdtek mutatkozni rajta. Ez határozott eredménynek látszott és meg voltak vele elégedve. De csakhamar kénytelenek voltak belátni, hogy ezt nem az olaj idézte elő.

Tényleg bebizonyodott, hogy az olaj egészen mellékes, tehát az eredményt a tisztításnak tulajdonították. Úgy vélekedtek, hogy a por és a piszok eltávolíttatván, a káros levegőnek hatása is meggátoltatik és a patina képződésének folyamata nem zavartatik. A bizottság tehát a szobrok gondos tisztogatását ajánlotta. Ne feledjük azonban, hogy a régiek sem olajjal nem dörzsölték meg, sem nem mosogatták szobraikat, hanem azokat saját sorsukra hagyták, a miből aztán kiviláglik, hogy a bizottság e tanácscsal sem találta el az igazit.

De vajjon mit is tettek e tisztelt bizottságok? Tapogattak a sötétben. S mit tettek, mikor a szobrot olajjal bekenték, aztán bedörzsölték és megtisztogatták? Azt tették, hogy simára csiszolták. Ha e szempontból vizsgáljuk a régi szobrokat, azt találjuk, hogy azoknak felülete szintén sima. Ilyen a renaissancekori szobroké is. Az uj kori szobrok ellenben a csiszolás következtében érdes felületűek. Föl kell tételeznünk, hogy akkor, ha sem az ötvözés, sem a levegő, sem a tisztogagatás nem okozza a patina vagy oxydatio különböző módját, ez csak a felület különböző kezelésében keresendő. A régi szobrok simák és jó patinájuk van, az ujak érdesre vannak czizelálva és rosz patinájuk van.

A czizelálás föladata első sorban az öntés által a fém felületén képződő kéregnek, a külső durva rétegnek, az öntőkéregnek eltávolítása. Ha ez megtörtént, hogyan kezeltessék tovább a felület? Elfogulatlanúl tekintve a dolgot, meg kell vallanunk, hogy a fémeknek egyátalán lényeges tulajdonságuk a fény, a fémfény, mely azokat sok más anyag között kitünteti és megkülönbözteti. Miután pedig az anyagot, melyet valamely művészi kivitelre szántunk, tulajdonságai szerint kell megválasztanunk, természetes hogy a tulajdonságokat figyelemben is kell részesítenünk és inkább ki kell azokat emelnünk, semmint tönkre tennünk.

Míg a régiek és a renaissance művészei a fém fényével számítottak és míg a francziák még ma sem irtóznak a fénytől és bronzaik felületét simán tartják, a németeknél — és ezek nyomdokain nálunk is — tönkre teszik a fényt és a czizeláló szerszámokkal, az érdes öntőkéreg eltávolítása után, mesterségesen egy új érdes felületet állítanak elő. A testet épen úgy mint egy rézmetszetet vonalhálózattal vonják be. Az eljárásnál még folytonosan a tökéletesebb után törekedtek és minden újabb szobor mindinkább homályos, érdes és sötétebb felületet kapott. Minél érdesebb a felület, annál inkább hozzáférhető az időjárásnak: eső, hó, por, piszok mind megakad rajta és a felülettel egyesül, a levegő szabad hozzájutását akadályozza és a nyugodt oxydátió előmenetelét zavarja. A lerakódott idegen anyagok csak piszkos kérget alkothatnak, valódi patina helyett.

Ha egyátalán helyesen figyelték meg azt, hogy a tisztítás előnnyel jár, akkor a sima felület úgyszólván maga végzi a tisztítást. Az időjárás által hozott idegen anyagokat az időjárás ismét lemossa és az oxydátió zavartalanul és lassan végbe mehet. Ez a nézet különben nem új és nem ismeretlen, és hogy miért nincs eléggé elterjedve és a gyakorlatban miért nem jutott jelentőségre, annak magyarázata nagyon közelfekvő. Mai nap a szobrász és az érczöntő két különböző egyén. A szobrász mintáz, a mintát fénytelen, érdes agyagból készíti és munkáját a kész mintával befejezte. Meg van szokva tehát munkáját fény nélkül látni, mely csak idegenül és zavarón hat rája. Tényleg nem is tagadható, hogy a fény ámbár kicsinyben az érdekességet és elevenséget fokozza, nagyban zavarólag hat. Különösen egy nagy emlékszobornál, mely új, csillogó részeivel emelkedik ki a szabad levegőből, áll ez eset. A közönség is osztja a művész érzését és mindkét fél megállapodott abban, hogy egy fényes szobormű — mert a síma felületnek ez természetszerü következménye — kedvezőtlen hatást tesz. És ez tökéletesen igaz, de ne feledjük,

hogy szemben áll egymással a jelen és a jövő. Minél kedvezőbben mutatkozik a szobor a leleplezés alkalmával, annál kedvezőtlenebb kinézéssel fog birni a jövőben. Vagy a jelent vagy a jövőt föl kell áldozni. Ha föláldozzuk a jelent — és az ujdonság fénye elég hamar eltünik — jó jövőt, szép patinát biztosíthatunk.

Eddig a czikk, melynek fejtegetése érdekes ugyan, s találóan világítja meg a kérdést, anélkül azonban, hogy ezt — legalább nézetünk szerint — végleg és teljesen fölfejtené. Nem mondhatjuk, hogy bronz szobrok felületének simasága egyedül biztosítana jó patinát, de ha a fém ötvözése jó, vagyis bronznak megfelelő, s ha annak fölülete sima, akkor valószínű, hogy a kivánt eredményt könnyebben érjük el. És valóban érdemes volna kisérletet tenni e téren nálunk is, hol szintén elég alkalom kinálkozik. Nemsokára az Arany-emlékszobor öntésére is rákerül a sor; érdemes lenne, ha szem előtt tartanák a jó patinának valószínű föltételeit.

Jakabffy Ferencz.

A KÉPZŐMŰVÉSZETI TÁRSULAT MŰKÖDÉSE 1888. ÉVBEN.

A képzőművészeti társulat f. évi márczius 17-én tartja rendes évi közgyülését. A választmánynak a társulat 1888-ik évi működését ismertető jelentésből közöljük a következő adatokat:

A kiállítás sora az év elején, január 13-án nyílt meg Böcklin Arnold, a hirneves svajczi művész festményeinek gyüjteményével. A bezárás napjáig, február hó 10-ig e kiállításnak csak 2260 látogatója volt, a nyers bevétel pedig 637 frt 50 krra ment; e váratlanul kedvezőtlen eredmény a társulatnak 176 frt 32 kr. túlkiadást okozott.

Gróf Károlyi Sándorné ő nagyméltósága, mint a gyermekmenhely-egylet elnöke, a társulathoz fordúlt oly kéréssel, hogy a műcsarnok termeit a Magyarországon magántulajdonban őrzött becsesebb régi és modern képek kiállítása czéljából engedje át s annak fejében a társulatnak a nyers bevétel 15%-át ajánlotta meg.

Szívesen engedett az igazgatóság e kérésnek, nemcsak azért, mert az a társulatra semmi koczkázatot sem hárított, de jelentőséget tulajdonított annak, hogy e kiállítás először nyujtott alkalmat a hazai műpártolás átalános helyzetének áttekintésére.

A kiállítás rendezésére, a gyermek-menhely érdekében, külön bizottság alakult, a társulat elnökének vezetése alatt, túlnyomó részében azoknak közreműködésével, a kik a kiállítások létrehozásában hivatásszerűen vesznek részt, a mi kellő biztosítékot nyújtott a társulatra nézve mérvadó művészeti szempontok megóvása iránt.

A rendező bizottság felhivása az egész országban élénk visszhangra talált s nemcsak a fővárosból, de a vidékről is a nagyobb képgyüjtemények s egyes érdekes műtárgyak tulajdonosai a legnagyobb készséggel járultak hozzá a kiállítás gazdagításához.

E kiállítás 366 régi és 340 modern, tehát összesen 706 kép között nem egy kiváló remekművet tartalmazott, — a kiállításnak egész tartama alatt, márczius hó 10-től április hó 25-ig még sem volt több, mint 22,224 látogatója s társulatunk javára tisztán 653 frt 59 kr. maradt.

Május hó 3-tól, bezárólag 27-ig, Zichy Mihálynak 84 eredeti rajza volt kiállítva, melyek

magyar és orosz irodalmi művek illusztrációjára készültek. Ezek között kivált a Madách *Ember tragédiájá*-hoz készült 20 rajz iránt oly érdeklődés nyilvánult, hogy nehány lelkes műbarát biztatására aláírások gyűjtettek, azoknak a nemzeti múzeum számára közadakozás utján való megszerzésére. E kisérlet mostanig a kivánt eredményre nem vezetett. A látogatók száma csupán 1898-ra ment. A nyers bevétel összege 427 frt 30 krt tett, melyből Zichy Mihály, a kiadások levonása után rá eső részt a Jószív-egyeslüetnek ajándékozta.

A költségirányzatban előre volt gondoskodva arról, hogy úgy a bécsi, valamint a rá következő müncheni nagy nemzetközi műkiállításokon a társulat külön magyar osztályt hozhasson létre s alkalmat nyujtson művészeinknek arra, hogy e nagyfontosságú művészi versenyekben a külföldön eddig is elismerésben részesült tevékenységöket érvényre juttathassák.

Bécsben a magyar osztály összesen 110 műtárgyat tartalmazott. Művészeink közül Benczúr Gyulát és Horovitz Lipótot arany-éremmel, Bihari Sándort és Klein Miksát pedig ezüst-éremmel tüntette ki. Sorsolásra három festményt vásároltak a magyar osztályból.

Münchenben összesen 131 műtárgy közűl 8 kelt el a kiállítás tartama alatt. A jury Benczúr Gyulát első-, Bihari Sándort és Horovitz Lipótot pedig másodosztályu arany-éremmel tüntette ki.

A nyár folyamán részt vett a társulat a pécsi átalános mű-, ipar- és termény-kiállításon.

A múlt évben tartott brüsszeli és antwerpeni nemzetközi kiállításon több hazai műtárgy kelt el s azok között Ébner Lajosnak *Vásári baleset* című festménye arany-érmet is kapott.

Az őszi kiállítás első sorozatán összesen 173 művész vett részt 280 műtárgygyal. Ezek között 55 magyar művész 99 művel, 48 belga művész 74 művel, 20 olasz művész 39 művel, 23 német művész 29 művel, 14 osztrák művész 19 művel, 6 franczia művész 10 művel, 4 angol művész 6 művel, 2 norvég művész 4 művel és 1 lengyel művész 1 művel volt képviselve. A látogatók száma a megnyitástól a bezárásig, október hó 1-től ugyane hó 31-ig, összesen csak 5213-ra ment, a nyers bevétel pedig 1454 frt 90 krt tett, majdnem 800 frttal kevesebbet, mint a megelőző őszi kiállítás első sorozata alatt.

A második sorozaton részt vett összesen 241 művész 435 műtárgygyal. Képviselve volt azok között 106 magyar művész 215 művel, 43 belga művész 65 művel, 30 olasz művész 76 művel, 32 német művész 39 művel, 20 osztrák művész 27 művel, 4 franczia művész 6 művel, 2 lengyel művész 2 művel, 1 hollandi művész 2 művel, 1 svájczi művész 1 művel, 1 orosz művész 1 művel s 1 amerikai művész 1 művel. — November hó 15-től deczember hó 15-ig, a bezárás napjáig, összesen 20,137 látogatója volt e sorozatnak. A nyers bevétel 5820 forintra, mindkét sorozaté együttvéve 7274 frt 90 krra ment. Ez összeg a társulatot megillető képeladási jutalék fejében befolyt 1416 forint 53 kr. hozzászámításával sem fedezte az őszi kiállításra fordított nagy kiadást.

A néh. Trefort Ágoston, mint vallás- és közoktatásügyi miniszter által alapított két arany-érem s a hazai művészek javára kitüzött pálya-díjak a második sorozat folyamán kerültek kiosztásra. E pályázatoknak eredménye a következő volt:

a hazai művészeknek szánt arany-érmet, a pályabiróság egyhangú óhajtására, a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr Munkácsy Mihálynak adományozta *Pillanatnyi felhevülés* című festményeért, erre vonatkozó leiratában kifejezést adva annak, hogy «nagynevű festőművész hazánkfia kitüntetésére a jelen alkalmat annál szivesebben ragadja meg, mert az arany-érmek alapitása óta ez az első eset, hogy Munkácsy Mihály egy nagyobb compositiójával vesz részt a társulat rendes őszi kiállításán».

A külföldi művészeknek szánt arany-éremmel, szintén a társulat pályabiróságának javaslatára, a miniszter úr Rotta G. Silvio *Gályarabok* című festményét tüntette ki.

A társulat által kitűzött 600 frtos első művészi díj Margitay Tihamér *Kosár* című festményének itéltetett oda.

A 400 frtos második művészi díj pedig báró Mednyánszky László *Mindszentek napján* című festményének kitüntetésére szolgált. Végül a Ráth-féle 300 frtos pályadíjban, mely ezúttal táj-, állat- vagy csendélet-képnek kitüntetésére volt kitűzve, Vastagh Géza részesült, *Pihenő oroszlánok* című festményeért.

A Munkácsy M. által alapított 6000 frankos ösztöndíjra a pályabíróság a hat pályamű közül Kardos Gyulának *Jézus kigúnyoltatása*, Pataky Lászlónak *A hírmondó* és Tornai Gyulának *Herodes ajándéka* című festményeit jelölte ki. Munkácsy Mihály a három kijelölt művész közül Pataky Lászlónak adományozta az ösztöndíjat.

Röck Szilárd 13,000 frt névértéket képviselő 5%-kos magyar papirjáradék-kötvényeket hagyott s annak 650 frt évi kamata az alapítólevélben kifejezett rendeltetésnek megfelelően s a társulatra ruházott szabad intézkedési jognál fogva minden második évben egy 1000 frtos Röck-jutalomnak kitűzésére fog fordíttatni. Ha két egymásután következő évben a pályabíróság a kiállított művek között egyet sem találna ez alapon jutalmazhatónak, úgy ez 1000 frt, a kamatból fenmaradó 300 frttal együtt, a társulat által kezelt művészi nyugdíjalap gyarapítására fog szolgálni.

A karácsony-újévi műtárlaton deczember hó 15-től január hó 2-ig 35 műtárgy kelt el 2765 frton.

A társulat összesen 151 műtárgyat adott el 42,325 frt 17 krért, mintegy 500 frttal haladva meg az 1887. évi művásárlást. Ő Felsége a király a múlt évi őszi kiállításon 11 magyar művész művét 9000 frtnyi vételáron vásárolta. A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr a nemzeti múzeum számára Rotta G. Silvionak arany-éremmel kitüntetett *Gályarabok* című festményét, Abry Léonnak, a társulat ügybuzgó barátjának *Hazúlról* című festményét és Uytterschaut Victornak két vízfestményét szerezte meg, 5062 frt 50 kron. Wenglein József, a hirneves müncheni tájfestő az őszi kiállításon levő egyik nagyobb szabású tájképét a nemzeti múzeum képtárának ajándékozta. A társulat vásárlása a tagjai javára szolgáló sorsolásra 27 műtárgy után 6000 forintot, s az egy forintos sorsjáték czéljaira három műtárgy után 325 forintot tett, s e szerint az utolsó 12 év alatt társulat a művásárlásra összesen 77,468 frtot fordított. Magán-műpártolók a múlt év folyamán 106 műtárgyat vettek 21,937 forint 67 krajczáron. A művásárlás egész évi összegéből a magyar művészek javára 117 műtárgy után 29,525 frt, a külföldi művészek javára 34 műtárgy után 15,800 frt esett.

Az egyházi művészet érdekében Haynald Lajos bibornok-érsek által alapított évi 300 forintos ösztöndíjat, Kardos Gyula fiatal művészünk nyerte el a legközelebbi 3 évre.

A műtárlat költségeire előirányzott 8000 frtnál 3220 frt 55 kr adatott ki több, viszont a bevétel tényleges összege az előirányzott 9000 frttal szemben 10,895 frt 68 krra ment s ennek folytán 324 frt 87 kr hiány mutatkozik.

Az előirányzatnak 50,833 frt 4 krnyi kiadási végösszegét csak 1023 frt 77 krral kellett túllépni, viszont azonban a bevételi tételek is meghaladván az előirányzatot, 3042 forint 43 krnyi tiszta eredménynyel záródik le az évi számadás.

IRODALOM

ÚJ KÖNYVEK.

Henry Jonin. *Musée de portraits d'artistes nés en France ou y ayant vécu.* Paris, H. Laurens. 1888.

Eugéne Müntz. *Histoire de l'art pendant la Renaissance.* Paris, Hachette et Comp. 1-sö kötet. 1888.

Eugéne Guillaume. *Études d'art antique et moderne.* Paris, Perrin et Comp. 1888.

Marquet de Vasselot. *Histoire des sculpteurs français* (de Charles VIII. à Henri III.) Paris, Dentu. 1888.

Joseph Neuwirth. *Geschichte der christlichen Kunst in Böhmen bis zum Aussterben der Premysliden.* Prag. Calve, 1888.

C. Bodenstein. *Hundert Jahre der Kunstgeschichte Wiens.* Wien, Gerold. 1888.

Claude Sauvageot. *Cours de dessin répondant au programme officiel de l'enseignement du dessin dans les écoles.* Paris, Delagrave. 1888.

Ernest Haveux. *Manuel pratique de la peinture à l'huile.* Paris, Gay. 1888.

Henry Havard. *Dictionnaire de l'ameublement et de la décoration depuis le XIII-e siècle jusqu'à nos jours.* Második kötet. D—H-betü. Paris, Quantin. Ára 55 frank.

P. Gélis-Didot et H. Laffilée. *La Peinture décorative en France du XI-e au XVI-e siècle.* Paris, Motteroz. Ára 150 frank.

A. Boyer. *Cours élémentaire de dessin linéaire et d'arpentage.* Paris, Larousse. 1888.

H. Gaussen. *Notions de dessin à main levée aux élèves des classes élémentaires conformes au programme officiel.* Troyes, Lefèvre. 1888.

Karl Justi. *Diego Velasquez und sein Jahrhundert.* Zwei Bände. Bonn, Max Cohen und Sohn. 1888.

Alfred Woltmann und Karl Woermann. *Die Geschichte der Malerei.* Drei Bände. E. A. Seemann, Leipzig. A 22-ik füzettel befejezve.

Heinrich Brunn. *Geschichte der griechischen Künstler.* Ebner und Seubert, Stuttgart. 2-ik kiadás. 1-sö kötet.

Heinr. Holtzinger. *Handbuch der altchristlichen Architektur.* Form, Einrichtung und Ausschmückung der altchristlichen Kirchen, Baptisterien und Sepulcralbauten. Mit circa 180 Abbildungen. Stuttgart, Ebner und Seubert. Erste Lieferung. Ára 1 márka.

Ferd. Luthmer. *Gold und Silber.* Handbuch der Edelschmiedekunst. Mit 153 Abbildungen. E. A. Seemann, Leipzig. Ára 3 márka 60 pf.

Wilhelm Noopmann. *Die Kunst und das Schöne.* Karsch, Freischmidt. 1888.

Theodor Alt. *System der Künste.* Mit Rücksicht auf die Fragen der Vereinigung verschiedener Künste und des Baustyles der Zukunft dargestellt. Berlin, Grote'sche Verlagshandlung. 1888.

Wolfgang Oettingen. *Die Ziele und Wege*

der neueren Kunstwissenschaft. Marburg, N.G. Elwert. 1888. Ára 60 pf.

Karl Leibig. *Rokokomotive am Schloss Hirschberg.* München, G. D. W. Callwey. 1888. Ára 10 márka.

Erich Frantz. *Bilder zur Geschichte der christlichen Malerei.* I. Theil. Von den Anfängen bis zum Schluss der romanischen Epoche. Freiburg. Herder. Ára 3 márka.

FOLYÓIRATOK.

L'Art, revue bi-mensuelle illustrée. 1889 január 1. Nr. 591. Szöveg: Félix Naquet, *Broderie et dentelles.* Öt képpel. *Notre bibliothèque.* Képek a szövegen kívül: *A soixante ans.* Eau-forte de J. Torné. Bordure ornée d'oiseaux et d'animaux fantastiques. — 1889 január 15. Nr. 592. Szöveg: A. Jacques Baillieu, *La Camargo.* Öt képpel. César Gui, *Cours de littérature musicale des oeuvres pour le piano au Conservatoire de Saint-Pétersbourg.* Négy képpel. *Notre bibliothèque.* Képek a szövegen kivül. *Idilio.* Eau-forte de C. Turletti, d'après le tableau de G. B. Quadrone. Hans Burgkmair: *Saint Pierre et saint Paul.* — 1889 február 1. Nr. 593. Szöveg: P. G. Molmenti, *Nouveaux documents sur les peintres Bellini.* Két képpel. Frédéric Henriet, *Eugène Lavieille.* Három képpel. Léon Mancino, *Le Musée Royal de peinture et sculpture de Belgique.* Kilencz képpel. Angelo Angelucci, *Les Pièces d'artillerie française du Musée National d'artillerie de Turin.* Öt képpel. Képek a szövegen kívül: *La famille du pêcheur.* Eau-forte de X. Le Sueur d'aprés le tableau de G. Haguette. *Vitrine.* Dessin de Daniel Morot. École française, XVII. siècle. — 1889 február 15. Nr. 594. Szöveg: A. Hustin, *Troyon.* Nyolcz képpel. Paul Leroi, *La onzième Exposition de la Société d'aquarellistes français.* Hét képpel. Képek a szövegen kívül: *Joueur de violon.* Eau-forte de Decisy, d'aprés le tableau de Téniers. *Dévideuse.* Dessin de Léon Lhermitte.

Gazette des Beaux-Arts, courrier européen de l'Art et de la Curiosité. 1888 nov. Szöveg: Édouard Humbert, *Jean-Etienne Liotard et ses oeuvres.* Három képpel. W. Bode, *La Renaissance au Musée de Berlin.* VI. La Sculpture. Tíz képpel. Maurice Hamel, *La Peinture du Nord à l'Exposition de Copenhague.* Öt képpel. Léon Palustre, *La Vierge de Loudun.* Egy képpel. A. de Champeaux, *Les Relations du duc Jean de Berry avec l'Art italien.* Gustave Gruyer, *Les livres à gravures sur bois publiés à Ferrare* III. Hét képpel. Henry Hymann, *Correspondance de Belgiques.* Képek a szövegen kvíül: *La Chocolatière,* eau-forte de E. Abot, d'aprés le pastel de Liotard au Musée de Dresde. *La Vierge et l'Enfant Jésus,* terre-cuite par Benedetto da Majano au Musée de Berlin. — 1888 deczember. Szöveg: Baron Roger Portalis, *La Gravure en couleurs.* I. Három képpel. Émile Molinier, *Le Trésor de Saint-Marc à Venise.* III. Négy képpel. L. de Fourcaud, *François Rude.* III. Öt képpel. Henry Hymans, *Un Buste inédit de Charles-Quint.* Bibliographie. Képek a szövegen kívül: *La Fermière.* Gravure en maniére de crayon, par Demarteau, d'aprés Huet. *Le Départ.* Groupe de Rude à l'Arc de Triomphe. *Portrait de Charles-Quint jeune.* Buste polychrôme en terre cuite au Musée de Bruges. *Reliure du XVI. siècle* en veau brun et argent ciselé. — 1889 január. Szöveg: Paul Mantz, *Watteau.* I. Hat képpel. Baron Royer Pourtalis, *La Gravures en couleurs.* II. Émile Molinier, *Le Trésor de Saint-Marc à Venise.* IV. Három képpel. André Michel, *La Décoration de l'Hôtel de Ville de Paris.* Salomon Reinach, *Courrier de l'Art antique*

V. Tizenhárom képpel. Bibliographie. Képek a szövegen kívül: *Groupe de l'Embarquement pour Cythére.* Eau-forte de Borel d'aprés le tableau de Watteau au Musée du Louvre. *Buste de jeune fille* par Démarteau d'aprés Boucher. *Mistress Damer* fac-similé en couleurs d'aprés Cosway. *Lady Price* fac-similé d'aprés Reynolds. — 1889 február. Szöveg: Édouard Humbert, *Jean-Étienne Liotard.* II. Három képpel. W. Bode, *La Renaissance au Musée de Berlin.* VII. Egy képpel. Henry de Chennevières, *Chadrin au Musée du Louvre.* II. Három képpel. Germain Bapst, *Quatre Gravures de Moreau la jeune pour les fêtes de la ville de Paris.* G. Gruyer, *Les livres à Gravures sur bois publiés à Ferrare.* IV. Tizenkét képpel. Gerspach, *Analyses de Tapisseries 1676—1814.* Wyzewa, *Le mouvement des Arts en Allemagne.* Három képpel. Képek a szövegen kívül: *Mme de la Live d'Épinay* par Liotard. *La Bénédicite* par Chadrin. *Feuille d'études* par Watteau, gravure en couleurs.

Revue des Arts décoratifs. 9-ik évf. 6., 7., 8-ik szám. 1888 deczember és 1889 január és február. Szöveg: Victor Champier, *Les artistes de l'industrie.* I. Constant Sévin. Négy képpel. Edouard Garnier, *Les Musée et les collections de la manufacture de Sévres.* (Suite.) Négy képpel. Léonce Bénédite, *Les applications décoratifs du carton-pate.* Germain Bapst, *Quatre pièces d'orfevrerie.* Négy képpel. Marius Vachon, *La manufacture royale de porcelaine de Copenhague.* Victor Champier, *L'Enseignement de l'Art décoratif en Italie au XV. siècle d'après E. Müntz.* Tíz képpel. De Laborde, *Conseils aux fabricants.* Gerspach, *Études sur la manufactures nationale des Gobelins.* La Production. Négy képpel. V. Ch. *Le Lauréat du Concours de ciselure.* A. de Champeaux, *Les frères Rousseau.* XVIII. siècle. Egy képpel. Paul Bourde, *L'uniformité Architecturale de Paris.* A. de B. *L'Art décoratif et les livres d'étrennes.* Hat képpel. Képek a szövegen kívül: *Nymphe et Bachus,* d'aprés M. J. Lefebure. *Porcelaine tendre de Saint-Cloud. Candelabre Louis XVI* par Constant Sévin. *Cartel Renaissance* par Constant Sévin. *Grand vase en émail* par Constant Sévin. *Grande horloge* par Constant Sévin. *Cheminée* par Constant Sévin. *Table* par Constant Sévin. *Pendule Renaissance* par Constant Sévin. *Tapis velouté de la Perse rehaussé d'argent.*

Zeitschrift für bildende Kunst. 24-ik évf. 2-ik füzet. 1888 november. Szöveg: C. von Lützow, *Das neue Burgtheater in Wien.* Három képpel. *Murillo in Madrid.* Egy képpel. Richard Graul, *Eine Gallerie antiker Porträte.* Theodor Grafs neueste Funde in Aegypten. (Schluss.) Egy képpel. Bücherschau. Paul Schönfeld, *Ein alter holländischer Kunstforscher.* Képek a szövegen kívül: *Gerard Don's Selbstbildniss,* Radirung von Louis Kühn. *Antikes Porträt,* Heliogravüre. *Amme mit Kind.* Gemälde von Franz Hals, Radirung von Albr. Krüger. — 3-ik füzet. 1888 deczember. Szöveg: W. Koopmann, *Rafaels Federzeichnungen.* Három képpel. C. von Lützow, *Das neue Burgtheater in Wien.* (Schluss.) Három képpel. Adolf Rosenberg, *Die neuen Veröffentlichungen der Gesellschaft für vervielfältigende Kunst in Wien.* Két képpel. Képek a szövegen kívül: *Die Windmühle,* Gemälde von Jak. Ruysdael. *Die Geburt der Venus,* Gemälde von Cabanel. — 4-ik füzet. 1889 január. Szöveg: Erwin Volkmann, *Sittenbilder aus Irland.* Három képpel. H. Heydemann, *Neue antike Kunstwerke.* Tizenkét képpel. Leonard Lepssy, *Stanislaus Stoss, Goldschmied und Bildhauer in Krakau und Nürnberg.* G. F. *Brentano's Entwurf für die neue Domfassade in Mailand.* A. Bredius, *Zwei Cornelis de Vos in der Braunschweiger Gallerie.* Egy képpel. Bücherschau. Képek a szövegen kívül: *Für Allerseelen,* Gemälde von Max von Schnædel. *Prometheus,* Gemälde von Arnold Böcklin.

Kunstgewerbeblatt. 5-ik évf. 2-ik füzet. 1888 november. Tartalom: Arthur Pabst, *Die deutsch-nationale Kunstgewerbe-Ausstellung in München 1888.* Négy képpel. C. A. v. Drach, *Ein deutscher Porträttöpfer des XVI. Jahrhunderts.* P. J. *Ein geätzter Schild von Daniel Hopfer.* Egy képpel a szövegben és

egygyel a szövegen kívül. *Moderne Stuckarbeiten.* Két képpel. — 3-ik füzet. 1888 deczember. Tartalom: Richard Graul, *Die retrospektive Ausstellung in Brüssel.* Három képpel. P. Adam, *Französischer Einband.* Egy színes képpel a szövegen kívül. Arthur Pabst, *Die deutsch-nationale Kunstgewerbe-Ausstellung in München 1888.* Három képpel. Bücherschau. — 4-ik füzet. 1889 január. Tartalom: Albert Hofmann, *Nord-böhmische Kunstindustrien.* II. Egy képpel. Otto von Falke, *24-ste Sonderausstellung im kön. Kunstgewerbemuseum zu Berlin.* Két képpel. H. Heydemann, *Trierische Mosaiken.* Egy színes kép a szövegen kívül. H. Sauermann, *Schleswig-Holsteinische Möbel.* Három kép. Kleine Mittheilungen.

Blätter für Kunstgewerbe. Organ des Wiener Kunstgewerbe-Vereins. XVIII-dik kötet. 11-ik füzet. Szöveg: *Neue Ausstellungspraktiken.* B. B. *Hausfleiss.* Képek a szövegen kívül: *Umrahmung für ein Diplom*, von Andr. Trötscher. *Aquamanile in Bronze*, romanische. *Gebetbuchdeckel*, Silber getrieben, von E. Stanek. *Spiegelrahmen* von F. Michel. *Loggiagitter* von Schallhammer. *Kelch* in vergoldetem Silber XVIII. Jahrh. — 12-ik füzet. Képek a szövegen kívül: *Seidenstickerei* 1700. *Reliquienkreuz* in vergoldetem Silber XV. Jahrh. *Brüstungsgitter* von A. Milde. *Kredenz* von F. Würfel. *Kelch* von 1337, aus Stift Klosterneuburg.

Zeitschrift des bayerischen Kunst-Gewerbe-Vereins in München. 1889. 1-ső és 2-ik füzet. Szöveg: Dr. Max Haushofer, *Ueber Allegorien.* Hat képpel. Carl Friedrich, *Geschichte der Nürnberger Fayencefabrik.* Öt képpel. Képek a szövegen kívül: *Prunksaal aus dem Pellerhause in Nürnberg. Cocosnuss-Becher* von Carl Winterhalter. *Lüster für elektrische Glühlichter* von Ad. Halbreiter. *Entwurf zu einem Glasbild. Schreibpult* von O. Fritsche. *Gläser in orientalischem Stil* von J. und L. Lobmeyr.

Mittheilungen des k. k. österr. Museums für Kunst und Industrie. 1888 november. Tartalom: *Von der Jubiläumsausstellung in Kopenhagen.* Leonard Lepssy, *Beiträge zur Geschichte der Goldschmiedekunst.* — 1889 deczember. Tartalom: B. B., *Kunstgewerblicher Unterricht in Frankreich.* A. Ilg, *Eine Entdeckung auf dem Gebiete deutscher Goldschmiedekunst.* A. Riegl, *Das Kunstgewerbe auf der Kaiser-Jubiläumsausstellung zu Brünn.* — 1889 január. Tartalom: Josef Bayer, *Casa Farnesina.* J. Folnesics, *Die Schmuckformen der Renaissance.*

Jahrbuch der kgl. preussischen Kunstsammlungen. IX. kötet. 4. füzet. Tartalom: Richard Schöne, *Zum Gedächtniss Kaiser Friedrichs.* W. Bode, *Zwei italienische Frauenbüsten des Quattrocento im Berliner Museum.* C. Justi, *Die portugesische Malerei des XVI. Jahrhunderts.* (Schluss.) Max Lehrs, *Zur Datirung der Kupferstiche des Meisters der Spielkarten.* — X. kötet. 1-ső füzet. Tartalom: Henry Thode, *Albrecht Dürers Madonna mit der Nelke.* Egy kép. G. Dehio, *Die Basilika des heil. Martin in Tours und ihr Einfluss auf die Entwickelung der kirchlichen Bauformen des Mittelalters.* Négy kép. W. Bode, *Die wahre Büste der Marietta Strozzi.* Két kép. Paul Seidel, *Ludwig von Siegen, der Erfinder des Schabkunstverfahrens.* Két kép. W. Bode, *Lodovico III. Gonzaga, Markgraf von Mantua, in Bronzebüsten und Medaillen.* Öt kép.

Repertorium für Kunstwissenschaft. XII. kötet, 1-ső füzet. Tartalom: J. R. Rahn, *Die Malereien aus dem Renaissancezeitalter in der italienischen Schweiz.* Max Lehrs, *Der deutsche und niederländische Kupferstich des XV. Jahrhunderts in kleineren Sammlungen.* W. Schmidt, *Varia.* V. A. *Ein par Worte über elnhausen.*

A MAGYAR IPARMŰVÉSZETI TÁRSULAT ÜGYEI.

A magyar iparművészeti társulat választmánya 1888. deczember hó 18-án tartott ülést Ráth György, a társulat második alelnökének elnöklete alatt.

Jegyző Pasteiner Gyula társulati titkár.

Jelen voltak : Bánffy György gróf, Benczúr Béla, Fittler Kamill, Jakabffy Ferencz, Keleti Gusztáv, Koch Henrich, Lechner Lajos, Nendtvich Gusztáv és Rauscher Lajos, a választmány tagjai.

Elnök az ülést megnyitván, mély megilletődéssel emlékezett meg a súlyos veszteségről, mely a társulatot alapítójának és elnökének, Trefort Ágostonnak halála által érte, és ennek kapcsán bejelenté, hogy a társulat részvétét a családnál titkár fejezte ki, hogy a társulat nevében külön gyászjelentést bocsátott ki, mely a tagoknak megküldetett, s hogy a társulat nevében a ravatalra díszes koszorút helyezett. A választmány ezt helyeslőleg tudomásul véve, a gyászjelentés és koszorú költségeit jóváhagyta.

Titkár a társulat vagyoni állapotáról és tagjainak létszámáról a következő jelentést terjeszté elő: Bevétetett 3513 frt 39 kr, ebből kiadatott 2419 frt 84 kr. A társulat vagyona: 36450 frt.

A választmány legutóbbi ülése óta a tagok sorába léptek : Pap János, Scholtz Róbert, ifj. Örley János, Gyulai Pál, Fenyvessy Ferencz, Benke Gyula.

A társulatnak van : 167 alapító, 333 rendes évdíjas és 43 segélyző tagja.

Elnök jelenté, hogy Lipthay Béla báró a társulat első alelnöke a végrehajtó bizottság 1888. november 23-án tartott ülésén javasolta, hogy a társulat mozdítaná elő megfelelő módon az iparművészeti tervezést. A végrehajtó bizottság a javaslatot elvben helyesléssel fogadta és abban állapodott meg, hogy a tervező művészek véleményét fogja kikérni. E czélból elnök Benczúr Béla, Fittler Kamill, Jakabffy Ferencz, Koch Henrich, Rauscher Lajos, Schickedanz Albert és Uhl Sándor urakat meghíván, az eszmét megbeszélés végett elejök terjesztette. E bizottság a javaslatot szintén tetszéssel fogadta és hosszabb eszmecsere után abban állapodott meg, hogy kisebb tervek elkészítése czéljából egy tervező művész egyelőre egy évi tartamra alkalmaztassék, a ki állandó fizetés mellett, a megrendelőtől bizonyos százalékos díjat is nyerjen, ha munkája elfogadtatik. Azonkívül pedig a bizottság helyeselte azt is, hogy a társulatnak ama tag-

jai, kik tervező művészek szövetséget képezzenek és közösen nyilatkoztassák ki abbeli készségüket, hogy megrendeléseket bizonyos megállapítandó díj mellett elfogadnak és teljesítenek.

Elnök továbbá jelenté, hogy e czélból szükségesnek mutatkozott egy részletes árszabály kidolgozása, a mire Schickedanz Albert elnöksége alatt Benczúr Béla, Fittler Kamill, Jakabffy Ferencz és Uhl Sándor tagokból álló bizottság vállalkozott.

Sehikedanz Albert ennek kapcsán előadta, hogy a bizottság egy ülésben minden oldalról behatóan megvitatta az árszabály kérdését, azonban még nem jutván végleges megállapodásra, a tárgy fölötti tanácskozásait folytatni fogja.

A választmány a jelentést helyeslőleg tudomásul vette és az eszme megvalósításával a végrehajtó bizottságot megbízta.

Titkár fölolvasta hazai jeleseink mellszobrának tárgyában a képzőművészeti társulat igazgatósága által a társulathoz intézett levelet, melyben az előbbi tudatja, hogy hozzájárul ama javaslathoz, miszerint hazai jeleseink sorából választandó két mellszoborra ne irassék ki pályázat, hanem egynek-egynek elkészítésével Senyei Károly és Bezerédi Gyula szobrászok egyenkint 250 frt tiszteletdíj mellett bízassanak meg. Titkár továbbá felolvasta Gerlóczy Károly első alpolgármesternek, mint a fővárosi képzőművészeti bizottmány elnökének levelét, melyben a társulat értesíttetik, hogy nevezett bizottmány Róna József szobrásznál Eötvös József báró és Andrássy Gyula gróf mellszobrait megrendelte. — A választmány mindkét levelet helyeslőleg tudomásul vette.

Elnök fölhívta a választmányt, hogy a karácsonyi tárlat alkalmára kitűzött két díj odaítélése czéljából válaszszon biráló bizottságot. A választmány abban állapodott meg, hogy hét tagú biráló bizottságot fog kiküldeni és hogy a tagokat titkos szavazás útján választja.

Megválasztattak a biráló bizottság tagjaiúl Ráth György elnöklete alatt : Bánffy György gróf, Rauscher Lajos, Keleti Gusztáv, Benczúr Béla, Jakabffy Ferencz és Radisics Jenő.

Nendtvich Gusztáv indítványozta, hogy a társulat járuljon valamivel a Mária-falvi templom fölszerelésére megindított gyűjtéshez.

Az indítvány a végrehajtó bizottsághoz utasíttatott.

Elnök az ülést berekeszté.

*

A magyar iparművészeti társulat által az 1888-ik évi karácsonyi tárlaton kiállított kész iparművészeti tárgy jutalmazása czéljából kitűzött 400 és 200 arany frankos két díjat a biráló bizottság 1888. deczemb. hó 21-ikén tartott ülésén itélte oda.

Ráth György elnöklete alatt Benczur Béla, Bánffy György gróf, Jakabffy Ferencz, Keleti Gusztáv, Radisics Jenő és Rauscher Lajos tagok vettek részt.

Elnök az ülést megnyitván, a biráló bizottság a tárlatot együttesen megszemlélte és beható megbeszélés tárgyává tette a műveket, melyek a díjak szempontjából tekintetbe vehetők. Ezután titkár fölolvasván a pályázat föltételeit, elnök fölhívta a biráló bizottság tagjait, hogy e föltételek szemmel tartásával titkos szavazás útján itéljék oda az első díjat. A szavazás megejtetvén, elnök kihirdeté az eredményt, mely szerint a bizottság a 400 arany frankos első díjat Zsolnay Vilmos által kiállított barna és damaszczénos alapú, keleties diszítményű fajence virágedénynek, a második díjat pedig az Egger Dávid által kiállított zománczos diszű szenteltviz-tartónak itélte oda. Azonkivül a bizottság Jaiser Gyula szobrásznak a bőrmetszés meghonosítása és sikeres fejlesztéséért a butoriparral kapcsolatban, továbbá Link Fülöp Istvánnak technikai járatosságáért a sodronyos zománcz készítésében, elismerő oklevelet adott.

*

A magyar iparművészeti társulat választmánya 1889. február 13-ikán Ráth György a társulat második alelnökének elnöklete alatt ülést tartott.

Jegyző Pasteiner Gyula, társulati titkár.

Jelen voltak: Beck Dénes, Czobor Béla, Fittler Kamill, Forster Gyula, Giergl Henrik, Hampel József, Radisics Jenő és Szalay Imre a választmány tagjai, továbbá Keglevich István gróf, alapító tag.

Elnök az ülést megnyitván, a jegyzőkönyv hitelesítésére Czobor Béla és Hampel József tagokat kérte fel.

Elnök ezután a választmány elé terjeszté az eszmét, mely szerint a társulat az országos iparművészeti muzeummal szövetkezve, 1890. év nyarán megnyitandó olyan kiállítás rendezésére vállalkoznék, mely egyrészt Mátyás király halálának négy százados évfordulója alkalmából a Mátyásra és korára vonatkozó megmaradt emlékeket foglalná magában, másrészt pedig szobák berendezésével az iparművészet fejlődésének történetét különféle korszakokban föltűntetné, s mintegy folytatását képezné szintén a művészi ipar történetére vonatkozó 1882-ik évi nyomdászati és könyvészeti, továbbá az ötvösművek 1884-ik évi kiállításának. Elnök ismerteti az eszme megvalósítása ügyében előzőleg tartott értekezlet eredményét. Az értekezlet az eszmét helyesnek és kivihetőnek találta, de oda nyilatkozott, hogy azt nehány hónap alatt megvalósítani és a kiállítást 1889-ik év május havában megnyitni lehetetlen, nem különben kételyét fejezte ki, hogy akár a városligeti műcsarnok, akár a fővárosi pavillon erre alkalmas volna, s pedig az előbbi a helyiségek szűk voltánál fogva, az utóbbi pedig mert nem nyújt kellő biztonságot.

Elnök által fölkérve, Keglevich István gróf a kiállítás eszméjének megpendítője előadta, hogy miként gondolja a kiállítást és részletezi a megvalósítás módozatait.

Szalay Imre helyeslé az eszmét, és annál is inkább hozzájárúl, minthogy a régi iparművészeti tárgyak megismertetése úgy a társulat, mint a muzeum föladatának körébe esik.

Beck Dénes, Nendtvich Gusztáv, Hampel József, Fittler Kamill, az eszmét helyesléssel fogadva, szóltak a tárgyhoz.

Elnök ennélfogva kimondta a választmány abbeli határozatát, hogy az eszmét magáévá teszi és részt vesz a tervezett kiállítás rendezésében, akként, hogy a szükségelt előleges költségek fedezését a rendelkezésére álló összeg erejéig elvállalja, de viszont kiköti, hogy a tiszta haszonnak felerésze a társulatot illesse meg.

Végül a választmány a további részletes teendők megállapítása czéljából Keglevich István gróf elnöklete alatt Benczúr Béla, Czobor Béla, Fittler Kamill, Radisics Jenő, Ráth György és Rauscher Lajos tagokból álló bizottságot küldött ki.

Elnök ezzel az ülést berekeszti.

*

A magyar iparművészeti társulat választmánya 1889. február hó 20-ikán Lipthay Béla báró elnöklete alatt ülést tartott.

Jelen voltak a választmány tagjai közül: Bánffy György gróf, Beck Dénes, Czobor Béla, Fischer Ignácz, Fittler Kamill, Nendtvich Gusztáv, Radisics Jenő, Rauscher Lajos, Szalay Imre.

Jegyző: Pasteiner Gyula, társulati titkár.

Elnök az ülést megnyitván, a karácsonyi tárlaton vásárolt összesen 600 frt értékű 17 darab tárgy a társulat tagjai között kisorsoltatott, a következő eredménynyel:

1-ső nyeremény. Rokoko ízlésű kályhaellenző, faragott fából és metszett bőrből, Jaiser Gyula szobrász készítménye; értéke 100 frt. Az 59-ik számmal nyerte a szathmári káptalan.

2-ik nyeremény. Díszes gyümölcskosár állványon porczellánból, a herendi gyár készítménye; értéke 100 frt. A 203-ik számmal nyerte Latinovics Géza.

3-ik nyeremény. Rokoko ízlésű keret faragott fából, Rubin Ottó szobrász készítménye; értéke 60 frt. A 17-ik számmal nyerte Simor János bibornok-érsek, herczeg-primás.

4-ik nyeremény. Egy pár gyertyatartó; Uhl Sándor építésznek a társulat által pályadíjjal kitüntetett terve szerint bronzból önté Herpka Károly; értéke 50 frt. A 6-ik számmal nyerte Radó Kálmán, Vasmegye főispánja.

5-ik nyeremény. Zománczczal diszített üveg kancsó, hat pohár és tálcza, Giergl Henrik műve, értéke 38 frt. A 447-ik számmal nyerte Venczel Ferencz kanonok.

6-ik nyeremény. Damaszczénos barna alapú, virággal és aranynyal diszített fajence virágtartó, Zsolnay Vilmosnak, a társulat által a karácsonyi tárlatra kitüzött 400 arany frankos első díjjal kitüntetett készítménye; értéke 35 frt. A 457-ik számmal nyerte Boros Béni, orsz. képviselő.

7-ik nyeremény. Erdélyi szőnyeg, értéke 30 forint. A 275-ik számmal nyerte Ebersz Károly.

8-ik nyeremény. Metszett bőrrel kárpitozott szék, Jaiser Gyula szobrász készítménye; értéke 27 frt. A 310-ik számmal nyerte Bencz Ferencz.

9-ik nyeremény. Metszett bőrrel kárpitozott tabourette, Jaiser Gyula készítménye; értéke 25 frt. A 358-ik számmal nyerte Gottermayer Nándor.

10-ik nyeremény. Bronzzal diszített polcz, König I. asztalos készítménye; értéke 25 frt. A 180-ik számmal nyerte Zemancsik István, szepesegyházmegyei püspöki titkár.

11-ik nyeremény. Illatszertartó ezüstből, zomáczczal diszítve, Link Fülöp J. készítménye; értéke 25 frt. A 42-ik számmal nyerte Haynald Lajos bibornok-érsek.

12-ik nyeremény. Verejtékes pohár galvanoplastikai másolata, ifj. Herpka Károly készítménye; értéke 21 frt. A 154-ik számmal nyerte Szász-Coburg Fülöp herczeg.

13-ik nyeremény. Venust ábrázoló szobrocska, bronzból önté ifj. Herpka Károly; értéke 15 frt. A 372-ik számmal nyerte Ivánovics Viktor.

14-ik nyeremény. Bronzzal diszített két kisebb polcz, König I. készítménye, értéke 14 frt. A 443-ik számmal nyerte Venczel Ferencz kanonok.

15-ik nyeremény. Bemetszett diszítményű kürt, Jaiser Gyula szobrász készítménye; értéke 14 frt 50 kr. A 254-ik számmal nyerte Adamovszky Péter.

16-ik nyeremény. Román művészetű régi csésze galvanoplastikai másolata, ifj. Herpka Károly készítménye. A 375-ik számmal nyerte Forster Gyula, a m. földhitelintézet igazgatója.

17-ik nyeremény. Zománczczal diszített üveg palaczk és pohár, Giergl Henrik készítménye; értéke 12 frt 50 kr. A 166-ik számmal nyerte Gerlóczy Károly alpolgármester.

Elnök Lipthay Béla báró ezután előadta, hogy legutóbb több művészi iparost meghivott, hogy velök megbeszélje, vajjon a hazai művészi ipar fejlesztése érdekében mit tartanának első sorban kivánatosnak. Az értekezletre megjelentek: Bachruch S. ékszerész, Hüttl Tivadar porczellángyáros, Jungfer Gyula lakatos, Vandrák László bronzöntő és Zitterbarth J. ékszerész és beható eszmecsere után különösen arra utaltak, hogy az ötvösség és ékszerészet, de átalán az egész fémipar a jó tervek hiányát érzi, hogy ez iparágat üző ifjabb nemzedék a rajzolásban fölötte járatlan, mert nem részesül szakmájának megfelelő oktatásban. Végül abban állapodtak meg, hogy e bajon úgy lehetne segíteni, ha a társulat megbizna egy tehetséges tervező művészt, a kinek aztán az lenne a feladata, hogy az ötvösök és átalán a fémiparosok számára terveket készítene, továbbá pedig ez iparágakat üző növendékeket rajzolni és tervezni tanítaná. Az értekezleten résztvevők ama nézetüknek adtak kifejezést, hogy a társulat lenne hivatva ez ügyet kezébe venni, a jelzett tervező művész megszerzéséről gondoskodni akként, hogy a fölmerülendő költségeket is elvállalná.

Nendtvich Gusztáv, Radisics Jenő, Szalay Imre és Czobor Béla fölszólalása után a választmány kimondá, hogy az eszmét olyannak tartja, mely beható megfontolásra érdemes, elvben hozzájárult és a kivitel módjainak bővebb megbeszélése és megállapítása végett a végrehajtó bizottsághoz utasítá oly hozzátevéssel, hogy a végrehajtó bizottságnak e tárgy fölött folytatando tanácskozásaira minél több művészi iparos is hivassék meg.

Elnök az ülést berekeszté.

KÜLÖNFÉLÉK.

Ő csász. és apostoli királyi Felsége a vallás- és közoktatásügyi m. kir. minister előterjesztésére Pulszky Ferenczet, a m. nemz. muzeum igazgatóját, s a muzeumok és könyvtárak országos főfelügyelőjét az orsz. m. képzőművészeti tanács elnökévé további három év tartamára f. évi január hó 31-én kelt legf. elhatározásával legkegyelmesebben kinevezni méltóztatott.

*

A képzőművészeti társulat választmánya márczius 1-sején tartott ülésén a vallás- és közoktatásügyi miniszter felhivása folytán az országos képzőművészeti tanácsba a legközelebbi három évre titkos szavazás útján a következő hat tagot választotta: Benczúr Gyula, Feszty Árpád, Keleti Gusztáv, Lotz Károly, Strobl Alajos és Szmrecsányi Miklós. Ugyanez ülésen Szmrecsányi Miklós, a képzőművészeti társulat titkára, hosszabb előterjesztést olvasott föl, melyben behatóan megbeszéltetnek a képzőművészeti tanács újra alakításával kapcsolatos nagy fontosságú kérdések. A választmány helyesléssel fogadta az előterjesztést és Rakovszky István indítványára elhatározta, hogy azt felterjeszti a miniszternek és megküldi a képzőművészeti tanácsnak is.

*

A vallás- és közoktatásügyi magyar kir. minister, a műemlékek orsz. bizottsága előadójává dr. Czobor Bélát nevezte ki.

*

Ő cs. és apostoli kir. Felségének folyó évi január hó 25-én Bécsben kelt legfelsőbb elhatározásával, a bécsi cs. kir. képzőművészeti akadémián üresedésben lévő évi 420 frtos szobrászati magyar ösztöndíj-állomást 1888. évi október hó 1-től 1891. évi szeptember hó utolsó napjáig Jankovics Gyula szobrász-növendéknek méltóztatott legkegyelmesebben adományozni.

*

Dr. Haynald Lajos kalocsai bíboros érsek úr, az általa Ő Felségeik ezüst menynyegzője alkalmából alapított egyházi festészeti ösztöndíjat három évi időtartamra Kardos Gyula m. kir. festészeti mesteriskolai növendéknek adományozta.

*

Értesítés. Az érdekelt rajztanárjelölteknek és ideiglenesen alkalmazott rajztanítóknak, kik a folyó 1888—89-iki tanév végével a szabadkézi rajzolásból tanképesítő vizsgálatot tenni kívánnak, tudomására hozatik, hogy a vizsgálat megindítását czélzó, szabályszerűen (50 krral) bélyegzett kérvények alulirotthoz (Budapest, Andrássy-út 71. sz.) f. é. márczius hó 15-ig lesznek beküldendők.

Ezen folyamodványokhoz melléklendők:

a) Az illetőnek rövid életrajza, melyben különösen kiképeztetésének menetét, főirányát és azon időt, melyet kiképeztetésére fordított, kell jeleznie.

b) Egyuttal ki kell jelentenie, vajjon középtanodai (és tanítóképezdei) rajztanárságra, vagy rajztanítóságra (polg. stb.) kívánja-e magát képesíttetni.

c) Az életrajzhoz csatolandók a tanulmányi

és egyéb bizonyítványok, melyek azt, hogy a vizsgálandó a megkivántató általános miveltséggel bir, igazolni hivatvák, valamint

d) a mértani, építészeti és szabadkézi rajz köréből való dolgozatai. (Ez a pont az intézet volt, vagy jelenlegi növendékeire nem alkalmazandó.)

e) Ha az illető közszolgálatban áll, közvetlen elöljáróságától, különben pedig a közhatóságtól kibocsátott erkölcsi bizonyítványa.

f) Melléklendők végül a vizsgálati díj (20 frt) és azon bizonyítványok is, melyek valamely tanintézetnél netalán rajztanítói minőségben teljesített működéséről tanuskodnak.

Budapest, 1889. évi február hó 18-án.

*

A művészek házában február hó közepén igen érdekes tárlat nyilt meg, mely három külön részből áll. A nagy termet Matejko terjedelmű történeti festménye, *Kosciuszko Raclaviczénél*, foglalja el, több kisebb teremben Mészöly hátrahagyott műveit látjuk, végül ezekhez járul számos festmény, mely a tárlat bezárásakor árverés útján fog eladatni.

Ez a tárlat is bizonyítja, hogy a képzőművészeti társulat igazgatósága igen helyesen cselekedett, midőn az évenkinti rendes tavaszi és őszi tárlat szokásával szakított, s már nehány év óta csak őszi tárlatot rendez. Ennek egyik előnye, hogy minden erejét az őszi tárlatra összpontosítva, abban többet nyujthat, másik előnye pedig, hogy helyiségei tavaszszal netaláni véletlen alkalmakra szabadon állanak, melyeknek meg van az a nagy előnyük is, hogy az egyformaságot megszakítják, s a változatosság által is növelik az érdeklődést. Igy a múlt évben a régi képek tárlatának adott helyet, az idén pedig a most említett műveknek. Nem szükséges bizonyítani, hogy ezek érdekesebbek a megszokott időközi tárlatoknál, melyeken más és más műveket látunk ugyan, de nagyában még is igen hasonlítanak egymáshoz.

Matejko föladatul tűzte maga elé a lengyel nép régi dicsőségét megörökíteni, s festői alkotásai legnagyobb részének tárgyát nemzete történetéből meríti. Mostani műve is nemzete dicsőségének van szánva, azt a pillanatot tünteti föl, a mint a kaszával fölfegyverzett csapatok megfutamitván az orosz sereget, a csatatéren lelkesen üdvözlik hadvezérüket, Kosciuszkót. Közönségünk jól ismeri a lengyel mester művészetét, körülbelül husz év óta alkotott műveinek nagyobb részét látta, s valamennyit épen oly élénk rokonszenvvel fogadta, a mennyire bámulta a bennük nyilvánuló művészetet; képeinek tárgyánál fogva mindig a legnépszerűbb idegen festő volt. Ez újabb képben is fölismerjük a lelkes hazafit, ki művészetét hazája múltjának és dicsőségének szenteli, de bár nem kerüli el figyelmünket a kép egyes pompás részlete, még sem tagadhatjuk, hogy az előállítás eszközei fölött a művész már nem uralkodik oly föltétlenül. A kép sokkal nagyobb terjedelmű és a jelenet sokkal népesebb, sem hogy a művész meggyengült látásával azt képes lett volna egységes hatásba összefoglalni. Az ábrázolás több, egymás mellé sorolt episodból áll, melyek nincsenek összefoglalva és ez a szerkesztési fogyatkozás egyik föltünő hibája a képnek. Másik hibája pedig, hogy festése nincs egyenletesen kimunkálva, egyes fényesen sikerült alakokkal kiáltó ellentétben vannak az egészen másként, sokszor laposan festett alakok. A kép azt mutatja, hogy a mester még egészen birtokában van művészetének, ecsetjének színpompája nem halaványult el, de látása gyöngült, a mi akadályozza, hogy ily nagy terjedelmű vászon fölött uralkodjék. Ebben rejlik a kép hibáinak forrása. A hibákat észrevéve is bámulatva ragad a hazafi lelkesedése és a művész művészete. Azért köszönettel tartozunk a társulat igazgatóságának, hogy alkalmat nyujtott megismerni e képet, mely a mester alkotásainak sorozatát kiegészíti.

A tárlat második részét Mészöly Géza hátrahagyott művei képezik, összesen 265 darab. Ezek közül 216 vázlat és tanulmány, melyek a kevésbbé vagyonosak által is megfizethető olcsó áron eladók, 49 pedig a tulaj-

donosok által kiállítás czéljából átengedett kész festmény. Ezek közül 27-nek dr. Királyffi Armin irigylésre, de még inkább elismerésre méltó tulajdonosa, továbbá 7 Kohn Adolf, ugyanannyi gróf Zichy Jenő s 3—3 Tisza Kálmánné, Bignio Lajos és Keleti Gusztáv tulajdona. Bár szép számmal vannak itt együtt Mészöly művei, még sem egészen illik e gyűjteményre az a megjelölés, hogy hátrahagyott művei, mert ezek a bámulatos termékenységű művész alkotásainak csak egy részét képezik. Művészeti szempontból azonban a gyűjtemény hatása még is egész, mert jól feltünteti Mészöly művészetének mivoltát. Az alig megkezdett vázlattól és a kész festményig mindegyiken külön és valamennyin együttesen fölismerjük a magyar tájnak utólérhetetlenül gyöngéd és mély felfogásu ábrázolóját.

A tárlat harmadik részét a nyilvános árverés útján eladandó képek sorozata képezi. Ez nálunk első ilyféle kisérlet, de szükséges már csak azért is, hogy a művészek és a közönség az árak tekintetében közelebbről megismerkedjenek egymással. Nálunk ugyan is eddig nem volt művészeti piacz és azért teljes tájékozatlanság uralkodik arra nézve, hogy mit lehet kérni és mit lehet adni. A művészet és a művészek érdekében óhajtjuk, hogy az első kisérlet sikerüljön, s meghonosodjék a művészeti tárgyak ily módon való adás-vevése.

*

Huszár Adolf szobrász síremlékére a képzőművészeti társulat által hirdetett pályázat márczius 1-sejével letelt határidejéig 12 művész 13 művet küldött be. A társulat művészi bizottsága márczius 7-ikén az első díjat, mely a megrendelésből áll, titkos szavazással egyhangúlag Donáth Gyula tervének itélte oda, a második díjúl kitüzött száz forintot pedig szintén egyhangúlag Senyei Károly nyerte el.

*

A müncheni két tárlatot, t. i. a nemzetközi művészeti és a német nemzeti iparművészeti tárlatot mult év október 28-ikán zárták be. A kettőnek anyagi eredménye egymástól igen különbözik. A művészeti tárlat ugyanis minden tekintetben igen fényes anyagi sikerrel dicsekedhetik, a mennyiben az összes kiadások födözése után a bevételből százezer márkát meghaladó fölösleg maradt, s azonkívül nem kevesebb mint 1 millió és ötvenezer márka folyt be az eladott képekért. Ámbár München egyik főhelye a művészeti tárgyakkal való kereskedésnek, s jó hirnevét nemcsak föntartotta, hanem az utóbbi időben még fokozta is, még is úgy hisszük, hogy ily kitünő üzletre nem igen számított. Ennek a nem várt eredménynek a hatása alatt született az eszme, hogy Münchenben is legyen ezentúl rendes évi tárlat, a párisi Salonhoz hasonlóan. E terv most élénken foglalkoztatja az illetékes köröket, s önkényt érthető, hogy nem igen jó szemmel nézi a többi német város, mely eddig is féltékeny volt München folyton emelkedő túlsúlyára a művészetek terén. Vajjon Münchennek van-e igaza, vagy irigyeinek, azt előre nehéz lenne eldönteni. Ha megvalósul a terv, akkor majd az eredmény fog szólani.

Kapcsolatban megemlítjük, hogy e tárlatot dr. Szmrecsányi Miklós, a képzőművészeti társulat titkára, az igazgatóság megbízásából behatóan tanulmányozta, s jelentésében kiemeli, hogy a magyar osztály átalános tetszéssel találkozott, s egy osztály sem dicsekedhetett több látogatóval. A legtekintélyesebb bírálók, mint Vincenti, Pietsch, Ramberg, Plesch igen kedvezően nyilatkoztak a magyar művészetről, továbbá a legkiválóbb müncheni művészek, őszinte kritikai megjegyzések mellett kifejezést adtak osztatlan elismerésüknek. A biráló-bizottság, melyben Liezen-Mayer Sándor tanár két szavazattal képviselte a társulatot, Benczúr Gyulának a nagy, Horovicz Lipótnak és Bihari Sándornak a kis arany érmet itélte oda. Tehát ugyanazok részesültek kitüntetésben Münchenben is, Bécsben is. A jelentés továbbá fölemlíti, hogy Vastagh Géza és Kéméndy Jenő valamennyi képeiket eladták, Peske Géza egy nagyobb festménye szintén vevőre akadt.

A német nemzeti iparművészeti tárlat ered-

ményéről azonban igen kedvezőtlen hírek szállonganak. A tárlat rendezői mindent elkövettek, hogy a fenyegető hiányt elenyésztessék, így többek közt a kiállítókra utólagos díjakat is róttak ki, a mi ellen a bécsi *Blätter für Kunstgewerbe* folyóirat *Ausstellungs-Praktiken* című czikkben erélyesen kikelt. Mind ez azonban nem használt. A bajor iparművészeti társulat, mely a vállalatot kezdeményezte és annak élén állott, február 26-ikára kitűzött rendes évi közgyűlését elhalasztotta egy részt azért, mert a számadások még nincsenek lezárva, más részt, mert időre van szüksége, hogy a deficzit fedezésének módját megállapítsa.

*

A római iparművészeti muzeum élénk tevékenységet fejt ki a művészi ipar egyes ágait érdeklő tárlatok rendezésében, s magától értetik, hogy Olaszországban, hol a művészi iparoknak oly fényes multjok van, e fáradozást fényes siker koronázza. A római muzeum a múlt években először a fafaragás, azután a fémipar és végül a szövőművészet körét felölelő szaktárlatokat rendezett, ez év márczius havában pedig agyagipari tárlat fog megnyilni. Mind e tárlatok a régi és a mostani termékekre terjednek ki, s czéljuk, hogy összehasonlítás által az újabb termelés művészi fejlesztését előmozdítsák. Hogy e szaktárlat is érdekes és tanúlságos lesz, arra nézve elég biztosítékot nyujt Olaszország rendkivüli gazdagsága az agyagipar régebbi termékeiben. A mi figyelemre méltót az ország nyilvános gyűjteményei és a magánosok birnak, annak java része együtt lesz e tárlaton.

*

Fényképészeti és sokszorosítási tan- és kisérlő intézet Bécsben. A fényképezés és a különféle sokszorosítási eljárások kétségtelenül igen fontos segédeszközeivé lettek a művészetnek és a tudománynak, mióta a chemia és az optika vívmányainak fölhasználásával eddig nem sejtett tökélyt értek el. Az elért eredmény gyakorlati érvényesítése és a sokszorosítás módjainak tovább fejlesztése azonban csak jól fölszerelt műhelyek és költséges készülékek segítségével lehetséges, a mihez természetesen szükséges a teljes avatottság a segédtudományokban. Önként érthető, hogy a közönséges fényképészeti műhely alig szerezheti meg e föltételeket. E meggyőződéstől áthatva az osztrák vallás- és közoktatási minister elhatározta Bécsben egy fényképészeti és sokszorosítási tan- és kisérlő intézet fölállítását, melyben a photographia, a phototypia, a photolitographia és hasonló eljárásokban oktatás adatik, a hol művészek, tudósok, technikusok a fényképezést elsajátithatják, továbbá a mely intézetnek föladata a sokszorosító készülékeket, a hozzájuk szolgáló chemiai szereket, szóval a fényképezés összes eszközeit megvizsgálni és e szakba vágó tudományos kisérleteket eszközölni.

Az intézet, melynek fontosságát bővebben fejtegetni fölösleges, múlt év márczius 1-sején kezdette meg működését Bécsben, a VII. ker., Westbahnstrasse 25. számú, a czélnak megfelelően átalakított és berendezett házban. Az intézet hivatalos czíme: *K. k. Lehr- und Versuchsanstalt für Photographie und Reproduktionsverfahren*, igazgatója Prof. Dr. F. M. Eder, mellette működnek Max Jaffé és H. Lenhard, kik a fényképezést tanítják, továbbá van az intézeten két rajztanító és a chemia és physika részére egy tanító.

A múlt év julius 15-ikén befejezett első félévben az intézetnek 71 tanítványa volt és az elért eredmény kétségtelenül tanuskodik az intézet életrevalóságáról.

A *MŰVÉSZI IPAR* HIRDETÉSEI.

Egy hatod hasáb díja egyszeri hirdetésre 2 frt, az egész évfolyamra 10 frt. Egy harmad hasáb 3 frt, illetőleg 15 frt. Megrendeléseket elfogad a kiadó-hivatal (Andrássy-út 67. sz.).

Császári és királyi udvari szállító.

FISCHER IGNÁCZ BUDAPESTEN,

porczellán- és majolika-gyáros.

Gyár: VII. kerület, külső dob-utcza 17. sz.
Főraktár: IV. kerület, bécsi utcza 3. sz.

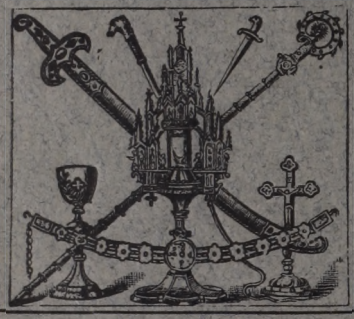

LINK FÜLÖP

ékszerész Budapesten

készit művészi kivitelü ékszereket, egyházi és egyéb dísztárgyakat, mentekötőket és öveket díszöltözetekhez aranyból, ezüstből, zománczczal és drágakövekkel díszitve akár régi minták, akár új tervek szerint, régi ezüst- és arany-tárgyakat eredeti állapotukhoz hűen helyreállit.

Műhely: IV. ker. magyar-utcza 29. sz.

JACOBEY ÉS TÁRSAINAK

az iparművészeti társulat által ajánlott vállalata elfogad megbizásokat **a vallásos festészet minden ágában**; készit freskó- és oltárképeket, decorativ festményeket; épit, aranyoz, fest és márványoz oltárokat, szószékeket, keresztelő-kutakat; készit szobrokat polychrom-festéssel, vagy anélkül.

Káposztás-Megyer, Ujpest mellett.

WEINWURM ANTAL

fényképész

az Angerer-féle sokszorositó eljárásnak Magyarországon egyedül jogositott tulajdonosa,

készit mindennemü fényképet és horganyedzésü duczokat, rajzok, iratok, ermek, czimlapok hirdetések, árjegyzékek stb sokszorositására ajánlkozik.

Budapest, IV., Károly-utcza 3. szam.

HÁZAS TESTVÉREK.

Közhasználati és művészi díszbutorok készitői

BUDAPESTEN.

Műhely: VI, Vörösmarty-utcza 67. sz.

Az Országos Magyar Iparművészeti Muzeum

GALVANOPLASTIKAI INTÉZETE

ajánlja a közönség figyelmébe

régibb, kivált magyar ötvöstárgyak másolatainak gyüjteményét.

A 154 darabból álló gyüjteményben megvan a **nagyszent-miklósi lelet teljesen,** azonkivül **kelyhek,** szobák diszitésére különösen alkalmas **serlegek, poharak, csészék,** stb.

Minden egyes tárgy másolata az eredetihez hü és készités tekintetében is művészi becscsel bir. — *Az intézet képes lajstromot kivánatra ingyen és bérmentve küld.*

Budapest, Andrássy-út 67. sz.

JAISER GYULA

BUDAPEST, VIII., GÓLYA-UTCZA 9.

Készit kézzel-metszett, pontozott és domború **bőrmunkákat** székekre, könyvbekötésekre, faldiszitményekre, mappákra és dobozokra stb. — Különösen ajánlja a börből metszett **czimereket.** Elvállal továbbá bárminemü faragászati munkákat épületekre, butorokra és egyéb iparművészeti tárgyakra.

VANDRÁK LÁSZLÓ

bronzmüves és műöntő

készit megrendelésre finomabb ajtó- és ablak-kilincseket, butordiszitményeket, gyertyatartókat, légszesz- és kőolajcsillárokat, szobrokat, czimereket, egyházi szereket, villámháritókat stb., galvanoplastikai tárgyakat, galvanizál minden színben stb. s elfogad ilynemü tárgyakat és régiségeket javitásra.

Budapest, VIII. ker. Mária-utcza 16. szám alatt.

DWORZAK FERENCZ

VÉSNÖK

BUDAPEST, IX., PIPA-UTCZA 14.

AZ UDVARBAN BALRA.

KÉSZIT MINDENNEMÜ VÉSNÖKI MUNKÁT ARANYBÓL, EZÜSTBŐL ÉS BRONZBÓL.

Franklin-Társulat nyomdája.

MŰVÉSZI IPAR

AZ ORSZ. MAGYAR IPARMŰVÉSZETI MUZEUM
ÉS
A M. IPARMŰVÉSZETI TÁRSULAT KÖZLÖNYE

SZERKESZTI

A VALLÁS- ÉS KÖZOKTATÁSÜGYI MAGYAR KIR. MINISTERIUM

MEGBIZÁSÁBÓL

PASTEINER GYULA

SZERKESZTŐ TÁRSAK:

RADISICS JENŐ ÉS UHL SÁNDOR

IV. ÉVFOLYAM. 1889. MÁSODIK SZÁM.

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR IPARMŰVÉSZETI TÁRSULAT

1889

MŰVÉSZI IPAR

NEGYEDIK ÉVFOLYAM. 1889. MÁSODIK SZÁM.

TARTALOM.

SZÖVEG: Oldal

A magyar iparművészeti társulat IV. közgyűlése ... 41
Az erdélyi kék sgraffitos edények. PETRIK LAJOS-tól ... 56
A holicsi edények jegyei. KÖNYÖKI JÓZSEF-től ... 61
Az aradmegyei hímzés. DÖMÖTÖR LÁSZLÓ-tól ... 64
Irodalom:
Uj könyvek ... 73
Folyóiratok ... 74
A magyar iparművészeti társulat ügyei ... 77
Különfélék ... 82

KÉPEK A SZÖVEGBEN:

Fejlécz, rajzolta HÁRY GYULA ... 56
Erdélyi sgraffitos kancsók ... 47, 59
Erdélyi sgraffitos tányérok ... 58, 60
Aradmegyei hét hímzés ... 65—71
Násfa, tervezte HÁRY GYULA ... 72
Zsubrikolás színes selyemmel hímezve. Félnagyságú részletek a II-ik laphoz a szövegen kívül. Tervezte HÁRY GYULA ... 76
Faragott keret, tervezte és készítette JAISER GYULA szobrász ... 81
Fejlécz, rajzolta HÁRY GYULA ... 82

KÉPEK A SZÖVEGEN KÍVÜL:

I. Serleg, tervezte HÁRY GYULA.
II. Zsubrikolás színes selyemmel kivarrva, tervezte HÁRY GYULA.
III. Metszett bőrrel kárpitozott kályha ellenző, tervezte és készítette JAISER GYULA szobrász.

*

Szerkesztőség és kiadó-hivatal: Budapest, VI., Andrássy-út 67.

*

Az első évfolyam teljes példányai kaphatók a Franklin-Társulat kiadó-hivatalában: IV., Egyetem-utcza 4. sz. Ára 6 frt.

*

A Művészi Ipar 1889. (negyedik) évi folyamára 5 frtjával előfizetést elfogad a kiadó-hivatal.

MŰVÉSZI IPAR

A MAGYAR IPARMŰVÉSZETI TÁRSULAT IV. KÖZGYŰLÉSE

1889 MÁRCZIUS 31-IKÉN.

A Magyar Iparművészeti Társulat negyedik rendes évi közgyűlését Lipthay Béla báró, a társulat első alelnöke, a következő beszéddel nyitotta meg:

Tisztelt Közgyűlés!

Fájdalmas szívvel kell jelentenem azt a csapást, mely társulatunkat az elmult évben sujtotta. Feledhetetlen emlékű elnökünket Trefort Ágostont vesztettük el!

Már az év elejétől fogva akadályozta őt betegsége, hogy a társulat ülésein részt vegyen, de akkor még azzal a szép reménynyel kecsegtettük magunkat, hogy egészségét visszanyerve a társulat tovább is gyarapodni és erősödni fog az ő bölcs vezetése alatt. Fájdalom, ez a remény meghiusult.

Sőt más súlyos csapás is nehezedett társulatunkra!

Rudolf trónörökös főherczegben egyik alapító tagját, díszét, pártfogóját vesztette el a társulat. Sokat köszönhetünk neki így is. Neki köszönhetjük a sokszorosító művészet gyámolítását és fejlesztését. Remélni lehetett, hogy az iparművészet egyéb ágaiban is ő lesz egyik legerősebb támaszunk. Mert hiszen uraim, egy férfiútól, ki a legnemesebb lelki ösztönökkel és tehetségekkel volt megáldva, s ki még utolsó perczeiben is imádott hazájáról emlékezett meg, attól igen sokat lehetett várni. Legyen áldott emlékezete.

E megrendítő eseményt előzte meg az a másik, mely bennünket legközelebbről érintett, szeretett elnökünk halála által ért pótolhatatlan veszteség. Igen is pótolhatatlan, mert vajmi ritka, hogy tehetség, hatalom, befolyás és nemes ösztön egy egyénben úgy párosulva lenne, mint benne volt. Nem szükséges, hogy sokoldalú tevékenységét itt részletezzem, s így rámutassak, hogy mit vesztett benne a haza, annak közjóléte. Széles körű tevékenységének csak egy parányi része jutott nekünk, s ez is mily nagy, mily sok volt!

Mint vallás- és közoktatásügyi miniszter felkarolta a művészeteket és az iparművészeteket. Át volt hatva attól a meggyőződéstől, hogy a művészetek, azoknak alkotásai mily nagy, mily döntő hatással vannak a nemzetek közműveltségének emelésére. Hisz a művészet az, mely anyagibb ösztöneinken felül emel bennünket, fölemel egész a lélek ideáljáig. De a művészet alkotásai, a festmények, a szoborművek, nem hatnak oly közvetlenül, mint azok a tárgyak, azok a czikkek, melyekkel a mindennapi életben folyton találkozunk. Ha sikerül a mindennapi használatra

szánt tárgyaknak művészi lehelletet adni, akkor remélhetjük, hogy népszerübbekké, szélesebb körök által hozzáférhetőkké teszszük a művészeteket. Azonkívül a művészeti czélon túl ez még közgazdasági szempontból is figyelmet érdemel, mert így új tért nyitunk az ipari tevékenységnek, új vállalatok és iparágak keletkezését segítjük elő.

Kivált ez utóbbi szempont lebegett elhunyt elnökünk szemei előtt, midőn e társulatot megalapította. Tőlünk várta e kezdeményezése tovább fejlesztését, gyarapítását és virágzásra emelését.

Fájdalom, előbb hagyott el bennünket, mintsem óhajai és czéljai teljesítésére elég erősek lettünk volna. A fájdalomnak mi a ravatalára letett koszorúval adtunk kifejezést, de azt hiszem, emlékét mivel sem tisztelhetjük meg méltóbban, mint azzal a fogadalommal, hogy törekvéseit, czéljait, melyek által vezéreltetve megalapította e társulatot, egész erővel, egész tehetségünkkel támogatni fogjuk. Inditványozom, hogy e fogadalomnak kifejezést adjunk a jegyzőkönyvben.

Hogy a társulat mily módon és mily eszközökkel óhajtja a jövőben feledhetetlen emlékü elnökünk által kitűzött czélt és feladatot megvalósítani, jelentésünkben terjesztjük a tisztelt közgyűlés elé. Röviden csak azt jegyzem meg, hogy a jelentésben csak átalánosságban, nagyobb körvonalaiban van kiemelve mindaz, a mi legközelebb tevékenységünk czélját fogja képezni. A választmány csak ez után fog a részletekkel foglalkozni és azokra vonatkozólag javaslatokat tenni.

Végül még azt kivánom tudomásra hozni, hogy az alapszabályok 14. §-ában foglalt követelményeknek megfelelőleg a közgyűlésnek meg vannak törvényes kellékei, határozatai érvényesek. Ezzel a közgyülést megnyitottnak nyilvánítom.

A társulat titkára ezután felolvasta a választmánynak következő jelentését a társulat 1888-ik évi tevékenységéről.

Tisztelt közgyűlés!

A sulyos veszteség, mely társulatunkat alapítójának és elnökének Trefort Ágostonnak halálával érte, mult évi tevékenységünkre élénken érzett hatással volt.

Az év elejétől fogva kénytelenek voltunk szomorúan nélkülözni lelkes vezetését. A betegség, mely utóbb könyörtelenül kioltotta a közjónak szánt e nemes életet, megakadályozta, hogy a választmánynak a mult évben tartott első ülésén résztvegyen. A mennyire szívén hordta a hazai iparművészet ügyét, oly rosszul esett neki, hogy ez egyszer nem jelenhetett meg a választmány ülésén, viszont a választmány fájdalmasan érezte hiányát, annál is inkább, mert ez ülésen jelentetett be az általa tagok gyűjtése czéljából szétküldött fölhivások fényes eredménye. A jegyzőkönyvben kifejezett köszönetünket már csak irásban közölhettük vele.

Akkor még vele együtt mindnyájan azzal a reménynyel kecsegtettük magunkat, hogy csak rövid idő kérdése, midőn ismét ép oly élénk részt vehet társulatunk

tevékenységében, mint azelőtt. Ez okból és kifejezett kívánsága szerint a közgyűlést is az alapszabályokban meghatározott határidőn túl, május 27-ikéig halasztottuk. Közös és egyaránt hőn ápolt reményünk, fájdalom, nem teljesedett. Elnökünk hiányzott a választmánynak május 16-ikán tartott üléséről, mely a közgyűlést előkészíté és annak sokáig halasztott napját végre kénytelen volt kitűzni. A közgyűlést is nélküle tartottuk meg s ujból három évre elnökké történt megválasztását is csak irásban közölhettük vele.

Még junius 14-ikén tartott a választmány ülést, melyen a végrehajtó bizottság és a szakosztályok alakultak meg.

Ezután elnökünk mind sulyosbodó betegségére való tekintetből és személye iránti köteles kiméletből a társulat tevékenysége szünetelt.

A választmány legközelebbi ülése deczember 18-ikán már az elhunyt elnökre való kegyeletes megemlékezéssel nyilt meg.

Az elmult év folyamán tehát összesen négy ülést tartott a választmány s ezek közül kettő még a mult közgyűlés elé esik. E körűlményből megítélheti a tisztelt közgyűlés, hogy társulatunk nem volt abban a helyzetben, hogy valami ujat kezdjen, s hogy csakis a folyamatban levő ügyek lebonyolítására szorítkozott.

Ezek felsorolásából áll jelentésünk a mult évről.

A választmány junius 14-ikén tartott ülésén a végrehajtó bizottság 1888-ik évre következőleg alakult meg: elnök Lipthay Béla báró a társulat első alelnöke; tagok: Ráth György a társulat második alelnöke s egyszersmind a III-ik szakosztály elnöke, továbbá Radisics Jenő az I-sö és Szalay Imre a II-ik szakosztály elnökei.

A szakosztályok változatlanul maradtak, csupán Nendtvich Gusztáv, a választmány uj tagja, osztatott be a II-ik szakosztályba.

A folyamatban levő ügyek közűl legnagyobb súlyt fektettünk a karácsonyi tárlatra, mely kedvező alkalmul kínálkozik, hogy művészi iparosaink legjobb termékeiket bemutathassák és értékesíthessék. Hogy iparosaink körében minél inkább fokozzuk a tárlat iránti érdeklődést s hogy minél jobb művek előállítására buzditsuk, ezúttal a tárlaton kiállított két legjobb iparművészeti tárgy kitüntetésére elismerő oklevél kíséretében odaítélendő 400 és 200 arany frankos két pályadíjat tűztünk ki s erre nemcsak hírlapok útján hívtuk fel ismételten a figyelmet, hanem még a nyár folyamán minden egyes számba vehető iparosnak, kiről tudomásunk van, külön meghívót küldöttünk és e meghívást az ősz beálltával ismételtük.

Az eredmény nem felelt meg a várakozásnak, legalább a résztvevők számát illetőleg nem, a mennyiben ezúttal a tárlaton kevesebb volt a kiállító, mint 1887-ben. A kiállított tárgyak minősége azonban talán valamivel jobb volt, mint az előző évben.

A tárlatról s annak üzleti eredményéről egyébként a következő számadatok hű képet nyujtanak: Volt 28 kiállító, 421 tárgygyal, összesen 32,280 frt értékben. Eladatott 51 darab 5269 frt értékben, ebbe beleértve a társulat által tagjai között

kisorsolás végett vásárolt 600 frt értékű 17 nyeremény-tárgyat. Deczember 10-től a bezárás napjáig, január 7-ikéig, 1051 látogatója volt a tárlatnak.

A 400 és 200 arany frankos díjak odaítélésére a választmány deczember 18-iki ülésén titkos szavazással megválasztott biráló bizottság, Ráth György elnöklete alatt: Bánffy György gróf, Rauscher Lajos, Keleti Gusztáv, Benczúr Béla, Jakabffy Ferencz és Radisics Jenő tagokból állott. E bizottság deczember 21-ikén tartott ülésén szintén titkos szavazás utján a 400 frankos első díjat a Zsolnay Vilmos által kiállított barna és damaszczénos alapú, keleties díszitésü fajence virágedénynek, a 200 frankos második díjat az Egger Dávid által kiállított zománczos díszű szenteltvíz-tartónak ítélte oda. Azonkivül a bizottság Jaiser Gyula szobrásznak a bőrmetszés meghonosítása és sikeres fejlesztéseért a butoriparral kapcsolatban, továbbá Link Fülöp Istvánnak technikai járatosságáért a sodronyos zománcz készítésében, elismerő oklevelet adott.

A karácsonyi tárlaton vásárolt 600 frt értékű tárgyak, számszerint 17 nyeremény, a társulat tagjai között a megállapított sorsolási szabályok szerint a választmánynak február 20-iki ülésén sorsoltattak ki. A sorsolás eredménye a társulat közlönyében közzé tétetett, s azonkivül a tagokhoz, kikre nyeremény esett, külön-külön is küldetett értesités.

Művészi iparosainknak jobb termékeik könnyű és költség nélküli értékesítésére állandó alkalmat óhajtván nyujtani, a végrehajtó bizottság javaslatához hozzájárulva ugyancsak a junius 14-iki ülésen elhatároztuk, hogy az iparművészeti múzeum által szives készséggel átengedett teremben hazai iparművészeti termékekből eladással összekötött állandó tárlatot rendezünk be s ha kellő számú résztvevő jelentkezik, azt még julius folyamán megnyitjuk. A fölhívások azonnal szétküldettek, nemkülönben gondoskodtunk e vállalatunk minél nagyobb nyilvánosságáról hírlapok utján is. Ennek daczára csak nehány és az igényeknek meg nem felelő tárgy küldetett be, úgy, hogy e törekvésünk teljesen meghiúsultnak mondható. Azonkivül más módon is megkísérlettük az iparművészeti termékek értékesítését előmozdítani. Megkerestük ugyanis a művészi iparosokat, hogy ha valami kiválóbb munkájuk készen van, arról értesitsék a társulatot oly czélból, hogy az vevőt kereshessen. E kísérlet szintén eredménytelen maradt. A miből talán nem alap nélkül azt a következtetést vonhatjuk le, hogy nálunk e téren nem is annyira a fogyasztók, mint inkább a termelők hiányáról lehet panaszkodni s a külföldi hasonló társulatoktól eltérőleg, melyek a fogyasztás emelésén is fáradoznak, a mi társulatunknak kivált a termelés minőségének emelésére kell figyelmét irányozni.

Jeleseink mellszobrainak ügye a mult év folyamán jelentékeny lépéssel közeledett a megvalósulás felé. Ő Felsége a királyné mellszobrát társulatunk, továbbá József nádor és Széchenyi István gróf mellszobrát a főváros képzőművészeti bizott-

sága megrendelésére elkészíté Strobl Alajos és be is nyujtá, az átvétel végett kiküldött bíráló bizottság javaslatára azonban némi változtatások eszközlése czéljából mind a három visszaadatott a művésznek.

Az év folyamán a főváros képzőművészeti bizottsága ujból hathatósan elősegité e vállalatunkat, a mennyiben Róna József szobrásznál megrendelte Eötvös József báró és Andrássy Gyula gróf mellszobrait. A képzőművészeti társulattal szövetkezve általunk két mellszoborra kiírt és szeptember végén lejárt pályázat egészen meddő volt. Ennélfogva a képzőművészeti társulat igazgatóságával egyetértően nem hirdettünk újabb pályázatot, hanem Senyei Károly és Bezerédi Gyula szobrászoknál 250 frt tiszteletdíjért egy-egy mellszobrot rendeltünk meg, tetszésükre bízván, hogy a sorozatból szabadon válaszszanak. Ha mindezek elkészülnek, nyolcz mellszobor álland rendelkezésünkre és bizton reméljük, hogy azoknak bronzba öntését, vagy egyéb módon való sokszorosítását még az év folyamán megvalósíthatjuk.

Mult évi jelentésünkben jeleztük, hogy a III-ik szakosztály kezdeményezéséből a bőrmetszés meghonosodását és művészi kifejlődését elősegítendők, Jaiser Gyula szobrásznál, ki a művészi ipar ez ágát elismerésre méltó sikerrel űzi, több megrendelést tettünk. Mindinkább meggyőződvén arról, hogy nevezett művészi iparos a támogatást jól megérdemli, ez irányban tovább mentünk és a május hó 16-iki ülésen műhelyének tökéletesebb fölszerelése czéljából kötelezvényre 1000 frt kölcsönt nyujtottunk neki, oly föltétel mellett, hogy az összeg négy év alatt fizetendő vissza és az esedékes 5% kamat fejében a társulat mindig valamely készítményét fogadja el. Az ez évi kamatok fejében bőrrel kárpitozott két széket vettünk át és azokat akként értékesítettük, hogy megfelelő értékben a kisorsolt tárgyak közé igtattuk. E kölcsön megszavazása alkalmával kimondatott a választmány abbeli elvi megállapodása, hogy kötelezvényre, egyéb biztosíték nélkül 1000 frtnál nagyobb összegü kölcsön nem adatik. Ez elvi megállapodás a szóban levő esetben azonnal alkalmaztatott is, a mennyiben a nevezett művészi iparos által óhajtott további 500 frtnyi kölcsön olykép nyujtatott, hogy az illető 650 frt értékü gothikus pohárszéket adott át biztosítékúl.

Az idegenek forgalmának emelése érdekében működő bizottság megkereste társulatunkat, nem lenne-e hajlandó az általa kiadandó könyvhöz, mely Budapest leírását tartalmazza, megfelelő czimlapot terveztetni. Készséggel eleget tettünk ez óhajnak és a társulat költségén 50 frt díjért Háry Gyula művész által elkészíttettük a kivánt czímlap tervrajzát.

A társulatnak ez idő szerint van 168 alapító, 337 rendes és 34 segélyező tagja. A tagok száma összesen 539.

A *Művészi Ipar* folyóirat, társulatunk közlönye, a mult évvel 3-ik évfolyamát tölté be, két havonkint egy-egy füzetben, vagyis 6-szor jelent meg, összesen 34 ívnyi terjedelemben.

Az alapszabályok 26. §-a értelmében ezúttal kilépnek a választmányból: Czobor Béla, Kramer Samu, Lechner Ödön, Marton Alajos, Németh Imre, Rauscher Lajos és Uhl Sándor. A közgyűlés egyik teendője e kilépő tagok helyére a választmányba új tagok megválasztását megejteni, nemkülönben alapítónk és elnökünk halála által megüresedett elnöki tiszt betöltéséről gondoskodni.

Az alapszabályok 19-ik §-nak f) pontja értelmében a mult közgyűlés az 1888-ik évi számadások megvizsgálására Benke Gyula és Jeney Lajos urakat választotta meg, kik megbízatásuk szerint a társulat számadásait megvizsgálván, azokat rendben találták. Eljárásukról szóló jelentést van szerencsénk a közgyűlés elé terjeszteni s annak alapján kérjük a fölmentést. Ennek kapcsán egyúttal jelentjük, hogy a mult közgyűlésnek az alapszabályok 4-ik §-ára vonatkozó határozata szerint, a még be nem fizetett alapítványi tőkékről szóló kötvények beszerzésére megtétettek a szükséges intézkedések, valamennyi hátralékos alapítónak alapító levelek küldettek és azokat nehány kivételével szabályszerűen aláírva visszakaptuk.

Midőn az 1889-ik évi költségvetést jóváhagyás végett a tisztelt közgyűlés elé terjesztenők, különösen két ujabb tervünkre óhajtjuk fölhívni szíves figyelmét.

A társulat elejétől fogva fölismerte az iparművészeti tervezés fontosságát, arra következetesen nagy gondot fordított s eddigi tevékenységének egy jelentékeny részét épen a művészi ipari tárgyak tervezésének előmozdítása képezi, a mennyiben a lefolyt három év alatt a tervekre kiírt pályázatok a művészi ipar egész körét felölelik. Ámbár e pályázatok sikere egyenkint és egészben véve kielégítő volt, még is az a nézet merült fel, vajjon nem lehetne-e módot találni, hogy a társulat támogatása mellett a tervezés következetesen gyakoroltassék, állandóan érintkezve az érdekelt iparosokkal, úgy, hogy a tervek ne csak rajzok maradjanak a papiron, hanem meg is valósuljanak. Lipthay Béla báró alelnök kezdeményezése folytán a választmány a tervezés ügyét e szempontból ismételten és behatóan megvitatta. Az eszmecsere ez első stádiumában az volt a nézet, hogy a társulat alkalmazzon egy megfelelően díjazott tervező művészt, a kinek kötelessége akár művészi iparosok, akár mások által óhajtott tárgyak tervét megrajzolni oly feltétel alatt, hogy ha a megrendelő a tervet elfogadja, tartozik a művész munkáját a megállapítandó árszabály szerint még külön is díjazni. A társulat épitész tagjai, kik művészi ipari tervezéssel is foglalkoznak s kiknek véleményét ez ügyre nézve szintén kikértük, beható tanácskozás után oda nyilatkoztak, hogy ez eszme megvalósítása különösen két akadályba ütközik. Először ugyanis nehéz, sőt majdnem lehetetlen oly tervező művészt találni, a ki a művészi ipar összes ágai számára való tervezésben egyenlően otthonos és járatos volna. Másodszor pedig az árszabály kérdése bizonyult fölötte bonyolódottnak, úgy, hogy az ez irányban megindult tanácskozások egészen eredménytelenek maradtak. A főváros legkiválóbb művészi iparosai, kiket Lipthay Béla báró alelnök ugyan ez eszme megbeszélése czéljából külön értekezletre meg-

hívott, szintén ily értelemben nyilatkoztak. Az eszmecsere folyamán fölvetett kérdésre, hogy a tervezés ügye miként volna előmozdítható, az utóbbiak által tett nyilatkozatok a következőkben foglalhatók össze. Miután egy művész a művészi ipar valamennyi ága számára nem képes egyenlően jól tervezni, nézetök szerint a tervezés ügyét egy iparág keretén belül kellene felkarolni, és a fémipart jelölték meg mint olyant, melynek erre legnagyobb szüksége van. Véleményük indokolásául különösen utaltak arra a tényre is, hogy az ékszerészetet, az ötvösséget, a bronzöntést, a lakatosságot, s átalán a fémipar bármely ágát űző ifjabb nemzedék a saját szakmájának megfelelő rajzolásban teljesen járatlan, mert az ifjak tanulnak ugyan rajzolni, de az oktatás, melyben részesülnek egészen átalános jelleggel bír s nem szakszerű.

Ennélfogva egyéni óhajtásként azt javasolták, hogy ha a társulat szándékoznék a tervezés és átalán az iparművészeti rajzolás ügyét előmozdítani, azt a fémiparra szorítkozva tegye, s pedig olyképen, hogy az általa alkalmazandó tervező művésznek kettős föladata legyen, névszerint megrendelésre és a megrendelők által díjazandó terveket készíteni, továbbá a szakszerű rajzolásban és tervezésben oktatást adni.

A választmány e javaslatot ismételten megvitatván magáévá tette és abban állapodott meg, hogy eleve kísérletképen egy évi tartamra a fémipari tervezés és rajzoktatás kettős föladatának tökéletesen megfelelni képes, jó izlésű, művészi képzettségű és egyszersmind a fém technikáiban is teljesen avatott s pedig első sorban hazai, ha ilyen nem találkoznék, az esetben külföldi tervező művész lenne alkalmazandó, a kinek a társulat határozott évi fizetést biztosítana, s azonkívül a megrendelésre készítendő tervekért a megrendelők részéről külön díjaztatnék. A rajzoktatás az országos iparművészeti muzeum helyiségében történnék és abban az illető mesterek által megjelölendő munkások és tanonczok díjtalanul részesülnének.

Abban a meggyőződésben, hogy társulatunk ekként hatályosan előmozdíthatná a művészi ipar egyik jelentékeny ágának fejlődését, a választmány kéri a tisztelt közgyűlést, hogy fönt előadott megállapodásának jóváhagyása mellett adjon fölhatalmazást, hogy a megvalósítás költségeinek fedezésére az 1889-ik évi előirányzatban mutatkozó körülbelül 1200 forintnyi fölöslegen kívül a forgó tőkéből 1500—2000 forintot fordíthassunk.

A másik terv a művészi iparok legutóbbi ötszáz éves fejlődésének föltüntetését czélzó nagyobb szabású történeti tárlatra vonatkozik. A választmány beható megbeszélés után helyesnek és kivihetőnek találván a Keglevich István gróf alapító tag által megpendített ez eszmét, elhatározta, hogy a társulat az országos iparművészeti muzeummal szövetkezve 1890-ik év nyarán megnyitandó oly tárlatot rendez, mely egy részt Ráth György második alelnök indítványa értelmében Mátyás király

halálának négy százados évfordulója alkalmából a nagy királyra és korára vonatkozó emlékeket foglalná magában, más részt pedig kápolnák és szobaberendezések keretében föltüntetné a művészi ipar fejlődésének történetét a 13-ik századtól kezdve a mult század végeig. E tárlat mintegy folytatását képezné, szintén a művészi ipar történetére vonatkozó 1882-ik évi nyomdászati és könyvészeti, továbbá az ötvös művek 1884-ik évi tárlatának.

Tekintve az ilyen tárlatok jó hatását a közizlés finomítására és átalán a művészi iparok érdekeire, továbbá tekintve azt, hogy az alapszabályok 2-ik §-ának *i)* pontja szerint a társulat működésének körébe esik a hazai művészi ipar régebbi termékeinek felkutatása, tanulmányozása, kiállítása és közzététele, végül tekintve, hogy annak a magyar királynak emlékéről van szó, ki legbőkezűbb pártfogója volt a művészeteknek: kérjük e terv jóváhagyását, és vele együtt a felhatalmazást is arra, hogy a társulat forgó tőkéjének rendelkezésre álló egész összegét, s esetleg, ha t. i. tervező művész nem alkalmaztatnék, a folyó évi előirányzatban mutatkozó fölösleget is a szükségelt előleges költségek fedezésére fordíthassuk, azzal a kikötéssel, hogy az előlegezett összeg visszatérülésére a választmány által elégségesnek talált biztosíték nyujtassék, továbbá hogy a netaláni tiszta haszonnak fele része a társulatot illesse meg, másik felében pedig az országos iparművészeti muzeum részesüljön.

A részletes teendők megállapítása végett Keglevich István gróf elnöklete alatt Benczur Béla, Czobor Béla, Fittler Kamill, Nendtvich Gusztáv, Radisics Jenő, Ráth György és Rauscher Lajos tagokból álló bizottság küldetett ki. A tisztelt közgyűlés bölcs határozatától függ, hogy a bizottság megkezdhesse működését. Az első teendő lesz az ország legkiválóbb férfiait magában foglaló országos bizottság szervezése, melynek támogatása hivatva van a tárlat sikerét már eleve minden irányban biztosítani.

A választmány.

A közgyűlés a fölolvasott jelentést jóváhagyólag tudomásúl vette.

Ezután titkár fölolvasván a számvizsgálók jelentését a közgyűlés megadta a fölmentést, továbbá pedig megszavazta az 1889-ik évi előirányzatot.

Végül megválasztattak: Lipthay Béla báró elnökké, Ráth György első alelnökké és Keglevich István gróf második alelnökké.

A választmányba a kilépő tagok helyébe: Bachruch Sándor, Czobor Béla, Jungfer Gyula, Kramer Samu, Marton Alajos, Németh Imre és Rauscher Lajos választattak.

A szavazás eredménye kihirdettetvén elnök a közgyűlést berekesztettnek nyilvánítá.

NYERESÉG- ÉS VESZTESÉG-SZÁMLA.

A Magyar Iparművészeti Társulat 1888. évi forgalmi eredményének kimutatása.

	Kiadások	Forint	kr.	Forint	kr.		Bevételek	Forint	kr.	Forint	kr.
1	Pályadijak	489	50			1	Eddigi üzlet-eredmények	670	89		
2	Jutalmak	100	—			2	A M. Tud. Akadémia adománya a Szécsényi Molnár István-féle alapból	100	—		
3	Megrendelések	130	—			3	Adományok	10	—		
4	Tisztviselők tiszteletdijai és fizetései	840	—			4	Rendes tagsági dijak	1680	—		
5	*Művészi Ipar* folyóirat segélyezése	900	—			5	Segélyező tagsági dijak	88	—		
6	Tagok között kisorsolandó műtárgyak 1888. évre	600	—			6	Értékpapir-kamatok	1525	—		
7	Nyomtatványok	103	90			7	Egyéb kamatok	197	22	4271	11
8	Irodai költségek	101	45								
9	Vegyes költségek	226	97								
10	Karácsonyi kiállitás költségei	64	55								
11	Leirások	31	86	3588	23						
12	1888. év végével mutatkozó üzlet-eredmény egyenlege			682	88						
				4271	11					4271	11

Pasteiner Gyula
titkár.

Megvizsgáltatott és rendben találtatott:
Jeney Lajos
számvizsgáló bizottsági tag.
Benke Gyula
számvizsgáló bizottsági tag.

Lipcsey József
társ. pénztárnok.

MÉRLEG

a Magyar Iparművészeti Társulat vagyonáról, 1888. deczember 31-én.

	Vagyon	Forint	kr.	Forint	kr.		Teher	Forint	kr.	Forint	kr.
1	Értékpapirok	29855	83			1	Tőke-alapitvány	36450	—		
2	Pénzkészlet a házi pénztárban	57	72	29913	55	2	Előre befizetett tagsági dijak	225	—		
3	Alapitványi követelés	3650	—			3	Üzlet-eredmény egyenlege 1888. év végén	682	88	37357	88
4	Tagsági dij hátralékok	611	—	4261	—						
5	Iparművészeti tárgyak	774	36								
6	Leltári ingók	130	42	904	78						
7	Folyószámla-követelés a Magyar Földhitelintézetnél	28	55								
8	Számla-követelés	2250	—	2278	55						
				37357	88					37357	88

Pasteiner Gyula
titkár.

Megvizsgáltatott és rendben találtatott:
Jeney Lajos
számvizsgáló bizottsági tag.
Benke Gyula
számvizsgáló bizottsági tag.

Lipcsey József
társ. pénztárnok.

ELŐIRÁNYZAT AZ 1889. ÉVRE.

	Kiadások	Forint	kr.		*Fedezet*	Forint	kr.
1	A titkár tiszteletdija	400	—	1	1888. évi üzlet-eredmény	682	88
2	A pénztárnok tiszteletdija	200	—	2	Rendes tagok dija	1695	—
3	Irnok fizetése	240	—	3	Segélyező tagok dija	68	—
4	A *Művészi Ipar* folyóirat segélyezése	1000	—	4	Értékpapirok kamatai	1525	—
5	Nyomtatványok	100	—	5	Egyéb kamatok	210	—
6	Irodai költségek	100	—	6	A M. T. Akadémia adománya a Szécsényi Molnár István-féle alapból	100	—
7	Vegyes költség	100	—				
8	Karácsonyi tárlat költsége	50	—				
9	A karácsonyi tárlaton iparművészeti tárgy jutalmazására dij	200	—				
10	Jutalmak és segélyek	100	—				
11	Tagok között kisorsolandó tárgyak vételére	500	—				
12	Díjak beszedéseért járó százalék	55	40				
		3045	40			4280	88

A MAGYAR IPARMŰVÉSZETI TÁRSULAT TAGJAI.

I. Alapitó tagok:

		forint
	I. Ferencz József Ő császári és apostoli királyi Felsége	1500
	Erzsébet Ő császári és apost. kir. Felsége	500
	Rudolf trónörökös Ő cs. és kir. Fensége (meghalt 1889-ben)	200
	József főherczeg Ő Fensége	400
5	Szász Coburg Fülöp hg ő kir. Fensége	200
	Hirsch Móricz báró, Páris	5000
	Pavel Mihály görög-kath. püspök, Nagy-Várad	2100
	Herzog Péter nagykereskedő, Budapest	1500
	Budapest főváros hatósága	1000
10	Ivánczich Viktor dr., Bécs	1000
	Kistelki Lévay Henrik főrendh. tagja, Budapest	1000
	Simor János bibornok, hercz.-primás, Esztergom	1000
	Trefort Ágoston vallás- és közokt. minister (meghalt 1888-ban)	600
	Első Magyar Ált. Biztositó Társaság, Budapest	500
15	Haynald Lajos bibornok érsek, Kalocsa	500
	Kováts Zsigmond püspök (meghalt 1887-ben)	500
	Magyar-Franczia Bizt. Részv.-Társ., Budapest	500
	Samassa József dr. érsek, Eger	500
	Wodianer Albert földbirtokos, Budapest	500
20	Zichy Jenő gróf orsz. képviselő, Budapest	500
	Császka György megyés püspök, Szepeshely	400
	Wodianer Mór báró (meghalt 1886-ban)	300
	Andrássy Aladár gróf, Budapest	200
	Bonnaz Sándor megyés püspök, Temesvár	200
25	Fuchs Rudolf magánzó, Budapest	200
	Harkányi Frigyes ministeri tanácsos, Budapest	200
	Luczenbacher Pál főrendiházi tag, Budapest	200
	Nagyczenki czukorgyár részv.-társ.	200
	Pellet Ödön apát-kanonok, Székesfehérvár	200
30	Pesti hazai első takarékp. egyes., Budapest	200
	Ráth György kir. it. táblai tanácseln., Budapest	200
	Schlauch Lőrincz megyés püspök, Nagy-Várad	200
	Széchényi Béla gróf főrendiházi tag, Budapest	200
	Széchényi Pál gróf földmiv. és kereskedelmi minister, Budapest	200
35	Venczell Ferencz kanonok, Nyitra	200
	Weisz Bernát Fer. kir. tan. (meghalt 1888-ban)	200
	Wodianer Albert báró, Budapest	200
	Zichy Edmund gróf főrendiházi tag, Budapest	200
	Zichy Ferencz gr. kir. főasztalnokm., Budapest	200
40	Adamofszky Péter papirkereskedő, Budapest	100
	Andrássy Dénes gr. főrendiházi tag, Kraszna Horka-Váralja	150
	Apponyi Albert gr. orsz. képviselő, Budapest	100
	Baich Milos báró orsz. képviselő, Budapest	100
	Baiersdorf és Biach, Budapest	100
45	Bánffy György gróf, Budapest	100
	Özv. Batthyány Ferencz grófné, szül. Trefort Edith, Budapest	100
	Berg Gusztáv báró, Kapuvár	100
	Berzeviczy Albert dr. államtitkár, Budapest	100
	Bobula János épitész, Budapest	100
50	Brankovics György g. k. püsp., Temesvár	100
	Bubics Zsigmond megyés püspök, Kassa	100
	Budapesti kereskedelmi és iparkamara	100
	Bukovits Gyula épitész, Budapest	100
	Burchard Konrád főrendiházi tag, Budapest	100
55	Burger A. üvegkereskedő, Budapest	100
	Csanádi székes-káptalan, Temesvár	100
	Csáky László gróf orsz. képviselő, Budapest	100
	Csekonits Endre gr. főrendiházi tag, Zsombolya	100
	Czobor Béla dr., Budapest	100
60	Debreczeni kereskedelmi és iparkamara	100
	Dulánszky Nándor megyés püspök, Pécs	100
	Egger Dávid régiségkereskedő, Budapest	100
	Eisele József gépgyáros, Budapest	100
	Esterházy Miklós herczeg, Bécs	100
65	Esterházy Móricz gróf, Pápa	100
	ifj. Esterházy Móricz gróf főispán, Budapest	100

		forint
	Érsekujvári takarékpénztár	100
	Falk Zsigmond lovag, nyomda-igazg., Budapest	100
	Festetits Andor gróf, főrendiházi tag, Szeleste	100
70	Tolnai Festetits Tassilo gróf, Keszthely	100
	Fischer Ignácz majolikagyáros, Budapest	100
	Flandorfer Ignácz lovag, Sopron	100
	Floch Henrik dr. kir. tanácsos, Budapest	100
	Özv. Flór Ferenczné, Budapest	100
75	Forgó és Tarsa üvegkereskedők, Budapest	100
	Forster Gyula min. tanácsos, Budapest	100
	Forster János, Esztergom	100
	Forster Kálmán min. fogalmazó, Budapest	100
	Fraknói Vilmos apát-kanonok, Budapest	100
80	Göndöcs Benedek apát, Békés-Gyula	100
	Grünwald Béla orsz. képviselő, Budapest	100
	Győri Gschwindt Mihály, Budapest	100
	Győri székesegyházi káptalan	100
	Hajós József (megha 1888-ban)	100
85	Hauszmann Alajos műépitész, Budapest	100
	Hauszmann Sándor	100
	Háromszékmegyei ipartelep	100
	Hidassy Kornél megyés püspök, Szombathely	100
	Holdházy János apát-kanonok, Alcsuth	100
90	Hornig Károly báró megyés püspök, Veszprém	100
	Horváth Boldizsár orsz. képviselő, Budapest	100
	Hüttl Tivadar porczellán-kereskedő, Budapest	100
	Ipolyi Arnold püspök (meghalt 1887-ben)	100
	Irsik Ferencz kanonok, Szatmár	100
95	Ivánka Imre orsz. képviselő, Budapest	100
	Jászóvári prépostság	100
	Kaas Ivor báró orsz. képviselő, Budapest	100
	Keglevich István gróf	100
	Keleti Gusztáv mintarajztanoda igazg., Budapest	100
100	Kégl György orsz. képviselő, Budapest	100
	Kobek István, Bátorkesz	100
	Kochmeister Frigyes báró, főrendiházi tag, Budapest	100
	Königswarter Moritz báró, Bécs	100
	Kramer Samu kárpitos, Budapest	100
105	Láng József, Budapest	100
	Láng László gépgyáros, Budapest	100
	Láng Sándor, Budapest	100
	Lázár Bernát földbirtokos, Segesvár	100
	Lechner Ödön műépitész, Budapest	100
110	Lenk Emil, Sopron	100
	Lenk Gyula, Sopron	100
	Lipthay Béla báró, Budapest	100
	Luczenbacher István földbirtokos, Muzsla	100
	Luczenbacher Miklós, Budapest	100
115	Marton Alajos diszműárus, Budapest	100
	Matuska János kanonok, (meghalt 1888-ban)	100
	Mendl István magánzó, Budapest	100
	Miehl Jakab prépost-kanonok, Székesfehérvár	100
	Mihalovits József bibornok-érsek, Zágráb	100
120	Modrovics Gergely (meghalt 1885-ben)	100
	Müller P., Sopron	100
	Nádasdy Ferencz gróf, Budapest	100
	Német József cz. püspök, Temesvár	100
	Nopcsa Ferencz báró főudvarmester Budapest	100
125	Pánthy Endre kanonok, Eger	100
	Pap Samu dr. orsz. képviselő, Budapest	100
	Patzenhofer Konrád gyártulajdonos, Czinfalva	100
	Pártos Gyula műépitész, Budapest	100
	Petschacher Gusztáv műépitész, Budapest	100
130	Péterffy Zsigmond vasuti üzletigazg., Budapest	100
	Pott Konstantinné, szül. Trefort Anna, Póla	100
	Prifach József nagyprépost, Székesfehérvár	100
	Pucher József műépitész, Budapest	100
	Radisics Jenő az orsz. m. iparmüv. muzeum igazgatója, Budapest	100
135	Szentmártoni Radó Kálmán főispán, Répczelak	100
	Rakovszky Géza orsz. képviselő, Budapest	100
	Reiner Zsigmond lapszerkesztő, Budapest	100
	Rothermann Rudolf lovag gyártulajd., Hirm	100
	Römer Flóris dr. apát-kanonak (megh. 1889-ben)	100
140	Rósa Lajos földbirtokos, Budapest	100
	Schreiber Ignácz, Bécs	100
	Soproni Kereskedelmi és Iparkamara	100
	Soproni Takarékpénztár	100
	Stephani Lajos légszesz-társ. igazg., Budapest	100
145	Strasser Alajos nagykeresk. (meghalt 1888-ban)	100
	Supka Jeromos apát, Zircz	100
	Sváb Károly főrendiházi tag, Budapest	100
	Szalay Imre minist. osztálytanácsos, Budapest	100
	Szalay Imréné, szül. Trefort Mária, Budapest	100
150	Szatmári káptalan	100
	Széchenyi Gyula gr., k. főajtónálló-m., Budapest	100
	Széchenyi Pálné grófné, Budapest	100
	Szivák Imre dr. orsz. képviselő, Budapest	100
	Szlávy József koronaőr, Budapest	100
155	Szmrecsányi Pál kanonok, Eger	100
	Taufer Vilmos dr. egyet. tanár, Budapest	100
	Temesvári Kereskedelmi és Iparkamara	100
	Tisza Lajos gróf orsz. képviselő, Budapest	100
	Trefort Ágnes, Budapest	100
160	Vancsa János dr. érsek, metropolita, Balázsfalva	100
	Vaszary Kolos főapát, Pannonhalma	100
	idősb Vay Miklós báró koronaőr, Budapest	100
	Vályi János dr. püspök, Eperjes	100
	Weber Antal műépitész, Budapest	100
165	Wechselmann Ignácz épitész, Budapest	100
	Zalka János dr. megyés püspök, Győr	100
	Zichy Antal főrendiházi tag, Budapest	100
	Zsolnay gyár	100

II. Rendes tagok:

Aebli Adolf bankár, Budapest.
Aggházy Gyula festőművész, Budapest.
Alpár Ignácz épitész, Budapest.
Altenbuchner Henrik festő, Budapest.
Apor Gábor báró alispán, Sepsi-Szt.-György.
Apponyi Sándor gróf főrendiházi tag, Lengyel.
Axamethy Lajos dr. ministeri fogalmazó, Budapest.
Árkay Sándor lakatos, Budapest.
Babura László plébános, Nagy-Szalók.
Bachruch Károly ékszerész, Budapest.
Baczó Frigyes tanár, Zilah.
Baj Gerolamo márványozó, Budapest.
Balgha Jenő lelkész, Árva-Váralja.
Papi Balogh Péter magánzó, Haraszti.
Balogh Vilmos min. titkár, Budapest.
Barabás Miklós festőművész, Budapest.
Barkóczy Emil báró, Budapest.
Bartoss Imre reáliskolai tanuló, Budapest.
Batthyányi Lajos gróf főispán, Ikervár.
Baur György plébános, Bük.
Bálinth Benedek fametsző, Budapest.
Ifj. Bánó József, Budapest.
Beck Dénes, Austria bizt. társ. igazgatója, Budapest.
Beervaldszky János dr. plébános, Odorin.
Beidl Alajos kanonok, Győr.
Benczúr Béla műépitész, Budapest.
Benczúr Gyula festőművész, Budapest.
Bende Imre megyés püspök, Bars-Szt.-Kereszt.
Benke Gyula, Budapest.
Benz Ferencz kövezőmester, Budapest.
Bergh Ferencz aranyozó, Budapest.
Beszédes János az orsz. m. iparműv. muzeum irnoka, Budapest.
Bethlen grófné, szül. Maurer Bertha, Nagy-Selyk.
Blahó Pál bronczöntő, Budapest.
Boross Béni orsz. képviselő, Arad.
Braun Arnold műépitész, Budapest.
Brestyánszky Béla szobrász, Budapest.
Brüll Ignácz dr. ügyvéd, Budapest.
Brüll Lipót gyárigazgató, Budapest.
Burda Venczel érczműves, Budapest.
Csehély Adolf gymn. rajztanár, Trsztena.
Csizik Gyula rajztanár, Budapest.
Csolnoky Károly orsz. mintarajztan. növ. Budapest.
Csorba Ferencz min. fogalmazó, Budapest.
Csőke Ferencz min. titkár, Budapest.
Csukássi József lapszerkesztő, Budapest.
Czettel Gyula gyárigazgató, Budapest.
Czigler Győző műépitész, Budapest.
Danczer Kornél m. k. pénzügyi tanácsos, Budapest.
Dankó József dr. pápai prælat. s kanon., Esztergom.
Deschán Achill árvaszéki elnök, Temesvár.
Deutsch Sándor kereskedő, Budapest.
Dezsényi József, Foncière bizt. társ. osztályfőnök, Budapest.
Dicenty Ernő lakatos, Budapest.
Diner József mérnök, Budapest.
Dittler Ferencz rajzoló, Budapest.
Dobos C. József vendéglős, Budapest.
Doby Jenő rézmetsző, Budapest.
Donáth Gyula szobrász, Budapest.
Dvorcsák Ferencz rajztanár, Alsó-Kubin.
Dvoržak Ferencz fémvésnök, Budapest.
Egger Gyula régiségkereskedő, Budapest.
Engel Lajos szobrász, Budapest.
Erdélyi Pál m. n. muzeumi tisztviselő, Budapest.
Ébersz Károly min. tisztviselő, Budapest.
Farkas Imre kanonok, Győr.
Farkas Sándor, Csepreg.
Fay József földbirtokos, Ecséd.
Fehér Ipoly kir. tanácsos, szegedi tankerületi főigazgató, Szeged.
Fehérváry József dr. kanonok, Veszprém.
Feichtinger József G. akad. festő, Budapest.
Fenyvessy Ferencz dr. orsz. képviselő, Budapest.
Ferenczy József dr., Budapest.
Fertsek Nándor kanonok, Szepeshely.
Feszty Adolf műépitész, Budapest.
Farkasházi Fischer Vilmos porczel. festő, Kolozsvár.
Fittler Kamill műépitész, Budapest.
Fleischl Károly.
Flesch Mór kereskedő, Budapest.
Formágyi György gyógyszerész, Hédervár.
Freund Vilmos műépitész, Budapest.
Gaal József rajztanár, Kapuvár.
Geissler Lajos kereskedő, Budapest.
Geittner és Rausch gyárosok, Budapest.
Gelléri Mór hirlapíró, Budapest.
Gerlóczy Károly főv. első alpolgármester, Budapest.
Gervay Mihály min. tanácsos, Budapest.

Giergl Ernő üveggyáros, Budapest.
Goldschmied Lajos ötvös, Brassó.
Gosztonyi Géza gyógyszerész, Jászberény.
Gottermayer Nándor könyvkötő, Budapest.
Gönczy Pál államtitkár, Budapest.
Granichstädten Testvérek ékszerészek, Budapest.
Greguss János festőművész, Budapest.
Greiner Károly festő, Budapest.
Grill Richard könyvkereskedő, Budapest.
Grosz Mór gyáros, Budapest.
Grünstein Henrik aranyműves, Budapest.
Gyarmathy Zsigáné, szül. Hóry Etelka, Bánfi-Hunyad.
Gyomlay Gellért kir. tanácsos, közalapitványi gazd. főtiszt, Budapest.
Gyöngyösi kaszino.
Györgyi Kálmán rajztanár, Budapest.
Gyulai Pál egyetemi tanár, Budapest.
Haberern J. Pál. dr. egyet. tanár, Budapest.
Hampel József dr. egyet. tanár, Budapest.
Hatvan Ferencz polg. iskolai tanitó, Kapuvár.
Havel Lipót épitőmester, Budapest.
Háry Gyula festőművész, Budapest.
Hegedűs Károly m. kir. technologiai iparmuzeumi főigazgató, Budapest.
Hegedűs Sándor orsz. képviselő, Budapest.
id. Herpka Károly, Budapest.
ifj. Herpka Károly fémvésnök tanár, Budapest.
Hirsch József iparművészeti iskolai növendék, Budapest.
Hirt Pál, Budapest.
Hoffmann Alfréd könyvkereskedő, Budapest.
Hoffmann Sándor kir. tanácsos, Budapest.
Hollós Károly rajztanár, Budapest.
Holub József épitőmester, Budapest.
Hopf János kanonok, Kalocsa.
Horváth Kálmán rajzoló, Budapest.
Horváth Viktor theol. tanár, Szepeshely.
Horváth Ignácz ügyvéd, Kalocsa.
Hradszky József lelkész, Szepes-Váralja.
Huszka József tanár, Sepsi-Szt.-György.
Jacobey Károly festő, Káposztás-Megyer.
Jahn József épitőmester, Budapest.
Jaiser Gyula szobrász, Budapest.
Jakabffy Ferencz épitész-mérnök, Budapest.
Jamniczky Lajos műépitész, Budapest.
Jálics Ignácz nagykereskedő, Budapest.
Jeney Lajos min. tisztviselő, Budapest.
Jenik Béla épitész, Budapest.
Jeszenszky Szilárd asztalos, Budapest.
Jókai Mór orsz. képviselő, Budapest.
Józsa Menyhért, Sopron.
Jungfer Gyula lakatos, Budapest.
Kammerer Ernő dr., orsz. képviselő, Budapest.
Kauser József műépitész, Budapest.
Kállay Gyula első magyar ált. bizt. társ. főtisztviselője, Budapest.
Károlyi Gábor gróf orsz. képviselő, Budapest.
Károlyi Sándor gróf orsz. képviselő, Budapest.
Kegyes tanitórend, Budapesten.
Kellner és Mohrlüder műintézete, Budapest.
Kereszty István m. nemzeti muzeumi tisztviselő, Budapest.
Kézmárszky Tivadar dr. egyet. tanár, Budapest.
Királyi Pál orsz. képviselő, Budapest.
Kirner József cs. kir. udv. puskaműves, Budapest.
Kiss István műépitész, Budapest.
Klassohn Antal vésnök, Budapest.
Klein Ede szobrász, Budapest.
Klopstock Lajos kereskedő, Budapest.
Klösz György fényképész, Budapest.
Knauz Nándor kanonok, Esztergom.
Koch Henrik műépitész, Budapest.
Kolba Mihály és Fia papirgyár-tulajd., Diós-Győr.
Kovalik János dr. gymn. tanár, Miskolcz.
Kovács Károly épitész, Budapest.
Visontai Kovács László orsz, képviselő, Budapest.
König Isidor asztalos, Budapest.
Kővári Tivadar prépost, Nagy-Várad.
Megyeri Krausz Izidor, gőzmalom- és szeszgyártulajdonos, Budapest.
Krausz Lajos, Budapest.
Krenner József dr. műegyet. tanár, Budapest.
Krishaber Győző lakatos, Budapest.
Kuncz Adolf prælatus, Csorna.
Kurimszky Antal dr., plebános.
Küszler Frigyes, Budapest.
Langenfeld Frigyes magánzó, Budapest.
Latinovits Géza nagybirtokos, Budapest.
Latzkó Testvérek ékszerészek, Budapest.
Latzkó Károly asztalos, Budapest.
Länger Károly min. tisztviselő, Budapest.
Lechner Lajos min. tanácsos, Budapest.
Lederer Sándor kereskedő, Budapest.
Leövey Sándor min. osztálytanácsos, Budapest.
Lichtensteiger Ferencz cz. püspök, Kalocsa.
Link Fülöp István ötvös, Budapest.
Lipcsey József muz. tisztviselő, Budapest.
Kadocha Lippich Elek min. fogalmazó, Budapest.
Lolok József pápai prælatus, kanonok, Bécs.
Lonovics József főispán, Dombegyház.
Lustig Esti és Neményi Hermin, Budapest.
Mahunka Imre asztalos, Budapest.
Majer István cz. püspök, Esztergom.
Majorosy János kanonok, Kalocsa.
Majorosy Ferencz szobrász, Budapest.
Majorosi Géza épitész, Budapest.
Majthényi Ádám orsz. képviselő, Mező-Nyárád.
Márkus Gyula közp. papneveldei igazg., Budapest.

Markusovszky Lajos min. tanácsos, Budapest.
Maszák Hugó gyorsíró, Budapest.
Matavovszky B. Antal, Sopron.
Matlekovits Sándor államtitkár, Budapest.
Mayer Béla kanonok, Kalocsa.
Mendl Henrik dr., Budapest.
Mészáros János min. biztos, Budapest.
Mihályi Viktor gör. k. püspök, Lugos.
Mlinek Adolf iparm. tanoda növendéke, Budapest.
Molling Berthold bankár, Budapest.
Molnár Viktor min. fogalmazó, Budapest.
Morelli Gusztáv fametsző-tanár, Budapest.
Murdsák József plebános, Rabcsicsa.
Müller Rezső asztalos, Budapest.
Nagy Lázár festőművész, Budapest.
Nagy Mihály iparművészeti tanoda növendéke, Budapest.
N. Naláczy Ödön földbirtokos, Gyulalelke.
Nemes János gróf, Hidvég.
Nendtvich Gusztáv kir. mérnök, Budapest.
Neuländer K., Budapest.
Neumann Frigyes terménykereskedő, Budapest.
Neményi Ambrus orsz. képviselő, Budapest.
Neuschlosz Marczel gyáros, Budapest.
Neuschlosz Ödön gyáros, Budapest.
Németh Imre min. tanácsos, Budapest.
Nicolics Fedor báró, orsz. képviselő, Budapest.
Nogáll Károly cz. püspök, Győr.
Novák Ferencz épitész, Budapest.
Oetl Antal gyáros, Budapest.
ifj. Ordódy Pál orsz. képviselő, Budapest.
Ormody Vilmos első ált. bizt. társ. igazg., Budapest.
ifj. Örley János, Herend.
Örömy József épitész, Budapest.
Paal Gergely asztalos, Budapest.
Palóczy Antal műépitész, Budapest.
Pap János tanár, Kolozsvár.
Pardavy Gyula asztalos, Budapest.
Pasteiner Gyula dr. egyet. tanár, Budapest.
Pataky István cz. kanonok, plebános, Liptó-Szt.-Iván.
Pauer Leó, salgótarjáni vasfinomító társ. igazgató, Budapest.
Pásztor József rajztanár, Budapest.
Pecher Vilmos szobrász, Budapest.
Pecz Samu műegyet. tanár, Budapest.
Pellet József apát-kanonok, Esztergom.
Péchy Imre min. oszt. tanácsos, Budapest.
Péterfalvi papirgyár.
Pfaff Ferencz műépitész, Budapest.
Polinszky Emil vasuti főfelügyelő, Budapest.
Porzsolt Ernő épitész, Budapest.
Póda Endre apát-plebános, Sopron.
Pór Antal apát-kanonok, Pozsony.
Pórfi Ferencz kereskedő, Budapest.
Pótsa József főispán, Sepsi-Szt.-György.
Pulszky Ferencz m. n. muzeumi igazg., Budapest.
Pulszky Károly dr. orsz. képtári igazg., Budapest.
Püspöky Emil ügyvéd, Budapest.
Radocza János ügyvéd, Budapest.
Radvánszky Béla báró főispán, Budapest.
Rajztanodai «Társas-kör», Budapest.
Rauscher Lajos műegyet. tanár, Budapest.
Ráth Károly fővárosi főpolgármester, Budapest.
Reinitz József dr. orvos, kir. tanácsos, Budapest.
Reményi Antal ügyvéd, Budapest.
Rezei Sylvius püspöki titkár, Nagyvárad.
Révai Ödön könyvkereskedő, Budapest.
Révai Samu könyvkereskedő, Budapest.
Rimaszombat rendes tanácsú város.
Rimaszombati iparos segédek önképző-egylete.
Romocsa Ödön asztalos, Budapest.
Roskoványi Ágoston megyés püspök, Nyitra.
Roskovics Ignácz kanonok, Ungvár.
Roszkosni Elek t. kanonok, Nagy-Szeben.
Röck István gépgyáros, Budapest.
Rubin Ottó szobrász, Budapest.
Ruprich Károly asztalos, Budapest.
Schickedanz Albert műépitész, Budapest.
Schlick Béla gyáros, Budapest.
Scholtz Róbert szobafestő, Budapest.
Schöffer Ignácz kereskedő, Budapest.
Schreiner Károly dr. ügyvéd, Sopron.
Schuster Constantin megyés püspök, Vácz.
Schuster Gyula kereskedő, Budapest.
Schwartz Antal lakatos, Budapest.
Schwertner Zsigmond rajztanár, Páris.
Seethal Ferencz, Szepsi-Szt.-György.
Semadam Sándor, Budapest.
Simon Gyula főispán, Magyar-Óvár.
Simon Ödön kir. tanácsos alispán, Sopron.
Slábу Ferencz nagyprépost, Pécs.
Spányi Kálmán mérnök, Budapest.
Spira Antal épitész, Budapest.
Sprinczer János orsz. képviselő, Budapest.
Stadler Tódor kir. tanácsos, Beszterczebánya.
Steinhausz László műépitész, Budapest.
Strasser Albert keresk. kamara titkára, Budapest.
Strobl Alajos szobrász, Budapest.
Sugár Sándor uradalmi főszámvivő, Kapuvár.
Sujánszky Antal kanonok, pápai prælatus, Esztergom.
Bocsári Svastics Gyula orsz. képv., Balaton-Ederics.
Szabó Károly tanfelügyelő, Sopron.
Szabó Norbert kanonok, Szatmár.
Szacsek József számtanácsos, Budapest.
Szalavszky Gyula főispán, Nyitra.
Szalay László dr. min. fogalmazó, Bécs.
Szalay Mihály kanonok, Veszprém.
Szádváry János rajztanár, Budapest.

Szálé Kálmán mérnök, Budapest.
Szemian Ágoston aranyozó, Budapest.
Szerémi Alajos Budapest.
Széchényi Aladár gróf orsz. képviselő, Budapest.
Szilányi Ferencz apát-kanonok, Esztergom.
Szlávy László rendőrkapitány, Budapest.
Szmrecsányi Miklós orsz. képzőművészeti társulat titkára, Budapest.
Szomjas József orsz. képviselő, Budapest.
Tandor Otto műépítész, Budapest.
Tarkovich József államtitkár, Budapest.
Tarnóczi Gusztáv orsz. képviselő, Budapest.
Testory Antal kereskedő, Budapest.
Tilles Béla dr. káptalani ügyész, Beszterczebánya.
Toldy Ferencz m. kir. államv. hivatalnok, Budapest.
Török János kir. tan., főv. rendőrs. főkap., Budapest.
Török József gyógyszerész, Budapest.
Uhl Sándor műépítész, Budapest.
Ullmann C., Budapest.
Ullmann Károly Pál, első ált. b. társ. alig., Budapest.
Ullmann József kőnyomda-tulajdonos, Budapest.
Urbány Lajos szobrász, Budapest.
Vandrák László bronzöntő, Budapest.
Vass László festő, Budapest.
Vágner József prépost-kanonok, Nyitra.
Várdai Szilárd rajztanár, Budapest.
Vela Pál kanonok, Nagy-Várad.
Vogel Rezső iparművészeti tanoda növendék Budapest.
Vogronics Antal apát-kanonok, Veszprém.
Wahrmann Mór orsz. képviselő, Budapest.
Waldstein Pál dr., Bécs.
Wallenfeld Károly bányatulajdonos, Budapest.
Wallenstein József dr., Bük.
Walnitschek Béla asztalos, Budapest.
Wehle Gusztáv műépítész, Budapest.
Weinwurm Antal fényképész, Budapest.
Weisz Alajos aranyozó, Budapest.
Weiss Berthold, Budapest.
id. Weiss Jakab szeszgyáros, Budapest.
Weisse Ernő szobrász, Budapest.
Weissenbacher Endre vállalkozó, Budapest.
Zajnay János, kanonok, Nagy-Várad.
Zemancsik István püspöki titkár, Szepeshely.

III. Segélyző tagok:

Ausim Ede aranyműves, Budapest.
Barthonek Károly, Budapest.
Bohn József min. számvevőségi igazgató, Budapest.
Böhm Samu, Budapest.
Brezlmayer Román pékmester, Budapest.
Cziser László papirgyár-tulajdonos, Poprád.
Dembitz Mihály aranyműves, Budapest.
Dora János, Dunapentele.
Dvorzsák Alajos asztalos, Budapest.
Ehrlich Miklós mázolómester, Budapest.
Gömörmegyei nép- és iparbank, Rimaszombat.
Hamaliar Károly, Rimaszombat.
Haukvitz Alajos üzletvezető, Budapest.
Hoff Károly J., Budapest.
Hosszú Lajos rajztanárjelölt, Budapest.
Höcker Testvérek gyárosok, Budapest.
Huber József György, Budapest.
Hudovernig Károly, Budapest.
Jansa Nándor kéményseprő, Budapest.
Kaufmann Ede szódagyáros, Budapest.
Künnle József, Sepsi-Szt.-György.
Machay József kanonok, Szepeshely.
Malatinszky Elek építőmester, Budapest.
Müller Testvérek czég, Budapest.
Nedelko A., Budapest.
id. Poldini Ede és Társa, Budapest.
Rigler József Ede gyáros, Budapest.
Roszival István dr., orsz. képviselő, Perbete.
Rüblein Tamás ügynök, Budapest.
Skatcel József építőmester, Budapest.
Stadler Hieronimus, Budapest.
Szikszay János min. osztálytanácsos, Budapest.
Wassermann J. és Társa, Budapest.
Wesztermeyer Sándor asztalos, Budapest.

Rajzolta Háry Gyula.

AZ ERDÉLYI KÉK SGRAFFITOS EDÉNYEK.

A magyar agyagipar régibb készítményein, kivált a technika magasabb fokán álló durva fajenceon és a kőedényen, a legtöbb esetben meglátszik a külföldi minták hatása; eredetiség inkább csak a közönséges fazekasárún mutatkozik. A fazekasság hazánk több vidékén népipar volt, és gyártmányai minden kezdetlegességük daczára, gyakran eredeti technikájuk és diszítésük által tűnnek ki. Az egyes vidékeket sajátos modor jellemzi. Különösen áll ez az erdélyi fazekasságról, hol a régi technikák a legújabb ideig is megmaradtak, habár a fazekasság ott is hanyatlott, mióta a fejlődő forgalmi eszközök a modern gyári készítményeket a legfélreesőbb vidéken is elterjesztették.

Pap János az erdélyi edények különböző technikáját már ismertette a *Művészi Ipar* 1888-ik évi folyamában, és többek között ama sötét kékszinű edényeket is, melyeknek egyszerű rajzú fehér diszítménye a kék engobe-ba van bekarczolva. Ezek a különös technikájuk által jellemzett edények nemcsak a magyar fazekasáruk között a legérdekesebbek, hanem a külföld készítményei között sem akadunk hasonlóra, úgy hogy érdemesnek találom ezekre újból — bővebb ismertetés czéljából — visszatérni.

A szóban lévő edények készítése a következő. A közönséges, vöröses fazekasagyagból formált tárgyakat égetetlen állapotukban kétszer, s pedig először fehér agyaggal és ennek megszikkadása után az edény külső felületét másodszor még kékre festett engobe-bal öntötték le. A kék engobe úgy készült, hogy fehér agyagot kék mázzal, vagy inkább smalte-tal, mely nem más, mint kobalttal kékre festett üveg, őröltek össze. Tudvalévő, hogy az ilyen különböző színű agyagok (engobe-ok) egymásra rakva összetartanak, feltéve, hogy a különböző agyagok szárítás és égetés alkalmával egyformán húzódnak össze. A leöntés technikájának alkalmazásánál a nehézség épen az, hogy a különböző agyagokat úgy kell előkészíteni, hogy ezek a szárítás és az égetés alkalmával mind egyformán viselkedjenek. A fehér és a kék agyagréteg leöntés után úgy födi el a durva vörös

agyagot, melyből az edény készült, mint a sgraffitó készítésénél a különböző színű vakolatrétegek az épület falazatát, és az edényt a szikkadás után egészen a sgraffitó módjára diszítették, t. i. a diszítményt a kék agyagrétegbe karczolták, minek következtében kék alapon, fehér, mélyített rajz keletkezett, azt mondja: « . . . . nem tudjuk, vajjon rajtuk a mester rajzképességét bámuljuk-e, melynek segítségével ékítményeit oly könnyedén az edényekre karczolta, vagy a kéz gyakorlottságát, mely a fehér réteget soha meg nem sérté, a rideg, frittos természetű kék engobeot soha ki nem csorbítá? A technika ön-

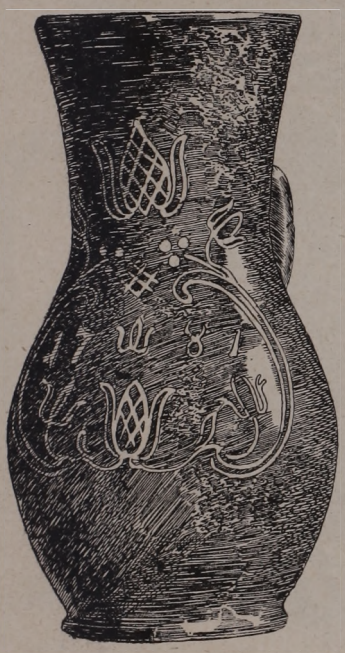

Erdélyi sgraffitos kancsó 1781-ből.

Erdélyi sgraffitos kancsó 1799—1813-ból.

és csak ezután mázolták és égették a a tárgyakat.

Ezek az edények nemcsak azért érdekesek, mert a fazekasság egyik legnehezebb technikája szerint készültek és mint ilyenek sikerülteknek mondhatók, de művészi szempontból is túltesznek az Erdélyben rendesen előforduló fazekásárukon. Pap igen helyesen jellemzi ezeket az edényeket, a mikor álló eredetisége, a biztosság, melylyel a mester technikájának nehézkességén diadalmaskodik s a keresetlen hatás, melyet két szín egyszerű körvonalával ér el, képezik ez egyszerű művek kiváló becsét».

Ezek az edények kétségkívül mind egy mesternek vagy műhelynek a művei, erre nemcsak az anyag és a technika egyformasága vall, hanem a rajzban is

ráismerhetünk ugyan ama mester kezére.

Gyűjteményemben több ilyen edény van, melyek azért érdekesek, mivel rajtuk meglátszik az ismeretlen műhely fejlődése is.

Edényeim legnagyobb részének évszáma 1799—1813 közé esik, és úgy látszik ez volt az ismeretlen műhely fénykora, a mikor a mester hosszú kisérletek után technikáját a tökély legmagasabb fokára emelte. Az engobe

Erdélyi sgraffitos tányér 1813-ból.

A legrégibb darab 1781-ből, úgy látszik abból az időből való, mikor a mester az első kisérleteket tette, mert technikája még nagyon tökéletlen. Az engobe színe tisztátlan, világoskék és a máza is hibás, több helyen felforrt és más helyen megint cseppekké húzódott össze. Az igen egyszerű díszítés csak néhány tulipánból áll s az évszámot körül kereteli.

sötétszinű, kifogástalanúl szép kék és az edények a közönséges fazekasárútól megkívánható legszigorúbb technikai követelményeket is kielégítik, legföljebb azt kifogásolhatjuk, hogy némelyike vékonyan van mázolva és így a máz beszáradtnak látszik. A naturalisztikus díszítés igen egyszerű és kevés változást mutat; ezeken a tárgyakon rendszerint madarat, virágot vagy szó-

lőt láthatunk, de bármily kezdetleges karczolatok, mégis bámulatosan ügyes és biztos kézzel igen szabatosan mintegy oda vannak vetve.

Ez időszakból származó edények a magyar kir. József-műegyetem technologiai gyűjteményében is gazdagon

offenherzig zu sein als eine heimlige Madresse zu sein.» A mondás németségéből következtethetjük, hogy ezeket az edényeket szász mester készítette.

A második tál igen kezdetleges rajzban templomszerű épületet mutat s ez valami inasnak első kísérlete lehetett.

Erdélyi újabb sgraffitos kancsók évszám nélkül.

és kiváló példányokban vannak képviselve. Ezek közül különösen két tál érdemes figyelmünkre, mivel ezek a szóban forgó edények származására nézve némi utmutatást nyujtanak. Az egyik tálra következő mondás van bekarczolva: «Die Gnädigen die so ins Gesicht schmeicheln, lassen sich vors Geld in einen Statt értsd: Bettstatt hinein schmeisen, wöre es besser

Hogy a rajz mivoltára ráismerhessünk, a fiatal művész szükségesnek is találta a tálra ráírni: «das ist die Kirche von Blasendorf».

Az ily modorban készült edényeken az 1813. évszámnál későbbit még nem láttam; valószinűleg ekkor halt meg ismeretlen mesterünk, de a műhely és ezzel a technika fiára vagy valami más utódjára szállhatott át, ki az öröklött

reczeptek szerint még tovább dolgozott, de nem örökölte az öreg mester kíváló rajzképességét.

E föltevésemet valószinűvé teszi az a körülmény, hogy vannak újabbnak látszó edények is, a melyeken évszám nincsen. Ezek az edények anyagra nézve megegyeznek a legjobb időszakból való edényekkel, sőt technikailag még jobbaknak is mondhatók, mivel a mázuk mindig igen fényes és a kék szín szépen fejlődött, de rajzra nézve egészen elütnek az előbbiektől. Míg a régibb edényeken a rajz közvetlen a természetből van merítve és biztos, széles vonásokkal az engobe-ba karczolva, az újabb edények, úgymint a többi erdélyi kancsók, három vízszintes vonallal mezőkre vannak osztva, melyek rendesen tulipánokkal vagy néha más modoros alakokkal vannak kitöltve. S ez egyszerű dísz is csak vékony vonalokkal van bekarczolva és hiányzik a régi merész, erőteljes kéz vonása.

Ha tekintetbe veszszük, hogy ezek az edények csak közönséges fazekasárúk voltak, és hogy készítőjük egyszerű kisiparos, ki hosszú kisérletek után egészen önállóan fejlesztette technikáját és rajzait is maga a természetből merítette, a tehetséges mestertől elismerésünket meg nem tagadhatjuk, s neve megérdemelné, hogy a magyar kerámia történetében megörökítve legyen.

Hogy az érdeklődést iránta felköltsem egyelőre csak az ismeretlen mester műveit ismertettem meg, abban a reményben, hogy az erdélyi gyűjtőknek talán még sikerül a régi műhely nyomait feltalálni, sőt az illetőnek nevét is kipuhatolni.

Petrik Lajos.

Erdélyi sgraffitos tányér 1799-ből.

A HOLICSI EDÉNYEK JEGYEI.

Hazánkban a művészi iparok közül az ötvösség után a keramikának van legszebb multja és velem együtt bizonyára számosan örömmel látják, hogy Pap János és Petrik Lajos urak, e folyóirat lelkes dolgozó társai az adatokat gyűjtve iparkodnak e már-már elhomályosúlt szép multat a feledékenységtől megmenteni. Nagy érdeklődéssel olvastam tehát e folyóirat 1889. évi első számában Petrik Lajos úrnak *Adatok a magyar agyagipar történetéhez* című czikkét és magaménévá teszem annak befejező szavait: «Soraim czélját elértnek tekintem, ha itt-ott egy olvasót arra birhatnék, hogy hasonló adatokat közölne. Az ilyen szétszórt adatok egyenkint akár milyen lényegteleneknek látszassanak, összegyűjtve és közölve még is oly anyagot képeznének, melynek alapján egy hivatott toll hazánk agyagiparának történetét megírhatná».

E felszólítás értelmében a hazai agyagipar történetét a stomfai és holicsi majolika gyárra vonatkozó nehány adattal óhajtom e sorokban megvilágítani.

A 70-es években kezdett nálunk is átalánosabbá válni az érdeklődés a művészi ipar régibb termékei iránt, s sokan keresték a régi edényeket is. Ekkor Stompfára rándultam, nogy megszerezzem az ottani régi gyárban készült edényeket és adatokat gyűjtsek a gyárról. Nehány szíves barátommal házról-házra járva, különösen az idősb embereket kérdeztem ki. Találtam is öreg embereket, kik ismerték az egykori gyárost. Tőlük csak annyit tudhattam meg, hogy a gyárost Putznak hívták, hogy annak idején körülbelől 20 embert foglalkoztatott, s hogy a gyár már régen megszünt. Edényeket nem kaphattam, mert a néhány darabot, melyet itt-ott találtam a tulajdonosok nem voltak hajlandók eladni, azt mondván, hogy azok régi családi emlékek.

A pozsonymegyei régészeti egyesület megbizásából 1875-ben bejártam a megye hegyentúli járását, hol a stompfai edények dolgában szerencsésebb voltam mint Stompfán és közvetlen szomszédságában, a mennyiben Pernek, Széleskút, Búr-Szt-György, Búr-Szt-Miklós, Malaczka és Kiripolcz községekben több edényt vásárolhattam.

A fönti adatokból kitünik, hogy a gyáros neve, mint Petrik Lajos úr is mondja, Putz volt. Továbbá a tapasztalatok, melyeket mint a pozsonyi városi muzeum őre húsz év alatt szereztem, megerősítik azt, mit Petrik Lajos úr a stompfai gyár jegyéről mond. Az általa említett jegyen kívül mást tényleg nem találtam, noha mint ama vidék muzeuma őrének számtalan stompfai edény forgott kezemen.

Ellenben nehány megjegyzésem volna Petrik úr állítására, mely szerint Putz a feloszlott holicsi gyár munkása lehetett, s a gyár feloszlatása után lett önállóvá, mert abban az időben keletkezett a stompfai műhely, mikor a holicsi

gyár megszünt, és Putz gyártmányain a holicsi iskola hatása csakugyan világosan látható volna.

Több stompfai edényen találtam az 1811. és az 1817. évszámot. Ebből azt következtetem, hogy a stompfai műhely e század első tizedében támadt.

Már 1859-ik évben több napon át Holicson tartózkodtam, hol a gyárra vonatkozó adatokat kutattam. Ez alkalommal a cs. kir. uradalmi volt tisztartó, Weile, szíves volt megmutatni az egykori gyárépületet, melyben még nehány fűtő fennállott, a tágas udvaron pedig még ott hevert több agyagmosó kád, henger, korong stb. stb. A tisztartó gyermekségétől fogva Holicson élt, ismerte a gyárat működése idejéből, és állította, hogy a gyár 1825-ben szünt meg, nem lévén képes versenyezni az akkoriban sürűen alakuló porczellángyárak termékeivel. Az említett évszámok tehát bizonyossá teszik, hogy Putz, ha a gyár munkása volt is, azt már feloszlatása előtt jóval előbb hagyhatta el.

Nem találom érdeknélkülinek ama tapasztalataimat, melyek a holicsi gyártmányok jegyeire vonatkoznak. Közlöm azokat e helyen, habár e dolog szorgos tanulmányozását és az irományokból nyerhető bizonyítékokkal való igazolását kénytelen vagyok későbbre halasztani.

Úgy vélem, hogy a hagyományt nem szabad figyelem nélkül hagyni, és hogy azoknak annál inkább adhatunk hitelt, minél közelebb eső a kor, melyre vonatkoznak. A hagyományokat addig kell megragadnunk, míg a tényállást más biztosabb adatok meg nem czáfolják vagy megerősítik. Így a holicsi gyár történetét illetőleg minden adatot, tehát a szóhagyományt is gondosan figyelembe kell vennünk, különösen az olyat, melynek helyességét vagy helytelenségét a fennmaradt gyártmányok vizsgálása és okiratok bebizonyíthatják.

Mindenkinek, ki a holicsi edénygyár termékeivel foglalkozik, feltünik az, hogy azokon az agyagba nyomott *Holics* jegyen kívül nagyon gyakran az edényre festett *H* betű és vele kapcsolatban sokféle más betű is áll.

Magam is sokáig azt hittem, hogy a második betű a munkavezető nevének kezdőbetűje. Az uradalmi tisztviselők azonban e föltevésemben megingattak. Tőlük arról értesültem, hogy a gyárban a munkások bizonyos csoportokra voltak osztva. Külön-külön dolgoztak azok, kik a tányérokat, a tálakat és a díszedényeket készítették, és e csoportok mindegyikének külön vezetője volt. Előmenetelnek tekintetett, ha az, ki tányérokat készített, a tálakat és végre a díszedényeket készítők sorába léphetett. Ha tehát az edények jegyének második betűje a munkavezető nevének kezdőbetűje volna, akkor a tányérokon mind ugyanama egy jegynek kellene előfordulni. Ezt azonban a tények megczáfolják, mert pl. a *P* betűt tányéron, korsón és egyéb edényeken is találtam. Így tehát a jegy második betűjének mást kell jelentenie. Mult évben újból több uradalmi tisztviselővel megbeszéltem e dolgot, s ide jegyzem, a mi szóhagyományt tőlük hallottam.

E szerint midőn a holicsi gyár munkái a többiek közül igen csinos mázuk és tetszetős formáik által kitüntek, az uralkodó ház egyes tagjai nagyobb megrendeléseket tettek egyik és másik uradalmuk és kastélyuk berendezésére. A megrendelt edények a legnagyobb gonddal készültek, és hogy a közönségesebb készítményektől megkülönböztessék, a *H* jegy mellé, még az illető megrendelő főherczegnek vagy az uradalom nevének kezdőbetűjét tették.

Ilyen uradalmi birtokok: Mannersdorf, Eislingen, Enzersdorf, Schloshof, Boggstall, Leiben, Mollenburg, Leutzenhof, Ranna, Himberg, Ebersdorf, Ennersdorf, Weinzierl, Walfpassing, Leonhard, Perzelhof, Wotzing, Wieselburg, Rottenhaus, Petzenkirchen, Rohregg, Guttenbrunnen, Matinghofen, Göding, Pavlovitz, Zeikovicz, Holics, Sassin, Ráczkeve. Az M, O, S, E, P, R, H betűk tehát az uralkodó család fölsorolt birtokainak kezdőbetűi. Még előfordulnak mint második jegy, az uralkodó házbeli megrendelők nevének kezdőbetűi is.

Nem tudom vannak-e még a fent idézett birtokokon holicsi edények, Schloshofban és Persenburgban azonban vannak és ezek *H S* és *H P*-vel jelölvék.

A pozsonyi városi muzeumban, valamint saját birtokomban lévő több holicsi edényen *H E* és *H F* jegy van.

Hogy két betűvel jelölt sok edény került piaczra, az abban leli magyarázatát, hogy az uralkodó ház tagjai által megrendelt edényeket gondosan megvizsgálták s csak a tökéletesen sikerülteket szállították rendeltetésük helyére, a melyeken pedig legkisebb hibát vettek észre, azokat piaczi gyártmányként eladták. Azonfelül nagyobb megrendeléseknél, ha a megrendelő nem is volt az uralkodó ház tagja, az edényekre a *H* betű mellé a megrendelő nevének vagy birtokának kezdőbetűit tették.

Mult évben a holicsi tiszttartótól engedélyt kértem, hogy a gyárra vonatkozó iratokat átnézhessem. E kérésem azonban nem volt teljesíthető, mivel az iratok nagyobb biztosság kedveért az egykori gyárépületből már régebben a várépületbe vitettek át. Minthogy pedig az iratok a birtok kezelését illetőleg értéktelenek, mindeddig nincsenek rendezve és iktatva, s egy szobában halomra hányva hevernek. Idővel majd rájuk kerül a sor és rendeztetni fognak. Mihelyt ez megtörtént, értesíteni fognak, s akkor gondom lesz, hogy a kutatásra időt és engedelmet nyerjek, s reménylem, hogy ekkor a holicsi gyárról több és határozottabb adatot fogok közölhetni.

Könyöki József.

AZ ARADMEGYEI HÍMZÉS.

A házi iparok közűl alig tudnék hamarjában másikat megnevezni, az eddig annyiramennyire fölkaroltakat is beleértve, mely nagyobb figyelmet érdemelne, mint az aradmegyei románok himzései. Hangsúlyoznom kell, hogy ezúttal kizárólag az aradmegyei román nép himzéséről lesz szó. A szomszédos megyék ilynemű termékeivel való összehasonlításban gátol az anyag hiánya, a műveltebb osztály pedig mellőzvén az itteni népies gyakorlatot, inkább a nagy oláhországi formákat kultiválja. Mind a két irány egymástól független és egymásra, úgy látszik, hatással sem volt : az utóbbit nem tanulmányoztam.

Legyen soraimnak a kitüzött feladaton kívül nyiltan bevallott czélja, hogy más vidékek rokon termékeire fölhívjam a figyelmet, annyival is inkább, mivel tudom, hogy azokat az itt-ott szórványosan mutatkozó, inkább szeszély, mint a tárgy fontosságát felfogó s komoly irányú érdeklődés, némi figyelemre méltatja. Pedig a kimunkálásban nyilatkozó művészi érzék és jó hatás tekintetében e tárgyak túltesznek akár a formáira nézve kemény és egyhangú szláv himzéseken, akár a temérdek munka mellett is csekélyebb hatású és az anyag sajátságát a földolgozásban mellőző székely varrottasokon. Egyiket is, másikat is fölülmúlja a mi himzéseink formai gazdagsága, erőtől duzzadó lombjai és virágai, nemkülönben művészi fölfogása és színhatása. A mi fogyatkozás van bennük, az következménye lehet a szegénységnek, az anyag durvaságának, de soha sem róható fel az izlés hiányának.

A hímzett tárgyak alapanyaga kezdetleges szövőszéken szőtt, többnyire durva szálú és egyenetlen felületű házi vászon, mely nem mindig van fehérítve. A diszítményeket erre hímezik vastag szőrfonállal, lapos — kereszt — vagy sujtásöltéssel. A két egyforma tartósságú anyagnak együttes hatása meglepő. Félreismerhetetlenül nyilatkozik benne a primitiv ember naivsága és érintetlen érzéke. A diszített és diszítő anyag harmóniája az anyag durvasága daczára is oly erővel nyilatkozik, hogy a nézőt az első pillanatra meglepi.

A himzések párnahéjnak, kendőnek és kötényvégnek használtatnak. A terítők alapanyaga is szőrfonal, mely természeténél fogva hullámos. A himzőanyag ezeken is szőr, a fehér kivételével, mely vastag sodrott pamut.

A párnafejek, minden tekintetben a legérdekesebbek, mert leghívebben fejezik ki a fejlődés és hanyatlás menetét.

A himzéshez szükséges fonalat a nép maga fonta saját nyirésű gyapjúból, illetve a berbecsjuh hosszúszálú szőréből és maga festette elpusztíthatatlan növényi színekkel, melyek a használat és mosás alatt egyenletesen tompulva, mindvégig kellemes hatásban olvadnak össze. A vászonalapú tárgyakon a legutóbbi időig pamutnak, vagy egyéb gyári úton előállított fonalnak nyoma nincs. A keresztek, illetve sorok teljesen elfödik az alapot, húsosak és erőteljesek s a velük kitöltött felületek egyenletesek.

A diszítmények részint geometriai jellegűek, részint a természetből vett, de egyszerűsítve utánzott formák, részint pedig a kettőnek összetételei.

A geometriai diszítmények a legegyszerűbbek s két-két bél- és vetélő fonal közötti négyszögnek lapos hosszú öltésekkel való befödéséből keletkeznek. Nem szenved kétséget, hogy ez az eljárás a legrégibb, mivel formáit és azok csoportosítását a szövött tárgyak formáitól kölcsönzi (1. szám), és első tekintetre úgy látszik, mintha az idomok a vászonba lennének szőve.

E kezdetleges eljárásból kiindulva fejlett ki az a gyakorlat, mely keresztekkel hímez geometriai alakokat, a technika természeténél fogva oldalon és csúcson álló négyzeteket (2. szám) hat- és nyolczszögeket — önállóan

vagy négyzetekkel keverve — külső hajtásokkal és az idom természetének megfelelő belső tagolással. Igen gyakoriak a nyolczágú csillagok is.

Az elemek nagysága különböző, 1 és 7 cm. között változik. A kisebbeknek sorai léczekkel, olykor ezek közt más elemekkel — meanderrel, kereszttel, lánczczal — vannak összekötve. A nagyobb idomok többnyire szabadon állók, vagy csak bizonyos pontokon — vagy az oldalakkal érintkeznek.

Aradmegyei hímzés. 1. sz.

Abból a körülményből, hogy a geometriai elemek legelterjedtebbek, — tehát legkedveltebbek is, — továbbá hogy a nép ezeknek csoportosításában fejt ki legnagyobb leleményességet s átalában ezeknek a kezelésében tanusít legnagyobb jártasságot és biztosságot, azt lehet következtetni, hogy ezek magából a szövés technikájából ösztönszerű kombináczió utján támadt és így legeredetibb őselemek, melyek mindig megtartják önállóságukat. Ezt a tényt kell szem előtt tartani, ha kutatni és megállapítani akarjuk a további fejlődés irányát, a formáknak egymásutánját, melyeket a teremteni óhajtó szellem e tevékenység közben létrehozott és alkalmazott. A szigorú geometriai formákhoz legközelebb állanak a négy-, hat- és nyolczlevelű rózsaalakú diszítmények. Ezek képviselik az első kisérletet a valóság utánzásában. Utánuk következnek a három- és négyszögű levelek, a háromlevelű virágok (szegfű, buzavirág), melyek vagy a rozetta- vagy a csillagidomok nehány alkotó elemének csoportosításaként tekinthetők.

Az utánzott formák között legegyszerűbb a négy- és nyolczlevelű rozetta. Többnyire két sorban vannak elrendezve és nagy méretűek. (3. szám). Majd meglazul a geometriai

szigorúság, a rózsáknak és más virágoknak száruk támad, létrejön a természetszerű fölépítés, a függőleges szárból ágak válnak le, levelekkel és bimbókkal diszítve s végükön szimmetrikus nagy virággal. (4. szám).

Azokban a fejlődésnek ezen a fokán már fontos művészeti kellék esett áldozatul. Eddig a párna szélének hajtéka úgy osztotta föl a fő alakzatot, hogy abból a párna mindkét oldalán teljes elemek voltak láthatók a szegélylyel együtt, míg itt a hajték az alakzatot a fejlődési irányra merőlegesen vágja ketté, úgy hogy mindegyik oldalon csak töredékek láthatók.

Ezen a nyomon teremnek aztán olyan kompozicziók, melyek valóban remekeknek mondhatók, mint a sávot keresztül fekvő indákra állított levelek és virágok. Az indák legnagyobb része diszítve van levelekkel és virágokkal. A kölcsönzés mellett szól az a körülmény, hogy az indákat diszítő elemek a folytonos másolás folytán, az át nem érzés és értés miatt a tagozást csak sejtető zűrzavaros tömegek lettek. E fogyatkozást nem tekintve ez az összetétel adja a legszebb példákat, a leggazdagabb változatokat. (5. és 6. szám). A diszített felület mindig terjeszkedik, de mivel a vászon keskenysége miatt jobbra és balra nem terjeszkedhetett, fölfelé nőtt, úgy hogy végső kifejlődésében szegélyével együtt megüti a fél métert, függőleges tengely mellett csoportosított, a természetes fejlődés törvényei szerint fölépített alakzatokkal, dús virágjai és lombjai között pávákkal és galambokkal. (7. sz.)

Aradmegyei hímzés. 2. sz.

A geometriai és az utánzott formák összetétele is igen szép példákban érvényesül, bár változatosságra és gazdagságra nézve nem közelíti meg az előző példákat. A szabadabb alakításra nem alkalmas, merev geometriai diszítmények rendszerint keretét képezik a virágos és leveles diszítménynek. Ellenben, ha a fő súly a természetből vett díszítményes elemekre van fektetve, a geometriai elemek igen helyes fölfogással inkább csak arra szol-

gálnak, hogy a természetből vett formák élénkebb mozgását nyugodt vonalaikkal ellensulyozzák.

A tárgyalt diszítési mód akármelyike szerint legyen is betöltve a fő mező : alul-felül szegélyezve van, de a két szegély ritkán egy forma hanem az egyik gazdagabb, a másik szegényebb, úgy hogy a párnát megfordítva más szegély jut felül. A szegély többnyire önálló motivumok sora, s az elemek tengelye mindig egyezik a párna hosszú tengelyével. Néha a szegély összetettebb, tudniillik a fő alakzat fölött, illetve, — néha mind a két oldalon — sujtásöltésű vonalak között szépen alakított indák kanyarognak, öbleikben virágokkal és levelekkel, s csak e sávon túl következik az önálló elemek sora, melyeknek ritkás foltjai mintegy átmenetül szolgálnak a gazdagon diszített vég és a párna üres felülete között.

A színek megválogatása ügyességről, helyes érzék által vezérelt tartózkodásról tanúskodik. A három alapszínen kívül egyetlenegy keverékszínt találunk, a zöldet. Szerencsés fogyatkozása az iparágnak, hogy sem az ibolya-, sem a narancsszínt nem tudta előállítani s nem is alkalmazták mindaddig, míg a gyári fonalak elegybelegy színei nem zavarták ízlésük független érvényesítésében. Lássuk azonban a színeket.

Aradmegyei hímzés. ⅓ sz.

A vörös teljes, de mély buzérvörös, minden árnyalat nélkül, mely akár az ibolya, akár a narancs szomszédsága folytán tisztaságát zavarná. Változataiban nagyon korlátolt, de mindig ép. A kék mély cyankék. Még akkor is házi úton állították elő, mikor a vörös anyagot már gyári termékkel pótolták, mint ez a régibb szövészeti czikkek figyelmes vizsgálása után megállapítható. Tehát a vörös festésének fogásai mentek legelőbb feledésbe. — A régibb

szőnyegeken fordul elő egy változata, mely nagyon közel áll a türkiszkékhez. A sárga tiszta aranysárga, szintén menten minden mellék árnyalattól. A zöld erőteljes és tiszta. A hímzéseken ugyan nem fordul elő több árnyalat, — a változatokat csak az idő hatásának tudva be — de a szőnyegeken alkalmaztak egy zöldet, mely többszörös mosás után mohazöld és egy másikat, mely barnás zöld lett. Igen nagy szerepet játszik a fekete, mely

Az egyszínű diszítésnél még jobban érvényre emelkedik az elemek rajzának szépsége és a kitöltött felületek egyenletessége. Az utóbbi körülményt a munka nyugodt folytonosságának lehet tulajdonítani.

Ugyanazok a kompozicziók előfordulnak egy és több színben. A színek csoportosítása, elosztása és aránya ebben az esetben mindig tapintatos.

Igen fontos szabályként kell kiemelnem azt,

Aradmegyei hímzés. 4. sz.

a legtöbb esetben természetes fekete szőr, nyugodt és mérsékelt fényű, és csak huzamos nyüvés után lesz vöröses barna. Az egész színösszetétel általában nyugodt hatásra törekszik és csak ritkán találkozunk kisérletekkel, melyek erősebb hatásra czéloznak. A színek közt legnagyobb szerepet játszik a vörös, a mennyiben az egyszínű diszítményeknél mindig ezt használják. Több szín alkalmazásánál legtöbb tért foglal el a kék, utána jön a vörös és legkevesebb a sárga. A vörös után előfordul magányosan a fekete; a zöld, kék és sárga soha.

hogy ugyanannak az elemnek ismétlésénél, — rozetta- és csillagsor — a színek váltakoznak és pedig nemcsak a fő, hanem a mellék formákon is. Ha pedig ugyanaz az elem két vagy több sorban ismétlődik, akkor az átellenes elemek színei változnak, s az egyszínű elemek ferdén állanak egymáshoz. Tehát érvényesítve vannak a magasabb művészetekben kifejlesztett és alkalmazott elvek és fogások. Különösen a szőnyegeknél látjuk ezeknek az elveknek a legapróbb részletekre is kiterjedő figyelemmel való alkalmazását.

E helyen kell érintenem a fehér himzéseket. A finomabb, majd vastagabb rácz-vászon ingujjakra most alkalmazott himzésekhez egészen más forrásból merít a nép, mint az eddig ismertetett tárgyakhoz. Nem láttam rá esetet, hogy itt ugyanazokat az elemeket kivitelben nyilatkozó határozottság és a fogások öntudatos alkalmazásával.

A mi a diszítő elemek formáit s a diszítő művészet történetében a kor és irány megállapítását illeti, e tekintetben igen figyelemreméltó tünetekkel találkozunk.

Aradmegyei hímzés. 5. sz.

hímezték volna. Dessin-szerű diszítések ezek, melyek a geometriai hálózat rései között igen szépen átgondolt virág és levelek összetéte'eiből állanak s az alapanyag finomsága mintegy kihívja a himzőnő ügyességét a különféle fogások alkalmazására. Az egyik pár ingujj és a szoknya eresztékei és alsó szegélyei a legügyesebb himzőnőket is csodálatra ragadták a

A geometriai elemek után és azokkal párhuzamosan dívó egynehány motivumot határozottan a byzanczi irány hatásának kell tulajdonítanunk. Ennek az iránynak naiv felfogással gondolt formái nagyon rokon természetűek a fejlődés bizonyos fokán álló idomokkal. Bár nem tudom határozottan kimutatni, csak egy pár példány diszítési módjából

merem következtetni, hogy a byzantinismus határozott nyomokat hagyott ez iparon. Különösen van egy példány, melyen a fő mező kitöltésére két egészen idegen természetű s az eddig emlegetett formákkal semmi rokonságot nem mutató, alakzat van egymás mellett alkalmazva, úgy hogy a fő mezőt együttesen töltik ki. Az egyik tekercs, mértani és stilizált növényi formákból áll, a másik pedig egymás után lépdelő sasokat tüntet föl függőleges

Ez a példa tehát határozottan abba a korba tehető, mikor a nép különféle kivitelű motivumokat látott és azokat kezdte alkalmazni. Már rámutattam a tér beosztásánál eddig uralkodó szabályoknak mellőzésével járó stilistikai tévedésre.

Sokkal mélyebb és érezhetőbb nyomokat hagyott a nép munkáiban a renaissance, melynek hatása egészen átalakítja az uralkodó formákat, úgy hogy a régi gyakorlatból alig ma-

Aradmegyei hímzés. 6. sz.

szárnytollakkal. E két alakzat egymástól független s a kettőnek együttes alkalmazása úgy magyarázható, hogy magában egyik sem volt elegendő a diszítendő hely betöltésére. Ugyancsak ezen a példányon kisérletet látunk egy újabb színezésre, mely a sárga és zöld túlsúlyra emelésében nyilatkozik, de hogy nem terjedt el átalánosabban, azt bizonyítja a példányok ritkasága és egyebekben a hatás elmaradása.

rad egyéb, mint a szegélyek, melyek szintén változáson mentek át. S ha a renaissance útját vágta is annak, hogy az iparág az ősi nyomokon haladva, magából merítse a fejlődés föltételeit: üdvözölnünk kell, mert csak nemesítő hatását konstatálhatjuk. Az ő hatásának és az iparágban uralkodó és többször hangsúlyozott mérsékletnek lehet tulajdonítani, hogy a tér arányos betöltése, a természetes fejlődés szigorú szem előtt tartása, a

színek arányos elosztása mindvégig érvényben marad. Üdvözölnünk kell a hatást, még különösen azért is, mivel oly motivumokat érvényesitett és hagyott ránk, melyek egészen beleillenek az átalános áramlat termékei közé.

De egy nagy kérdés merül itt fel. Hol vette a nép azokat a motivumokat? Hogy nem saját maga gondolta ki, hanem kölcsönözte, azt

A további kutatásnak, a meglevő alapon indulva, kettős feladat jut. Az egyik a székely, a szász, a délszláv és a nagy oláhországi gyűjtemények idevágó tárgyainak tanulmányozása, ilyen tárgyaknak gyűjtése, a meg nem szerezhetőknek másolása, hogy minél több anyag gyűljön össze a tanulmányozásra és összehasonlításra. A másik, hogy a meglevő gyűjtemé-

Aradmegyei hímzés. 7. sz.

mutatja bizonyos, meg nem értett részleteknek elsatnyulása és az a körülmény, hogy e dolgok nem ezekre a helyekre voltak szánva, hanem nagyobb, díszesebb tárgyakon levő diszítményeknek egyes ízei, honnan azokat a nép leleste s ivadékról-ivadékra másolva és változtatva ugyan, de mégis legtöbb részében hamisítatlanúl fentartotta.

És itt elértünk a ponthoz, melynél föl kell vetni a további teendők kérdését.

nyeknek, régibb egyházak és zárdák tárgyainak tanulmányozásánál kutassuk a meglevő tárgyak mintáit, mert az összekötő kapocs megállapításától fontos történelmi és néprajzi kérdések tisztázódását lehetne várni.

Talán e kérdések előtt kellett volna érintenem a technika fölélesztésére vonatkozó teendőket. A ki e hímzéseket egyszer figyelemmel végig nézi, a legőszintébb sajnálattal fogja venni, hogy e technika a nép nagymérvű

elszegényedése következtében újabb időben egészen elsatnyúlt és kihaló félben van.

A népnek ma már nincs birkája és jó festésű anyaga, de megmaradt vele született diszítő ösztöne, s ezt követve anilin színekkel festett fonalat használ, továbbá a pamut, mely a szőr mellett azelőtt csak kivételesen használtatott, lassankint elterjedt, míg utóbb uralkodó lett, s egészen tönkretette az egészséges művészi érzéket ; a gyáripar útját állta a szép utáni törekvésnek éz elkorcsosította az ízlést. Az újabb hímzéseken a keresztek és sorok soványak, üresek, a hitvány szálak között mindenütt kilátszik az alap. Végre az elfajulás odáig jutott, hogy a nép megelégszik, ha a gyári fonalból szőtt tarisznyájára Németországból hozott mintákkal és fedőfestékkel értelem és lélek nélkül való sovány rajzokat nyomtat a vásáros festő. Sőt ennél még nagyobb baj, hogy a nép, a mint a háziipar különlegességei iránt éledő figyelmet megérezte, piaczra vetette minden értékesíthető ilyneműholmiját, úgy hogy most már mintái sincsenek.

Csak sejtjük, hogy egyes községekben még élnek öreg asszonyok, kik fiatalabb korukban gyakorolták a fonál festését saját készítményű színekkel, s nagyon kevés anyagi áldozattal föl lehetne ezt az eljárást éleszteni. Kellő ellenőrzéssel lehetne az anyagot nemesíteni, s mint ilyent magasabb czélokra alkalmazni (asztal- és ágyterítők) ; a ráczvászonra terv szerint alkalmazott fehér, illetve tarka hímzések mielőbb piaczot találnának.

A társadalom jó indulatát és tárczáját a jótékonyság annyi mindenféle árnyalata veszi igénybe, hogy e téren megindított mozgalom előreláthatóan teljesen meddő maradna. A kezdeményezésnek magasabb helyről kellene kiindulni, anyagi támogatással biztosítva a sikert. Az orsz. iparművészeti múzeum, vagy az iparművészeti társulat föladata lenne, hogy fölhívja rá az illetékes körök figyelmét, mint fontos nemzetgazdasági tényezőre, mely hasonló iparágakkal együtt hivatva lenne arra, hogy a különösen Németországból női divatlapok révén terjedő s a szükséglet kényszere alatt elfajult, meghamisított és igen sok esetben határozottan otrombának nevezhető diszítmények beáramlását megakadályozza.

Dömötör László.

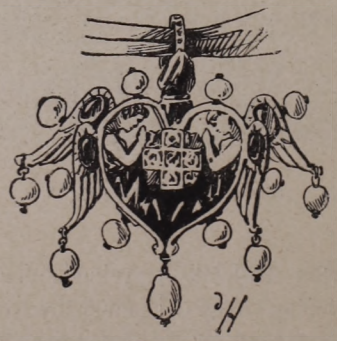

Násfa aranyból, zománczczal, drága kövekkel és gyöngyökkel díszítve.
Tervezte Háry Gyula.

IRODALOM

ÚJ KÖNYVEK.

Le Bas, *Voyage archéologique en Gréce et en Asie Mineure.* (1842—1844.) Planches de Topographie, de Sculpture et d'Architecture publiées et commentées par Salamon Reinach. Paris, 1888. Firnin Didot.

Jean Pape, *Die Wohnungsausstattung der Gegenwart.* C. Winter, Dresden, 1889.

E. Wasmuth, *Dekorationen und Malereien von Antoine Watteau.* 60 Tafeln. 1. Lieferung. Berlin, 1889.

Paul von Salvisberg, *Chronik der deutschnationalen Kunstgewerbeausstellung in München 1888.* München. Verlag der Akademischen Monatshefte. 1889.

Emil Riester, *Schattierte Ornamente.* Vorlagen für den Freihandzeichnungsunterricht. 20 Tafeln. Karlsruhe, J. Bielefeld.

Anatole France, Rodolphe Pfnor, *Le Chateau de Vaux-le-Vicomte.* Paris, Lemerier et Comp. 1889.

Jul. Lessing, *Vorbilder-Hefte aus dem Kgl. Kunstgewerbe-Museum zu Berlin.* Rahmen. 1—4. Berlin. Wasmuth.

P. Halm, *Ornamente und Motive des Rokokostiles aus deutschen Kunstdenkmalen.* 40 Tafeln. Frankfurt a. M. H. Keller.

Justus Brinckmann, *Kunst und Handwerk in Japan.* Erster Band. 225 Illustrationen. Berlin, 1889. R. Wagner.

Hermann Kreuzer, *Farbige Bleiverglasungen für Profan und Kirchenbauten.* 10 Tafeln. Weimar, Voigt.

W. Fröher, *Catalogue of objects of Greek ceramic art.* Exhibited in 1888. Printed for the Burlington fine arts club. 1888. London.

A. Hauser, *Grundzüge der ornamentalen Formen- und Stillehre.* Wien, Alfred Hölder.

A. Prix, *Grundzüge der Geschichte des Zeichenunterrichtes.* Wien, Alfred Hölder.

Luigi degli Abbati, *Da Roma a Solmona.* Guida storico-artistica delle regioni traversata della strada ferrata. Roma, 1888. Stabilimento tipograf. dell' Opinione.

Paul Müller-Walde, *Leonardo da Vinci,* Lebensskizze und Forschung über sein Verhältniss zur Florentiner Kunst und zu Rafael. München, Georg Hirth. 1889. Erste Lieferung. Ára 6 márka.

Th. Frimmel, *Der Anonimo-Morelliano.* I. Text und Uebersetzung. Quellenschriften für Kunstgeschichte und Kunsttechnik des Mittelalters und der Neuzeit. Neue Folge. I. Band. Wien, 1888. C. Graeser.

Franz Ritter, *Illustrirter Katalog der Ornamentstichsammlung des k. k. österr. Museums für Kunst und Industrie.* Wien, 1889. Waldheim.

Johann Graus, *Die katholische Kirche und die Renaissance.* 2. Auflage. Herder. Freiburg.

FOLYÓIRATOK.

L'Art, revue bi-mensuelle illustrée. 1889 márczius 1. Nr. 595. Szöveg : Jules Guiffrey, *Cotelle, Bedau, Bonnet miniaturistes du XVII-e siècle.* Három képpel. Képek a szövegen kívül : *Le Bénédicité.* Eau-forte de Courboin, d'après le tableau de Chardin. *Une Famille.* Dessin de Léon Lhermitte. — 1889 márczius 15. Nr. 596. Szöveg : Maurice Albert, *Léon Longepied.* Öt képpel. Eugène Müntz, *Un concours artistique au XVI-e siècle.* La Guerre de Pise par Michel-Ange, et la Bataille d'Anghiari par Léonard de Vinci. Öt képpel. César Cui, *Cours de literature musicale des ouevres pour le piano au conservatoire de Saint-Pétersbourg.* Képek a szövegen kívül: Naïade. Eau-forte d'Eugène Fornet, d'après le tableau de J. J. Henner. *Cartouche,* composé par J. P. Le Bas. — 1889 április 1. Nr. 597. Szöveg : Camille de Roddaz, *A travers l'Exposition Universelle.* Kilencz képpel. A. Hustin, *Exposition Universelle de 1889.* Les Peintures du Centenaire 1789—1889. Három képpel. Paul Viardot, *Notes et croquis sur la musique.* Három képpel. Képek a szövegen kívül: *Maison de paysan aux Vaulx-de-Cernay.* Eau-forte de Chauvel d'après l'aquarelle de Mme br. Nathaniel de Rothschild. *Officier de chasseurs à cheval de la garde du prémier Empire.* Aquarelle d'Auguste Loustaunau. — 1889 április 15. Nr. 598. Szöveg : Camille de Roddaz, *A travers l'Exposition Universelle.* Hét képpel. Augé de Lassa. *Elle a trois cents méres.* A. Hustin, *Exposition Universelle de 1889.* Les Peintures du Centenaire. Joseph Vernet. Egy képpel. Paul Viardot, *Notes et croquis sur la musique* (suites). Öt képpel.

Revue des Arts décoratifs. 9-ik évf. 10-ik szám. 1889 április. Szöveg : A. Darcel, *L'art décoratif au musée de Cluny* (suite). Egy képpel. Henri Bouchot. *La reconstitution historique dans les oeuvres décoratives.* L. Passepont, *L'Exposition textile de la Société d'art et d'industrie de la Loire.* Nyolcz képpel. *La Collection Odiot.* Egy képpel. *Les Projets de diplome de l'Exposition Universelle de 1889.* Két képpel. *M. Guichard,* fondateur de l'Union Centrale des Beaux-Arts apliqués à l'Industrie. Képek a szövegen kívül : *M. Guichard. Rubans façonnés de la fabrique Lyonnaise. Cariatides de meubles XVI-e siècle. Ceintures d'argent ciselées et dorées avec fonds émaillés. Reliquaires, Calice et Patine,* de la Collection Odiot.

Zeitschrift des bayerischen Kunst-Gewerbe-Vereins in München. 1889. 3-ik és 4-ik füzet. Szöveg : Rich. Muther, *Die Holzschnittwerke Kaiser Maximilians.* Két képpel. Max Haushofer, *Ueber Allegorien.* Négy képpel. Képek a szövegen kívül : *Ofenschirm* von Rud. Seitz. *Innungszeichen für Werkzeugmacher* von Fr. Brochier. *Battist-Taschentuch mit Nadelspitze* von Hartwig Kaufmann. *Gothischer Schrank. Glasbild.* Tafelaufsatz von Ad. Halbreiter.

Gazette des Beaux-Arts, courrier européen de l'Art et de la Curiosité. 1889 márczius. Tartalom : Paul Mants, *Watteau.* II. Képekkel. R. Portalis, *La Gravures en couleurs.* III. Foureaud, *François Rude.* IV. Képekkel. G. Gruyer, *Les livres à Gravures sur bois publiés à Ferrare.* V. Képekkel. A. Darcel, *La Collection Odiot.* Képekkel. Képek a szövegen kívül : *Mezzetin.* Eau-forte de L. Müller, d'après le tableau de Watteau. *La Menuet de la mariée.* Dessin de Debucourt. *Victor Hugo.* Eau-forte de A. Rodin. — 1889 április. Tartalom : G. Lafenestre, *Alexandre Cabanel.* Képekkel. Duc de Rivoli, *Notes complémentaires sur quelques livres à figures vénétiens de la fin du XV-e siècle.* Képekkel. E. Humbert, *Jean-Étienne Liotard et ses ocuvres.* (Fin.) Képekkel. E. Molinier, *Le musée Poldi-Pezzoli à Milan.* R. Portalis, *La Gravure en couleurs.* G. Gruyer, *Les livres à Gravures sur bois publiés à Ferrare.* (Fin.) Képekkel. H. Hymans, *Correspondance de Bel-*

gique. Képek a szövegen kívül: *Étude pour la figure de Saint-Louis enfant.* Héliogravure de Dujardin d'après la dessin de A. Cabanel. *Vierge entourée de Saints.* Gravure italienne du XVI-e siècle. Héliogravure de Dujardin. *Madonna* de Boltraffio au musée Poldi-Pezzoli. Gravure de P. Avril. *Gravure en couleurs* de Demarteau d'après Boucher.

ZEITSCHRIFT FÜR BILDENDE KUNST. 24-ik évf. 5-ik füzet. 1889 február. Szöveg: C. von Lützow, *Ein Altarwerk von Führich in Vöslau.* Három képpel a szövegben és egy képpel a szövegen kívül. W. Noopmann, *Kunst und Handwerk in Japan.* Három képpel. H. Illo, *Wandmalereien aus dem XIII. Jahrhundert im Kapitelsaal der Tempelherrn in Metz.* Egy képpel. Bücherschau. Képek a szövegen kívül: *Gesellschaft im Freien,* Gemälde von Pietor de Hoogh, Heliogravüre von Fr. Hanfstängel. *Die drei Eichen,* Gemälde von Ludwig Willroider, radirt von O. Seltzer. — 6-ik füzet. 1889 márczius. Szöveg: Erwin Volckmann, *Frank Holl.* Négy képpel. Josef Dernjac, *Schloss Vaux-le-Vicomte.* Két képpel. Anton Springer, *Leonardofragen.* Négy képpel. *Die Versteigerung der Sammlung Klinkosch in Wien.* Öt képpel. Képek a szövegen kívül: *Kanalansicht.* Gemälde von Aart van der Near, radirt von Th. Alphons. *Madonna.* Gemälde vom Meister vom Tode Mariä, radirt von A. Kaiser. *Elias in der Wüste.* Federzeichnung von Dürer. — 7-ik füzet. 1889 április. Szöveg: Karl Brun, *Heirich Gerhardt.* Három képpel. Gustav Frizzoni, *Die Verkündigung von Francesco Cossa in der Dresdener Galerie.* Egy képpel. Johann Graus, *Die Kathedrale zu Faenza.* Négy képpel. Max Lehrs, *Über eine dritte Madonna von Einsiedeln des Meisters L. S.* Négy képpel. J. Langl, *Die Jahresausstellung im Wiener Künstlerhause.* Bücherschau. Képek a szövegen kívül: *Vor der Lottokollektur.* Gemälde von P. Fendi, radirt von Th. Alphons. *An der Bernauer Ache.* Radirung von Phil. Herrmann.

KUNSTGEWERBEBLATT. 5-ik évf. 5-ik szám. 1889 február. Tartalom: Arthur Pabst, *Die deutsch-nationale Kunstgewerbeausstellung in München 1888.* (Fortsetzung.) Két képpel. C. A. v. Drach, *Beiträge zur Geschichte der Kunsttöpferei.* XI. Einiges über Münzen. Georg Bötticher, *Ein Wort zur Stilfrage.* Bücherschau. Képek a szövegen kívül: *Kartusche* von Stefano della Bella. *Wandfüllung,* Stickerei teilweise mit Bemalung von K. Hoffacker. — 6-ik füzet. 1889 márczius. Tartalom: F. Luthmer, *Graveurarbeiten an Taschenuhrwerken.* Harminczegy képpel. Max Ilgenstein, *Altes Recept für Glasmaler.* Bücherschau. — 7-ik füzet, 1889 április. Tartalom: Arthur Pabst, *Die deutsch-nationale Kunstgewerbeausstellung in München 1888.* (Fortsetzung.) Három képpel. Ubisch, *Aus der Ornamentstichsammlung der Leipziger Kunstgewerbemuseums.* Négy képpel. Bücherschau. Kép a szövegen kívül: Aufsteigende Ornamente von Franz Clein.

BLÄTTER FÜR KUNSTGEWERBE. Organ des Wiener Kunstgewerbe-Vereins. 1889. 1-ső füzet. Szöveg: A. Jele, *Kunstgewerbliche Encyklopädie in Bildern.* J. B. Dalhoff, *Ein Veteran des Kunstgewerbes.* Képek a szövegen kívül: *Glasvase mit Bronzemontirung* von J. Storch. *Salonschrank* von A. Trötscher, *Schmuckschale* von S. Lischka. *Monstranz in Silber,* gothisch, XVI. Jahrh. *Schutzdecke und Besatzspitze.* Klöppelarbeit. — 2-ik füzet. Szöveg: Ed. Leisching, *Die deutsch-nationale Kunstgewerbeausstellung in München 1888.* (Fortsetzung.) Képek a szövegen kívül: *Adresseneinband* von A. Helmésseu. *Jardinière in vergoldeter Bronze* von Gross. *Cigarrenschrank* von Salb. *Abendmahlskanne in Zinn.* XVI. Jahrhundert. *Kragen und Manchette,* genäthe Spitzenarbeit. — 3. füzet. Szöveg: Ed. Leisching. *Die deutschnationale Kunstgewerbeausstellung in München 1888.* (Fortsetzung.) Képek a szövegen kívül: *Umrahmung für einen Lehrbrief* von W. Schulmeister. *Zinnschüssel* von a Trötscher. *Communiongitter* von F. Rumpelmayer. *Armlehnstuhl* von R. Bakalowits. *Pastorale,* II. Jahrhundert.

Zsubrikolás színes selyemmel hímezve.

Fél nagyságú részletek a II. laphoz a szövegen kivül.

A MAGYAR IPARMŰVÉSZETI TÁRSULAT ÜGYEI.

A Magyar Iparművészeti Társulat választmánya 1889. márczius hó 16-ikán ülést tartott Lipthay Béla báró elnöklete alatt. Jegyző Pasteiner Gyula ideiglenes titkár.

Jelen voltak: Bánffy György gróf, Beck Dénes, Egger Dávid, Fittler Kamill, Jakabffy Ferencz, Lechner Lajos, Marton Alajos, Nendtvich Gusztáv a választmány tagjai.

Elnök az ülést megnyitván, a jegyzőkönyv hitelesítésére Bánffy György gróf és Marton Alajos tagokat kérte föl.

Titkár jelenté, hogy Keglevich István gróf 100 frttal a társulat alapító tagjai közé lépett, továbbá rendes évdíjas tagoknak beléptek: Györgyi Kálmán tanár, Györgyi Géza építész, a gyöngyösi kaszinó, Majorossy Ferencz szobrász, Rubin Ottó szobrász és Schwartz Antal lakatos. A társulat tagjainak száma: 168 alapító, 337 rendes és 34 segélyző tag.

A társulat alaptőkéje 36550 frt.

Ez évben befolyt 1158 frt, kiadatott 817 frt 44 kr.

Elnök javaslatára a választmány a társulat IV-ik rendes évi közgyűlését 1889. márczius 31-ikére tűzte ki.

Az 1888-ik évi számadások megvizsgálására kiküldött számvizsgálók jelentését a választmány a közgyűlés elé terjesztés végett helyeslőleg tudomásúl vette.

Titkár fölolvasta a társulat 1888-ik évi tevékenységéről szóló és a közgyűlés elé terjesztendő jelentést, melyet a választmány elfogadott és kinyomatását elrendelte. Hasonlóképen jóváhagyta a választmány az 1889-ik évi előirányzatot.

Marton Alajos kiemelve Lipthay Béla br. első alelnöknek érdemeit a magyar művészi ipar előmozdítása körül, fölkéri fogadná el a Trefort Ágoston halála által megüresedett elnöki tisztet. A választmány egyhangúlag hozzájárult ez óhajhoz, mire Lipthay Béla br. kijelenté, hogy hajlandó az elnöki tisztet elfogadni. A választmány egyúttal az első alelnöki tisztre Ráth György második alelnököt, a második alelnöki tisztre pedig Keglevich István gróf alapító tagot jelölte ki.

Titkár jelenti, hogy az alapszabályok 26-ik szakasza értelmében ezuttal kilépnek a választmányból: Czobor Béla, Kramer Samu, Lechner Ödön, Marton Alajos, Németh Imre,

Rauscher Lajos és Uhl Sándor. A választmány megállapodott, hogy megválasztásra a következőket ajánlja: Bachruch Sándor, Czobor Béla, Jungfer Gyula, Kramer Samu, Marton Alajos, Németh Imre, Rauscher Lajos.

Elnök az ülést berekeszti.

*

A Magyar Iparművészeti Társulat választmánya 1889. április hó 11-ikén ülést tartott Lipthay Béla báró elnöklete alatt. Jegyző Pasteiner Gyula ideiglenes titkár.

Jelen voltak: Keglevich István gróf a társulat második alelnöke, továbbá Bachruch Sándor, Bánffy György gróf, Beck Dénes, Benczúr Béla, Egger Dávid, Fischer Ignácz, Fittler Kamill, Forster Gyula, Jakabffy Ferencz, Jungfer Gyula, Keleti Gusztáv, Koch Henrik, Radisics Jenő, Rauscher Lajos, Szalay Imre tagok.

Elnök az ülést megnyitván, a jegyzőkönyv hitelesítésére Keleti Gusztáv és Fittler Kamill tagokat kérte föl. Elnök fölhivására a választmány a szakosztályokat és végrehajtó bizottságot következőleg alakítá meg:

I-ső szakosztály. Fa-, fém- és csontipar. Elnök: Radisics Jenő. Helyettes elnök: Marton Alajos. Tagok: Bachruch Sándor, Bánffy György gróf, Egger Dávid, Hampel József, Koch Henrik, Kramer Samu, Lechner Lajos, id. Luczenbacher Pál, Rauscher Lajos.

II-ik szakosztály. Agyag-, üveg és kőipar. Elnök: Szalay Imre. Helyettes elnök: Fischer Ignácz. Tagok: Fittler Kamill, Gerlóczy Károly, Giergl Ernő, Jakabffy Ferencz, Keleti Gusztáv, Koch Henrik, Láng József, Lévay Henrik, Tisza Lajos gróf.

III-ik szakosztály. Bőr-, papir- és szövőipar. Elnök: Forster Gyula. Helyettes elnök: Keleti Gusztáv. Tagok: Beck Dénes, Benczúr Béla, Császka György, Czobor Béla, Gervay Mihály, Jakabffy Ferencz, Nendtvich Gusztáv, Pulszky Ferencz.

A végrehajtó bizottság elnökévé megválasztatott Ráth György a társulat első alelnöke.

Elnök a tervező művész alkalmazásának kérdését fölvetvén kifejté, hogy a választmanyt mely eszme vezérelte ez ügyben és mely czélt óhajt elérni. Miután a közgyűlés átalánosságban elfogadta az eléje terjesztett javaslatot, kérte a választmányt nyilatkozzék a következő kérdésekre:

Elérkezettnek tartja-e az időt, hogy a javaslat végrehajtassék? Mi módon gondolja a végrehajtást eszközölni? Ki legyen az alkalmazandó művész? Végül oda nyilatkozott, hogy ha a választmány e kérdésekre nézve határozott, esetleg külön indítványa lesz a fölmerülendő költségek fedezésére vonatkozólag.

Jungfer Gyula helyesli, hogy a társulat tervező művészt szándékozik alkalmazni, kihez az iparosok fordulhatnak, helyesli hogy a fémipar körébe tartozó tárgyak tervezését óhajtja a társulat fejleszteni, véleménye szerint azonban hazai művészt kellene alkalmazni.

Keleti Gusztáv át van hatva a kérdés fontosságától, jónak tartaná azonban, hogy az újból minden oldalról beható megvitatás tárgyává tétetnék. Nézete szerint a külföldi művész behívását sokan sérelmesnek tartanák. Átalán pedig nagyon megfontolandó, vajjon a fémipar nálunk az utóbbi években oly haladást tette-e, hogy hazai tervező művészeink annak többé nem képesek megfelelni. Eddig nem is tétetett próba, hogy van-e megfelelő tehetség. Az alapító szellemével ellenkeznék próba nélkül kimondani, hogy e téren idegenre vagyunk utalva. Indítványozza tehát, hogy a kérdés újból való megvitatására a választmány küldjön ki egy bizottságot.

Radisics Jenő, Szalay Imre és Fischer Ignácz pártolták Keleti Gusztáv indítványát.

A választmány Keleti Gusztáv indítványát elfogadta és a tervező művész alkalmazása ügyében a következőkből álló bizottságot küld ki: Bachruch Sándor, Bánffy György gróf, Benczúr Béla, Egger Dávid, Fittler Kamill, Jungfer Gyula, Jakabffy Ferencz, Keleti Gusztáv, Koch Henrik, Radisics Jenő, Rauscher Lajos, Szalay Imre, Nendtvich Gusztáv, Györgyi Géza, Kramer Samu, Fischer Ignácz.

Elnök az ülést berekeszti.

A Magyar Iparművészeti Társulat választmánya 1889 április hó 20-ikán ülést tartott Lipthay Béla báró elnöklete alatt.

Jelen voltak: Bachruch Sándor, Bánffy György gróf, Egger Dávid, Fittler Kamill, Jungfer Gyula, Marton Alajos, Nendtvich Gusztáv, a választmány tagjai. Jegyző Pasteiner Gyula, ideiglenes titkár.

Elnök a fémipari tervező művész alkalmazása tárgyában kiküldött bizottság javaslatát részletesen ismertetvén, többek hozzászólása után a választmány elhatározta, hogy a negyedik rendes közgyüléstől nyert fölhatalmazás értelmében Györgyi Géza építőművészt a társulat fémipari tervező művészül alkalmazza, egyelőre a folyó 1889-iki év tartamára május hó elejétől kezdve. A fémipari rajzoktatást a bizottság javaslata szerint a választmány elejtvén, a művésznek egyedüli föladata iparosok vagy mások megrendelésére a fémipar körébe tartozó tárgyak tervezése. A megrendelések átvétele végett a művész szombat és vasárnap kivételével naponkint egy bizonyos órában, például 4 órától 5-ig a társulat helyiségében legyen található. A társulat biztosít a művésznek évi 1000 forintnyi negyedévenkint előlegesen fizetendő díjat és 200 frt uti átalányt. A választmány továbbá köszönettel elfogadja a Lipthay Béla báró elnök által fölajánlott 100 frtot, azt a társulat részéről 100 frttal kiegészíti és az összeget vagyis 200 frtot fényképek, rajzok vagy a fémipar körébe tartozó tárgyak átalán a fémipari tervezést előmozdító segédeszközök megszerzésére a művésznek rendelkezésére bocsátja. Azonkívül a művész a megrendelőktől a számukra készített és általuk elfogadott és fölhasznált tervekért külön díjat igényelhet; a föl nem használt terv a művésznek azonnal visszaadandó. A megrendelők és a művész közt netalán fölmerülendő nézeteltérések esetén a társulat végrehajtó bizottsága dönt. Egyúttal a választmány abbeli óhaját fejezi ki, hogy a művész minél sürűbben érintkezzék az iparosokkal, és látogassa azoknak műhelyeit, továbbá pedig alkalomadtával az ország egyes vidékein vagy külföldön tanulmányutakat is tegyen. A választmány nézete szerint e tanulmányokra különösen a május—augusztus hónapok közti idő lenne fölhasználandó, úgy hogy a művész szeptember elejétől fogva álljon a megrendelők rendelkezésére, a mi nem zárja ki, hogy már előbb is elfogadjon megrendeléseket. Végül a választmány utasítja titkárt, hogy a fönti határozatokat jegyzőkönyvi kivonatban közölje Györgyi Géza úrral.

Ezután titkár fölolvasta a levelet, melylyel Károly Lajos főherczeg cs. és kir. fensége fölkérendő, hogy az 1890-ben rendezendő lakberendezések tárlatának védnökségét elfogadja. A választmány a levelet jóváhagyván elhatározta, hogy az a társulat elnökének aláírásával ellátva elküldessék Károly Lajos főherczegnek. Elnök az ülést berekeszti.

*

Lakberendezések tárlata 1890-ben. A Magyar Iparművészeti Társulat a közgyűléstől nyert fölhatalmazás alapján az orsz. m. iparművészeti muzeummal szövetkezve 1890-ben a különféle korszakok lakberendezéseket feltüntető tárlatot fog rendezni.

A tárlat védnökségét Károly Lajos főherczeg ő fensége elfogadván a bizottság hozzáfogott a munkálatokhoz és a következő felhivást küldötte szét:

Fölhivás. A Magyar Iparművészeti Társulat elhatározta, hogy Mátyás király halálának négyszázados évfordulója alkalmából, s egyúttal a nyomdászati és könyvkötészeti művek 1882. évi, majd az ötvösművek 1884. évi tárlatának folytatásaként az országos magyar iparművészeti múzeummal szövetkezve 1890-ben oly tárlatot rendez, mely föltünteti a művészi iparok legutóbbi ötszáz éves fejlődését.

Az előző két tárlat szükebb térre szorítkozva a művészi ipar egy-egy ágának hazánkban levő emlékeit mutatta be, a most tervezett tárlat ellenben a művészi iparok egész körét ölelné fel, s hivatva lenne azoknak fejlődését és átalakulását a lakberendezés keretében föltüntetni.

E tárlaton a művészeteket pártoló nagy

király emléke iránti kegyelet kifejezést nyerne a gyűjtemény által, mely a rá és korára vonatkozó úgy a hazában, mint a hazán kívül őrzött tárgyakat foglalná magában. E gyűjtemény, mintegy közép pont körül csoportosulnának a XIII. századtól a mostani század elejéig terjedő időn belül a művészet különféle korszakainak megfelelő lakberendezések, a mely korból pedig világi használatú emlékek híjában lakberendezést egybe állítani nem lehetne, ama kornak, így például a XIII. századnak művészi iparát egyházi tárgyak kápolnaberendezés keretében tüntetnék föl.

Az átalánosságban megállapított terv szerint a tárlat a következő részekből állana :

1. A XIII. századból kápolna.

2. A XIV. és XV. századból : *a)* kápolna, *b)* fegyverterem, *c)* terem (könyvtár).

3. A XVI. századból : *a)* olasz vagy angol ebédlő, *b)* német szoba.

4. A XVII. századból : *a)* magyar főuri konyha, *b)* magyar főuri szoba, *c)* XIV. Lajos ízlésű franczia szoba, *d)* kastélykápolna.

5. A XVIII. század első feléből: *a)* XV. Lajos ízlésű franczia szoba, *b)* terem, *c)* hálószoba.

6. A XVIII. század második feléből (1760—1790-ig) : XVI. Lajos ízlésű szoba.

7. Az 1790-től 1815-ig terjedő időből : *a)* terem, *b)* hálószoba.

8. Török, arab szoba és görög keleti kápolna.

Ekként a tárlat kiterjedne az iparművészet egészére s annak termékeit nem szakok, hanem használatuk szerint elrendezve tüntetné föl, tehát magát a művészetet s egyuttal annak gyakorlati alkalmazását a művelt emberi társadalom életében mutatná be.

E felfogásból indulva ki és e czél által vezettetve a tárlat az elrendezésre, az egyes korban dívott izlésnek és a művészetnek összhatására fekteti a fő súlyt, s hogy ezt elérje és teljessé tegye a berendezések egyes részei, eredeti és egykorú emlékek híjában, hű utánzatok által pótoltatnak. Az összhatás az első czél, e mellett a tárgyak hiteles eredetisége csak második sorban bír érvénynyel, mindazáltal óhajtandó, hogy minél nagyobb számmal legyenek eredeti, kivált pedig magyarországi tárgyak.

A tárlat körébe esnek tehát a művészi iparnak a fönt részletezett korszakokba illő összes termékei, legyenek azok akár régiek, akár újak, akár utánzatok és akár Magyarországon, akár külföldön készültek, de megkivántatik, hogy a saját koruk művészetét minél hűbben és jellemzetesebben tüntessék fel, s hogy gyakorlati használatra alkalmatosak legyenek.

A tárlat ügyének előmozdítására és a megvalósításhoz szükséges munkálatok teljesítésére a magyar iparművészeti társulat választmánya az iparművészeti múzeummal egyetértőleg Keglevich István gróf elnöklete alatt Benczúr Béla, Czobor Béla, Fittler Kamill, Radisics Jenő, Ráth György és Rauscher Lajos tagokból álló bizottságot küldte ki.

E bizottság, mielőtt tevékenységét megkezdette volna, legelőször is Ő császári és királyi Fenségéhez Károly Lajos főherczeg úrhoz fordult, a ki a bizottság kérelmére kegyteljesen elfogadta a tárlat fővédnökségét.

A fönti bizottság szükség szerint ki fog bővíttetni, esetleg külön kisebb bizottságok is fognak alakíttatni.

A tárlat 1890-ik év április havában fog megnyilni és tart ugyanaz év október haváig.

Tisztelettel fölkérjük a hazai iparművészet iránt érdeklődőket, legyenek szivesek a birtokukban levő és a tárlat körébe tartozó tárgyak átengedése által a tárlat teljességét és sikerét előmozdítani, s lehetővé tenni, hogy minél nagyszerűbb kifejezést nyerjen a Mátyás király emléke iránti kegyelet, továbbá pedig, hogy a tárlat által az iparművészetek iránti érzék és jó ízlés átalánosabb fejlődése előmozdíttassék.

A bejelentések minél hamarább, de legkésőbb 1889-ik év deczember hó végéig, nem különben egyéb a tárlatot illető közlések a magyar iparművészeti társulathoz Budapesten, Andrássy-út 67. sz. intézendők. A társulat az országos magyar iparművészeti muzeummal

egyetemben magára vállalja a kiállítás végett átengedett tárgyak szállítását és kezeskedik azok teljes biztonságáról.

Kelt Budapesten, 1889. április havában.

Báró Lipthay Béla, a magyar iparművészeti társulat elnöke. — *Ráth György*, az orsz. m. iparművészeti muzeum főigazgatója és a m. iparművészeti társulat alelnöke. — *Gróf Keglevich István*, a magyar iparművészeti társulat alelnöke. — *Pasteiner Gyula*, titkár.

Faragott keret.
Tervezte és készítette Jaiser Gyula szobrász.

Rajzolta Háry Gyula.

KÜLÖNFÉLÉK.

A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter az országos képzőművészeti tanács alelnökévé Ráth György kir. táblai tanácselnököt, tagjaivá pedig Gerlóczy Károlyt, Harkányi Frigyest, Lechner Lajost, Barabás Miklóst, Lipthay Béla bárót és Pártos Gyulát az alapszabályok értelmében három év tartamára kinevezte. Az orsz. magyar képzőművészeti társulat, mint már közöltük, a tanácsba Benczur Gyulát, Feszty Árpádot, Keleti Gusztávot, Lotz Károlyt, Strobl Alajost és Szmrecsányi Miklóst választotta be. A tanács jegyzőjévé a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter Maszák Hugót, az eddigi tanácsjegyzőt nevezte ki további három év tartamára.

*

Felhivás pályázatra. Budapest főváros tanácsa a fővárosi képzőművészeti bizottmány javaslata folytán, egy a főváros valamely közhelyén elhelyezhető, vas szerkezetű karakterrel biró kút tervére pályadíjakat tűz ki.

A feltételek következők :

1. Kivántatik a főváros egyik terén felállítandó díszkút terve.

2. A hely megválasztása a tervezőre bizatik. Tájékoztatásul mégis megemlíttetnek a következő helyek :

a) Az Erzsébet-körút, Barcsay-utcza és Miksa-utcza találkozásánál levő ház előtti háromszögletes tér,

b) Az Erzsébet-körútnak a kerepesi-út és kertész-utcza sarkán fekvő része,

c) A József-körút, József-utcza és Rökk Szilárd-utcza sarkán levő háromszögletes tér,

d) A Sebestyén-tér,

e) Az Almássy-tér,

f) A királyi várkert alatti rakpart tengelyének sarka.

3. A mű úgy tervezendő, hogy annak legfőbb részei kovácsolt vasból létesíttessenek. Egyebekben azonban a stil és átalában az egész mű fölépítése, díszítése stb. a tervezőre bizatik.

A kút vizét a vízvezeték fogja szolgáltatni.

Az egész kút legfölebb 15,000 frtba kerülhet s a költségvetés átlagos számításon is alapulhat.

4. Pályázók által alaprajz, előlnézet és esetleg metszett, illetve annyi rajz készítendő, a mennyit a mű fölépítésének és szerkezetének teljes megértése követel.

5. A rajzok 1—10. mértékben készítendők és csak tollrajzok lehetnek.

6. A legjobb és e mellett határozott műbecscsel bíró pályamű 200 frttal, azaz Kettőszáz forinttal, a második legjobb pályamű pedig 100 forinttal, azaz egyszáz forinttal díjaztatik ; megjegyeztetvén, hogy az előbbi mű szerzője, ha tervének foganatosításával is megbizatik, a részlettervek és a munka vezetéséért és felügyeleteért még az egész végleges költségnek 10%-kával is díjaztatik, ha pedig a végrehajtás elmaradna vagy másra bizatnék, akkor a 200 frtnyi pályadíjhoz még 100 frt azaz egyszáz forint csatoltatik.

7. Az első díjat nyert pályamű a főváros tulajdonába megy át.

8. A kitüzött pályaművekre csak magyar honpolgárok pályázhatnak.

9. A pályaművek folyó évi julius hó végéig Gerlóczy Károly fővárosi I. alpolgármesterhez, mint a képzőművészeti bizottmány elnökéhez (Budapest, Lipót-utcza, új városház II. em. 21. sz. a.) lepecsételt jeligés levelek kiséretében, szintén lepecsételve nyüjtandók be.

E határidő letelte után netán érkező pályaművek nem fogadtatnak el.

10. A pályaművek felett a biráló választmányt a fővárosi képzőművészeti bizottmány fogja képezni.

Az odaitélt díjak, a pályadíjnyertesek számára 8 nap alatt kiutalványoztatnak.

Kelt Budapesten, 1889. évi április hó 9-én.

A főv. képzőműv. bizottmány.

*

A drezdai kir. képtár megvásárolta Munkácsy Mihály egy festményét, mely a kereszten haldokló Krisztust és a kereszt alján a három Máriát, Szent-Jánost és Krisztus még egy tanítványát ábrázolja. E képet a mester még 1882-ben festette és némileg megváltoztatva és kisebbítve fölhasználta az 1884. évben festett *Kalvária* című nagy festményén, melynek fő csoportját képezi. Az utóbbi festmény, mint tudjuk, párja a *Krisztus Pilátus előtt* című festménynek, s mindkettőt Wanamake, az Egyesült-Államok főpostamestere vásárolta meg és szülővárosának, Philadelphiának ajándékozta.

*

Az intarsia egy új készítésmódját ismertetik a külföldi folyóiratok. E szerint a diszítmény kimetszett mustráját közvetlenül magába a diszítendő falapba préselik be akként, hogy a lemezeket, melyek a szokottnál sokkal vékonyabbak is lehetnek, egyik oldalon közönséges hőfoknál száradó enyvvel vagy más ragasztékkal bekenik, és miután az megszáradt, a mustrát kifürészelik és aztán a diszítendő fölületbe akár hidegen, akár melegített állapotban bepréselik. Az utóbbi esetben a kimetszett mustrát megszáradt enyves oldalával ráillesztik a diszítendő lapra, aztán két megmelegített lemez közé téve sajtó segítségével erősen préselik. A lemezek hősége egyrészt fölolvasztja az enyvet, másrészt pedig a lap felületét annyira meglágyítja, hogy a mustra annyira benyomódik, hogy lecsiszoltatván éles rajzú intarsiának látszik. Ugyan ezt el lehet érni, ha a mustrát hideg lemezek között préseljük, az eredmény azonban kevésbbé tökéletes lesz.

*

A Münchenben tavaly rendezett német nemzeti iparművészeti tárlat pénzügyileg igen rosszul sikerült. Eddig nem tették közzé a deficzit nagyságát, de hogy az igen jelentékeny összeg lesz, arra következtetni lehet abból, hogy az állam, a város és a müncheni bajor iparművészeti egylet által aláírt biztosítási alap (Garantiefond) teljesen igénybe vétetett és még azután is tetemes összegű hiány maradt. Ennek a törlesztésére a tárlat védnöke a regens herczeg legközelebb 20,000 márkát ajándékozott, abban a reményben, hogy a még megmaradó hiány közadakozás utján fog födöztetni. A tárlat üzleti eredménye azonban a bajor kereskedelmi és iparkamara jelentése szerint igen kielégítő.

A tavalyi brüsszeli világtárlat szintén veszteséggel végződött. Az összeget 400 ezer frankra teszik.

*

A párisi világtárlat május hó 6-án nagy ünnepélyességgel megnyilt. A körülmény, hogy e tárlattal az 1789-ik évi franczia nagy forradalom százados évfordulója ünnepeltetik, okul szolgált az európai kormányok távolmaradására. De ezt nem is tekintve még soha sem fogtak tárlat létesítéséhez oly kedvezőtlen előjelek mellett. Mind e nehézségek azonban csak fokozták a francziák erélyét, úgy hogy ma elmondhatjuk, hogy ily kedvező viszonyok közt eddig egy világtárlatot sem nyitottak meg. Már maga az is rendkivüli valami, hogy a tárlat összes épitményei, noha még egyszer oly nagy terjedelmüek, mint az

1878-ik évi párisi tárlaté, ez év február végén, tehát a tárlat megnyitása előtt két hóval készen voltak. Az építmények csupán technikailag oly alkotások, a milyeneket egy czélra ily rövid idő alatt még sehol sem hoztak létre. S hogy ez csakugyan nagy jelentőségű tény, bizonyítja, hogy egy német folyóirat az, mely elismerését ekként nyilvánítja. Tegyük hozzá még azt is, hogy a gyorsított munka daczára az épületek előállítási költségeit nem haladták túl, sőt jelentékeny összeget meggazdálkodtak, a mennyiben a 32 millió és 664 ezer frankban megállapított előirányzatból 3 millió és 200 ezer frank fölösleg maradt. A tárlat összes költségei pedig 43 millió frankban állapíttatnak meg, melyből 17 milliót az állam, 8 milliót Páris város födözött, a 18 millió pedig aláírás útján mint biztosítási alap volt beszerzendő. Az aláírás azonban 22 milliót eredményezett, úgy hogy a megtakarított 3 milliót hozzáadva több mint 7 millió frank fölösleggel nyílt meg a tárlat, a mi már előre biztosítja a kedvező pénzügyi eredményt.

*

A limogesi zománcz utánzását találta volna fel Schirm Károly a boroszlói tájfestészeti mesteriskola vezetője. Hír szerint a föltalált eljárással pontos utánzatát lehet előállítani a híres limogesi zománcznak akár sötétkék alapon fehérrel, vagy bármely sötétebb alapon világosabb színekkel. Az eljárásnál nemcsak üveg- és zománcz lapokat, hanem lemezt, fát vagy papirt is használ alsó réteg gyanánt. Egyébként az eljárás lényegileg fényképezésből áll, melynél chromsó segítségével a fény iránt érzékenynyé tett sajátos összetételű gelatine alkalmaztatik. A próbák állítólag igen jól sikerültek és a limogesi zománczot teljesen pótolják diszítményes czéloknál. Ez eljárás által azonkívül a festékek és az alsó réteg változtatása által oly gazdagságot lehet elérni, mely a limogesi zománczczal lehetetlen. Az említett gelatinet ideiglenes alapon sötétben dolgozzák ki és pedig a rajz természetéhez képest magasabb vagy alacsonyabb fokú hőség mellett. A gelatinehoz azonkívül majd finomabb, majd durvább színes por járul. Ha a réteg megszáradt kiteszik a világosságra, utóbb pedig a diszítendő, sötétebb tárgyra illesztik és meleg vízzel addig kezelik, míg annak eltávolítása után a nem megvilágított részek fölolvadása által előáll a kép. Az ily képek kivált szoba díszeül igen jól használhatók.

*

Ékszernek való öttevény. Lazard P. és Daniel L. E. Párisban új fém-öttevényt találtak fel, mely ékszertárgyak: óraláncok, gyűrűk, fülbevalók, karpereczek, gombok stb. gyártására szolgál. Az új öttevény neve alorid színe egy az aranyéval s különböző öttevényeivel. Nagyon ellenálló, nyújtható s nyuló, úgyszintén kovácsolható; erős fénye tartós. Előállítása igen kevés költségbe kerül s olcsóbb az aranylemezelésnél. Kilogrammja körülbelől áll 978 gramm vörösrézből, 2 gramm aranyból s 20 gramm aluminiumból. Legelőbb megolvasztjuk a rezet az aranynyal együtt tűzállóagyag vagy grafit tégelyben s azután adjuk hozzá az aluminiumot. E keveréket mintegy fél órán át folyós állapotban tartjuk s az 1 kilogrammnyihoz például 50 gramm pórist adunk ömlesztőképen, mire a keveréket rudakká öntjük. Az ily módon előállott öttevény különböző ékszerekké alakítható. Nyilvánvaló, hogy ha az öttevény színét változtatni akarjuk, elég az öttevényt kitevő három fém arányait megváltoztatni. Ha színét vörösebbnek akarjuk, kevesebb aranyat s kevesebb aluminiumot teszünk a rézbe. A sárgább színűhez kevesebb arany kell; a zöldebb színhez kevesebb arany s kevesebb aluminium.

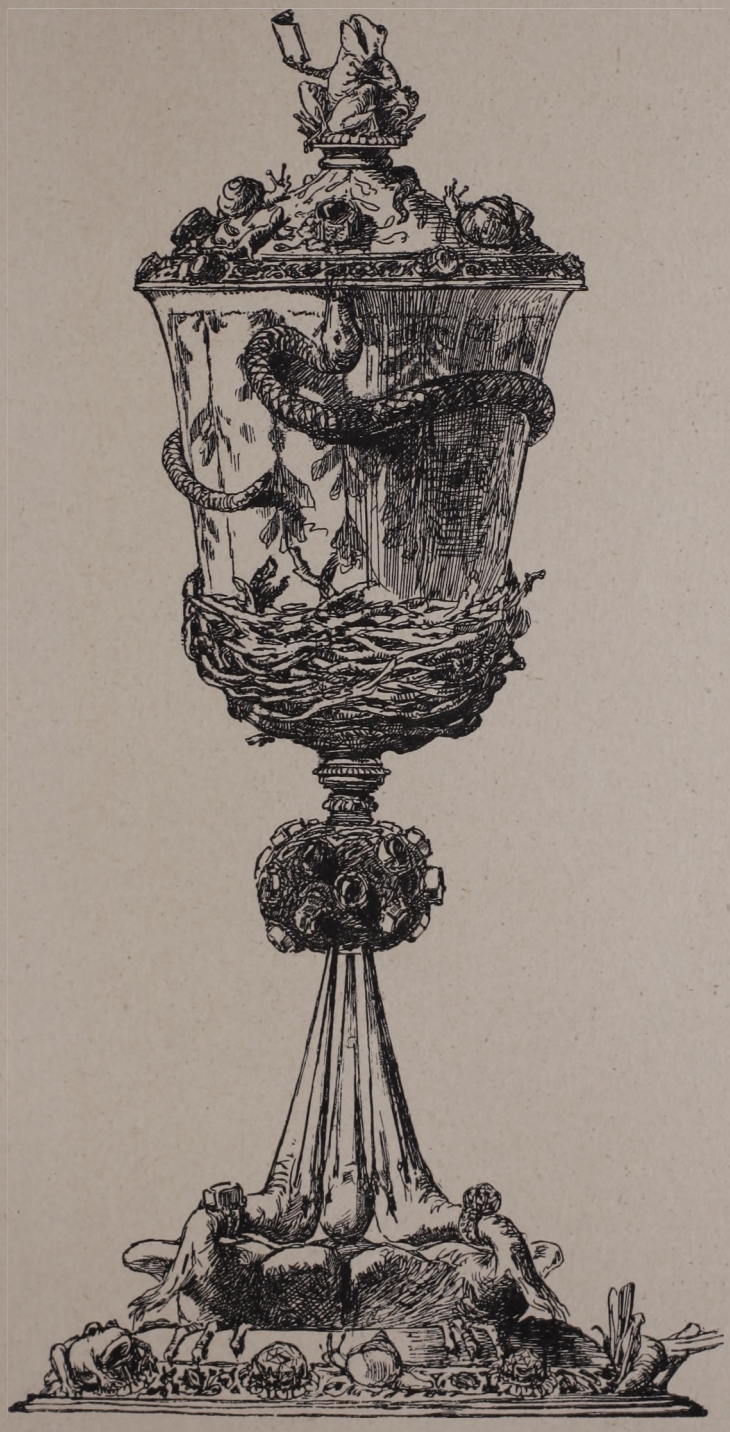

SERLEG

aranyozott ezüstből, zománczczal és drágakövekkel díszítve.

Tervezte Háry Gyula.

A művész joga föntartva.

BIBLIOTHECA ACADEMIAE SCIENTIARUM HUNGARICAE
MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA
BUDAPEST

ZSUBRIKOLÁS SZÍNES SELYEMMEL HÍMEZVE.

Tervezte Háry Gyula.

A szerző joga föntartva.

BIBLIOTHECA ACADEMIAE SCIENTIARUM HUNGARICAE
MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA
BUDAPEST

METSZETT BŐRREL KÁRPITOZOTT KÁLYHAELLENZŐ.

Tervezte és készítette Jaiser Gyula szobrász.

(Az iparművészeti társulat ez évi sorsolásának első nyereménye.)

BIBLIOTHECA ACADEMIAE SCIENTIARUM HUNGARICAE
MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA
BUDAPEST

A *MŰVÉSZI IPAR* HIRDETÉSEI.

Egy hatod hasáb díja egyszeri hirdetésre 2 frt, az egész évfolyamra 10 frt. Egy harmad hasáb 3 frt, illetőleg 15 frt. Megrendeléseket elfogad a kiadó-hivatal (Andrássy-út 67. sz.).

Császári és királyi udvari szállító.

FISCHER IGNÁCZ BUDAPESTEN,

porczellán- és majolika-gyáros.

Gyár: VII. kerület, külső dob-utcza 17. sz.
Főraktár: IV. kerület, bécsi utcza 3. sz.

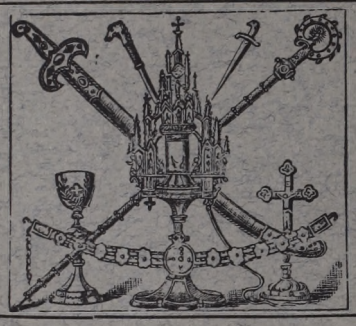

LINK FÜLÖP

ékszerész Budapesten

készit művészi kivitelű ékszereket, egyházi és egyéb dísztárgyakat, mentekötőket és öveket diszöltözetekhez aranyból, ezüstből, zománczczal és drágakövekkel diszitve akár régi minták, akár új tervek szerint, régi ezüst- és arany-tárgyakat eredeti állapotukhoz hűen helyreállit.

Műhely: IV. ker. magyar-utcza 29. sz.

WEINWURM ANTAL

fényképész

az Angerer-féle sokszorositó eljárásnak Magyarországon egyedül jogositott tulajdonosa,

készit mindennemű fényképet és horganyedésű duczokat, rajzok, iratok, érmek, czímlapok hirdetések, árjegyzékek stb sokszorositására ajánlkozik.

Budapest, IV., Károly-utcza 3. szám.

JACOBEY ÉS TÁRSAINAK

az iparművészeti társulat által ajánlott vállalata elfogad megbizásokat **a vallásos festészet minden ágában**; készit fresko- és oltárképeket, decorativ festményeket; épit, aranyoz, fest és márványoz oltárokat, szószékeket, keresztelő-kutakat; készit szobrokat polychrom-festéssel, vagy anélkül.

Káposztás-Megyer, Ujpest mellett.

HÁZAS TESTVÉREK.

Közhasználati és művészi díszbutorok készitői

BUDAPESTEN.

Műhely: VI, Vörösmarty-utcza 67. sz.

Az Országos Magyar Iparművészeti Muzeum

GALVANOPLASTIKAI INTÉZETE

ajánlja a közönség figyelmébe

régibb, kivált magyar ötvöstárgyak másolatainak gyüjteményét.

A 154 darabból álló gyüjteményben megvan a **nagyszent-miklósi lelet teljesen,** azonkivül **kelyhek,** szobák diszitésére különösen alkalmas **serlegek, poharak, csészék,** stb.

Minden egyes tárgy másolata az eredetihez hű és készités tekintetében is művészi becscsel bir. — *Az intézet képes lajstromot kivánatra ingyen és bérmentve küld.*

Budapest, Andrássy-út 67. sz.

JAISER GYULA

BUDAPEST, VIII., GÓLYA-UTCZA 9.

Készit kézzel-metszett, pontozott és domború **bőrmunkákat** székekre, könyvbekötésekre, faldiszitményekre, mappákra és dobozokra stb. — Különösen ajánlja a bőrből metszett **czímereket.** Elvállal továbbá bárminemü faragászati munkákat épületekre, butorokra és egyéb iparművészeti tárgyakra.

VANDRÁK LÁSZLÓ

bronzműves és műöntő

készit megrendelésre finomabb ajtó- és ablak-kilincseket, butordiszitményeket, gyertyatartókat, légszesz- és kőolajcsillárokat, szobrokat, czimereket, egyházi szereket, villámháritókat stb., galvanoplastikai tárgyakat, galvanizál minden színben stb. s elfogad ilynemű tárgyakat és régiségeket javitásra.

Budapest, VIII. ker. Mária-utcza 16. szám alatt.

DWORZAK FERENCZ

VÉSNÖK

BUDAPEST, IX., PIPA-UTCZA 14.

AZ UDVARBAN BALRA.

KÉSZIT MINDENNEMÜ VÉSNÖKI MUNKÁT ARANYBÓL, EZÜSTBŐL ÉS BRONZBÓL.

Franklin-Társulat nyomdája.

MŰVÉSZI IPAR

AZ ORSZ. MAGYAR IPARMŰVÉSZETI MUZEUM
ÉS
A M. IPARMŰVÉSZETI TÁRSULAT KÖZLÖNYE

SZERKESZTI

A VALLÁS- ÉS KÖZOKTATÁSÜGYI MAGYAR KIR. MINISTERIUM

MEGBIZÁSÁBÓL

PASTEINER GYULA

SZERKESZTŐ TÁRSAK:

RADISICS JENŐ ÉS UHL SÁNDOR

IV. ÉVFOLYAM. 1889. HARMADIK SZÁM.

BUDAPEST
KIADJA A MAGYAR IPARMŰVÉSZETI TÁRSULAT
1889

MŰVÉSZI IPAR

NEGYEDIK ÉVFOLYAM. 1889. HARMADIK SZÁM.

TARTALOM.

SZÖVEG: Oldal

A nagy ötvösmű-kiállítás Bécsben. RADISICS JENŐ-től ... 85
Adatok a magyar agyagipar történetéhez. II. PETRIK LAJOS-tól ... 95
Nehány adat Felső-Magyarország agyagiparának történetéhez. SPITZER MÓR-tól ... 107
Egy új iskolai értesítő. CSIZIK GYULÁ-tól.
Irodalom:
Könyvismertetés:
CORNELIUS GURLITT: *Geschichte des Barock-Stiles, des Rococo und des Klassicismus.* O. F.-től 115
BALLÓ EDE: *Stilszerű rajzminták gyűjteménye a középiskolák alsó osztályai számára.* CSIZIK GYULÁ-tól ... 119
Folyóiratok ... 119
Különfélék ... 125

KÉPEK A SZÖVEGBEN:

P jegyű majolika tál. (Talán Pongyelok.) ... 99
Kassai kőedények ... 103, 105
Négy kép C. GURLITT, *Geschichte des Barock-Stiles* stb. című könyvéből ... 116, 118, 120, 121

KÉPEK A SZÖVEGEN KÍVÜL:

IV. Faragott díszítményű láda. Tervezte HUSZKA JÓZSEF, készítette KUPCSAY JÁNOS.

*

Szerkesztőség és kiadó-hivatal: Budapest, VI., Andrássy-út 67.

*

Az első évfolyam teljes példányai kaphatók a Franklin-Társulat kiadó-hivatalában: IV., Egyetem-utcza 4. sz. Ára 6 frt.

*

A Művészi Ipar 1889. (negyedik) évi folyamára 5 frtjával előfizetést elfogad a kiadó-hivatal.

MŰVÉSZI IPAR

A NAGY ÖTVÖSMŰKIÁLLÍTÁS BÉCSBEN.

Bécsben is rendeztek ötvösműtárlatot: urak, hölgyek, amateurök, no meg egy tudós, a kit a forma kedveért hívtak meg maguk közé, de a kinek önkényt értetik mi befolyást sem engedtek. Úgy látszik összebeszéltek s azt mondták: beh szép lenne, ha ötvösműkiállítást csinálnánk s megmutatnók a világnak drágaságainkat. A titulust a jótékonyság szolgáltatja, Bécs városa szegényei javáért, ez a jelszó. E mellett jövedelmező összejöveteleket is lehet rendezni, olyformán t. i., hogy a jövedelem egy részét a nagy közönségtől szép szerivel, a különféle nevű bazárok ismert mintájára behajtják.

A vezéregyének jól ismert amateurök, s mint aféle amateurök azzal a tudattal tették ki közszemlére a tulajdonukat képező műkincseket és műízléstelenségeket, hogy hasonlót azokhoz a világ még nem látott. A hiuságnak kemény tusát kellett vivnia a féltékenységgel e tárlat rendezésénél! Féltékenyek a tulajdonosok a nézőre, nehogy a látottakat elméjébe vésse, s otthon azt a hallatlan dolgot utánozza — hát ha esetleg lerajzolja! De miután kiállítást olyformán rendezni, hogy abba közönség is menjen és ne nézzen meg semmit, még sem lehet, de meg a drágaságokat sem tudják vala máskép megmutatni, átok alá vették az irónt, legszigorúbban megtiltván annak bármi néven nevezendő használatát. Elégséges volt e veszedelmes fegyvert zsebből kivenni, hogy a tárlatban lévő számos őrök s egyéb bizalmas természetű szolgálatokat teljesítő egyének egyike vagy másika azonnal lázt kapjon, mert jól értsed t. olvasó, «nehogy a tárgyakat leirás után emlékből utánozni lehessen» — e korszakot alkotó okadatolást a bizottság hivatalos közegei terjesztették. Victoria angol királynő a koronaékszerekhez bocsátotta a South Kensington Museumot, beleegyezett abba, hogy egyes darabok — azok t. i., melyek e czélra alkalmasak — galvanoplastikai uton lemásoltassanak. Ugyanígy cselekedett a dán király, Szt.-Pétervárott a főúri salonokban állította fel Elkington a kemenczét s a tulajdonos kiváncsi társaságában mintázott le egy-egy nevezetesebb darabot. Ennek előtte tárlatok rendezésénél a fő törekvés a felhalmozott anyagnak gyakorlati uton leendő értékesítésére volt irányozva. Ujabban az ellenkező nézet kezd Bécsben lábrakapni s mindenkit, tudóst és iparost egyaránt

megakadályoznak abban, hogy egy tárlatot magára nézve maradandó módon használhasson fel. Ismételjük, a tanulmányozást megtiltani, ilyet csak amateur szokott tenni, a ki soha sem hasonlít össze, ki nem szokta a tárgyakat tanulságok, magasabb művészi principiumok felkutatására használni, nemesebb czélok elérésére szolgáló eszköznek tekinteni, hanem örökké csak arra néz, kié szebb, az övé-e vagy a másik gyűjtőjé, s idővel úgy begyakorolja, illetve átalakítja szemét, hogy a sajátját látja a «legszebbnek». Azt, hogy a tárlatot miért nevezték a «nagynak» «die grosse Goldschmiede-Ausstellung», sehogysem sikerült kitudnunk. Talán a «nagy» szócskával akarták pótolni a közel 7000 darabot, a mennyivel Bécsben kevesebb volt mint Budapesten, mert hogy a nagy ötvösműkiállítás rendezői sokat gondoltak a budapesti tört. ötvösműtárlatra, azt az általuk felkért magyar kiállítók névsora mutatja legjobban, s örömmel konstatáljuk ez alkalommal, hogy olyan kiállító, ki a budapesti tárlaton részt nem vett volna, tehát új, nincs, ha csak Rosenberg-Bruckenthal báróné nem az. Ö Hann Sebestyénnek két eddigelé ismeretlen munkáját állította ki. Ellenben hiányzik nagy része azoknak, kik minálunk segítettek a tárlatnak hallatlan fényt kölcsönözni, így az összes magyarországi egyházak. Fel lettek-e ezek is szólítva, s csak azért tartózkodtak a tárlattól, mert azt tartották — jogosan — Magyarország már megmutatta, mivel bír, mutassa meg Ausztria is, nem tudjuk; annyi bizonyos, hogy attól a kérdéstől kezdve, miért tilos a jegyezgetés, egész addig, hogy tulajdonkép minek és milyen vezérelvek szemmeltartásával rendezték a nagy ötvösműtárlatot, lépten-nyomon a kérdések seregével lehetne a rendező bizottságot ostromolni. Ugyan tudna-e kielégítő feleletet adni?

A mióta az országos magyar iparművészeti muzeum és a nemzeti muzeum együttes törekvésének sikerült a ötvösművek legnevezetesebb tárlatát hazánk fővárosában létre hozni, minden magyar régész, midőn ötvösműtárlatot megy tanulmányozni, előbb összehasonlításon kezdi. Mi is azt fogjuk megcselekedni; már csak azért is, mert ez uton lesz legkönnyebb megfelelő fogalmat adni a bécsiről azoknak, kik csak a magyart látták.

Fehér márvány lépcsőn, melynek bronzból öntött rácsát a Schwarzenberg herczegek aranyos czímere diszíti; minden pihenőn nagy bronz candelabre, stucco talapzaton; kék bársonynyal bevont korlát között haladunk a rokoko ízlésben tartott Schwarzenberg palota második emeletére. A belépőt egy kis előcsarnokban, egymagában (majdnem azt mondanám elhagyatva, száműzve) fogadja Tarnóczy Gusztávné gyűrűgyűjteménye; ugyanaz, mely 1888-ban a nőiparegyesület javára az országos magyar iparművészeti muzeumban volt kiállítva, tiszteletet gerjesztve a látogatóban, mikor olvassa, hogy a szekrényben 4000 gyűrű van együtt. Ismét egy kérdés: hogyan kerül Tarnóczyné gyűjteménye Bécsbe s ha ez egyenes felszólításra történt, miért nem tiltakozott a felállítás e módja ellen? Vagy nem kérdezték?

Mahagonifa szinére festett stucco keretben, melyet arany czikornyák élénkítenek,

kisebb-nagyobb, a Manufacture des Gobelins-ban szövött, XVIII. századbeli falkárpitok s azok részei borítják a második szobát.

Egy másik szoba falán világos kék gyapjúbársony, rajta a nyomtatott s kézzel utánfestett virágbokréták s papagályok az élénk, majdnem rikító színek daczára szerencsés összhanggá egyesülnek, a XVIII. század phantastikus, de mindenkor ízléses diszítési modorának jellemző példája gyanánt szolgálván; vagy fehér és arany, tükrös tánczterem domború, könnyedén odavetett virágfüzérekkel, vagy pedig vörössel átszőtt sárga selyem lampas, melyből ha a fény oldalt éri, miként aranyos alapból nagy virágbokréták válnak ki, barna fa lambrisok között; mindez aranyos czifraságokba foglalva, — és némi fogalma lesz az olvasónak, milyen környezetben fogjuk az ötvösművességnek és az ékszerészetnek 1889-ben gyűjtött és kiállításra érdemesnek itélt ideiglenes sorozatát, a nagyot, tanulmányozni.

Van összesen 5 terem és egy előszoba-féle; benne 914 szám és hozzávetőleg 1000 tárgy, bele nem értve a 4000 gyűrűt. Kiállították a gyűjteményt 116-an; köztük 16 vagy 18 magyar egymaga közel 200 darabot szolgáltatott és tegyük hozzá felemelte a tárlatot oly magas színvonalra, mint a milyenen állott a budapesti ötvösműtárlat egyszerűen az által, hogy ugyanazon tárgyakat bocsátotta a rendező bizottság rendelkezésére, osztrák birtokban pedig nem találkozott műemlék, mely azokat műtörténeti fontosság vagy befejezett tökély tekintetében felülmulta volna; sőt megközelíteni is csak kevesen közelítették meg az Esterházy-kincstár egy-más ékességét. Ekként a tárlatnak már három lényeges ismérvét állapítottuk meg: ezek a szép keret, a csekély számú tárgy s az, hogy a színvonalat Magyarország hozzájárulása határozta meg. A negyedik: hogy sokkal több XVIII. századbeli apróságot, tubákszelenczét, órát, varróeszköztartót stb. tartalmazott mint a budapesti, a hol ezenfelül a szertelen nagy ezüst edények, mint a milyenek a cumberlandi herczeg kincstárát diszítik, szintén hiányoztak. Nem láttunk Budapesten oly nagy mennyiségű csodálatos értékű gyémánt ékszert — többnyire új vagy kevéssé régi —, mint Bécsben s végül a modern ötvösség nálunk nem abban az értelemben volt képviselve, azaz Budapesten a XIX. század ötvösei többnyire csak mint hamisítók jöttek számba.

Összegezve, hogy egyöntetűbb képet nyújtsunk a bécsi tárlatról, ezeket mondhatjuk: kis, bizonyos tekintetben értékes gyűjtemény, benne mindenféle, sokszor az ötvösség történetére másodrangú fontossággal biró, tetszetős keretben csínnal és ízléssel felállítva, de a rendező bizottság szűkkeblűségénél s rövidlátóságánál fogva a tudományra meddő s mint ilyen czéltalan játék, mely jobb kezekben esetleg hasznos is lehetett volna. És gyenge utódja magyar elődjének, melyet felülmúlni a monarchia területén egyhamar nem lehet.

Menjünk végig a termeken, nézzük meg szekrényről szekrényre haladva mit rejt azok belseje s a száraz rendszert kerülve, vonjuk le a tanulságokat ötletek alak-

jában, a hogyan jönnek. Öt kisebb-nagyobb szekrényben voltak felállítva, az első szobában a modern ötvösmunkák: vagy 20 versenydíj s egyéb alkalmi ajándék. Látszott, hogy ne látszott volna első tekintetre, hogy ezüstből készültek, hanem ép úgy lehettek volna más fémből is, teszem rézből, ónból, sőt ha más — nem fém — anyagot választottak volna hozzájuk, az sem sokat változtatott volna rajtuk, egy szóval ritkán lesz alkalmuk ötvösöknek tanulmányozni azt, hogy mennyire kiveszett volt egész a legutolsó évtizedig a művészekben és iparosokban amaz érzék, hogy minden anyag csak egy bizonyos formában stylszerű. Hogy alakja valamely elmúlt kor izlésében van tartva, még korántsem teszi stylszerűvé az illető tárgyat. Ebből a szempontból tekintve alig lehetett volna külömb sorozatot összeállítani. Persze a rendezők talán nem azt akarták elérni. A modern ötvösök abbeli törekvésének, hogy a legmegfelelőbb régi eljárások feleleventésével mesterségük szinvonalát emeljék, a mint ez Bécsben és egyebütt megvan, nyomát sem lehetett a tárgyakon észrevenni, azaz az Aufnahms-Comité, semmit se látszott azzal törődni, lesz-e e tárlatnak jótékony hatása oly értelemben is, hogy azon majd a bécsi iparosok is tanulhatnak valamit.

Jakabffy Ferencz e folyóirat mult évi folyamában mondhatni mintaszerű alakban fejtegeti az ötvösség lényegét s annak viszonyát s művészethez és a művészi iparhoz. A nemes fém művészi alakban való feldolgozása a körül forog majdnem kizárólag, mi uton lehet legjobban érvényesíteni a reája eső fényt. Ebből a szempontból indúl ki az ékszerészet is, mely kezdetben, mikor a XVII. században megszületett, az ötvösségnek legifjabb gyermeke volt, ma már attól egészen elvált s csak annyiban tartozik hozzá, a mennyiben részben ugyanazon anyagokat dolgozza fel. A lényeges külömbség a kettő között, mely a XIX. század folyamában fejlődött ki, abban áll, hogy az ékszerészet fém foglalvány segélyével apró, esetleg színtelen részekből új, látható felületeket hoz létre, új hatásokat keres és talál ez úton. Az elv, mely ekként érvényre jut, tagadhatlanul a modern ékszerészet vívmánya, eredményében a művészi ipar azon ágainak egyike, melyek a jelen kor dicsőségei közé tartoznak. Sajátságos, de eléggé természetes jelenséggel találkozunk az ékszerészet fejlődésének menetét vizsgálva. A csillogó kövek csoportosítása által keletkezett felület mint uj tényező lép fel, melylyel számolni s művészeti alakba öltöztetni kellett. S ime, ismét a természet szolgáltatta a motivumokat, első sorban a virágokat, azután a rovarokat stb. s ezzel meg volt adva az ékszerészet létképességének alapja, a fejlődés fundamentuma: a mit eléggé ismételni alig lehet, a természet tanulmányozásában rejlik a művészet haladása s a styl nem egyébb mint azon külső forma, melybe egy korszak a természetből kölcsönzött ellemeket felöltöztette. Nagyon természetes, ismételjük, hogy az ékszerészetben a naturalistikus irány győzött, s ennél fogva a legjobb ékszerek — s ha ékszerekről beszélünk, első sorban gyémánt ékszert értünk — virágok voltak, mig ellenben a stylizált diszítmé-

nyek ékszerek számára kevésbé alkalmasak. Lehetett azt látni a gr. Andrássy Manó-féle empire korbeli, szigorú formákban komponált, a többi, virágokból összeállított fejék összehasonlításánál.

Nehány antik arany ékszer — Trau tulajdona —, figyelemre méltó indus ékszer, részben régi, részben új, magyar díszruhára való ékszer, közte egy igen csinos zománczos kerecseny, melyeket gr. Zichy Edmund, az osztrák muzeum és az osztrák művészi ipar e lelkes mæcenása állított ki, több kisebb apróság és ezüst játékszer, összesen három szekrényben — ezt láttuk meg ezen felül az első teremben.

A másodikban két aranyozott ezüst toilette a mult századból, I. Napoleon evőkészlete, melyet utazásközben használt, sok XV. és XVI. Lajos korabeli csecsebecse és több asztaldísz, a tárlat leggyengébb részét képezte. Azt azonban mégis meg lehetett jegyezni eredménykép, hogy a rokoko számára a talaj még a XVIII. században is kizárólag Francziaországban volt előkészítve; mihelyt ezen ország határain kívül látjuk fellépni, nem franczia művészek kezei között, azt fogjuk találni, hogy az érzék csak a külsőségek ismétléseig fejlődött, a rokoko lényege, annak kellékei és alapkövetelményei iránt hiányzik az értelem. Ez okból bír némi jogosultsággal azoknak nézete, kik a rokoko tovább fejlesztésében keresik a XIX. illetve XX. század styljét. Még inkább áll ez a «Style Louis XVI»-t illetőleg. Francziaországon kívül úgy szólván elő sem fordúl, habár ott valóságos remekeket hozott létre s megoldotta azt a problemát, miként lehet a végletekig vitt s a japánival vetekedő aprólékosság mellett befejezett, hatásos, még nagyobb kiterjedésű egészeket is létre hozni anélkül, hogy a tárgy a kisszerű benyomását keltené. Egyuttal a technikai kidolgozás is hibátlan s feltétlenül biztos.

A szomszédos tánczteremnek szolgáló helységben ritka látvány tárult a néző szeme elé: a cumberlandi herczeg óriás méretű ezüst edényei és butorai, melyekhez a hg. Esterházy-féle vert mívű, részben aranyozott ezüst asztala, 6 ezüsttel borított széke s az Albrecht főherczeg ezüstkamrájából kikölcsönzött ezüst asztali készlet csatlakozott. Ritkán nyilik alkalom ehhez hasonló ötvösműveket látni, a ritkaságot itt a méretekre vonatkoztatva. Ha azt kérdi az olvasó szépek-e ezek a ezüsttel borított asztalok, tűzszertartók, melyek 1 méternél nem sokkal kisebbek, a nagy 2 méteres tükrök ezüstös keretei avagy az olyan támlás székek, melyeknél szokásos farészeket ezüsttel pótolták? Nyiltan s minden habozás nélkül kimondjuk, hogy nem! Ha az óriásméretű ezüst munkák az ötvösségnek külön álló ágát alkotnák s abból ennek folytán, idővel, külön formák jöttek volna létre a századok folyama alatt, lehet, hogy nagy hatások elérésére alkalmas eszközökké váltak volna. Ennek azonban az anyag értékes azaz drága volta útját állván, az eféle óriás edények mindig különlegességek maradnak s a különlegesség jellegét viselik magukon. Diszítésükre az ötvösség rendes eszközei és formái állanak rendelkezésre, melyek az adott

esetekben vagy nagyobbak a rendesnél, vagy többször ismétlődnek, de a lényeget illetőleg nem változtak. Az ötvös ezenfelül meg van szokva ahhoz, hogy az általa feldolgozott tárgy bizonyos nagyságot meg nem halad s közelről hasson, a minthogy ő is közelről dolgozik, munkája ennek megfelelő jelleget vett fel és semmiesetre sem alkalmas arra, hogy megnagyítva vagy megduplázva megkapó képet nyújtson; egyszóval nem minden illik mindenre. Óriás méretű ezüst edények és eszközök már csak azért sem szépek, mert a nagy, fehér ezüst felület egyhangú, hidegen hagyja a nézőt. Hogy ezt a régiek is érezték, mutatja a herczeg Eszterházy-féle falravaló tükör, mely legalább is 1 méter magas. Kerete ezüstből trébelt, természetes nagyságú u. n. hógömbhöz hasonló virágokkal van diszítve és mégis jól hat, azért, mert az ezüstöt mesterséges úton készült, vörhenyeges-szürke oxydréteg takarja, mintha hamúval volna behintve, vagyis az ezüstnek csillogó, egyszínű és unalmas felülete el van rejtve — de hát akkor miért ezüstből készíteni? Igen szépen fejti ki Mayeux a *La Composition décorative* című munkájának VI. §-ában, mily fontos annak megitélése, hogy mi milyen méretben készüljön. A compositio alapvető problemáinak egyike, hogy azon méret, melyben valamely tárgy kivive lesz, e négy feltételnek megfeleljen: az emberi test nagyságának, azon kiterjedésnek, melyben az anyag használtatik, az összbenyomásnak s azon környezetnek, melyben elhelyezve lesz. Nem szabad nagy tárgyat akként készíteni, hogy egy kicsit megnagyítunk minden részében; s mert amaz óriás edények- és butorokban a compositio egységességét nélkülözik, nem tudtunk értök lelkesülni. A következő teremben a fraknói kincstár veszi át a vezetést; néha a német lovagrenddel avagy a cumberlandi herczeggel osztozik a dicsőségben, de mindvégig legelől marad.

A fegyverek két szekrényt töltenek meg. Feltünt Zichy Edmund egy indus és a német lovagrend egy állítólag szintén keleti kardja; továbbá nehány magyar tulajdonban lévő magyar buzogány és a hg. Esterházy-féle ékkövekkel és jadeval kirakott, aranyos foglalványú kardok és pallosok, ezek között is legérdekesebb volt a 323. sz. fekete zománczczal diszített.

Két másik szekrényben volt elzárva a Fraknóból beküldött világi edények sorozata: két struczmadár formájára csinált edény, melynek testét a madár tojása szolgáltatta, gazdagon kövekkel kirakott serleg, mely az Esterházy-czímerrel diszített bivalyszarúra emlékeztet a munkát illetőleg és két egyforma aranyos kupa, számtalan hidegzománczczal ékített boglárral s színes üvegekkel kiczifrázva. Ezek előttünk ismeretlen ujdonságok voltak; hozzájuk két szép XVII. századbeli, amethystekkel s domború lombokkal borított botvég sorakozott.

A másik oldalon hasonló szekrényben két szintén új, eddig le nem irt Hann-féle munkát véltünk felismerni, mindkettő Rosenfeld-Bruckenthal bárónéé. Az egyik 8 karéju csésze, melynek fenekén Sába királynéját pillantjuk meg domborműben (Hann e jelenetet tudvalevőleg többször készítette), a másik egy fedeles kupa volt,

rajta diadalmenet Imperatorral. Sem közelebbről leírni, sem a feliratot lemásolnunk nem lehetett.

Azon módon, a hogyan a látogató a tárlat végső terme felé haladt, folyton fokozódott a tárgyak érdekessége és művészi értéke. Mind a mi elsőrangú, az utolsó szobában volt felállítva. S itt ismét többször örömmel vettük volna, ha a rendező bizottságban liberalisabb elvek érvényesültek s a tanulmányozást legalább kivételkép megengedték volna.

Figyelmünket két serleg (l. Catal. 461 és 466. sz.) azonnal megragadta; az első szekrényben állottak bemenet balra. Az egyik nagyobb, a másik kisebb, mindkettő aranyozott ezüstből való, s öblén gyümölcsökkel kivert. Ezenkívül érmekkel s a nagyobbik diadalmenetnek vésett ábrázolásával diszítve volt. Az érmek, melyeket renaissance ízlésű motivumok vettek körül, ha jól láttuk, u. n. paduai érmek voltak; egy szóval a nemzeti muzeum birtokában levő serpentin testű s zománczczal diszített serlegnek (l. Ötvösség Remekei 65. lap.) alanogiával találkoztunk, sőt az sem lehetetlen, hogy egy műhelyből kerültek ki, vagy hogy egy kéztől valók. A nemzeti muzeum példányán bélyeg van; van-e ezeken is és milyen, ki tudná azt megmondani Rosenberg M. karlsruhei tanáron kívül, az egyetlen tudós, ki a bécsi ötvösműveket szekrényen kívül vizsgálhatta meg E két edény bizonyos mértékig a Rumy-serleget is eszünkbe jutatta, kivált az említett vésett diadalmenet. Ugyane szekrényben állott egy másik felette érdekes serleg (465. sz. hg. Lobkowitz M. tulajdona). Kissé formátlan testét hajlott fatörzset ábrázoló szár tartotta, melyen erőteljes szabadon álló levelek hajtottak. Fedelén kagylóból faragott cameok, Herkules hőstettei. Ismét a nemzeti muzeum birtokában levő e fajta serlegnek egy — a harmadik — hasonmása (l. «Ötvösség Remekei» 3. lap), melyet érdemes lett volna magyar embernek rajzban közzétenni. Ott volt egyébiránt a harmadik, a legszebb, az Esterházy-féle chrysopras csészejű serleg is. Általában a fraknói kincstár kegyelméből a bécsiek is dicsekedhettek első rangú emlékekkel. Voltak ugyan, kik a cumberlandi hg. nagy dísz serlegét (528. sz.) föléje helyezték amazoknak, részünkről nem osztjuk e nézetet, miután azt inkább az u. n. remekek közé soroljuk, melyeknél a nemes ízlés a feltünési vágynak, a mesterkélt hatásvadászatnak áldozatul esik.

Három középkori sodronyzománczos kelyhet is láttunk. Egy kétségkívül magyar, br. Rotschildé (498. sz.), sőt minden valószínűség szerint együtt, egy helyütt készült a Suky Benedek-féle esztergomi kehelylyel. Lehet, hogy magyar gr. Wilczeké is (914. sz.); semmi esetre sem tartozik a szebb példányok közé s ha a 490. sz. szintén br. Rothschild tulajdonában levő is hazánkban készült, úgy ötvöseinknek külföldi megrendelői is lehettek, a kiknek engedményeket csináltak vagy, a mit inkább hiszünk s mit a Zimmer által az Arch. Értesítőben közölt négy boroszlói sodronyzománczos kehely is bizonyítani látszik, a sodronyzománcz magyar mesterek által külföldre is átplántáltatott s ott bizonyos helyi zamatot kapott. Az egyházi ötvösség

páratlan szép alkotása gyanánt említjük e helyt a klosterneuburgi úrmutatót (495. sz.), mely a legsikerültebb gotikus ízlésű úrmutatók egyike.

Gr. Erdődy Ferencz hat tárgyat állított ki. A két óriás serleget már ismertük, most három, szintén nagy méretű újabb serleg jött kiegészítésképp. Kétséget sem szenved, hogy egy és ugyanazon sorozathoz valók s fokozatosan kisebbednek. A testükön trébelt jelenetek, melyeket a magyar történeti ötvösműkiállítás alkalmával megfejteni nem lehetett, ma már világosabbak: Mózes életéből vett jeleneteknek látszanak. Egészen ismeretlen volt előttünk az 519. sz. asztaldísz: egy gyümölcsöt tartó, sziklán ülő satyr, melyen festék u. n. hidegzománcz sikerült módon van alkalmazva. A nemes fémek színezésének e módja, midőn t. i. tűzben beégetett, fémélegekkel színezett üveg, zománcz helyett mézgás vagy néha olajszíneket használnak az ötvösök, a középkor óta a XVIII. századig folyton használatban volt. Hol átlátszók a színek s a fém felület meg-megcsillan alattuk, hol teljesen át nem látszók, mint pl. az Esterházy-féle hólyagos u. n. Mátyás-serlegen, melynél a fedélt szegélyző nagy, kamomilla virágokat sötét, zöld és vörös, olajszínnel mázolták be. Néha, de már ritkábban, a valódi zománcz és a festék egyszerre fordúl elő. Anélkül, hogy itt a hideg zománcz jogosultságát kétségbe vonnók, határozottan tévesnek tartjuk annak a XVII. század második felében s a XVIII. században divott módját, mikor tisztán idő-, fáradság- s költségkimélésből használtak az ötvösök valóságos zománcz helyett. Több efajta tárgyat láttunk Bécsben, mindannyi Fraknóból származott s az egyik dísztelenebb volt a másiknál. Ilyenek voltak a 370. sz. kocsi s főleg a két 243—244. sz. fedeles kupa, melyet álékkövek, s közöttük festékkel bemázolt levelek egész serege borított.

Az egyik szekrényben érdekes összehasonlításra nyilik alkalmunk; ott állottak egymással szemben a gr. Zichy Livia-féle hires Petzold-serleg s annak br. Rothschild birtokában lévő hasonmása, mely utóbbiról nem merünk határozott véleményt mondani, hacsak nem ugyanaz, mely egykor gr. Eltz birtokában s évekkel ezelőtt a frankfurti ötvösművek tárlatán látható volt. Hajlandók vagyunk hinni s a tulajdonos érdekében akarjuk hinni, hogy e darab időközben tulajdonost cserélt. Rothschild serlege valamivel alacsonyabb a Zichy-félénél, talpa más s a szár gombján kosfejek nem fordulnak elő. Öble szintén valamivel rövidebb s lenn trébelt hullámszerű vonallal, melyen alul akanthus levelek kosarat alkotnak, mintegy ketté van osztva. Az Eltz-félén e részlet szintén megvan s csak az a kérdés, nem-e ügyesen elsímított forrasztás nyoma ott? Ennek volna értelme, de ha az tényleg így áll, a br. Rothschild-féle serleg ismét más — tehát van egy harmadik példány — s ezen a hullámvonal tisztán czifraság? Bár a mennyire az üvegen keresztül látni lehetett, a két bélyeg teljesen megegyezik Petzold mester bélyegével s ép olyan mint pl. az Esterházy-féle darabokon levő bélyegek.

Hátra vannak még a zománczos renaissance ékszerek, násfák s egyéb apró

ötvösmunkák. Egy szekrényt és két ablaktárlatot foglaltak el. Ha valahol, úgy itt nyilvánul, hogy Magyarország még ma is mennyivel gazdagabb Ausztriánál és felette állott e tekintetben, legalább bizonyos korban szomszédjának, mert minél több az összehasonlításra kinálkozó anyag, annál inkább fel kell tennünk, hogy azon zománczos ékességek egy része, még pedig nem a legrosszabb, melyet eddig az irodalom, ha gyengébbek a prágai műhelyeknek, ha szebbek Olaszországnak vagy más külföldi országnak tulajdonított, valószínűleg itthon készült, magyar ötvösök keze munkája volt.

A magyar tulajdonban lévő ékszerek az Esterházy, Zichy, Bánffy-féle násfák annak idején Budapesten is ki voltak állítva. Az osztrák amateurök között pedig első helyen állott báró Rothschild Náthániel. A rendes mondatszerkezet az eféle bekezdések után az volna: úgy a mennyiséget, mint a minőséget illetőleg; sajnos Rothschildról azonban csak az előbbi áll. Nem tudjuk élvezni az olyan darabokat, mint pl. a sokat bámult zománczos arany kegyérmek lánczczal (567, 570, 571 és 586. szám) és az 566, 581, 585 és 587. számú násfák. Valamennyi között azonban legkevésbbé tetszett a 572. sz. áttört rózsaalakú násfa; eredete ugyanaz, mint a Kárászféléké. Mennyire nemes, igaz volt azokhoz hasonlítva a Bethlen Gábor-féle szárnyas nászék (579 szám) vagy a hg. Metternich Pauline tulajdonát képező, halvány arany, gólyával diszített násfája (574. szám), vagy akár az egyszerű, kétségkívül szintén magyar eredetű áttört rózsa (599. sz.), melyet Zichy-Redern Hermina grófnő vall magáénak.

Mint műipari ritkaságot kell kiemelnünk az 590. sz. evőkészletet, melynek nyelén az u. n. «émail en résille sur verre» zománcz pompázott. Volt alkalmunk hasonló munkát, egy aranyozott ezüst övön, az 1885. évi országos tárlat régészeti osztályában látni. Erdélyből való volt. E zománcz közel rokonságban áll azon Indus pertaghburi zöld zománczczal, jobban mondva keretbe foglalt üveg munkákkal. Készítésének módja nincs egész pontosan kiderítve. A diszítés alapját átlátszó, színtelen vagy áttetsző színes üveg alkotja — azaz övön üveg színtelen, az evő készleten áttetsző kék volt — melynek felületébe a czifraságnak megfelelő, sekély arany vályucskák vannak beágyazva s színes zománczczal megtöltve. Üvegdarab-e ez az alap avagy zománcz; a vályuk forró állapotba sülyesztetnek-e be az alapba avagy csiszolás utján állítják-e elő a mélyedéseket s csak azután forrasztják be a fémrészeket? nehéz lenne eldönteni. Annyi bizonyos, hogy azaz eljárás, melynél fogva a zománczdiszítés alapját áttetsző üveg adja meg, nemcsak felette kecses és sikerült, de meglepő hatások elérésére is alkalmas, a miért is azt hazai ötvöseink figyelmébe melegen ajánljuk. Néhány, mondjuk eredménytelen kísérlet után, megfelelő kézi ügyesség segélyével, melylyel mestereink immár birnak, lehetséges lenne a zománczolás művészetét tovább fejleszteni új, kevéssé kiaknázott oldalakat értékesíteni a magyar műipar számára, mert — vessék be ezt elméjükbe a magyar műiparo-

sok — csak akkor fogunk boldogúlni s közeli s távoli szomszédainkkal versenyezni, ha azoktól eltérő, önálló utakon haladunk.

Az a kérdés merül fel ezek után, a puszta jótékonyság mint olyan lehet-e ma egy oly tárlatnak czélja, melyen a nagy közönség a családok vagy amateurök által, évek hosszú során át, nagy fáradsággal s roppant anyagi áldozatok árán gyűjtött, féltékenyen őrzött műipari kincseit először rövid ideig látja? s nem-e gyakorol vala a rendező bizottság jótékonyságot az által is, ha megengedi, illetőleg a tulajdonosoktól kieszközli, hogy a művészek és az iparosok a tárlatot saját czéljukra kiaknázhassák? Minket ez közelebbről nem érdekel. Magyarországon más elvek után indulunk; a bécsi tárlat remekei hazánkban lesznek ezentúl is, a hol liberalisabb szellem uralkodik s erősen reméljük, meg is fogja teremni a várt gyümölcsöket.

Radisics Jenő.

ADATOK A MAGYAR AGYAGIPAR TÖRTÉNETÉHEZ.

II.[1]

Szerencsés véletlenségnek köszönhetem, hogy kezembe került Korabinsky Mátyásnak, a múlt században német nyelven írt földrajzi és történeti szótára.[2] A könyvben számos érdekes adat van hazánk mult századbeli agyagiparáról. Ez adatok egy részt megerősítik a fenmaradt hagyományokat, más részt pedig oly gyárakról is megemlékeznek, melyeknek hire-nyoma már régen elveszett. Korabinszky könyvében böngészve figyelmem a múlt század végén és e század elején megjelent statisztikai és geographiai munkákra irányult. Ezekben is sikerrel kutattam, a mennyiben a bennök talált adatok a Korabinsky könyvének adatait kiegészítik.[3] Azért hálás feladatnak tartottam ezekből is összeszedni az adatokat, annál inkább mivel e könyvek fölötte ritkák s így nem állanak minden gyűjtőnek és érdeklődőnek rendelkezésére. Ugy vélem, hogy ipartörténetünk múltját megvilágító e részletek közlése nem felesleges munka.

A legrégibb és leghíresebb fajencegyárunkról, t. i. a holicsi gyárról Korabinsky a 236. old. csak azt mondja, hogy az ottani majolikagyár, mely a legszebb fehéredényt termeli és azokat franczia módra apró virágokkal diszíti, jól tartja magát és az ott levő egyéb gyáraknak is javára van.[4]

De a függelékben (Register über die Orte, welche deutsche Namen haben, nebst einigen eingestreuten Ergänzungen) H. betű alatt a holicsi gyárról elég

[1] Lásd *Művészi Ipar* 1889-ik évi folyam 1-ső oldal.

[2] *Geographisch-historisches und Produkten-Lexikon von Ungarn* etc. Von Johann Mathias Korabinsky. Pressburg, zu finden im Weber und Korabinsky'schen Verlage. 1786.

[3] *Statistik des Königreichs Ungarn* von Martin Schwartner. Pest bei Matthias Trattner. 1798. *Ugyan az.* 1809. évi bővitett kiadás.

Darstellung der Oesterreich'schen Monarchie nach den neuesten statistischen Beziehungen. Von J. A. Demian. Dritten Bandes. Erste Abtheilung. Wien 1805. In der Camesinaischen Buchhandlung.

Darstellung des Fabriks- u. Gewerbewesens im oesterreichischen Kaiserstaate. Von Stephan Edlem von Keess. Zweiter Theil. Wien 1822. In Comission bey J. B. Wallishausen.

Topographische Beschreibungen des Königreiches Ungarn etc. von Michael v. Kunits. Erster Band. Pesth bei Ludwig Landerer Edlen v. Füskút. 1824, és végre *Merkwürdigkeiten des Königreiches Ungarn* von Carl v. Szepesházy u. J. C. v. Thiele. Kaschau 1825.

[4] «Die allhier angelegte Majolikafabrik, welche das schönste weisse Geschier liefert und auf französische Art mit kleinen Bluhmen gemahlt wird, hat ihren guten Fortgang und erhält den Ort sammt den übrigen hier befindlichen Manufakturen in einem blühenden Zustand.»

részletesen elmondja, hogy Holicson, miként már említve volt, majolikát vagyis fehér, u. n. kőedényt készítenek, mely különbözik az angol fehéredénytől és ezt fehérségre és jóságra fölülmúlja. A gyárépületben van a jól berendezett edényraktár, továbbá a festők, mintázók és korongozók műhelyei, nemkülönben több helyiség, a hol a nyers edényt szárítják és elkülönítve az égető kemenczék. A malom, melyben a mázokat őrlik, közel a March folyó partján áll. A gyárat 1746-ban Ferencz császár alapította és részben külön ide meghivott, részben pedig itt nevelt művészek által tökélyre juttatta oly annyira, hogy a holicsi edényeket a festés szépségére, a színek tartósságára, a máz finomsága és fehérségére, átalán pedig tartósságra nézve a külföld hasonló termékei nem mulják fölül, az örökös tartományokban utóbb felállított gyárakat pedig mind messze túlszárnyalja. Készítenek itt ebédlő, reggeli, kávé, thea, csokoládé készleteket, asztaldíszt, virágedényeket, kályhákat, alakokat, szóval mindenfélét. A tárgyakat részint korong segélyével állítják elő, részint pedig az ezüst és a porczellán tárgyak módjára mintázzák, fehér mázzal látják el és festéssel diszítik, kivánatra azonban szép és tartós aranyat is alkalmaznak diszül. Ez edények tisztaságuknál, díszes voltuknál és jutányos áruknál fogva mindenkinek ajánlhatók, a minthogy van is jó keletük. A gyárnak egy vezetője van, a ki főnöke a mestereknek, a festőknek, a mintázóknak, korongozóknak, szóval az összes munkásoknak. Mellette van egy ellenőr, ki a gyár üzleti ágát vezeti és felügyel a raktárra. Az edényt úgy nagyban, mint kicsinyben árulják, s áruk a boltokban nyilvánosan ki van függesztve. Kivánatra az edényeket becsomagolják és a legtávolabbi vidékekre is elküldik.* Ignaz de Luca 1791-ben Bécsben

* «Hier wird, wie schon gemeldet worden, Majolika verfertigt, d. i. ein weisses sogenanntes Steingut, welches von dem englischen unterschieden ist, und selbes an Weisse und Güte übertrift. Das Gebäude enthält das wohl eingerichtete Geschiermagazin, die nöthigen Arbeitszimmer für die Mahler, Modelierer und Dreher. Verschiedene Zimmer zum Trocknen des rohen Geschiers, und besondere Plätze für die Brennöfen. Die dazu gehörige Glasurmühle liegt nahe dabey am Marchfluss. Diese Fabrik wurde 1746 von Kaiser Franz errichtet, und theils durch eigene hiezu verschriebene, theils durch selbst gezogene Künstler zu dem Grade der Vollkommenheit gebracht, dass sie keiner Ausslandischen dieser Art an Schönheit der Mahlerey, Dauerhaftigkeit der Farben, Feinheit und Weisse der Glasur und Festigkeit des Geschiers etwas nachgiebt; alle erbländischen Fabriken aber, welche erst nach ihr entstanden, übertrift sie weit. Man verfertigt hier ganze Tafelservices, Desserts, Dejeunés, Konfektaufsätze, Vasen, Oefen, Figuren, Kaffe-, Thee-, Chokoladeservices, Bluhmen und alle andern zum täglichen Gebrauch und zur Bequemlichkeit dienenden Geräthe. Die Arbeit ist theils gedreht, theils modelirt auf Silber und Porzellänart, weiss glasirt und gemahlt, auch auf Verlangen mit schöner und dauerhafter Vergoldung geziert. Dieses Geschier ist wegen seiner Reinlichkeit, Zierath und wohlfeilen Preis jedermann zu empfehlen, und der Absatz ist beträchtlich. Die Fabrik steht unter einem Faktor, der über die Fabrikmeister, über die Blau- und Buntmahler, Modelierer, Dreher und sämtliche Arbeiter gesetzt ist. Ihm ist ein Kontroleur an die Seite gesetzt, welcher zugleich den Verkauf des Geschieres besorgt, und über das Hauptmagazin die Aufsicht hat. Das Geschier wird sowohl in grossen Quantitäten, als auch einzeln nach einer festgesetzten Taxe, die in den Verkaufgewölbern zu jedermanns Einsicht öffentlich angeschlagen wird, abgelesen, auch auf Verlangen eingepakt, und in die entferntesten Gegenden verschickt.»

Az 1837-ben, tehát 51 évvel később Fényes Elek *Magyarországnak stb. állapotja statisztikai és geographiai tekintetben* czimű munka 2-ik kötetének 278-ik oldalán Holicsról ezt irja:

«Végre díszére szolgál Holicsnak a majolika és fél-porczellánfabrika, mely utolsó hazánkban legelső volt, s hol az edények Wegwood módja szerint csináltatnak. Materiálék rész szerint Magyar-, rész szerint Ausztria- és Morvaországból hozatnak. Igy p. o. Znaim mellett találtatott agyagból a félporczellán-edényekhez sok

megjelent *Geographie des Königreichs Ungarn* című könyvében a 262-ik oldalon Korabinsky nyomán ismerteti a holicsi gyárat és csak azzal bővíti ki a leirást, hogy megemlíti, hogy Bécsben a régi Fleischmarkt 749. sz. alatt van a raktára, melyet érdemes megtekinteni.

Schwartner statisztikájának 1798. évi kiadásában a majolikagyárak közűl szintén fölemlíti a holicsit s azt mondja, hogy a közönséges áruhoz Holicson ássák az agyagot, de az angolhoz évenkint 5—600 mázsányit a nagy-hontmegyei Szitna községből hozatják. A holicsi gyárban 6 hivatalnok és 90 munkás van alkalmazva és évenkint 50,000 frt értékű árut készítenek, de az utolsó évben (t. i. 1797-ben) annak alig a fele kelt el. Ez adatból kitünik, hogy a durva fajence mellett — melyet szerző közönséges árunak mond — Holicson már a múlt század vége felé kőedényt (finom fajenceot) is készítettek, melyet szerző angol vagy jobban mondva angol módra készített árúnak nevez. De Schwartner ez adatából is látszik, hogy Holicson ez időben már hanyatlás állott be, mert az árú már nem kelt el. A durva fajenceot a jobbmódú fogyasztó ezen időben már nem használta; a kőedénygyártás pedig nem jövedelmezhetett, valószinűleg azért, mivel a nyers anyagot hozatni kellett. Ezek miatt a válság ténylegesen nem sokára be is következett, a mi szerző könyvének 1809-ben kiadott második kiadásából kitünik. — Igy szól: Emelkedőben vannak a budai, kassai, pápai és tatai majolika- és kőedénygyárak; hanyatlanak a gácsi, a pongyeloki. A holicsi gyár I. Ferencz műve, a legrégibb és a legnagyobb Magyarországon, nehány év előtt váratlanul megszünt. Demian könyvének 592. oldalán Schwartnernak az 1790-es évekből származó adataira hivatkozik, és végre azt mondja: Most azonban távulról sem oly nagy a holicsi gyár készítményeinek kelete, a mely gyárnak Bécsben raktára van.

Ezek az adatok ellentmondanak a *Művészi Ipar* folyó évi II. számában Könyöki József által közölt és hagyományon alapuló állításnak, hogy t. i. a holicsi gyár csak 1825-ben szünt volna meg, de más részt Keess (808. old.) és Kunits (63. old.) az 1820-as években megjelent műveikben a holicsi gyárat megint mint kőedénygyárat említik. Ezekből az ellentétes adatokból azt következtethetjük, hogy Holicson az 1805—9. év közötti időben tényleg válság állott be és a gyártást, — talán a háborus idők miatt még inkább fokozott kedvezőtlen üzleti viszonyok miatt beszüntették, de később ujból a munkához fogtak és a fő súlyt a kőedénygyártásra fektették. Azonban a gyár jobb minőségű nyers anyag hiányában egy cs. kir. udvari műintézethez méltó szinvonalon már nem tarthatta magát, közönséges

használtatik. — Kvarzot szinte Morvaországból Znaim mellől hoznak. Mezeikovamárványt (Feld-Spath) Pozsony mellékéről. Érczeket u. m. ónat, czint, óntajtékot (Bleyglätte) Bécsből stb. — 1811-ben 200,000 bankó forint árú majolika és félporczellán-edény készittetett és adatott nagy hamarsággal el. Egyébiránt az intézet mellett 83 személy lel foglalatosságot, u. m. 1 direktor, 1 fabrikára felvigyázó, 1 ellenőr, 2 mivmester (Werkmeister), 1 festészet-direktor, 1 modell-mester; a dolgozókból 9 valóságos festő, 5 tanuló inas, 15 forgató és formáló (Dreher, Former), 3 tanuló inas, 44 égető, mázoló, tisztító, téglavető stb.»

készítményei pedig a fejlődő porczellániparral már nem versenyezhettek, miért is 1825-ben a gyártást végkép beszüntették.

A tatai gyárról Korabinsky csak röviden emlékszik meg. Könyve 126. oldalán Tata nevezetességeit felsorolván, a többi között felemlíti a porczellán- vagy majolikagyárat, melynek kapuja felett a szeplőtlen szűz fogantatása életnagyságban porczellánból előállítva látható.[1]

Ez adat az életnagyságú ábrázolásról — daczára, hogy nem tudjuk, vajjon kép, dombormű vagy szobor volt-e, sem művészi becsét nem ismerjük — mégis fényes bizonyítéka a tatai gyár technikai fejlettségének s egyúttal azt is következtethetjük belőle, hogy a tatai gyárat már jóval 1786 előtt alapították, mert alig tehető fel, hogy ujonnan keletkezett gyár ily nehéz munka előállítására, mint a milyen egy életnagyságú ábrázolás, vállalkozhatott volna. A tatai gyárat a többi szerző is megemlíti. Igy Schwartner könyvének második kiadásában a gyár kedvező fejlődéséről ad hírt. Keess (808-ik old.) a tatai gyárat a kőedénygyárak közé sorozza s azt mondja, hogy a már 50 évnél régebben fönálló gyárat 1822-ben Schlögl János György örökösei (Pasteiner József és neje) birták.

Korabinsky ezeken kívül még következő fajencegyárakról tesz említést: Gács, Nógrádmegyében,[2] Giralt, Sárosmegyében,[3] Kis-Bér, Komárommegyében,[4] Pongyelok, Kis-Hontmegyében.[5] Demián könyvében (592. old.) csak a pongyeloki gyárat említi. Schwartner második kiadásában azt mondja, hogy Pongyelok és Gács hanyatlik. A később megjelent könyvekben e két gyárnak neve már nem fordul elő. A kis-béri gyárat csak Demián említi, azt mondja, hogy a Batthyány grófok tulajdona. Schwartner könyvének 1798-ik évi kiadásában említ egy budai gyárat és az 1809-ik évi kiadásban a jobb, a felődő gyárak közzé is soroza. Demian (592. old.) is említi a budai gyárat; de a későbbi könyvekben Buda már nem fordul elő. Ismeretes, hogy Majláth Béla a durva fajenceon előforduló OF jegyet Budának tulajdonította és hogy egy kőedény tányért is említ, melyen «Kuny in Ofen» felírás van. Ez adatok után Majláth állítása légből kapottnak épenséggel nem mondható, mint azt egyik birálója állította. Hogy Budán fajence- és kőedénygyár

[1] «Die Porzellän- oder Majolikafabrik. Über dem Thore derselben ist die unbefleckte Empfängniss Mariæ in Lebensgrösse von Porzellän vorgestellt.»

[2] «Gacsch im Neograder Kom. Es ist hier eine Fajence-, Tuch-, Zeug- und Bleystiftfabrik und eine Papiermühle.» 190. old.

[3] «Giralt (Giratowce) im Schároscher Kom. Ausserdem sind hier verschiedene nützliche Gewerbe veranstaltet worden; eine Leinweberey, Ziegelbrennerey und eine Fajencefabrik, durch Herrn Hauptmann von Roth, wozu allhier eine vortreffliche Erde anzutreffen ist. 201. old.

[4] Kis-Bér im Komorner Kom. Auch ist hier eine weiss irdene Majolikafabrik, wozu der Erdboden sehr gut ist.» 305. old.

[5] «Pongyelok im Klein-Honter Kom. Es ist dieser Ort seit einigen Jahren wegen des schönen Porzellæns bekannt worden, welches hier auf Angabe und Vorschub des H. von Roths verfertigt worden, und dem Holitscher gar nichts nachgibt. Da hier so schöner, weisser Thon ist, so nähren sich allhier auch viele Töpfer.» 548. old.

volt, az is bizonyítja, hogy a Józsefhegyen, a Lipótmezőn (Apáthy-féle telek) és a Mártonhegyen a kőedénygyártásra alkalmas, fehér agyagok vannak, és mivel e telepek fel is vannak tárva, ezeket az anyagokat már használták is.

Ezek szerint a múlt század második felében hazánkban négy olyan fajencegyár volt, melynek terményeit még nem ismerjük; de nem tartom lehetetlenségnek, hogy ezeket még felkutathatjuk és a gyárakról bővebb tudomást is szerezhetünk. Így pl. azt hiszem, hogy a gácsi gyárról az adatok még megszerezhetők volnának, mivel nem valószínűtlen, hogy talán épen Forgách gróf, mint a gácsi uradalom tulajdonosa, a gyárnál érdekelve volt, ha másképen nem, azáltal, hogy a gyáros a fát az uradalomtól vette. Valószínűnek tartom, hogy az uradalmi levéltárban még

P jegyű majolika tál (Talán Pongyelok.)
Az országos magyar iparművészeti muzeumban.

adatokra akadhatnánk, vagy hogy a kastélyban még régi fajenceok találhatók. Gyűjteményeinkben vannak fajence edények, melyek P-vel jelölvék. Ez edényeket fényes, kissé áttetsző zománcz jellemzi, melyen az edények széle táján a cserép vöröses színe kissé átlátszik. Jellemző továbbá az is, hogy a virágok rajzai barnával vannak festve, és rajtok a vörös szín helyett csak sötét vörösbarna festéket láthatunk. Ezek az edények, melyeknek származását nem ismerjük, talán a pongyeloki gyárból valók?

Minden félreértés elkerülése végett megjegyzem, hogy az, a mit a gácsi és a pongyeloki gyárról mondtam, csak is saját feltevésem, melyet abban a reményben koczkáztattam, hogy talán valamely érdeklődő, kinek alkalma nyílik ezeken a helyeken megfordulni, ebben az irányban kutatni fog.

Ezek szerint kedvező és virágzó állapotban volt a múlt század második felében fajenceiparunk. A fajenceot Magyarországban ekkor 6 gyárban készítettek, de különösen Pozsony, Nyitra és Trencsén megyében számos kisiparos is foglalkozott készítésével. Ez ipart átalán igen tekintélyesnek kell mondanunk, különösen ha tekintetbe veszszük, hogy a fajence e kor igényeinek megfelelő minőségben készült és hogy pl. Csehországban még századunk elején is csak 6 hasonló gyár volt. De ez összehasonlítás óriási elmaradottságunkra is élénk és elszomorító világot vet, mert jelenlegi agyagiparunk a csehországihoz képest csakugyan nagymérvű hanyatlást mutat. E szomorú tény az agyagiparon kívűl más iparágakban is tapasztalható. Korabinsky sok gyárról és iparvállalatról tesz említést, melynek ma már se hírét se hamvát nem találhatjuk.

Korabinsky a felsorolt gyárakon kívűl még sok községet említ, melyekben élénk fazekasipar volt vagy a melyekben gyakran az összes lakosság ezzel az iparral foglalkozott. Arról vannak könyvében adatok, hogy a népipar nemcsak a közönséges fazekas árúval látta el a piaczot, hanem a fehéredényt (durva fajence) a gyárakon kívűl kis műhelyekben is készítették. Így például felemlíti a 320. oldalon Koscholna (Kesseldorf) községet Pozsonymegyében.[1]

Hogy a habánok igen ügyes fehéredényesek voltak, az eléggé ismeretes s ha bár erről az érdekes népről már többen irtak, még sem fölösleges, Korabinsky adatait a habánokról szintén idejegyezni. Dejthében, így szól, számos fazekas van, kik az előtt az anabaptisták, vagy a habánok községéhez tartoztak és szép fazekasedényt készítenek.[2] Nagy-Lévárott és környékén, különösen Szent-Jánosban, Sobotistben, Trencsénben egykor számos habán volt, kik morvaországi testvéreiknek maradványaiként már a múlt század elején Magyarországba vándoroltak, itt letelepedtek, de körülbelűl 20 évvel ezelőtt kénytelenek voltak a kath. hitre térni. Legnagyobb részök fazekas, késes és kardkovács. Erkölcsös életöket és tisztaságukat nem lehet eléggé dícsérni.[3] Sobotistben több évvel ezelőtt, mondja Korabinsky, szintén sok habán volt, kiknek itt úgynevezett udvaruk volt és igen szép fazekasedényeket és jó késpengéket készítettek, de a kik hasonló sorsra jutottak mint a nagy-lévériak és a többiek.[4]

[1] «Die Einwohner sind meist Töpfer, welche schön weisses Geschier auf Holitscher Art verfertigen.»

[2] «Dejtje. Es befinden sich hier viele Töpfer, welche ehedem zu der Wiedertäufer oder Habanergemeinde gehörten und schön Hafnergeschier verfertigen.» 113. old.

[3] «Grossschützen, Nagy-Lévár... Allhier und in diesen Gegenden, besonders zu St. Johann, Sobotischt, Trentschin etc. waren ehemals viele Habaner, welche als Überbleibsel der mährischen Brüder schon zu Anfang des vorigen Jahrhunderts nach Ungarn gekommen sind, ansässig, die sich aber vor etlich und 20 Jahren alle zur katholischen Religion bekennen mussten. Die meisten unter ihnen treiben das Töpfer-, Messer- und Klingenschmied-Handwerk. Ihr sittsamer Lebenswandel, ihre häusliche Reinigkeit kann nicht genug gelobt werden.» 210. old.

[4] «Sobotischt. Vor mehreren Jahren hielten sich allhier viele Habaner auf, welche hier mit einem sogenannten Hof (habansky Dwur) versehen waren, und überaus schön Töpfergeschier und gute Messerklingen verfertigten, die aber mit denen zu Gross-Schützen, St. Johann etc. einerley Schicksal hatten.» 715. old.

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

Korabinsky több helyen a habán házakról is tesz említést, melyek szalmával és agyagos földdel födve igen tartósak és tűzbiztosok voltak. Szerinte több helyen kísérleteket is tettek e tetőkkel, így pl. Csepregen.[1]

Hogy a pozsony- és nyitramegyei fehéredények nagy kereskedelmi czikket képeztek és az egész országban elterjedtek, ezt már az is bizonyítja, hogy ilyen régi edényeket az országban szerte-szétszórva találhatunk. De Korabinsky könyvében az edénykereskedelem módjáról is találunk adatot.[2] Keess könyvének a fehéredényességről szóló czikkében (803. old.) Malaczkát és Holicsot (az alatt valószínűleg Holics vidéke, u. m. Szobotiste, Jókő stb. értendő) említi fel, hol sok fehéredény készül, továbbá Görgényt, Kolozsvárt és Nagy-Szebent. Ez utóbbi adat annyiban fontos, mivel tudomásom szerint ez az egyetlen, mely azt bizonyítja, hogy Erdélyben fehérkorsósok voltak. Tehát joggal feltehető, hogy az Erdélyben tömegesen előforduló korsó csakugyan hazai gyártmány, de hogy közte sok külföldi is van, azt épen Keess egy megjegyzése látszik igazolni.[3]

A többi községekről Korabinsky rendesen csak röviden említi föl, hogy sok ott a fazekas, vagy hogy a nép fazekassággal foglalkozik; ezek a következők voltak: Bártfa, Bellus (Trencsén m.), Berzencze (Nógrád m.), Vág-Besztercze, Breszán (Nyitra m.), Rima-Brezó (Hont m.), Stoob (Sopron m.), Debreczen, Deresk (Gömör m.), Dubodiel (Trencsén m.), Gicze (Gömör m.), Gömör, Kalnó (Nógrád m.), Körmecske (Zólyom m.), Sós-Lehota (Nógrád m.), Lippocz (Steinfurt, Vas m.), Miglész (Gömör m.), Mikolcsány (Gömör m.), Osgyán (Hont m.), Nagy-Palugya (Liptó m.), Perlácz (Gömör m.), Piecho (Trencsén m.), Pudmericz (Pozsony m.), Rőcze, Süvete (Gömör m.), Suha (Gömör m.), Suzsán (Hont m.). Schwartner és utána Demian leginkább csak a pozsony-, nyitra-, trencsén, nógrád- és gömörmegyei községeket említik, melyeket Korabinsky is említ. Demian ezenkívül Sopronról is azt mondja, hogy ott sok fazekasárú készül és Schwartner fölemlíti Túr hevesmegyei mezővárosról, hogy ott 59 fazekasmester korsókat készít, melyekkel 17 mértföldnyi kerületet ellátnak. Bielipotokról (Árva megye) pedig azt mondja, hogy ott különböző «steinerne Geschirre» készülnek, mi alatt kőanyagszerű árút kell értenünk.

Ezeken kívül a városokban is volt minden esetre élénk fazekasipar, de Korabinsky a városoknál rendesen nem részletezi az űzött iparágakat, hanem állapotukat csak általában «virágzó ipar» vagy «mindenféle ipar» mondásokkal jellemzi.

[1] «Die Häuser werden nach Vorschlage des H. Landgrafs auf Habaner Art gebaut, um vorm Feuer sicher zu sein.»

[2] «Dobra-Woda (Jókő) im Neut. Kom. Die Einwohner nähren sich vom Absatz irdener Gefässe, als da sind: Krüge, Schüsseln, Teller etc., die sie theils selbst brennen, theils in den umliegenden Örtern als zu Sobotischt, Holitsch etc. einhandeln und nach Kaschau und weiterhin verführen.»

[3] «Dieses Geschirr (t. i. Majolica od. Krüglergeschirr) geht aus der oberen Gegend in grosser Menge nach Pressburg und wird von hier auf der Donau in das tiefere Ungarn verschickt.»

A felsorolt községeknek nagy részében még mai napig is űzi a nép a fazekasságot. Ilyenek pl. Stoob, továbbá Osgyán, Suha, Suzsán, Pongyelok és Süvete községek, melyeknek lakói fazekaikkal még most is bejárják az alföldi városok vásárait. Egyes községekben különösen pipakészítéssel is foglalkoztak, így például Korabinsky Debreczenről följegyzi, hogy ott égetik az úgynevezett debreczeni pipákat, s hogy azok készítői külön czéhet képeznek, míg a fazekasedényeket oda Rimaszombatból, Margittából és Telegdről viszik.[1] A debreczeni pipát Schwartner szerint 138 mester készíti és az évi termelést 10 millióra becsüli. A selmeczi pipát még csak Keess említi fel; ugyancsak ő felsorolja a podrecsányi, kis-azari és Erdélyben a borgoi pipákat.

Hasonlóképen Giczén is készültek pipák,[2] nemkülönben Perláczon is, Rimabrezón pedig tégelyek és kályhák.

Mind ez adatokból kiderül, hogy a fazekasság leginkább a felvidéken virágzott és az árúval vagy külön kereskedők járták be az országot, vagy a fazekas maga vitte faluról-falura és becserélte a terményekben gazdagabb vidékeken gabonával, sajttal stb., mint Korabinsky azt több helyen is felemlíti; de különben a kereskedelem e módja még mai napig is itt-ott fenmaradt.

A kőedénygyártásról Korabinsky nem tesz seholse említést. Holics leírásánál tisztán kiemeli, hogy ott csak «sogenanntes Steingut» készül, «welches von dem englischen unterschieden ist». Igen valószínű, hogy Holicson csak fenállásának vége felé tettek kisérletet a kőedénygyártással, mikor a durva fajenceipar már nem volt többé fentartható. Kassa leirásánál sem említi a kőedénygyárat, tehát 1786-ban vagy még nem létezett, vagy hírnévre még nem tett szert, s mind ez adatok is a mellett bizonyítanak, hogy hazánkban a kőedényipar csak a múlt század végével és századunk elején fejlődött ki.

Az említettem többi szerző azonban sok adatot közöl a kőedénygyárakról, melyek épen századunk elején fejlődtek. Schwartner könyvének első kiadásában (1798) a kassai gyárat még nem említi, de a második kiadásban már felvette. Demian szerint a gyár 1805-ben már meglehetős nagy volt.[3]

Keess is említi a kassai gyárat a kőedénygyárak között s további hírt találunk Szepesházy és Thiele könyvének Kassáról szóló czikkében.[4]

[1] «Die sogenannten Debrecziner Pfeifen werden allhier gebrannt und haben die Verfertiger derselben allhier ihre eigene Zunft. Das übrige Töpfergeschier aber wird aus Rimaszombat, Margitta und Telegd zugeführt.»

[2] «Es werden allhier auch viele Tabakspfeifen gebrannt, welche unter den Namen der Giczéer Pfeifen bekannt sind.»

[3] «Eine Steingutfabrik ist vor einigen Jahren in Kaschau errichtet worden, welche bereits 52 Menschen beschäftiget, und eine schöne und dauerhafte Waare liefert.» (592. old.).

[4] «Die k. k. landesbefugte Steingut-Fabrik, deren Inhaber der Herr Dr. Wirkner und die Herren Gebrüder Mohl sind, hat nicht allein bedeutenden Absatz im ganzen Lande, sondern auch nach Polen und liefert fortgesetzt preiswürdige und gute Waare. Ausser dieser existirt eine ähnliche Fabrik, deren Inhaber Herr Pivarotti ist.» (126. old.)

Ezekből az adatokból kitünik, hogy Kassán két kőedénygyár volt, azonban nem tudjuk, hogy az ismeretes kassai gyártmányokat melyik készítette, csak az bizonyos, hogy ezek úgy mint a többi magyar kőedénygyárak csak 1800 körül keletkeztek. A Jænnicke *Grundriss der Keramik* című könyvének amaz állítása, hogy a kassai gyárat olaszok alapították, Pivarotti gyárára vonatkozhatik, mely úgy látszik jelentéktelenebb volt. Különben e folyóirat f. évi I. számában megjelent czikkemben előforduló egy tévedést is helyre kell igazítanom. A brassói gyár

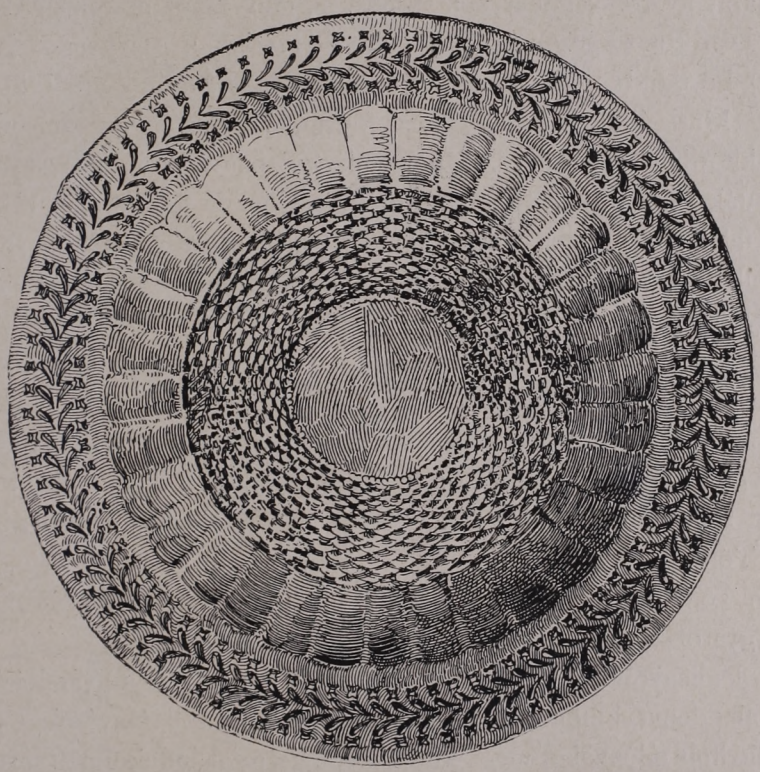

Kassai kőedény.

alapítóját Pierrotti-nak mondtam, de a fentebbi név hasonlatossága által figyelmeztetve, jegyzeteimben utána néztem és ott is Pivarotti nevet találtam. Valószínű tehát, hogy a kassai gyáros vagy talán fia, később Brassóban próbált szerencsét.

Kunits könyvében (62. old.) a pápai gyárnak 7 oldalra terjedő kimerítő leírását közli, melyet szerző 1819-ben írt. A hosszú leírást csak kivonatban közlöm:

A pápai cs. k. szab. angol kőedénygyárat 1802-ben Schneller és Postbichal pápai polgárok alapították és 1810-ig mint tulajdonosa több társas czég váltotta fel egymást. 1810-ben négy társtulajdonosa volt, kik szétválva, a gyár Winter Mátyás czégtárs tulajdona lett. Winter most minden erejét a gyár emelésére

fordította, újjá építette azt és Windschügel C. A. művezető tervei szerint 5 új, köralaku kemenczével látta el. Ezek az első angol kemenczék voltak, melyeket Magyarországban használtak és ilyenek Austriában is csak St. Pöltenben voltak; ezeket szintén Windschügel építette.*

1819-ben a gyárban volt egy korongozó-műhely, egy-egy festő-, mázoló- és árúátvevő szoba, öt nagy és négy kis kemencze, iszapolóhelyiség, zuzók, őrlők, szárítóüstök és laboratorium. Ezeken kívül még két raktár, iroda, lakóház stb. Szerző az alkalmazott nyersanyagokat is felsorolja; szavaiból kitünik, hogy az illetők a hazai nyersanyagokat nem ismervén, mily távol helyekről szerezték be azokat. A kvárczot Gráczon át St. Veithből (Karintia), az agyagot Kis-Lődből (Veszpr. m.), Losdorfból (Sopron m.) és állitólag Nagy-Maria-Zellből (Stajerország) hozták. De Maria-Zellben agyag nem fordul elő, hanem az onnani dolomit-homokot akkoriban a bécsi cs. k. porczellángyárban alkalmazták és valószínűleg ezt is hozatták Pápára, habár ugyan e czélra a vidéken sokkal olcsóbban fejthető mészkövet találhattak volna. Kvárczhomokot és barnakövet Kapocsból (Nagy-Vázsony mellett), ólomglétet Karintiából, szodát Triestből és ládáknak való puhafát Bécs-Ujhelyből hozattak.

A gyárban egy művezetőt, 4 hivatalnokot és 46 munkást alkalmaztak, köztük 10 korongos és 3 festő volt. Pápán mindenféle edényt készítettek, melyeket kék-, többszínű- és mázfestéssel (Schmelzmalerei) diszítették, továbbá készültek fekete engobeos edények is, legalább annak vélem szerzőnek következő kifejezését: «Braunstein zum schwarz aufgelegten Geschirr» és «allerley schwarz aufgelegte Geschirre, Töpfe u. s. w.»

1818-ban 56,000 frt értékű árú készült és 50,000 frtnyi árú kelt el és piaczot találtak Magyarországban, Horvátországban, sőt Ausztriában is.

Szerző a legnagyobb elismeréssel és dicsérettel végezi be a gyár leírását, és ha a régi pápai edényt, különösen a finoman kivágott szélű tányérokat és a színes mázakkal diszített edényeket megtekintjük, e dicséretet indokoltnak tartjuk.

A pápai gyár további sorsára vonatkozólag még a következő adatokat kaptam Mayer János úrtól, a gyár későbbi tulajdonosának fiától. Ezek az adatok a városlődi és herendi gyárakról régebben közölt adataimat részben helyreigazítják, részben pedig kibővítik.

Mayer János úr szerint a pápai gyár 1805—6 óta volt Winter Mátyás birtokában, de Kunits szerint 1810-ig társai is voltak. 1832-ben Winter veje, Dracksits Jánosra szállt át a gyár, utána 1838—1839-ig Fischer egy évig volt bérlője, mig 1839-ben Mayer J. György vette meg, ki 1866-ig birta, mikor a gyártást Pápán beszüntették.

A városlődi gyárat pedig nem Zichy Dezső püspök, mint azt Városlődön egy

* Windschügel a körmöczbányai gyár alapításakor is szerepelt és valószínűleg onnan került Pápára. (lásd *Művészi Ipar* 1889. I. szám).

Kassai kőedény.

Petrik Lajos gyűjteményében.

munkástól hallottam, hanem ugyan csak Mayer J. György 1845-ben alapította és Zichy ettől vette meg 1847-ben. Zichy 1852-ig birta a gyárat és ezen időben készült tehát a grófi czímerrel bélyegezett városlődi porczellán. 1852—1866-ig Magyari, hajmáskéri molnár volt a gyár tulajdonosa, mig 1866-ban ifj. Mayer György vette megint meg a gyárat, mikor Pápán a gyártást beszüntették.

A herendi porczellángyárat Mayer János úr szerint 1838-ban Stingel J. alapította. Ez lehetett azon egyén, kiről Városlődön azt mondták, hogy Fischerrel együtt tette az első kisérleteket a porczellángyártással, valószínűleg 1839—1840-ben, mikor Fischer a pápai bérletet abba hagyta és később Herendet átvette.

A herendi kőedénygyárat pedig Mayer János — Mayer J. Györgynek fia — alapította és tőle vette meg Szauer, a ki, a mint azt már régebbeni közleményemben mondtam, nehány évvel ezelőtt a gyártást beszüntette.

A kassai és a pápai gyáron kívül régibb irodalmunkban a kőedénygyárakról még nehány adatot találhatunk, melyekből az tünik ki, hogy mikor a tisztán durva fajence előállításával foglalkozó gyárak a múlt század végén hanyatlottak, hazánkban több helyen megkisérlették a kőedénygyártást, de ezek a gyárak közül csak nehány volt életre való és tarthatta magát fen a legújabb ideig.

Demian csak a kassai gyárról tesz említést, miből arra következtethetünk, hogy a többi 1800—1805 között keletkezett gyárak még a kezdet nehézségeivel küzködvén, hírnévre még szert nem tehettek. Keess 1822-ben pedig már a következő magyarországi kőedénygyárakat sorolja fel: «Holics, Kassa, Körmöczbánya, Jata, Nagy-Marton, Varasdin stb.» A körmöczbányai gyárat már különösen kiemeli ezen szavakkal: «Die Kremnitzer Fabrik, von einer Aktien-Gesellschaft betrieben, erzeugt schon jetzt Tafel- u. a. feinere Geschirrgegenstände.»

Keess az erdélyi gyárakról is ad némi hírt.* Keess adata a görgényi gyárról igazolja a *Művészi Ipar* f. é. első számában közölt adataimat, de másrészt azt a feltevésemet is, hogy a többek által Batizfalvának magyarázott Batiz jegy, egy Erdélyben létezett gyár bélyege.

Keess mint különlegességet a timsóagyagból készített erdélyi hólyagos edényeket is ismerteti. Ezek Deés, Rukos és Jaráról származnak s timsóagyag (Alaunthon) alatt a szerző valószínűleg finoman eloszlott pyritet tartalmazó agyagot értett.

Befejezésül felhasználom az alkalmat, hogy a *Művészi Ipar* ez évfolyamának 1-ső számában közölt czikkben a nagy-martoni kőedénygyárra vonatkozó adatokat még azzal egészítsem ki, hogy a soproni városi múzeumban egy áttört szélű kőedény tányért találtam, melynek jegye: Mattersdorf.

Petrik Lajos.

* «Siebenbürgen hat vier Fajencefabriken und man gibt hier dem gelblichen, ziemlich feinen Battizer Geschirr den Vorzug, doch macht auch schon die der Freyherrlich Bornemisszaischen Familie gehörige Fabrik zu Görgény ziemliche Fortschritte.» Keess a durva fajencet «Majolica, od. Krüglergeschirr és Weissgeschirrnek» mondja, a fajence elnevezést pedig csak a kőedényre alkalmazza.

NÉHÁNY ADAT FELSŐ-MAGYARORSZÁG AGYAGIPARÁNAK TÖRTÉNETÉHEZ.

A magyar agyagipar történetéről a feledés fátyolát fellebbenteni kísérlette meg az utóbbi években néhány lelkes kutató és a szintén ily törekvéseket czélzó *Művészi Ipar* folyó évi számaiban megjelent közlemények legalább is az e mozgalom iránt érdeklődők részéről őszinte örömmel fogadtattak. E kísérleteknek ugyan még erős küzdelmet kellett megvívniok a kezdet nehézségeivel, a mennyiben positiv adatok híján lévén, leginkább a kombinaczió és a — valljuk meg őszintén — nagyon gyakran nem igen hiteles szóhagyomány tágas ugyan, de annál háládatlanabb terén mozognak. Mindazonáltal dicséretet és elismerést érdemelnek az ez irányban kifejtett munkálkodások, mert míg egyrészt fontos adatokat szolgáltatnak a magyar agyagipar történetének megírásához, úgy másrészt, bizonyára többeket fognak buzdítani az e téren való kutatásokra és munkálkodásra.

Petrik Lajos a *Művészi Ipar* folyó évi első számában megjelent *Adatok a magyar agyagipar történetéhez* című értekezésének bevezető soraiban joggal ad kifejezést afölötti rosszalásának, hogy számos magángyűjtő van birtokában régi agyagiparunk termékeinek, iránt uk való érdeklődésük azonban csak a divat hatásának és hiúságuk kielégítésének tulajdonítandó, mivel eddigelé csak nagyon kevesen adták magukat a gyűjteményeik révén oly olcsón kínálkozó kidolgozására egy igen érdekes anyagnak, melylyel az amúgy is homályos történetét a magyar agyagiparnak némikép megvilágíthatnák.

Magam is évek hosszú sora óta szorgalmas gyűjtője vagyok régi agyagiparunk felső vidékeken készült termékeinek és ha eddigelé semminemű azokra vonatkozó adatot nem hoztam nyilvánosságra, úgy ennek oka nem tulajdonítható azon körülménynek, mintha azok gyűjtésére hiányzott volna részemről az érdeklődés. Az adatok legnagyobb része már huzamosabb idő óta össze van gyűjtve és azok közzétételével azért késtem, mivel nem tartottam őket elegendőknek arra, hogy e vidék iparának történetéről teljes képet nyújthassanak. Most azonban elragadtatva az ez irányú üdvös mozgalomtól és főképen azon körülmény által indíttatva, hogy a

felső-magyarországi agyagipar történetére vonatkozó részei az eddig megjelent és e tárgygyal foglalkozó közleményeknek jó részben nem felelnek meg a valóságnak, elodázhatatlannak tartom, hogy a magam e téren szerzett adataimat a nyilvánosságnak átadjam. Előre bocsátom azonban, hogy, miután kizárólag a felső vidéken készített tárgyakat gyűjtöttem, csakis az ezek keletkezésére vonatkozó adatok iránt érdeklődtem, kutatásaimat csak ez irányban folytattam és ezúttal kizárólag a felső vidék agyagiparának történetével fogok foglalkozni.

Az agyagipar történetének megírásához véleményem szerint legfontosabb ama kérdés eldöntése, hogy mikor és kik által lett ez ipar hazánkban meghonosítva. Az első kérdésre vonatkozólag Pulszky Károly az *Archaeologiai Értesítő*-ben (Új folyam II. köt.) megjelent *A magyar agyagművesség történetére vonatkozó kérdések* című értekezésében ez ipar keletkezését hazánkban a XVI. század végére, illetőleg a XVII. század elejére teszi.

Habár az ez irányban kifejtett kutatásaim positiv eredményre nem vezettek, mivel az ennek megállapítására szükséges okiratok, daczára alapos utánjárásomnak, nem voltak beszerezhetők; a birtokomban lévő készítményeken levő évszámok mégis arra engednek következtetni, hogy Pulszky Károly következtetése helyes és véleményem szerint — legalább a felső vidéken — körülbelül a XVII. század első felében honosult meg az agyagipar.

Hogy azonban kik voltak ez iparnak megalapítói a felső vidéken, arra nézve az eddig megjelent és e kérdéssel foglalkozó czikkek jobbára igen téves adatokat tartalmaznak, a miért is szükségesnek tartom az erre vonatkozó megbízható forrásokból szerzett hiteles adataimat közzétenni.

A mint az e téren megindított kutatásaim és szavahihető hagyományok úgyszólván kétségtelenné teszik, az agyagipar hazánk felső részében a XVII. század eleje táján bevándorolt anabaptisták által lett meghonosítva. Ezek Thüringiából vándoroltak ki és az akkori vallási villongások vezették őket hazánkba. Itt Nagy-Lévárott, Szt.-Jánoson (Pozsonymegye), Szobotistyén és kis részben Jókőn (Nyitramegye) telepedtek le és különösen a három első helységben oly nagy számmal, hogy ott külön községeket alkottak. Saját maguk készítette házaik annyiban voltak eltérők az ott lakó szláv lakosság házaitól, hogy fedeleik nem voltak laza szalmából készítve, hanem a szalma, mész hozzátétele által, erős alkotmánynyá alakíttatott, mely kevésbbé volt tűzveszélyes. A szláv lakosság későbbi építkezéseiknél utánozták e praktikus tetőket. Megemlítésre méltónak tartom továbbá, hogy több család lakott együtt egy házban; ezek egyazon mesterséget űzték és közösségben éltek, a mennyiben a keresmény egyenlő részben osztatott fel a családok között. Fő foglalkozásuk a fazekas mesterség volt, azonkívül voltak közöttük czipészek, késesek és részben asztalosok is.

E betelepűltek nemesi kiváltságokban részesűltek, a mennyiben sem adót, sem

vámot nem fizettek és a katona-kötelezettség alól is mentek voltak. E kiváltságaik, továbbá ama körülmény folytán, hogy igen szorgalmas munkások, készítményeik pedig keresett és jól fizetett áruczikkek voltak, rövid idő alatt nagy vagyonra tettek szert. Ez előnyös anyagi helyzetük, nagyobb intelligentiájuk és előjogaik a szláv lakosság fölé helyezték őket. E körülmény felköltötte a szláv lakosság irígységét a miért is gúnykép elnevezték őket *habánok*-nak. E szó szláv eredetű és származik e szóból «habat», melynek jelentése: «összekuporgatni» czélozva ez által gyors meggazdagodásukra. Téves tehát Majláth Bélának az *Archaeologiai közlemények* XII. kötetének 40—52. lapjain közzétett *Agyagiparunk történetéből* czímű czikkében kifejtett abbeli véleménye, hogy e habánok bevándorolt hollandi fazekasok voltak volna, a mennyiben ez irányban kifejtett kutatásaim alatt nyomára sem tudtam akadni oly adatnak, mely e véleményt némikép elfogadhatóvá tenné. Nagy-Lévárt és Szt.-Jánoson még mai napig is létező és utódaik által lakott «Habana» nevű községekben szerzett informaczióim teljesen igazolják a habánokra vonatkozó fenti adataimat. Német származásuk mellett tanuskodik az a körülmény, hogy mai napig németűl beszélnek, német iskoláik, tanítóik és papjaik vannak és hogy majdnem valamennyinek német hangzású neve van. Feljegyezhettem a következőket: Hora, Walter, Egel, Müller, Weiss, Baumgartner, Peller, Mayer, Bernhauser, Dittl, Keller, Schönheit, Pachmann. A Habana községek mostani lakói közűl is sokan viselik e neveket.

Tisztelt barátom dr. Szendrei János az országos régészeti társulat 1888. évi szeptember havi ülésén felolvasott jelentésében, e tárgyról értekezve, szintén említést tesz a habánokról, tévesen azonban a reformaczió utolsó szakában alakúlt morva testvér-egyesület utódainak tartja őket, továbbá azt állítja róluk, hogy ma már beleolvadtak a tót lakosságba, holott, mint azt feljebb kifejtém, azok mai napig megtartották német jellegüket.

E habánok Mária Therézia alatt vették fel a római katholikus vallást és úgy látszik, hogy ez időben lettek feljebb említett kiváltságaik tüzetesebben körűlírva, állítólag a katholikus vallás fölvétele árán.

Miután a habánok által meghonosított agyagművesség szép virágzásnak és készítményeik széles körben jó hírnévnek örvendettek, alakúlt a XVIII. század közepe táján, tehát Mária Therézia ideje alatt, sőt — mint a hagyomány tartja — a királyné kezdeményezése folytán a holicsi gyár, melyben a habánok nagy számban nyertek alkalmazást. A később egyes helységekben, a milyenek: Sassin, Modor, Stomfa, Tata stb. felállított korsós műhelyek nem a habánoktól, hanem többnyire olyan szláv munkások által alakíttattak, kik a habánoknál, vagy pedig a holicsi gyárban alkalmaztatván, e mesterségben annyira kiképezték magukat, hogy azután önállóan űzhették azt. Ezeket a szláv lakosság «zbankárok»-nak (korsósok) hívta, megkülönböztetésűl az ugyanolyan mesterséget űző habánoktól.

Hogy a Petrik Lajos által említett Putz József, volt stomfai korsós-műhely tulajdonos, a habánoktól származik-e — a mely föltevést német hangzású neve tenné némileg elfogadhatóvá — arra nézve nem voltak biztos adatok beszerezhetők, mivel ily nevű család a habánok utódainál teljesen ismeretlen.

A készítményeken előforduló jegyekre vonatkozólag szintén vannak némi megjegyzéseim. Majláth Béla e kérdéssel behatóan foglalkozván, az egy betűből álló jegyeket, továbbá a több betűből álló jegyek első betűjét, a készítéshely kezdőbetűjének tekinti. E nézetet magam is osztom ugyan, azonban azt hiszem, hogy e betűk nem mindig a készítés helyét jelentik és e véleményem igazolására épen a H betűt illetőleg, melyre Majláth figyelme leginkább kiterjed, a következőket tartom szükségesnek fölemlíteni: A habánok között elsőrangú szerepet játszott egy Horn nevezetű család, mely, mint az e vidéken átalánosan tudva van, több korsós műhely birtokában volt és e családnak ma is élő utódai a közelmúlt időkig folytatták e mesterséget. Ez utóbbiaktól értesültem arról, hogy családjuk az általuk készített tárgyakat H betűvel látták el, míg a H mellett előforduló betűk a készítők keresztnevei kezdőbetűinek felelnek meg. Hogy H inkább a Horn-család, mint Holics kezdőbetűjének tekinthető, a mellett hathatósan szól az a körülmény is, hogy e család utódai a XVI. századból származó és H betűvel ellátott készítmények birtokában vannak, akkor pedig a holicsi gyár még nem létezett. Nincs továbbá kizárva annak a lehetősége, hogy miután a birtokomban lévő készítmények majdnem mindegyike más-más jegygyel van ellátva, e jegyek a megrendelők neveinek kezdőbetűit is jelenthetik.

Nagyon kevés valószínűsége van Pulszky Károly azon föltevésének, hogy a jegyek a tárgyak alakjával és diszítésével függnének össze, minthogy nagyszámú, még pedig igen szép kivitelű és ritka diszítésekkel ellátott darabok mindennemű jegyet nélkülöznek.

Spitzer Mór.

EGY ÚJ ISKOLAI ÉRTESITŐ.

Sokszor tapasztalt tény, hogy a lakosság saját városának intézeteit s főleg iskoláit gyakran nem ismeri, eléggé. Innen van, hogy számos gyermek iskoláztatása egészen eltévesztett. A tanuló gyermek abba az iskolába kerül, a melyet szülője vagy gyámja ismer, és nem abba, a mely számára való lenne, mert a szülőt elhatározásában a véletlen vezette. Igaz, hogy sokszor nem a szülő, hanem maga az iskola — vagy annak hiánya — az, a mi a szülőt elhatározásában megakadályozza. Fokozottabb mértékben van ez így a főváros határain túl, az egész országban ; úgy, hogy e tekintetben meglehetős tájékozatlanság és fogalomzavar uralkodik mindenfelé. De szinte hihetetlen, hogy állásuknál fogva a tanügyhöz közel álló, vagy a közügyek terén szereplő egyéniségek, de sőt közvetlenül a tanügy emberei között is vannak olyanok, a kik nem menthetők fel e vád alól. Nem kívánható, hogy mindenki több téren szakember legyen, hanem igenis megkívánható, hogy a már meglevő mívelődési és közhasznú intézetek létéről, feladatairól és czéljairól valamint működéséről kötelességszerűleg tudomással bírjanak első helyen azok, a kik hivatva lennének e téren közreműködni, de mellettök mindjárt azok is, a kiknek számára azok tulajdonképen létesíttettek, tehát a nép, a nagy közönség, az egész nemzet.

Az a körülmény, hogy a *Művészi Ipar* programmjában igen helyesen az ipari, különösen pedig műipari szakoktatásnak a rendelkezésére álló eszközök által való előmozdítását is feladatai közé felvette, teszi lehetségessé azt, hogy e helyen a fentemlített tájékozatlanság csökkentésére egy adalékkal hozzájáruljunk, midőn a következőkben, fővárosunk egyik újabb intézetét szervezete óta a lefolyt 1888/9 tanév végén másodszor kiadott iskolai értesítője alapján röviden ismertetjük.

Az intézet, a melyről szólani kívánunk, a fővárosi iparrajziskola. Az értesítőben közölt új szervezet értelmében az iskolának mint továbbképző intézetnek czélja az, hogy 1. oly iparos-segédeket és mestereket, a kik a rajz és mintázás tanulását elmulasztották, — de arra hivatásuknál fogva szükségük van — előképezzen, hogy pótlólag legalább némi előmenetelt legyenek képesek felmutatni (jelenleg, a midőn tanonczaik már az iparos iskolában évi tanfolyamot végeznek) ; 2. általán oly iparosokat, a kik előképzettségüknél és mesterségük természeténél fogva a rajzban és mintázásban kimerítőbb oktatást igényelnek, e szakmákban továbbképezzen s őket előkészítse ama tanfolyamokra, a melyek a középiparis kolában, a technologiai iparmúzeumban, valamint az iparművészeti iskolában fenállanak ; végre 3. hogy az iskola u. n. nyilvános rajz- és mintázási tanfolyamában, — a mely az intézetnek úgyszólván kiegészítő részét képezi — a rajzban és mintázásban való gya-

korlásra oly felserdült egyéneknek, a kiknek arra kedvök és hajlamuk van, alkalmat nyujtson, a nélkül azonban, hogy ezáltal az illetők gyakorlati képesítésre igényt tarthatnának. Ezen czéloknak megfelelően a következő tanfolyamok állanak fen : 1. előkészítő, 2. szakrajzolási, 3. mintázási és 4. nyilvános rajz- és mintázási tanfolyam.

Az értesítőben tájékoztatásúl és magyarázatként az egyes tanfolyamok rövid jellemzései is adatnak, a melyek tulajdonképeni czéljuk mellett azt is mutatják, hogy bármiféle szervezet vagy rendelet csak irott malaszt marad, ha azt keresztülvinni nem lehet, és hogy az iparrajziskolának sok előnye és kétségtelen haszna mellett az a szerencsétlensége van, hogy már évek óta és még ma is a kezdet nehézségeivel kell küzdenie. E jellemzéseket itt reprodukálni nem lehetvén, belőlük röviden csak a szükséges dolgokat emeljük ki. Igy mindjárt az előkészítő tanfolyamban, a mely a szakrajzolásra készít elő, segédeken kívül szükségből legnagyobb számban tanonczok is vétetvén fel : a tanítás eredményét az elemek egyenlőtlen készültsége — a szűk helyi viszonyoknál fogva — hátrányosan befolyásolja. Pedig e folyam még hosszú átmeneti időig fog ilyen maradni, mindaddig, míg az iparos tanonczok az alsó fokú ipariskolában elérendik azon képességet, hogy nagyobb számban elkülönítve a szakrajzolási tanfolyamokba soroztathassanak. Alig van ennélfogva szakma, a mely ezen általános folyamban ne találkoznék. A tanórák száma hetenként 12, azaz : három este 7—9-ig és vasárnap d. e. 8—12-ig. Növendék volt : 26 segéd és 67 tanoncz. Szakrajzolási tanfolyam 3 van : az építészeti, a mely egy külön előkészítő osztálylyal bír, a műszaki, és az iparfestészeti (csak) téli tanfolyam. Az építészeti előkészítő osztályt kezdők, a szakrajzolási folyamot haladottabb növendékek (kőmívesek, ácsok, kőfaragók, asztalosok, építészeti rajzolók stb.) még pedig két külön tanfolyamban látogatják. Az egyik egész évi (vasárnap d. e. és 3 este hetenkint), a másik a télen szünetelő iparágak mívelőinek november 15-étől márczius 15-éig tartó téli tanfolyam (heti 6 egész munkanappal), melyek közül az első azon körülménynél fogva, hogy műhelyekben alkalmazott, többnyire asztalos segédek látogatták, — a kik gyakran saját munkaadóik által akadályoztattak az iskolalátogatásban — sokkal ingadozóbb jellegű mint az utóbbi. E tekintetben munkaadóink részéről általán a legkülönösebb felfogásokkal és akadályokkal állunk szemben. Tanulmányaikban e növendékek annyira haladnak, hogy évenként többen teszik le az állami vizsgáló bizottság előtt a mesteri vizsgát. A műszaki osztályt az egész tanéven át géplakatosok, vasesztergályosok, ércöntők, műszerészek, elektrotechnikusok stb. látogatják. Az iparfestészeti osztályban a téli 4 hónapon át külön csakis a télen szünetelő díszítményi és szobafestők csoportja állott fen. Ipari festőink közül ezeken kívül az üvegfestők, cserépedényfestők részint a szabadkézrajzi osztályban, részint a nyilvános rajzterem csoportjában oktattattak. A mintázási tanfolyam évről-évre szaporodó növendékei között legtöbb volt a fafaragó és díszítő szobrász ; de képviselve voltak nagyobb számban az agyagesztergályosok. aranymívesek és aranyozók is. A nyilvános rajz- és mintázási tanfolyam hivatását már neve magyarázza meg. A ki a rajzolásban és mintázásban oktatást óhajt nyerni, e tanfolyamban járhat. És tényleg a legkülönbözőbb elemek találkoznak itt. Mindeddig e folyam látogatóinak legnagyobb számát azon tanulók teszik, a kik valamely ipari pályára készülve, mielőtt a műhelybe lépnének, a rajz- vagy mintázásban vagy mindkettőben óhajtanak némi gyakorlatot szerezni. Végzett iskoláik szerint e növendékek, a kik az intézetet rendszerint egész évig — lehetne mondani mint rendes — tanulók látogatják, több csoportra osztatnak. E folyam látogatóinak másik, de jóval kisebb részét ama műkedvelők, tanítók, más iskolák növendékei képezik, a kik szabad idejöket e tárgyak gyakorlásával óhajtják értékesíteni, vagy egyéb más czélból törekednek magukat e téren is képezni. E körülmény adja meg a tanfo-

lyamnak leginkább a nyilvános és egyéni jelleget ; és ebben fekszik e folyam másik vagy félreismerhetlen jelentősége, a mennyiben itt nyerhet a tanulni vágyó tájékozást, útmutatást oly terén, a mely a jelenben oly fontos szerepet van hivatva játszani : a szépészet terén.* A tanfolyamnak egy másik, emettől elkülönített részét a nők két osztálya képezi. A czél itt is a fentebb kifejtett. A tanítványok vagy szorosan vett műkedvelők, vagy olyanok, a kik tanulmányaik által oly képzettség és szellemi tőkének birtokába óhajtanak jutni, melynek kamatai némelyeknél majdan a megélhetést is biztosítják. Nem egy szegény nő, özvegy, árva bár szerény, de tisztességes keresetét egyedül az intézetben nyert képzettségének köszöni. Nézetünk szerint az ilyen raczionálisan vezetett oktatás művészeti fogalmakat, érzéket vagy annak csiráit a népbe sokkal inkább viszi bele, sokkal több és kézzel foghatóbb haszonnal jár mint azt p. egy festőiskola nők számára teheti. Mert a mit nőink itt tanulnak, annak az otthonban veszik hasznát, és ez az átalános mívelődésre, nevelésre oly jótékony befolyással van, hogy értékét eléggé meg sem becsülhetjük. A nőnek a szép előmozdításában sokkal nagyobb része lehet és fontos szerepe juthat, mint azt átalában hiszik. A tanítás majd kivétel nélkül a műipar körül mozog ; s így a fő tárgy a diszítményi rajz, mert ennek kapcsán jut a növendék nagy része az edényfestéshez, a melyet itt gyakorlatilag tanulhat. Ezek mellett a rajzolás más fajait, valamint a mintázást is alkalma van megismerni.

Az osztályok tananyagának tárgyalása ismertetésünk keretén túl vinne, így az érdeklődők figyelmét az értesítőben foglaltakra hívjuk fel. A felsorolt folyamoknak 13 osztályában 16 tanerő működött, a kiknek a kimutatás szerint kerek számban 14,000 frt értékű könyvtár és tanszergyűjtemény, tanhelyiségül pedig 10 tanterem és 2 folyosó állott rendelkezésére.

Az intézet jelesebb növendékei segélydíjak által a főváros részéről 480 frttal, a budapesti ipar- és kereskedelmi kamara részéről pedig 300 frttal tüntettettek ki, a mely állandó adományokhoz ily czélra évről-évre még kisebb ajándékok is járulunk.

Záradékúl legyen szabad néhány táblázatos kimutatás által a növendékek számáról tájékozást nyújtani.

Iparágak szerint 1888/89-ik tanévben.

Ipar	segéd	tanoncz
Ács	23	2
Aranyozó	5	—
Aranyműves	1	14
Agyagesztergályos	1	6
Asztalos	100	21
Bádogos	10	5
Bronzműves	3	2
Czímfestő	7	5
Esztergályos	—	2
Építészeti rajzoló	6	—
Fametsző	—	2
Fémvésnök	—	4
Fényképész	9	14
Géplakatos	21	14
Kardműves	1	—
Kályhás	—	2
Kárpitos	1	1
Kártyafestő	—	1
Kovács	2	—
Kőrajzoló	4	10
Kőfaragó	2	1
Könyvkötő	1	3
Kőműves	58	71
Lakatos (mű)	17	9
Lakatos (épület)	14	8
Mázoló	—	1
Műszerész	2	15
Nyerges	—	2
Nyomdász	—	4
Órás	1	3
Porczellánfestő	1	7
Puskaműves	—	2
Szabó	—	2
Szobrász	15	93
Szobafestő	18	9

* A nyilvános mintázási termet 28 tanítvány látogatta, a kik a tanév befejeztével legnagyobb részt mint inasok szobrászati műhelyekbe lépnek, hol előképzettségük miatt szivesen fogadtatnak és más jelentkezőkkel szemben előnyben részesittetnek.

Ipar	segéd	tanoncz
Üvegfestő	—	5
Vasesztergályos	10	12
Vésnök	—	2
	333	354
Összesen (iparosok)		687

Nyilvános rajz és mintázási terem.

	Szám
Iparra készülő	112
Művészetre készülő	6
Polgári iskolai tanuló	7
Kereskedelmi iskolai tanuló	2
Reáliskolai tanuló	10
Gymnasiumi tanuló	7
Egyetemi hallgató	3
Tanítóképezd. tanuló	2
Fővárosi tanító	3
Hivatalnok	3
Vegyész	1
Női osztályok	143
Összesen	299
Összesen az iparosokkal	986

Korra nézve :

	Szám		Szám
12 éves	3	27 éves	15
13 »	22	28 »	8
14 »	62	29 »	12
15 »	96	30 »	9
16 »	113	31 »	2
17 »	119	32 »	3
18 »	92	33 »	4
19 »	82	34 »	1
20 »	37	35 »	2
21 »	31	36 »	1
22 »	23	37 »	2
23 »	28	38 »	1
24 »	27	40 »	1
25 »	28	41 »	1
26 »	17	42 »	1
		Összesen	843
		A női osztályok	143
		Összesen	986

A nők korra nézve 14 évestől 52-ig.

A következő táblázat a tanulók számát tünteti fel az iparrajziskolák létesítése óta.

Iskola	1879/80	1880/81	1881/82	1882/83	1883/84	1884/85	1885/86	1886/87	1887/88	1888/89
I. FÉRFIAK.										
Közp. iparrajziskola	368	434	611	891	1042	938	994	981	792	843
I. ker. várbeli	65	55	59	95	142	201	196	megszünt	—	—
III. « ó-budai	64	42	51	49	75	96	98	megszünt	—	—
V. « lipótvárosi	255	196	260	293	313	448	325	megszünt	—	—
VI. « terézvárosi	112	115	136	139	megszünt			—	—	—
VIII. « józsefvárosi	338	228	262	287	megszünt			—	—	—
Összesen	1202	1070	1379	1759	1572	1683	1613	981	792	843
II. NŐK.										
Közp. iparrajziskola	23	42	89	98	101	91	101	108	133	143
Főösszeg	1225	1112	1468	1857	1673	1774	1714	1089	925	986

Midőn fentiekben az iparrajziskola belső életének munkásságát főbb vonásaiban vázolni törekedtünk, megemlíthetjük még, hogy az iskola valószínűleg már a legközelebbi jövőben régen óhajtott és felettébb szükséges új otthont fog nyerni. Jelenlegi működése is már hasznot hajtott, de feladatát teljesen megoldani csak akkor lesz képes ha megfelelő épülettel fog bírni. Bizton remélhető, hogy Budapest tanácsának mindenkor tapasztalt bölcsesége, valamint hazafias érzülete ez átalánosan érzett szükségen minél előbb segíteni fog s annak megvalósítása által nem késik a haza oltárára áldozatát ily alakban is meghozni.

Csizik Gyula.

IRODALOM

KÖNYVISMERTETÉS.

CORNELIUS GURLITT, *Geschichte des Barock-Stiles, des Rococo und des Classicismus.* Mit circa 350 Original-Illustrationen. Verlag von Ebner und Seubert (Paul Neff). II-te Abtheilung, Erster Theil. 371. old. Zweiter Theil. 450. old. Stuttgart, 1888—1889.

A munka melynek első részéből a nyolcz első füzetet a *Művészi Ipar* 1887-ik évi folyamának 35—37-ik oldalán mutattam be, ez év elején megjelent 31. és 32-ik kettős füzettel befejeztetett. Az 1-ső rész ismerteti az építészetnek a czímben jelzett fejlődését Olaszországban, a 2-ik rész első fele a belgiumi, a hollandiai, a franczia- és angolországi, végül a 2-dik rész második fele a németországi építészet történetét tárgyalja.

A mit a könyv érdeméről akkor mondottam, azt most is föntartom egész terjedelmében. Az építészet történetének szóban levő korszakáról összefoglaló, könnyű áttekintést nyújtó és mégis eléggé kimerítő képét vázolni valóban nem könnyű feladat, először az építő művészet gyakorlatának földrajzilag is nagy elterjedésénél, másodszor és még inkább az emlékek átláthatatlan sokaságánál és sokféleségénél fogva. Minden részrehajlatlan bírálónak el kell ismerni, hogy szerző a nehéz föladatot a lehető legjobban oldotta meg és munkájával valóban érzékeny hiányt pótolt, oly hiányt, melyet nem csak azok éreztek, kik a művészetek történetével foglalkoznak, hanem talán még inkább a minden rangú és rendű gyakorló művészek.

Az utóbbi állítást illetőleg egymással okozati kapcsolatban levő és átalánosan ismert két tényre akarok utalni. Az E. Wasmuth berlini kiadó és könyvárus által legutóbb szétküldött könyvjegyzékben: *Empfehlenswerthe Werke des Barock- und Rococo-Stiles*, nem kevesebb mint negyven újabb, részint franczia, részint német kiadvány czíme foglaltatik, kettőnek t. i. Gurlitt szóban levő munkája és Gustav Ebe, *Die Spät-Renaissance* czímű, de az előbbinél sokkal fogyatékosabb könyvének kivételével valamennyi vagy monographia, vagy gyűjteményes munka. E tekintélyes számú, legnagyobb részben terjedelmes és sok költséggel járó kiadvány rövid nehány év folyama alatt jelent meg. Vajjon czélnélkül való, üres kedvtelésből bocsátottak volna a kiadók ily sok könyvet a piaczra? Távolról sem. A kiadók rendszerint egészséges üzleti érzékkel bírnak, s vállalataiknál első sorban a valószínű haszon által vezettetik magukat, mindig azt keresik, van-e szükség erre, vagy arra a kiadványra? A negyven munkát tartalmazó jegyzék tehát, mely nem is teljes, mert például hiányzik belőle P. Hahn. *Ornamente und Motive des Rococo-Stiles aus deutschen Kunstdenkmalen*, továbbá C. Leibig, *Rococomotive aus Schloss Hirschberg*, stb. azt bizonyítja, hogy a barokk és a rokoko

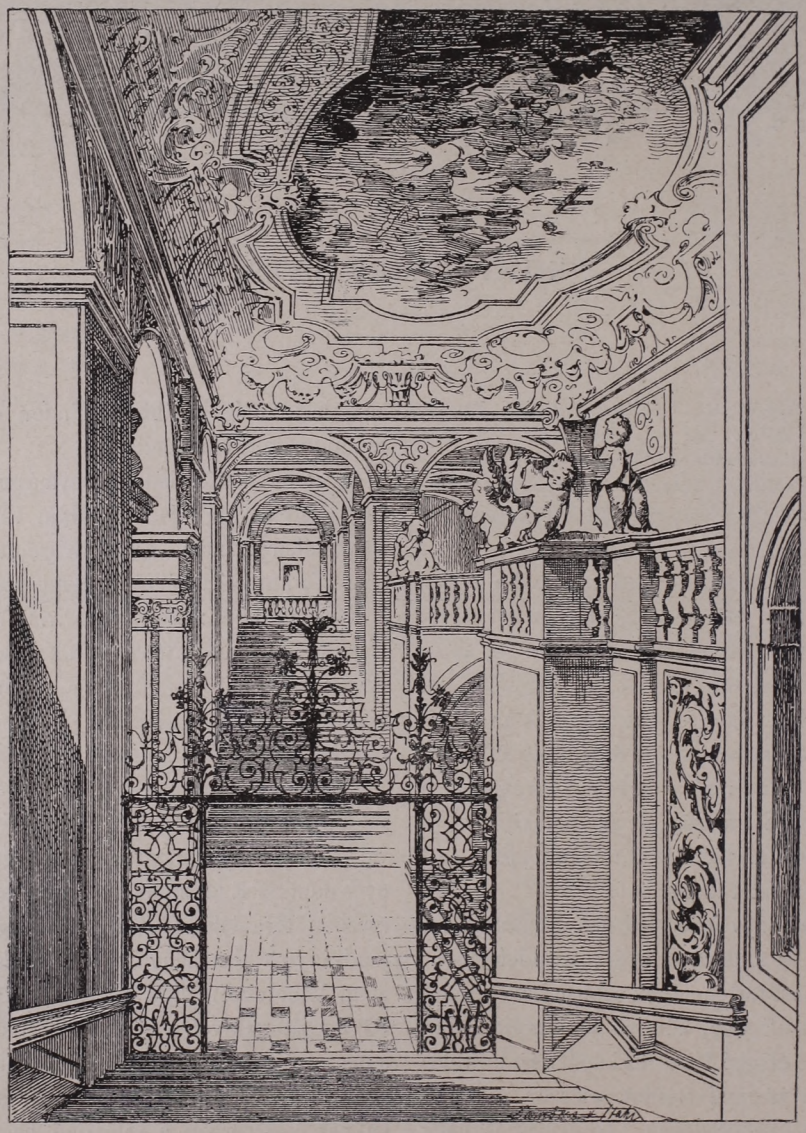

St. Florian apátság. Főlépcső.

Corn. Gurlitt, *Geschichte des Barock-Stiles, des Rococo und des Classicismus* művéből.

művészetet ismertető könyveknek jó keletük van. És ez természetes is. Mert igaz ugyan, hogy még ma napság is építenek román és csúcsíves templomokat és egyéb épületeket, de a renaissance építészet és annak fejleménye a barokk a és rokoko az, mely a mai művészethez legközelebb áll, s egészségesen csak ezek alapján és ezekből kiindulva fejlődhetik tovább. A Schinkel-féle törekvés, mely a tiszta görög elemekkel akarta fölfrissíteni a renaissance építést és megjavítani a 15-ik és 16-ik század lángelméinek nagy alkotását, meddő kísérlet maradt, csakhamar túlélte magát. Azonképen építsenek bármily nagy templomokat, városházakat vagy parlamenti palotákat a múlt századok csúcsíves építészete szerint, s legyenek ezek az építmények bármily pompásak és nagyszerűek, a művészet fejlődése azok fölött szótlanúl napirendre fog térni és most sincs, mert lehet helyök a közízlésben.

E két tagadhatatlan tény, melyet minél rövidebben csak mintegy jelezni akartam, elég világossá teszi, hogy Gurlitt könyve, mint olyan, mely az építészetnek ránk nézve legérdekesebb korszakát öleli fel és arról átalános tájékozást nyújt, csakugyan időszerű, s megismertetvén az utóbbi két századbeli építés alkotásait egész Európában, hivatva van véget vetni annak a történeti félszegségnek, mely e századok művészetét eddig majdnem egészen elhanyagolta

A könyv szóban levő második kötetének beosztása és módszere ugyan az, mint az első köteté. Az imént fölsorolt nemzetek mindegyikének építészetét külön-külön ismerteti, úgy mint első kötetben az olaszországit. A módszer inkább leíró, mint elemző, a mi annyit jelent, hogy a ki az építészet elemeit nem ismeri, az kevés haszonnal fogja a könyvet olvasni. Nem vonom kétségbe az ilyen leíró módszerű könyv jogosultságát, de abból még nem következik, hogy szerző helyesen járt el, midőn az építő művészet szerves fejlődését nem méltatta elég figyelemre. E szempontból megvilágítva a fejlődés egyik-másik mozzanatát, a főbb alakulás egymásutánját, bizonyára hasznosabb munkát végez vala, mint azok az átalános és németesen vizenyős vázlatok, melyek bevezetésként az illető országnak ama korbeli politikai, vallási és társadalmi viszonyait akarják jelezni. Szerzőnek e bevezetésekben nyilvánuló hajlamából fejthető meg a 2-ik kötet 2-ik része 2-ik fejezetének e címe : *Der protestantische Barockstil*, a 3-iké *Der Hugenottenstil* és az 5-iké *Der katholische Barockstil*. E fejezet, mely a 119-ik oldaltól a 320-ik oldalig terjed, java részben az osztrák örökös tartományok e korbeli építészetét tárgyalja. Hogy az osztrák örökös tartományok külön fejezetet foglalnak el, az nagyon is megérthető, ezt igazolják Bécsnek és Salzburgnak e nembeli emlékei, Prandauer és erlachi Fischer művészete, hogy a sok közűl csak ezeket említsem ; — de hogy ez miért katholikus barokkstil, és ama két előbbi mért protestans és hugenotta, azt nem bírom megérteni. Vagy ha el akarnám fogadni, kénytelen lennék kérdeni, mért nem nevezi szerző szintén katholikusnak a 4-ik fejezetben tárgyalt dél-németországi és a 6-ik fejezetben tárgyalt rajnai építést is E tartományok, valamint a többi ország építészete közötti különbség nem a katholicismusban keresendő, hanem a művészek és a megrendelők egyéniségében. Lebrun, Mansart, Perrault és a többiek Bécsben is körülbelül úgy építettek volna, mint Párisban, s alig hiszem, hogy erlachi Fischer ez utóbbi helyen megtagadta volna hatalmas művészi egyéniségét.

Ennyit szerző átalánosító hajlamáról. Nem mondhatjuk, hogy a részletekben is hiba nélkül való volna. Leíró módszerének majdnem elkerülhetetlen következménye, hogy nem mindig a legjellemzőbb momentumot emeli ki az egyes épületeken és ennek folytán a vele kapcsolatos részletekre sem fordít olyan figyelmet, mint kellene. E második kötetben a francziaországi építés története a legsikerültebb, a mi könnyen megérthető az építés e korát tárgyaló számos munkából.

Különös elismerés illeti a szöveget kísérő képeket. A kiadó czég szakított a régi ízetlen

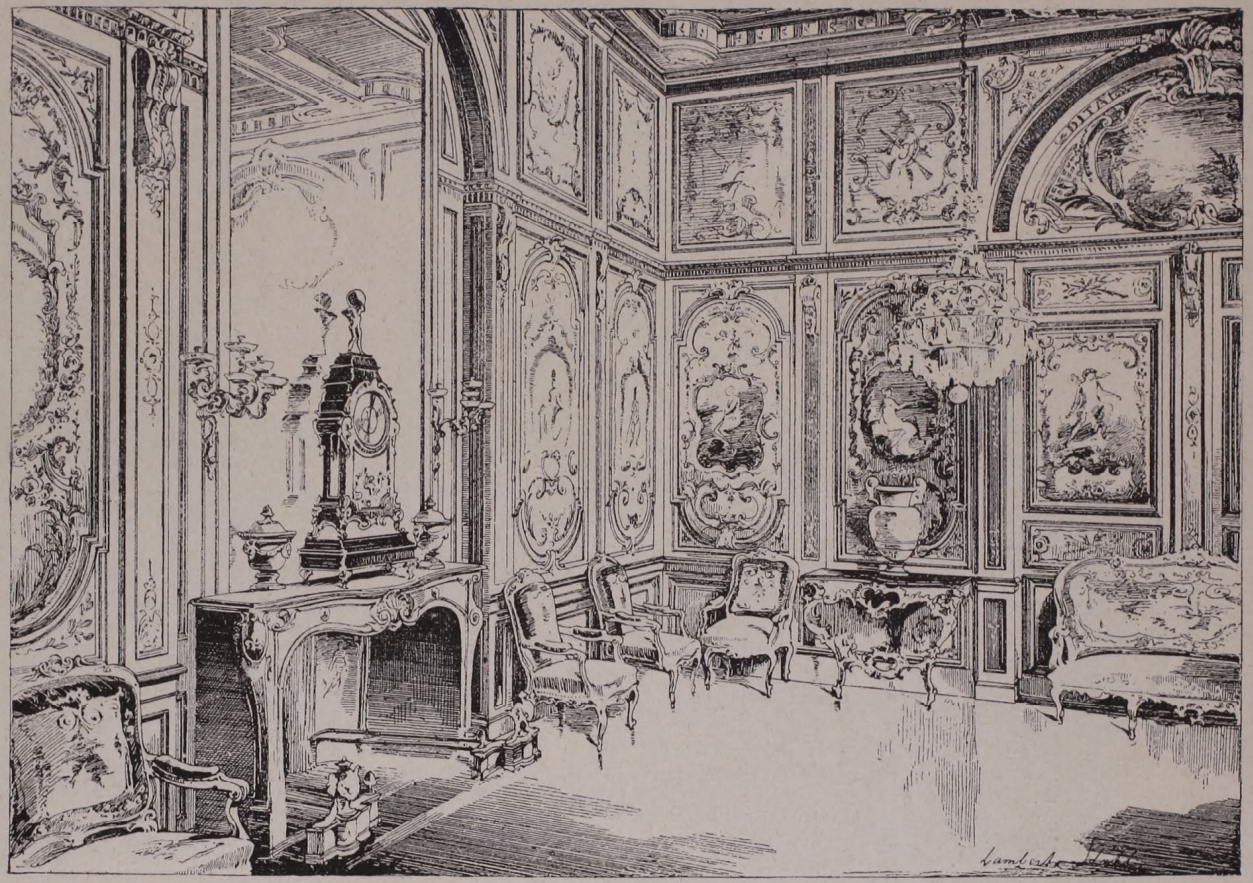

Fontainebleau kastély. Salle du Conseil.

Corn. Gurlitt, *Geschichte des Barock-Stiles, des Rococo und des Classicismus* művéből.

szokással, mely az épületeket, geometriai rajzú képben ismertette. A könyvben az alaprajzokon kívül csak távlati képek vannak, ábrázolják azok akár valamely épület külsejét, akár belsejét. Hozzájuk nehány átmetszet járul.

E jó képeknek köszönhető, hogy a könyv élvezetet és tanulságos szórakozást nyújt annak is, a ki csak lapozgatja. *O. F.*

BALLÓ EDE. *Stilszerű rajzminták gyűjteménye, a középiskolák alsó osztályai számára*; 15 lap színes nyomatban. Posner K. L. és fia műintézetéből Budapesten. Ára 1 frt. 20 kr.

Jelen rajzminta-gyűjtemény feladatának egészen megfelel. Azon elvek, a melyeket a szerző a munka szerkesztésénél szem előtt tartott és a boríték belső oldalán röviden kifejtett, egészben helyesnek mondhatók. Reáliskolai jelenlegi tantervünk mellett a szabadkézi rajz tanítása a IV. osztályban — mint a melynek számára a minták készültek — heti (2 órai) egy leczke mellett nagy eredményt el nem érhet. Oly ténynyel állunk itt szemben, a melyen a rajztanárnak egyelőre úgy kell segíteni, a hogy lehet. Szerzőnek azért, hogy munkája által ehez tetemesen hozzájárult, csak elismeréssel tartozunk.

Feltételezi, hogy a tanulók a III-ik osztályban a legegyszerűbb görbék rajzolásával, a stilizálás fogalmával, a rhythmus- és symmetriával stb. már megismerkedtek (a mi talán kissé sok a követelményből), s «így ezen alap után — mint mondja — a következő IV-ik osztályban bátran áttérhetünk egyrészt nehezebb, teljes, bevégzett diszítmények rajzolására, másrészt egyes korszakok határozott jellegű stiljeinek ismertetésére. Ez utóbbi a középiskolában a rajzolási képesség fejlesztése mellett egyenlően fontos tényezője legyen a rajztanításnak; valamint a forma mívelésével ez osztályban teljesen egyenjogú legyen a szín mívelése is.» — Ezek mellett röviden tanácscsal szolgál a minták használatára nézve; lehetségessé téve azt is, hogy az u. n. tömegtanítás számos előnye mellett «egyik hátránya, melynél fogva a jó tanulót a többség némileg visszatartja — csökkentessék.»

A választott — természetesen síkékítményes — motivumok ismeretest adnak. Az első 7 lap ábrái görög ornamentális szalagok, kehelyalakzatok, palmetták és utóbbiak kombinácziói; a 8-ik és 9-ik lap 7 ábrája román ékítmények néhány példáját adja; a 10-ik és 11-ik lap renaissance részleteket, a 12-ik és 13-ik lap ugyancsak renaissance szalagokat (mind e lapok barna nyomásban); a 14-ik lap arabs ékítményes szalagokat több színben, végül a 15-ik lap — a színmagyarázó tábla — a felhasznált görög motivumokat kisebb mértékben 12 ábrában tünteti fel. A munka külső megjelenése egyszerű, de csinos, a mihez hozzájárul a lapok kezelhető nagysága (28 × 38 %m), valamint az ábrák gondos rajza és ily czélra elég nagy mérete.

Csizik Gyula.

FOLYÓIRATOK.

L'ART, revue bi-mensuelle illustrée. 1889. május 1. N. 10. 599. Szöveg: Paul Leroi, *Salon de 1889*. Hatvanhét képpel. Képek a szövegen kívül: *La Nourrice*. Eau-forte de Henri Dumont Courcelles. *Le Cabaret de Gaubert*. Dessin d'Étienne Martin. — 1889. május 15. N. 600. Szöveg: Camille de Roddaz, *A travers l'Exposition Universelle*. (Suite.) Hat képpel. A. Hustin, *Exposition Universelle de 1889. Les peintres du Centenaire 1789—1889*. (Suite.) Egy képpel. Paul Leroi, *Salon de 1889*. (Suite.) Tíz képpel. Képek a szövegen kívül: *Le Passage du bac*. Eau-forte d'aprés le tableau de Troyon. *Les pature de Sainte-Aulde*. Dessin d'Edmond Yon. — 1889. junius 1. Nro 601. Szöveg: Paul Leroi, *Eugén Véron* Félix Naquet, *La bijouterie française depuis 1789*. Huszonegy képpel. A. Hustin.

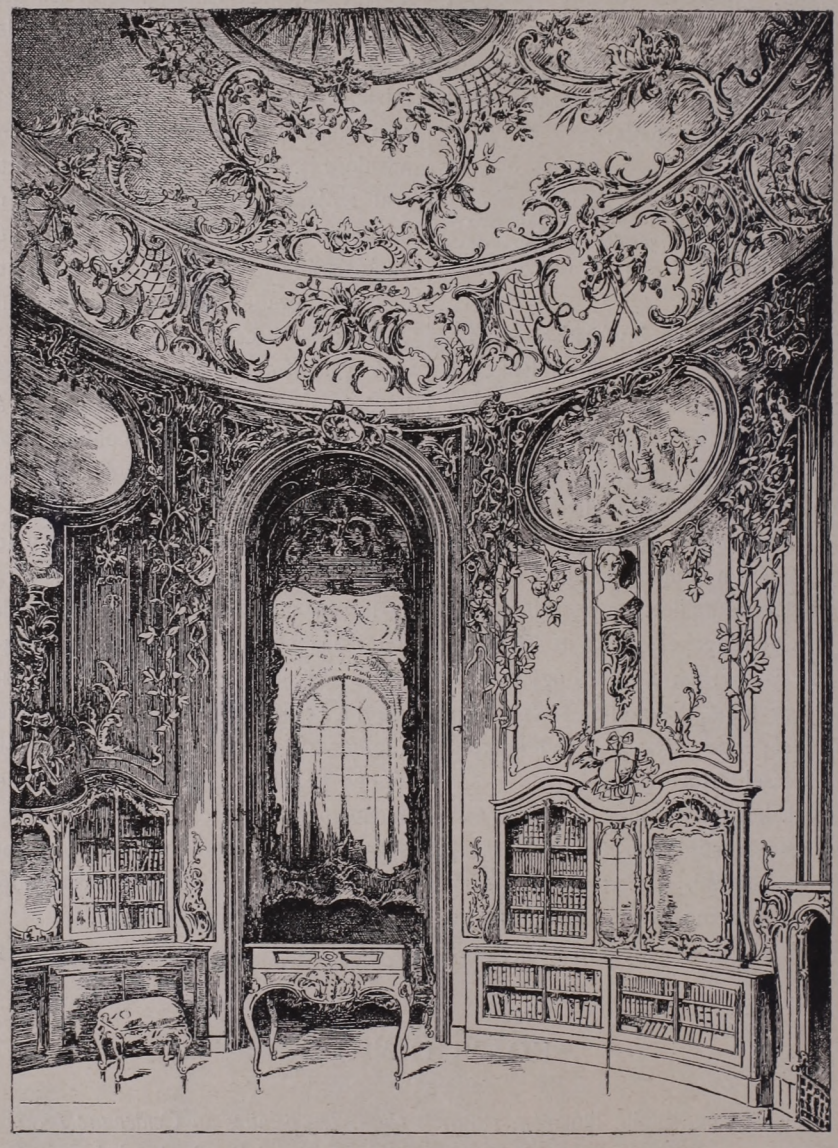

Sanssouci kastély Potsdam mellett.

Corn. Gurlitt, *Geschichte des Barock-Stiles, des Rococo und des Classicismus* művéből.

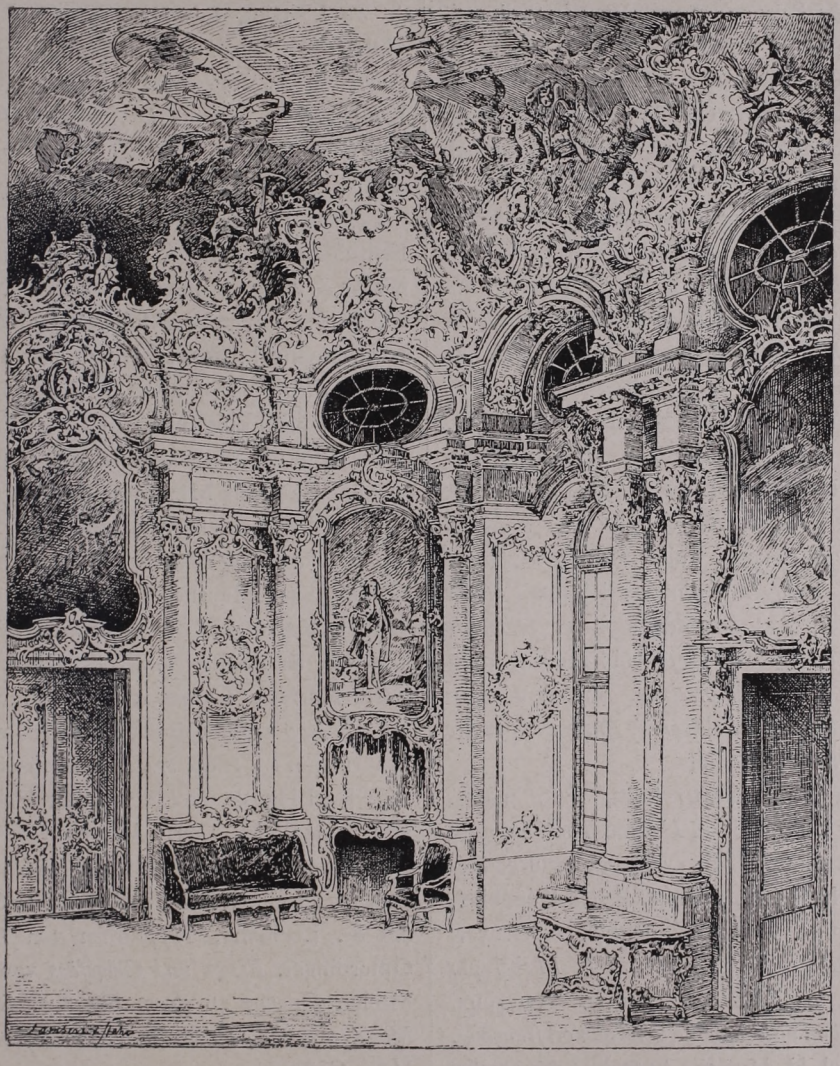

Bruchsal kastély. Díszterem.

Corn. Gurlitt, *Geschichte des Barock-Stiles, des Rococo und des Classicismus* művéből.

Les peintres du Centenaire 1789—1889. Egy képpel. Paul Leroi, *Salon de 1889.* La Sculpture. Kilencz képpel. Henry de Chennevières, *Cent ans de gravure* (1789—1889.) Három képpel. Képek a szövegen kívül: *Courses de taureaux.* Eau-forte d'après le tableau de F. Goya. *Le Retour du marché.* Eau-forte d'aprés le tableau de Courbet. *Portrait.* Dessin de Mlle Anna Bilinska. — 1889. junius 15. Nro 602. Szöveg: Camille de Roddaz, *A travers l'Exposition Universelle* (Fin.) Tíz képpel. A. Hustin, *Les peintres du Centenaire 1789—1889.* (Suite.) Egy képpel. G. de Léris, *L'aquarelle depuis un siècle.* Két képpel. Képek a szövegen kívül: *Borde de l'Orme.* Eau-forte de Léon Bellée, d'aprés son tableau. *La Foulaison en Provence.* Dessin d'Étienne Martin.

Revue des Arts décoratifs. 1889. május. Szöveg Antony Valabrègue, *L'éventail moderne.* Hét képpel. L. M. T. *Un chef d'oeuvre d'orfèvrerie religieuse.* V. Ch. *Une collection d'orfèvrerie chinoise.* Jules Martha, *A propos de l'art étrusque.* Tizennégy képpel. Viktor Champier, *Les arts décoratifs au Salon de 1889.* Képek a szövegen kívül: *Etuis de trousses ornés de métaux précieux. Boucles de ceinture en jade et émail cloisonné. Angle de voussure à l'ancien Hôtel Soubise.*

Gazette des Beaux-Arts, 1889. május. Szöveg: Louis Gonse, *L'Exposition universelle de 1889.* Coup d'oeil avant l'ouverture. Képekkel. H. Taine, *Edouard Bertin.* Képekkel. M. Bonnat, *Barye.* Képekkel. A Gruyer, *Saint Georges et les deux Saint Michel par Raphael, au Musée du Louvre.* Tourneux, *L'exposition historique de la révolution française.* Képekkel. H. Hymans, *Exposition rétrospective de peinture à Gand.* Képek a szövegen kívül: *Aurochs attaqué par un serpent.* Groupe en bronze par Barye. *Études de têtes* par Watteau. — 1889. junius. Szöveg: H. Hamel, *Salon de 1889.* Paul Mantz, *Watteau.* III. Képekkel. L. Gonse, *L'Exposition universelle 1889.* H. de Chennevière, *La Gravure du siècle au champ de Mars.* W. Bode, *La Renaissance au musée de Berlin.* VIII. Képekkel. Képek a szövegen kívül: *Portrait d'une dame* par Cabanel. *Bretonnes au Pardon* par Dagnan-Bouveret. *Triomphe de Flore,* études par Cabanel. 1889. julius. Szöveg: Ed. Bonnaffé *Exposition universelle de 1889.* Au Trocadero. A. de Lostalot, *Salon de 1889.* II. *Peinture.* Hamel. III. *Sculpture.* P. Mantz, *Exposition universelle de 1889. La peinture française.* Képekkel. E. Michel, *La sculpture.* Képekkel. Chennevières, *Exposition retrospective des dessins 1789—1889.* Képekkel. Wyzewa, *Exposition rétrospective de l'histoire du travail.* Falize, *Les industries d'art à l'exposition universelle de 1889. L'émaillerie.* Képekkel. Ed. Garnier, *La céramique* képekkel. Képek a szövegen kívül: *Jeanne d'Arc* par Fremiet. *Jeanne d'Arc* par Dubois. *Portrait de Mme Récamier* par Louis David.

Zeitschrift des bayerischen Kunstgewerbe-Vereins in München. 1889. 5. és 6-ik füzet. Szöveg: Richard Muther, *Die Holzschnittwerke Kaiser Maximilians.* (Schluss.) Öt képpel. Karl Haushofer, *Ueber Email.* Öt képpel. Képek a szövegen kívül: *Musikzimmer,* von Em. Seidl. *St. Georgs-Statuette* von Ferd. Harrach. *Casula* von Theod. Spiess. *Schreibpult* von O. Fritzsche. *Globus* von C. Schürmann. — 1889. 7. és 8-ik füzet. Szöveg: Karl Haushofer *Ueber Email.* (Schluss.) Hat képpel. H. Graf, *Moderne Grabmäler.* Két képpel. Képek a szövegen kívül: *Stoffmuster* nach einem Bild der Kölnischen Schule des St. Lochener, *Nippsachen* von August Offterdinger. *Essig- und Oelgefäss* von Fritz Müller. *Entwurf zu einem Glasbild. Rococo-Möbel* von O. Fritzsche. *Thürklopfer* von Hans Gvässel.

Zeitschrift für bildende Kunst. 24. évf. 8-ik füzet, 1889. május. Szöveg: C Lützow, *Die französische Kunst von hundert Jahren.* Hét képpel. P. Sch., *Permosers Denkmal in Dresden-Friedrichstadt.* Egy képpel. J. Langl, *Die Jahres-Ausstellung im Wiener Künstlerhause.* (Schluss.) Három képpel. Franz Wickhoff, *Ein Pissmänchen von Mino de Fieselo.* Egy

képpel. Bücherschau. Képek a szövegen kívül: *Velasquez*, Selbstportrait radirt von Forberg. *Frau Sopherl.* Nach dem eigenen Gemälde radirt von J. Engelhart. — 24. évfolyam 9. füzet. 1889. junius. Szöveg: *Der Sarkophag der Grafen Pronmitz in der Kirche von Samitz bei Hainau.* Hét képpel. Emil Hannover, *Einige Worte über Watteau's Leben und Werke.* Öt képpel. Adolf Rosenberg, *Düsseldorfer Kriegs- und Militärmaler.* Három képpel. W. Seidlitz, *Der Ornamentstich der deutschen Frührenaissance.* Öt képpel. Kép a szövegen kívül: *Der improvisirte Trunk.* Originalradirung von H. Breling.

Kunstgewerbeblatt, 5-ik évf. 8-ik füzet. 1889. május. Szöveg: Otto Falke, *Orientalische Fayencen mit Lüsterverzierung.* Hét képpel. Arthur Pabst, *Die deutsch-nationale Kunstgewerbe-Ausstellung in München 1888.* Öt képpel. Georg Bötticher, *Das Arbeitsgebiet des Kunstgewerbes.* Bücherschau. Kép a szövegen kívül: *Grotesken* von Ducerceau. — 5-ik évf. 9-ik füzet. 1889. junius. Szöveg: Albert Hofmann, *Nordböhmische Kunst-Industrien.* III. Böhmische Steine. Robert Mielke, *Noch ein Wort zur Stilfrage.* Bücherschau.

Blätter für Kunstgewerbe. Organ des Wiener Kunstgewerbe-Vereins. 1889. 4-ik füzet. Tartalom: *Das deutsche Zunftbuch von Krakau.* Ed. Leisching, *Die deutsch-nationale Kunstgewerbe-Ausstellung in München 1888.* Képek: *Salontisch* von Andr. Trötscher. *Ofenschirm* in Schmiedeeisen von J. M. Baierlein. *Ostensorium* 14. Jahrh. aus Stift Klosterneuburg. *Schrank* von O. Beyer.

KÜLÖNFÉLÉK.

A m. kir. iparművészeti iskola a tanév befejeztével növendékei által, a lefolyt két tanév alatt készített munkálataiból, az utolsóhoz hasonló tárlatot rendezett. Némileg várakozással tekintettünk a tárlat felé, mert az egészben 9 év óta fennálló, tehát még fiatal és körülményei által egyben-másban nehézségekkel is küzdő intézetnek működésében két év — mint a mely idő előtt láttunk utolsó ily kiállítását — számba menő időtartam. Az akkor mondottakat kevés kivétellel ma is ismételni lehetne, s így röviden csak a tapasztalt haladásra és a jobb eredményekre óhajtunk utalni. Így az általános tanfolyamban e két év előttiekhez képest különösen a szabad felfogással, könnyed technikával és jól megrajzolt alak (akt) rajzgyakorlatok lepték meg a szemlélőt. A többi munka közül a szemléleti látszattan gyakorlatait emeljük ki újra. A szakosztályok közül határozott haladást mutat fel 1. a szobrászati szakosztályának mindkét csoportja, de különösen a diszítő, szobrászati és műfaragászati és 2. a diszítő festészeti szakosztály. A dekorativ plastikai munkálatok kiállítása részeiben valamint összeségében nemcsak való lelkes vezetésről, de arról is tanuskodik, hogy itt a gyakorlati élet számára dolgoznak. Egy új, hazánkban eddig alig ismert műfaj nyer ez osztályban ápolást ; és hogy Magyarországon ennek jövője van, azt már a magyar embernek ebbeli minduntalan tapasztalt tehetsége is biztosítani látszik. A kis plasztikai osztály munkái újra a gondos és lelkiismeretes vezetőt árulják el. Mindkét osztályban tervezések meglehetős számban fordultak elő. — A dekorativ festészeti szakosztály különösen nehány ügyes és tehetséges tanítvány munkája által tünt ki ; s figyelmünket leginkább ezeknek komposicziói és tájkép vázlatai kötötték le. Az ötvösök osztálya mérsékelt számban kiállított objektumaival a réginek látszik ; nem külömben a fametszészeti és rézmetszészeti osztályok is. Utóbbiaknak és mindenek előtt a fametszészeti osztálynak minél több növendéket kivánunk, mert a sokszorosító művészetek e terén — de átalán is Magyarországnak ügyes munkásokra sürgősen szüksége van. E tekintetben még gyenge lábon állunk ; még nagyon a külföldre vagyunk utalvɐ, mert a kevés, a mivel bírunk kevés kivétellel gyakran a legenyhébb kritikát sem állná ki. Egy pillantás az utóbbi időkben itthon készült illustratiós munkákba meggyőzhet a mondottak igazságáról. A rézmetszészeti osztály ez állapotok javításához akként járulhatna hozzá, ha leginkább fokozottabb mértékben a rézkarczot, a rézmetszésnek mégis csak legművészibb és főleg legmodernebb, korunknak és ízlésünknek legmegfelelőbb faját gyakorolná. Óhajtjuk, hogy mindkét osztálynak ebbeli törekvéseit minél előbb siker koronázza.

*

Temesvár az első s egyúttal az egyetlen vidéki város Magyarországon, mely azzal dicsekedhetik, hogy muzeumának külön s kizárólag e czélra szolgáló épülete van. Mintegy két hónap mulva, a rendezés befejeztével a közönség számára megnyílnak termei ama emeletes épületnek, melynek homlokzatán arany betűkben vagyon e szó : Muzeum.

Az épület a Lonovics-utczában, Klein J. ipariskolai tanár tervei után készült, a megye

rendelkezési alapjából 30,000 frton. Homlokzata, de még inkább alaprajza s beosztása azt a benyomást keltik fel a szemlélőben, hogy a művész soha életében házat még nem épített s ez alkalommal látta először, úgyszólván, «elevenen», téglából összerakva, kőből faragva, a mit papírra rajzolt. Vajjon szolgáltatott-e néki sok meglepetést a kész ház?

A pinczehelységektől kezdve, benne a nagyobb kőemlékek, fel az első emeletig számos terem és szoba fogja a délmagyarországi muzeum gyűjteményeit osztályozva magában foglalni. Földszint a régiség- és éremtár, az agyagművesség ; az emeleten a legszebb és legnagyobb utczai teremben a képtár. E terem két oldalról kap világosságot. E mellett a természettudományoknak is jutott hely s a mit eléggé megdicsérni nem lehet, könyvtárt is berendeztek, még pedig más nyilvános könyvtárak mintájára a nagy közönség részére. S ha a könyvtárnak 900-ra tehető, többnyire adományok útján egybegyűlt, hivatalos publikácziókból álló anyaga nem is fog talán egyelőre vonzást gyakorolni a közönségre, lesz mindig egy-két szorgalmas tanuló, ki e teremből a régészet iránt való előszeretetet viszi ki magával kísérőkép az életbe s követője leend egy tudománynak, melyet a művészettel, a műtörténelemmel együtt még ma is sokan, s ép az intéző körökben merő játéknak, vagy a legjobb esetben a nagy államoknak megengedhető fényüzésnek tekintenek.

Még egy nevezetes körülmény jelezhető : az összes helységek villamfénynyel világíthatók ; módjukba van tehát a temesváriaknak a muzeumot akkor is nyitva tartani, mikor a polgárság életrendjében a pihenés ideje elérkezik. Végül az sem hagyható említés nélkül, hogy az ipar művészi nyilvánulása iránti érzék a vidéken is kezd hódítani : van többek között műlakatos, a ki kovácsolt vasból — sajnos az nagyobbára csak pléh — csillárt s candelabret stb. készített a lépcsőházban s a nagy képtári teremben, valamint a vaspántokat a kapun. Neve : Leiritz.

A muzeumi gyűjtemények egy részéről dr. Kuzsinszky Bálint írt rövid ismertetést az *Archaeologiai Értesítőben*. A többiről valamint a felállításról, mely még befejezve nincsen, korán volna ítéletet mondani. Minden vidéki muzeum keletkezésének s gyarapodásának módja folytán bőven el van látva a szekrények aljába temetendő tárgyakkal, s sokszor egyesek személyes hiúságának esnek áldozatul. Attól függ, mit, mennyit mutat be ezekből az illető muzeumi őr vagy titkár, mily alakban teszi ezt, s miként gondoskodik a fiókok fenekéről, hogy a számbavehető muzeumok, avagy a nevetséges lomtárak közé sorolandó-e a gondjára bízott intézet. Az eddigiek után ítélve rendszeresre törekvő és csínnal párosult amateur felállításra van kilátás.

A muzeumi épület létrejötte idősb Ormos Zsigmond volt temesi főispánnak köszönhető.

*

A művészi tárgyak piacza a legutóbbi hónapokban igen élénk volt. Május 27—29-én Kölnben árverezték el a Zschille-Pagenstecher-Techenbach-féle képgyűjteményt, mely részint közepes, részint pedig kétes német-alföldi festményekből állt. Az árak a képek minőségének megfelelően gyengék voltak. Egy Brouwernek tulajdonított kép, melyet nem ő, hanem valószinűleg Jan Miensz Molenaer festett 1520 márkáért kelt el. Egy kétes Breughel 1700 márkáért talált vevőre. Ráfael egy 16-ik századbeli német-alföldi utánzójának festménye 5800 márkára rugott. Egy igen jó Goyew-féle kép ára 1622 márka volt. A képek legnagyobb része 200—300 márka között ingadozott. — A junius 11—12-ikén Amsterdamban elárverezett Pappelendam-féle gyűjtemény szintén német-alföldi festményekből állott, melyek közepes árakon keltek el.

Miként a művészi termelésnek, úgy a vásárnak főhelye Páris. Az igazi vevők az itteni árveréseken találkoznak. És érdekes, hogy a párisi árveréseken nagyobb számmal vannak a modern franczia iskola termékei, melyeket a kedvelők oly összegekkel fizetnek meg, mint a régi képeket. Junius és julius hó folyamán Párisban három nagy képgyűjtemény : a

d'Oultremont, a Dreyfuss és végül a Secrétan-féle került kalapács alá. Mind a három gyűjtemény válogatott volt, az egyes képek nagy áron keltek el.

A d'Oultremont-gyűjteményből 12 kép árverezése egy negyed óráig tartott és 220 ezer frankot eredményezett. Köztük P. *Tiarek* képmása Halstól 20 100 frankon, *A játékosok* Mieristől 19 ezer, *Harings* képmása Rembrandtól 45 ezer és *Harings nejének* képmása Rembrandtól 75 ezer frankon talált vevőre.

A Dreyfuss-gyűjtemény modern képekből állott és 861 ezer frankot eredményezett. Egy Troyon-féle tájkép folyón átkelő dereglyével 1872-ben 32 ezer frankon vásároltatott, most 100 ezer frankon kelt el. Egy vásárt ábrázoló kép ugyanattól vétetett 2500 frankon, most el kelt 62 ezeren. Meisonier *Olvasó ifjú* vétetett 20 ezeren, most elkelt 50 ezer frankon. Détaille *Bonaparte Egiptomban* 31500 frank. Pettenkofen *Magyar vásár* 16 ezer frank.

A Secrétan-gyűjtemény árak tekintetében valamennyit fölülmulta. Th. Rousseau-féle kép, czíme *A szénégető kunyhója* 75 ezer frank, egy Troyon-féle tájkép 120 ezer, Meissonier *1805-ik évi vértesek* 190 ezer, ugyanattól *Művész és kedvelő* 63 ezer, ugyanattól *Levelet író ifjú* 65 ezer, *Kecske istálló* Courbet-től 76 ezer frankon megvette a franczia kormány. *A hajnal* Corot-tól 56 ezer frank, *Menyegző Delftben* Isabeytől 75 ezer frank. Décamps két festménye 70 és 92 ezer frankon kelt el. A régi képek közül: Pieter de Hoog *Hollandiai szoba* 276 ezer, Rubens *David és Abigail* 112 ezer, F. Hals *Peter van der Broecke* képmása 110 ezer, F. Hals *Scriverius és neje* képmása 91 ezer, Metsu *Reggeli* 80 ezer, A. v. Dych *Anna Cavendish* képmása 74 ezer frank. Az egész gyűjtemény 6 millió és 49 ezer frankot eredményezett.

Ez árverésnek legérdekesebb mozzanata volt Millet *Az esti harangszó (Angelus)* czímű híres képe fölötti küzdelem. E képet a művész 1870-ben 6000 frankért fölajánlotta a Louvrenak, de ajánlatát nem fogadták el. Később a kép ismét eladásra került, s ekkor sem a Louvre, hanem 20 ezer frankért Wilson Grévy köztársasági elnök veje vette meg. A Wilson-gyüjtemény 1883-ban árverés alá kerülvén a Louvre igazgatósága kéz alatt Wilsonnak 50 ezer frankot ajánlott a Millet-féle festményért, de nem kapta meg, mert Wilson 100 ezret remélt. Az árverésen Wilson ügynöke 150 ezer frankra verte föl a kép árát, de Secrétan ennél is többet, 160 ezret igért és igy birtokába jutott. A mostani árverés alkalmával híre járt, hogy az American Art Association készül megvenni. Találkoztak francziák, kik ezt nem akarták engedni és Antonia Proust buzgólkodása folytán többen összeálltak, hogy a képet megtartsák Franczia-országnak. Ily előzmények után a kép ára 553 ezer frankra szökött, mely összegen Proust megvette. Azonban rögtön kételyek támadtak, sokan kifogásolták a képen, hogy jelentékenyen meg volt rongálva és a javítás által is sokat szenvedett, s átalán úgy vélekedtek, hogy nem oly nagy veszteség, ha a kép nem marad Francziaországban. Közbe jött az is, hogy a törvény, mely a kormányt 380 ezer franknyi hozzájárulásra a vételhez fölhatalmazta nem szavaztatott meg a törvényhozás által. A Proust-féle szövetkezet e szerint kudarczot vallott és a képet most kinálják az amerikai társulatnak.

*

A párisi világtárlatról a *Kunstchronika* f. évi 38-ik száma első czikkének bevezetésében így nyilatkozik: «A művészeti alkotások végtelen sokaságát mutatja be Páris az idén a világnak és a tárlatot látogató a nagy sokaságból nem egy könnyen válogathatja ki és csoportosíthatja mind azt, a mi különösen érdekli. A régi és az újkori művészet egyesült, hogy ismételten és jelentőségteljes módon feltüntesse, mily hatalmas helyet foglal el Francziaország a művészetek birodalmában; sőt mi több, ha egybevetjük mind azt, a mit Francziaország századunk lefolyása alatt alkotott és folyton újra és újra törve még mindig alkot úgy a művészet, mint a művészi ipar terén, akkor be kell látnunk, hogy a mai

időben vezérszerepöket a művészetben egy nép sem teheti kétségessé.»

Azért közöljük e sorokat, mert bizonyára nagy jelentőségű, hogy olyan német folyóirat, mint a *Kunstchronik* kényszerítve érzi magát ily föltétlen elismeréssel adózni a franczia művészetnek, s ily határozott tanuságot tenni annak felsősége mellett.

PÁLYÁZATI HIRDETMÉNY.

A Budapest főváros területén felállítandó Szabadságharcz-szobor terveire, az alábbi feltételek mellett, ezennel pályázat hirdettetik.

1. A pályázatban csak magyar honpolgárok vehetnek részt.

2. A pályázó tetszésére bizatik, pályaművét névaláirással avagy jeligével ellátni.

3. A művész feladata oly művet tervezni, mely által az 1848/9 évi szabadságharcz, mint történeti multunk egyik dicsőségteljes eseménye, s hazánk politikai és társadalmi átalakulásának nagyszerű határvonala, úgy ezen korszakalkotó eseményhez, mint a nemzet kegyeletéhez és a főváros díszéhez méltóan megörökíthető legyen.

4. A mű felállítási helyéül, vagy az új országház előtti terek egyike, vagy az Andrássy-útnak egyik pontja (városligeti végpont, vagy körtér) választandó.

5. Pályázni csak főszmintákkal lehet és pedig 1 m. = 5 cm. magassági méretben; ezenkívül kívánatos, hogy a mű egyes kiválóbb részei rajzban is bemutattassanak, mindegyik 1 m. = 2 cm. nagyságban.

A főszmintán minden anyagnak színe akként tüntetendő ki, a mint az a kivitelnél alkalmaztatni czéloztatik.

Kívántatik továbbá az egész tervezett műnek magyar nyelven szerkesztett pontos leírása, egy magyar nyelven szerkesztett hozzávetőleges általános költségvetés, valamint a felhasználandó anyagoknak és az alkalmazandó szerkezetnek szintén magyar nyelven való rövid leírása; megjegyeztetvén, hogy a mű kivitelére 200,000 forint álland rendelkezésre.

6. A három legjobb pályamű egyenkint 1800 frttal díjaztatik. A díjazott pályaművek, a szerzők szellemi tulajdonának fentartása mellett, a főváros tulajdonát képezendik: ugyanazért fentartja a főváros magának azon jogot, hogy a kivitelre nézve a három díjazott pályamű közül szabadon választhat, vagy hogy esetleg egyik dijazott pályaművet sem fogadja el a kivitelre. A díjazott pályaművek egyike szerint való kivitel esetén azonban, a kivitel lel, a három pálya nyertes közül az fog megbízatni, kinek pályaműve kivitelre elfogadtatik.

7. A beérkezett pályaműveket egy elnök és hat tagból, összesen tehát 7 tagból álló bíráló bizottság vizsgálja meg és ezen bíráló bizottság itélete alapján fognak a pályadíjak kifizettetni.

8. A bíráló bizottság következőleg alakíttatik: két-két tagot választanak, illetőleg küldenek abba:

a) az országos képzőművészeti tanács;

b) a fővárosi közmunkák tanácsa; a többi három tagot a közgyülésileg kiküldött «Szabadságharcz-szobor» bizottmány választja.

9. A bíráló bizottság már megválasztott tagjai:

a) az országos képzőművészeti tanács részéről: Pulszky Ferencz és Keleti Gusztáv rendes tagok, Harkányi Frigyes póttag;

b) a fővárosi közmunkák tanácsa részéről: báró Lipthay Béla és Weber Antal rendes tagok, dr. Darányi Ignácz póttag;

c) a közgyűlésileg kiküldött «Szabságharcz-szobor» bizottmány részéről: gróf Andrássy Gyula, Gerlóczy Károly és Ybl Miklós rendes tagok, Lechner Lajos póttag.

10. A bíráló bizottság megalakulása a pályázat lejárta után oly módon történik, hogy saját kebelükből választanak elnököt és előadót.

11. Az előadónak feladata leend minden

beérkezett pályaműről indokolt írásbeli bírálatot készíteni.

Ezen előadói munkálatatra a pályázók 15 (tizenöt) nap alatt, ténybeli felvilágosító észrevételeket tehetnek és azokat írásba foglalva, a bíráló bizottság elnökének átnyujthatják.

A bíráló bizottság az előadói mnnkálatot és a beérkezett észrevételeket tárgyalás alá veszi, és a pályaművek felett teljes számban, ülésileg, titkos szavazás utján határoz.

12. Pályadíjban csak oly tervezet részesülhet, a mely teljesen programmszerűnek találtatván, mellette legalább négy szavazat nyilatkozott.

13. A pályaművek 1890. év decz. 31-éig bezárólag, és pedig a főszminták a VIII. ker. zerge-utczai községi főreáltanodában, — a rajzok, leírások és költségvetések ellenben Gerlóczy Károly főv. alpolgármester úrnál, mint a szoborbizottmány elnökénél (új városház, II. emelet) adandók át, mely mindkét helyen azokról elismervények állíttatnak ki. Később beadott pályaművek bírálatra nem bocsáttatnak.

14. A bírálat eredménye, illetve a bizottság ítélete, a biráló bizottság megalakulásától számítandó 3 (három) hónap alatt, a fővárosi közgyűlésnek bejelentetik.

15. A bíráló bizottság által odaitélt pályadíjak, a pályanyerteseknek 15 (tizenöt) nap alatt kiutalványoztatnak.

16. A birálat megejtése után az összes pályaművek, úgy a bíráló bizottság indokolt véleménye és ítélete, két héten át közszemlére kitétetnek.

17. A pályázatra jelentkezőknek, a helyzeti térrajz és a pályázati feltételek, a fővárosi mérnöki hivatal által fognak elismervény mellet kiszolgáltatni ; a hol egyéb műszaki adatok iránt is felvilágosítás és útbaigazítás nyerhető.

Kelt Budapesten, a «Szabadságharcz-szobor» felállítása ügyében közgyűlésileg kiküldött bizottmánynak 1889. évi május hó 20-án tartott üléséből.

Gerlóczy Károly s. k.,
alpolgármester, mint biz. elnök.

Rózsavölgyi Gyula s. k.,
tanácsjegyző mint biz. jegyző.

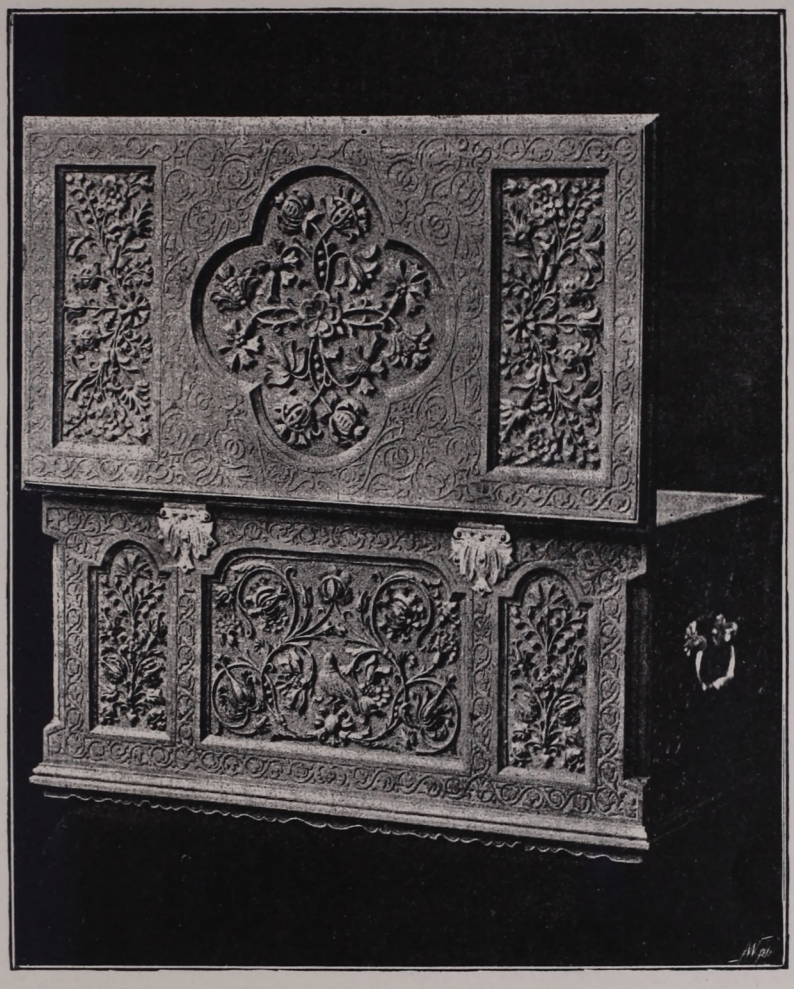

FARAGOTT DÍSZÍTMÉNYŰ LÁDA.

Tervezte Huszka József, készítette Kupcsay János.

BIBLIOTHECA ACADEMIAE SCIENTIARUM HUNGARICAE
MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA
BUDAPEST

A *MŰVÉSZI IPAR* HIRDETÉSEI.

Egy hatod hasáb díja egyszeri hirdetésre 2 frt, az egész évfolyamra 10 frt. Egy harmad hasáb 3 frt, illetőleg 15 frt. Megrendeléseket elfogad a kiadó-hivatal (Andrássy-út 67. sz.).

Császári és királyi udvari szállító.

FISCHER IGNÁCZ BUDAPESTEN,

porczellán- és majolika-gyáros.

Gyár: VII. kerület, külső dob-utcza 17. sz.
Főraktár: IV. kerület, bécsi utcza 3. sz.

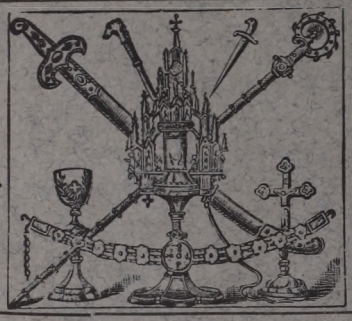

LINK FÜLÖP

ékszerész Budapesten

készít művészi kivitelű ékszereket, egyházi és egyéb dísztárgyakat, mentekötőket és öveket díszöltözetekhez aranyból, ezüstből, zománczczal és drágakövekkel díszítve akár régi minták, akár új tervek szerint, régi ezüst- és arany-tárgyakat eredeti állapotukhoz hűen helyreállít.

Műhely: IV. ker. magyar-utcza 29. sz.

WEINWURM ANTAL

fényképész

az Angerer-féle sokszorosító eljárásnak Magyarországon egyedül jogosított tulajdonosa,

készít mindennemű fényképet és horganyedzésű duczokat, rajzok, iratok, érmek, czímlapok hirdetések, árjegyzékek stb sokszorosítására ajánlkozik.

Budapest, IV., Károly-utcza 3. szám.

JACOBEY ÉS TÁRSAINAK

az iparművészeti társulat által ajánlott vállalata elfogad megbizásokat **a vallásos festészet minden ágában**; készít fresko- és oltárképeket, decorativ festményeket; épit, aranyoz, fest és márványoz oltárokat, szószékeket, keresztelő-kutakat; készít szobrokat polychrom-festéssel, vagy anélkül.

Káposztás-Megyer, Ujpest mellett.

HÁZAS TESTVÉREK.

Közhasználati és művészi díszbutorok készitői

BUDAPESTEN.

Műhely: VI, Vörösmarty-utcza 67. sz.

Az Országos Magyar Iparművészeti Muzeum

GALVANOPLASTIKAI INTÉZETE

ajánlja a közönség figyelmébe

régibb, kivált magyar ötvöstárgyak másolatainak gyüjteményét.

A 154 darabból álló gyüjteményben megvan a **nagyszent-miklósi lelet teljesen**, azonkivül **kelyhek**, szobák diszitésére különösen alkalmas **serlegek, poharak, csészék**, stb.

Minden egyes tárgy másolata az eredetihez hű és készités tekintetében is művészi becscsel bir. — *Az intézet képes lajstromot kivánatra ingyen és bérmentve küld.*

Budapest, Andrássy-út 67. sz.

JAISER GYULA

BUDAPEST, VIII., GÓLYA-UTCZA 9.

Készit kézzel-metszett, pontozott és domború **bőrmunkákat** székekre, könyvbekötésekre, faldiszitményekre, mappákra és dobozokra stb. — Különösen ajánlja a bőrből metszett **czímereket**. Elvállal továbbá bárminemü faragászati munkákat épületekre, butorokra és egyéb iparművészeti tárgyakra.

VANDRÁK LÁSZLÓ

bronzműves és műöntő

készít megrendelésre finomabb ajtó- és ablak-kilincseket, butordiszitményeket, gyertyatartókat, légszesz- és kőolajcsillárokat, szobrokat, czímereket, egyházi szereket, villámháritókat stb., galvanoplastikai tárgyakat, galvanizál minden színben stb. s elfogad ilynemü tárgyakat és régiségeket javitásra.

Budapest, VIII. ker. Mária-utcza 16. szám alatt.

DWORZAK FERENCZ

VÉSNÖK

BUDAPEST, IX., PIPA-UTCZA 14.

AZ UDVARBAN BALRA.

KÉSZIT MINDENNEMÜ VÉSNÖKI MUNKÁT ARANYBÓL, EZÜSTBŐL ÉS BRONZBÓL.

Franklin-Társulat nyomdája.

MŰVÉSZI IPAR

AZ ORSZ. MAGYAR IPARMŰVÉSZETI MUZEUM
ÉS
A M. IPARMŰVÉSZETI TÁRSULAT KÖZLÖNYE

SZERKESZTI

A VALLÁS- ÉS KÖZOKTATÁSÜGYI MAGYAR KIR. MINISTERIUM

MEGBIZÁSÁBÓL

PASTEINER GYULA

SZERKESZTŐ TÁRSAK:

RADISICS JENŐ ÉS UHL SÁNDOR

IV. ÉVFOLYAM. 1889. NEGYEDIK SZÁM.

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR IPARMŰVÉSZETI TÁRSULAT

1889

MŰVÉSZI IPAR

NEGYEDIK ÉVFOLYAM. 1889. NEGYEDIK SZÁM.

TARTALOM.

SZÖVEG: Oldal

Az 1889-ik évi párisi világtárlat építészete. FITTLER KÁMILL-tól ... 129
Egy franczia ötvös véleménye a franczia ötvösségről ... 134
Felső-ausztriai hagymás tálak az iparművészeti múzeumban Sz. I.-től ... 142
Régi magyar hímzések a zólyomi régiségtárlaton. CSEHÉLY ADOLF-tól ... 146
Irodalom:
Könyvismertetés:
PALÓCZI ANTAL, *Vignola oszloprendszerei*. O. F.-től ... 148
FERD. LUTHMER, *Gold und Silber, Handbuch der Edelschmiedekunst*. JÁKABFFY FERENCZ-től 149
AMSTER und RUTHARDT, *Hauptwerke der Kunstgeschichte in Originalphotographien*. O. F.-től ... 150
FERD. MOSER, *Ornamentale Pflanzenstudien etc.* CSIZIK GYULÁ-tól ... 151
Uj könyvek ... 152
Folyóiratok ... 154
Különfélék ... 156

KÉPEK A SZÖVEGBEN:

XV. Lajos ízlésű teakészlet és asztal, ezüstből. Készítette CHRISTOFLE ... 135
Ón kancsó és tál. Készítette BRIOT ... 137
Évfordulati karperecz czizelált aranyból. Készítette BAPST és FALIZE ... 139
Színes díszítésű ezüst kosár. Készítette CHRISTOFLE ... 140
E négy kép a *Revue des Arts décoratifs*. 1889. julius számából vétetett.
Két felső-ausztriai hagymás tál ... 142, 143
Arany és ezüst hímzésű granátalmák, a zólyomi róm. kath. egyház tulajdonában levő kendőn. XVIII. század ... 145
Színes selyemmel, arany és ezüst szállal hímzett granátalmák, a garamszögi ág. ev. felekezet tulajdonában levő battiszt foszlányon. XVIII. század ... 145
Arany szállal hímzett rózsák a garamszögi ág. ev. felekezet tulajdonában levő battiszt kendőn. XVII. század ... 146
Vörös és kék pamuttal hímzett virágok, durva vászon kötényen. XVIII. század ... 147
Vörös és kék pamuttal hímzett virágok, durva vászon kötényen. XVIII. század ... 147
Ezüstből vert régi római serleg ... 149
A Merkel-féle asztal dísz JAMNITZER VENCZEL-től a Rothschild-múzeumban mainai Frankfurtban 150
A két utóbbi kép FERD. LUTHMER *Gold und Silber* című könyvéből mutatvány.

KÉPEK A SZÖVEGEN KÍVÜL:

V. Állványos óra Budapest városházának dísztermében. GYÖRGYI GÉZA terve után vasból kovácsolta JUNGFER GYULA.

*

Szerkesztőség és kiadó-hivatal: Budapest, VI., Andrássy-út 67.

*

Az első évfolyam teljes példányai kaphatók a Franklin-Társulat kiadó-hivatalában: IV., Egyetem-utcza 4. sz. Ára 6 frt.

*

A Művészi Ipar 1889. (negyedik) évi folyamára 5 frtjával előfizetést elfogad a kiadó-hivatal.

MŰVÉSZI IPAR

AZ 1889-IK ÉVI PÁRISI VILÁGTÁRLAT ÉPÍTÉSZETE.

Az 1889-ik évi párisi világtárlat a mostani század művészeti törekvéseinek oly fényes eredménye, melyhez foghatót nem minden évszázadban találunk. Az ízlés, a studium, a tudás, mely e tárlaton bámulatra kényszerít, fényesen koronázza meg hosszú évek kitartó munkásságát, és egy óriási lépéssel messze maga mögött hagyja a huszas és harminczas évek örökségekép rajtunk maradt művészi slendriánt és tehetetlenséget, mely találékonyság teljes hijában a végletekig megunt formákat minden kritika nélkül alkalmazza. Az egész franczia osztályon, az architektura magaslataitól kezdve a leglényegtelenebb pipereczikkekig egy egységes törekvés huzódik végig: «la soif du vrai» — az igazság utáni vágy! Minden alkotáson érvényre juttatni az anyagot, annak mutatni a mi; a követ kőnek, a vasat vasnak, a maltert malternek. Mérsékelni egyes anyagok merevségét, fejleszteni alkalmazkodó tulajdonságaikat. Keresni a nekik megfelelő formákat, szint és helyet. Keresni, és részben meg is találni — ebben áll az érdem. Részben megtalálni mondom, mert képtelenség volna azt állítanom, hogy egy új művészi irány, hogy ne mondjam új művészet, Minervaként ugorjék ki Jupiter fejéből. De hogy e fokozott törekvések következtében egy új és egészséges alapokon álló művészi irány küszöbén állunk, azt mint bizonyosat merem állítani. A kiállított iparművészeti tárgyak jelesebbjein, de főleg magukon a kiállítási épületeken, azoknak konczepcziójan, külső alakján annyi, eddig ismeretlen építészeti motivum van szerencsésen felhasználva, annyi ismert forma szokatlanúl összeállítva, de azért mégis egy harmonikus egészet képezve, hogy az ember önkénytelenül is annak a tudatára ébred, hogy itt egy új korban, egy oly nép közepette van, a melynek kezei még a régi formákkal babrálnak ugyan, de feje már új eszméket szül, új formákat érlel.

Megvallom, majdnem szédűlve állok e törekvések lehető következményeinek magaslatán, és egy végtelen jó érzés tölti el lelkemet, a midőn megszámlálva látom napjait a hazugsággal és képmutatással telt mai architekturának és az annak emlőin nagyra nőtt művészi ipar egyes kinövéseinek.

Végét látom egy közel jövőben a malterből készült köveknek, a gipsz márványnak, a horgany bádogból gyártott konzoloknak és fa gerendáknak. A nehéz-

kes horgany nem akar majd nemes bronz öntvény lenni, a kovácsolt vas nem lesz ezüst filigrán munka, és a puha fa bútor színezve lesz mint volt már a csúcsíves korszakban, és nem hazudja magát diófának vagy tölgyfának!

A fent jelzett iparkodás, törekvés szolid egészséges alapokon indúl. Kell is, hogy kicsiből eredve, a művészeteknek egy nagy, eddig ismeretlen új virága keletkezzék belőle. A halhatatlan Viollet-le-Duc monumentalis iratai, a művészetek érdekében tett önfeláldozó izgatásai kezdik megteremni gyümölcsüket. Akarva-akaratlanul művészetünk többé-kevésbbé az általa kijelölt irányban halad, és az elvetett mag terebélyes fává fog kinőni.

Fő érdemül tudom be a tárlatnak azt, hogy megadta a kivánt alkalmat, a szükséges teret és eszközöket arra, hogy az emberi geniusz benne ily hatalmasan nyilatkozhassék.

Nélküle ennek eme legújabb vívmányait csak szakadozott darabokban, egymástól távol eső helyeken imitt-amott bámúlhatnók, s összeszedve innen egy merészebb vas konstrukcziót, onnan a keramikus produktumok egy kiválóbban sikerült alkalmazását, amonnan helyhez és távolsághoz helyesen alkalmazott egyes építészeti részleteket állíthatnánk össze nagy fáradsággal, a mit most, köszönet a tárlatnak, mind egy időben, egy helyen tanúlmányozhatunk.

S tanúlmányainknak kétségtelenűl legérdekesebb tárgya az építészetnek amaz óriási haladása, melyet az a lefolyt 8—10 évben megtett. Az építészetnek hatalmas impulzusát követve a művészi ipar is törekszik ez új úton haladva új formákban mozogni, de benne az inicziativa még csekélyebb, s az új, raczionalis irány nyilatkozatai szerényebbek, félénkebbek. Különben így hozza ezt magával a dolog természete is. Az építészetnek, e minden művészi iparok szülő anyjának kell előbb a tért meghódítania és abban szolidan megtelepednie. Csak ennek megtörténte után követhetik őt az új úton a fémipar, az ötvösség, a fazekasság, a szövészet és a művészi ipar többi ágai.

A tárlat építészete kereken szakít minden iskolai tradiczióval. Homlokzatainál száműzik az oszlopos, pilaszteres díszítményt, mely nélkül monumentalis homlokzat eddig képzelhető nem volt. Hadat üzen a végletekig megunt malter kváderozásnak, az örökös gerendafejekkel díszített fő párkányoknak, az apró nyílásoknak, a durva vastag pilléreknek, s mind annak, a mi emez elfajzott építészetnek uszályához tartozik s a melyről Magne egyik legutóbbi fölolvasásában azt mondja, hogy «ez az architektura nem áll egyébből, mint a régi műemlékeknek lelki szegények által való arczátlan megrablásából». Megdönti azt az előítéletet, mintha vasból nem lehetne monumentalis épületet emelni. Persze nem a mérnöknek, hanem a mérnöki tudománynyal is bíró építésznek, mint a milyenek voltak az ó kor és a renaissance nagy mesterei.

A kis tömegben nagy relativ szilárdságú anyagok alkalmazásának lehetősége

észszerűleg hozta magával, hogy a tárlat építészei mindenütt a nagy világosságot adó nyílásokat alkalmazták, az épületek megkoronázását jó hatású silhouettekben keresték, és a különböző anyagok összehatását oly kiválóan sikerült polychromiával oldották meg, melyhez hasonlót csak a régi görögök és a XII—XIII. század névtelen, s oly sokáig ignorált művészei produkáltak. Az épületek külsejének polychrom kezelése már maga eseményként nyom a latban! Mennyi epés kifakadást, mennyi gáncsot kellett a merész ujítóknak hallgatniok mindaddig, míg a tárlattal, hogy úgy mondjam «ad oculos» demonstrálhatták, hogy törekvésüknek van létjoga, hogy a modern keramika képes oly falburkolatokat előállítani, hogy a modern chémia képes oly színeket produkálni, melyek az idő viszontagságaival legalább is addig daczolnak mint egy középminőségű kő. Mért zárkoznánk el tehát előlük, mért ne értékesítenők azokat és ne fogadnók tárt karokkal a művészetek háztartásában a tudományok adta előnyöket?

Nem tűzhetem e rövid czikk feladatául, hogy abban ez újítások és vívmányok minden egyes fázisát részletesen kifejtsem. Inkább csak átalánosságban akarom a szíves olvasó figyelmét rá irányozni, és fölöttébb szerencsésnek érezném magam, ha kartársaim figyelmét és érdeklődését ez irányban felköltve, őket a tárlat e fényes eredményeinek értékesítésére buzdíthatnám. A példák sokasága állana rendelkezésemre, melyekkel az ízlés és tudás új babérait, az azok elérésében alkalmazott szokatlan, de értelmes eszközöket illusztrálhatnám. Állításaim igazolására legyen szabad ezek közűl csak egy-két kiválóbbat felhoznom.

Vegyük mindjárt az épületek egyik kiváló ékességét, a kiállítási termeknek mintegy fő vestibüljéül szolgáló úgynevezett Dôme centralt, mely úgy helyzete, mint rendeltetése következtében hivatva van a néző figyelmét leginkább magára vonni. Kimagasló, méltóságos kupolájú, tövétől tetejéig vas szerkezet, s ezt nem is tagadja. Belépő nyilásának formája a XV. századbeli perzsa mecsetek és médréczék kapuihoz hasonlít, emezekénél laposabb megtört ívvel, mely a vas statikájának kitünően megfelel. Díszítése a korai olasz renaissance modorából merített: egyes medaillonok növény ornamentikával egybefonva. Ha a részleteken meglátszik is imitt-amott a tárlati czélokra szánt épületek rendes ostora, a sietség: azok mégis mentek minden sablonszerűségtől és helyes érzékkel alkalmazvák a távolból való hatásra. Az átmenet a négyszögből a körbe mesterileg van megoldva, s a fölül erősen behuzott kupola gazdag díszítménye, egy kissé talán nagyon is féllábon álló geniusznak szolgál talapzatul. Az összehatást fokozza az egésznek meleg, diskrét festése. Sőt mivel modern épületnek este éppen úgy kell szolgálnia mint nappal, a kivilágítás eszközeit különös ügyességgel használták fel dekorativ czélokra. Nem eldugott, s szabad lánggal égő gázcsövek, melyeket a legkisebb légvonat soronként kiolt, hanem tejüveggel ellátott apró lámpák, melyeknek ezrei szoros egymásutánban és értelmesen alkalmazva éjjel mint izzó, nappal mint fehér

gyöngysorok akczentuálják az egyes architektonikus tagozatok hatását, vagy kötik azokat össze antik virágfüzérek módjára.

Belül a mérnöki tudomány konstruálta, de helyes építészeti érzékkel csoportosított könnyű vas szerkezet, teljes egészében látható. És e vas szerkezet sem komor fekete, sem nem hideg szürke vagy kék színű, hanem meleg okkersárga aranyozott szélekkel és díszítményekkel. Alúl faïence burkolat, fölül mozaik utánzásban készült pompás telített színekben festett képszék, melyen a nemzetek felvonulása Gallia előtt van ábrázolva. A kupola összehajló, halványan színezett üvegsíkjain beömlő napsugár egy véghetetlen harmonikus egészszé olvasztja össze e három egymástól annyira különböző matériát: a vasat, a faïenceot és az üveget, és a ki, e hatás benyomása alatt alúlról csodálva szemléli csak nagy későn jut nyitjára az itt is nyilvánuló amaz örök művészi igazságnak: hogy mindig a legegyszerűbb, de észszerűen alkalmazott motivumokkal lehet a legnagyobb hatást elérni.

E kupola helyiségét a gépcsarnokkal óriási méretekben épített galéria köti össze, mely az egész kiállításnak fő ütere, s a melyből nyilnak jobbra-balra az egyes csoportok bejárói. E bejárók mind művészi gazdag portálékkal vannak díszítve, s konczepcziójuk valóságos kincses tára az eredetiségnek, leleményességnek és izlésnek. Egy-kettőt kivéve, melyek az iskolai tudás keretében maradtak, a többiek mintha csak vetélkednének egymással az originalis, ízléses formákban, és főleg abban az eléggé nem dicsérhető igyekezetben, hogy már külső alakjuk, díszítésük és anyaguk elárulja a belső destinácziót. A fényes társaság daczára különösen figyelemre méltók az ötvösség, a keramika, a bútor- és fémipar portáléi, legfőképen pedig az V. csoport (bánya-fémipar, kovácsolt és öntött vas stb.) valóban bámulatra méltó kapuzata, melynek egy nagyobb és két kisebb ívezete, és az azt díszítő ornamentika csupa közkézen forgó produktomokból van összeállítva, a nélkül, hogy az erőtől duzzadó részletek bármiben is elrontanák a komoly művészi konczepczió benyomását.

A majolika, fresko, üveg és vas felhasználásához és kölcsönös helyes alkalmazásához kiváló tanulmányként szolgálhatnak még a nagy galériát a gépcsarnoktól elválasztó lépcsőház (kitünő lapos üveg kupolával), a szépművészetek épületének egész homlokzata, azonkivűl középső, szintén kupolás helyisége (Loebnitz-féle majolikával igen sikerülten dekorálva) és egy egész csomó kisebb-nagyobb különálló pavillon, különböző társaságok, idegen államok kiállításainak franczia építészek által konstruálva.

E pavillonok is rendkívül érdekes tanulmányúl szolgálhatnak, mert építészetük egészen elüt a rendszerint alkalmazni szokott sablonoktól.

Az előző tárlatokon megelégedtek azzal, hogy egy rendes, akademikus homlokzat kapuja fölé vagy oromháromszögébe az illető állam vagy társaság allegorikus jelképét bigygyesztették, és kész volt a mű! Csak e jelképet kellett változtatni, s

az épűlet ép oly jó volt Pérunak, mint Grönlandnak, Dréher sörének vagy a délafrikai gyémántbányák produktumainak. A teremtőképességnek eme szegénységét is szerencsésen kihevertük volna. E kis épületek egymást túlszárnyalni iparkodnak ízlésben és leleményességben. Mindegyik az illető ország kiválóbb produktumaival ékes, építészete annak klimatikus viszonyaihoz simul, anyaga az, a mi ott használatos. Szóval iparkodnak már kívülről hű képét nyujtani annak, a mit voltaképen csak belül tartalmaznak.

De nem folytatom tovább! Az érdeklődő ha keres, fog mindig találni száz és száz más példát, a hol ez új művészi irány épen oly feltünően nyilatkozik mint az itt felhozottakban. És meg fogják bennük találni azt, a mit én felismerni véltem: az építészet újabb felvirágozásának legelső csiráit. A mely törekvést Vitet, a kíváló archeologus szintén így jellemez: «Soha a művészet e világon kétszer ugyanazon formákban nem nyilatkozott, vagy e másodszori nyilatkozása csak mesterség volt. Tisztelet azoknak, kik ma is azon munkálkodnak, hogy egy új építészetet találjanak fel. Ne keressék, ne másolják sem az antik, sem a közép kor formáit; hanem iparkodjanak megérteni azt a teremtő képességet, mely őket termékenyíti, mely teremtő képesség a művészé legyen és ne a régészé! És különösen számoljanak czivilizációnk követelményeivel, erkölcseinkkel, szokásainkkal. Ezeknek engedelmeskedve, ezeket megértve, ezeknek eleget téve számolhatnak arra, hogy valami eredetit találnak fel. Egy építészet, mely korához alkalmazkodni tud, soh'sem banalis, soh'sem értéktelen».

Eddig a jeles tudós szavai. A franczia nép finom ízlése és gallus praktikussága elég garancziáját nyujtják annak, hogy az új irány egészséges alapokon fejlődjék tovább, és egyes kinövései ne verjenek mély gyökeret. Fájdalom, hogy ez óriási kezdeményező munkában mi magyarok oly elenyésző csekély részt veszünk. Miért kell az express vonatok és telefon korszakában a művészetnek most is a régi góth és renaissance korbeli társzekereken utazni, hogy először a közvetlen szomszédos államokban legyen honossá, s csak azután termékenyítsen távolabbi vidékeket? Nem vehetnénk mi e művészi törekvéseket át a franczíáktól, avagy szükséges megvárunk míg alamizsnaként megkapjuk azt a csekély originalitást, a mely bennök megmaradt, miután a németség retortáján keresztül mentek?

Fittler Kamill.

EGY FRANCZIA ÖTVÖS VÉLEMÉNYE A FRANCZIA ÖTVÖSSÉGRŐL.

A *Revue des Arts décoratifs* című folyóirat ez évi juliusi száma a párisi tárlat alkalmából érdekes czikket közöl a franczia ötvösség és ékszerészet történetéről 1789-től 1889-ig. Közöljük szó szerint a czikket, melynek érdekét még fokozza az, hogy szerzője L. Falize egyike a legkiválóbb franczia ötvösöknek. A czikk szövege között a párisi tárlaton levő ötvösművek képei láthatók. E tárgyakra a czikkben nem történik hivatkozás, de így is találóan illusztrálják a mondottakat. A képek közűl néhányat átvettünk. A czikk így szól:

Hajdan a nyilvános ünnepélyeken a czéhek sorában az első hely az ötvösczéhet illette meg. Úgy látszik, mintha manapság is elismernék az ötvösség igényét az elsőségre. Mert habár a tárlaton a tárgymutató követelményeihez alkalmazkodva, két külön csoportot képeznek az ötvösök és az ékszerészek művei, mindazáltal az első helyet foglalják el a középponti nagy csarnokban; áthaladva a kupolán, jobbra látjuk az ötvösök tárlatát, balra pedig az ékszerészekét és az első tárgy, mely a figyelmet magára vonja, egy kolossális ötvösmű, a roueni Szent-Ouen templom számára készült oltár. Azután a történeti tárlaton, mely a Trocadero egyik szárnyát egészen megtölti, ismét az ötvösség régi csudái foglalják el az első és legnagyobb helyet. Ekként most is tiszteletben részesül az a kézművesség, mely legközelebbi szomszédja a művészetnek, s mely minden időben és minden népnél a legnagyobb kedveltségnek örvendett.

Az ötvösművészet e magas rangot nem egyedűl annak köszönheti, mivel drága fémeket és igen ritka köveket dolgoz fel, hanem igen is annak, mivel az ember természetes hajlamainak szolgál és mivel úgy az egyházi, mint világi butorokon, valamint az ember díszítésében a legnagyobb fényűzést és a dísz teljét valósítja meg. Az edények és egyéb kincsek, az egyházi diszítmények, az asztali készletek, a női ékszerek nem vesztették el a vonzerőt, melylyel mindig bírtak és a mai társadalom is, a hasznossági elméletek daczára, előszeretettel fordúl az ötvösség felé, épen úgy, sőt talán még jobban lelkesedik érte, mint a régebbi nemzedékek.

A sorok írójának nincs rá sem ideje, sem helye, hogy részletes jelentést tegyen

XV. Lajos ízlésű tea-készlet és asztal, ezüstből. Készíté Christofle.

a tárlaton bemutatott ékszerekről és ezüstneműekről, a helyett futólagos szemlét óhajt tartani az ötvösségnek mai állapota fölött, összehasonlítva azt az 1789-ik évi állapottal megjelölvén az átalakulásokat, melyeken száz év alatt átesett.

A forradalom, mely eltörölte az előjogokat és a jobbágyságot, fölszabadítá a munkást is, de az ötvösnek nem adta meg a teljes szabadságot, a czéhmesterek helyét az állam foglalta el és az ötvösséget szigorú törvénynyel sujtotta. Természetes vevői üldöztettek, legbecsesebb művei elpusztíttattak, úgy látszott, hogy jólétének forrásai kiapadtak és a válság évei alatt a műhelyek el voltak hagyatva.

Ez az átalános fölforgatásnak, az arany és ezüst tárgyak lefoglalásának, elvesztegetésének, meggondolatlan, hevenyében való megolvasztásának a kora volt. A mi a nemesség és a papság tulajdona volt, azt széthordták. A kivándorlók magukkal vitték legbecsesebb tárgyaikat, s hogy megélhessenek, eladták a külföldön; a kik pedig itthonn maradtak, azok szemtanúi voltak, miként foglalják le vagyonukat és butoraikat. Az egyház művészeti és különösen ötvösművészeti tárgyainak csak kisebb részét mentette meg, s most első ízben látjuk azoknak romjait összegyűjtve a történeti tárlaton. Az állam mindent elkoboz, a mit talál, a korona ékszereit, a király szobáját, a Saint-Denis apátság kincseit, és Párisban és Versaillesben árveréseket rendez, melyeken az angolok, a németek és az oroszok megjelenvén, potom áron a külföld birtokába kerültek a mi legszebb butoraink és legcsudálatosabb ötvösműveink. A mi nem adatik el, azt elpusztítják; a régi szöveteket elégetik, hogy belőle kiszedjék az arany és ezüst szálakat, olvasztó kemenczébe dobják a szentelt edényeket és a drága készleteket. A forradalmak sajátossága mindent elpusztítani; a monarchia szerencsétlenség idején épen oly becses kincseket szolgáltatott ki a pénzverdének.

Az ötvösművesség tehát szemtanúja volt a pusztításnak, látta elenyészni azt, a mit az ötvösök több nemzedéke alkotott és kétségbe esve bizonyára már lemondott a munkáról, midőn egy új társadalom kopogtatott ajtaján, hogy megrendeljen valamit. Ez Barras volt és barátai a Directoriumban, majd nemsokára egy czézár. A császár és hadvezérei számára helyre kellett állítani a hatalom és a nemesség jelvényeit; az egyház megnyitotta a templomok ajtait és helyreállíttatta az oltárok díszét. Francziaország szükségét érezte a fényűzésnek, előszedték az elrejtett kincseket, az üllő újból vidáman hagzott a kalapácsütéstől, az öreg mesterek megtanították az ifjú tanonczokat a mesterségre, melyet az emberek már elveszettnek hittek. De mily erőlködés! Ujjaik már nem oly hajlékonyak, az ezüst oly kemény, mint a vas, a franczia szellem eltünt, a rajzoló ónja is elveszíté kecsességét, a ráspoly pedig lágyságát. Ha a kimunkálás a mesterség anyagi értelmében kitünő, kifogástalan, azt más eszme vezérli; az ötvösség visszatükrözi a kor történetét; új életre akarják ébreszteni Rómát és a réginek ügyetlen utánzása közben a rajz szárazzá, a vonalak merevekké válnak; de a mellett virágzik az ötvös és az ékszerész üzlete; a fény-

Ón kancsó és tál. Készítette Briot.

űzés hallatlan mérveket ölt, a császár magát fölkenette a Notre-Dameban és a háborúk fölvonásközeiben a Tuileriákban tánczoltak; a királyok idejében sohasem láttak annyi gyémántot és gyöngyöt.

A császárság romba dűl, a számüzöttek üres tokokkal térnek vissza, melyeket meg kell tölteni; megkísérlik fölujítani a régi udvar ízlését és divatját, de hiába. Minden gyökeresen megváltozott; a fényűyzés nem törődik velük és meglátszanak rajtok a köztársaság, a császárság és a külföld nyomai, a hol tartózkodtak. Ez fattyú korszak, melynek követelőségét, gőgjét az ötvösség, a bronz tárgyak és az ékszerek tükrözik vissza legjobban. Ez a gazdagság hivalkodása, a forma és az eszme szegénysége, mely közepett egészen kiveszett az egykori előkelőség; legfőbb ideje, hogy egy lángelme, egy leleményes művész támadjon.

Ekkor az irodalom indította meg a mozgalmat. A romanticzizmus hatása alatt a a művészetek minden ága fönséges életre ébredt: az ötvös erősen bízott az ujjászületésben, egész odaadással fogott a munkához és minden czizeláló Cellininek tartotta magát. Ma megmosolyogjuk a közép kor e naiv és ügyetlen fölidézését, a csúcsíves tornyocskákat, az öntött és czizelált, a modoros és követelő alakokat, a nyers zománczokat, szóval az akkor divatos regényeknek és költeményeknek aranyból és ezüstből készült bánális illusztrációját. Atyáink azonban mindezt fönségesnek tartották, voltak írók, kik dícsérték és udvariatlanság volna, ha mosolyognánk nagyanyáink fölött, kik ezeket kegyelettel őrzik faragott ládájuk mélyén.

Wagner, Feuchères és Froment-Meurice e remekművei annyiban becsesek, a mennyiben a függetlenségre való első törekvést és az első tanulmányt jelölik. Ez időtől fogva kezdettek részben szeszélyből, de részben a tudósok, a művészek komolyabb tanulmányai alapján szemlét tartani a művészet korszakai fölött. Önkényt érthető, hogy ez nem történt gyakori csüggedés és szokatlan megalkuvás nélkül. A polgári ízlés győzött a juliusi monarchia idejében és bizony furcsák voltak az ékszerek, melyek a Tuileriák báljában tündököltek. De Luynes herczeg eljárt a műhelyekbe, ott tanult és tanított, egyaránt barátja volt a munkásoknak és a tudósoknak, ő volt az első, ki kapcsolatba hozta egymással a múlt idők művészetét és a születő művészetet, messze földeken tett útjaiból bámulatos mintákat hozott magával, maga is ügyesen bánt a szerszámmal.

Előkelő és szellemes, az irodalom, a zene, a festészet, a szép formák iránt érdeklődő, de az élveket mohón vágyó, elégületlen arra, hogy az ötvösséget foglalkoztassa, még nem elég gazdag, de értelmes, nagyravágyó, leleményes, a munkások iránt barátságos érzelmű, új és előítélet nélküli társadalom volt az, mely Franciaországot bámulatossá tette akkor, midőn meglepetésként kitört az 1848-ik évi forradalom.

Az ijedelem azonban rövid ideig tartott, a bizalom csakhamar visszatért. A második császárság elején egy szép diadalt ült a franczia művészet, ez az 1851-ik évi

átalános tárlat volt, melyen a világ meggyőződött arról, hogy Róma és Athene helyét Páris foglalta el; először az angoloknak, majd utánok egész Európának tanítói lettek a franczia ötvösök, a franczia agyagosok és a franczia szövészek; Európa minden országa és népe a francziáktól kapta a mintákat és Francziaországból hozatta a munkavezetőket, a munkásokat, a szobrászokat, a czizelálókat, innét elégítették ki fényűzési szükségleteiket, csillapították ujságszomjukat, innét vették a szikrát, mely világot gyújtott az elmékben. A tárlatok egymást követték, pályázatok irattak ki és minden évben új divatot találtak ki. A császárság alatti társadalom kevésbbé volt művészi és finom érzékű, mint az, mely megelőzte, de járatosabb volt a tőzsdei üzletekben, könnyen költötte el a pénzt, melyet könnyen szerzett; ha valamit megrendelt, ahhoz nem kívánt beható tanulmányokat és azért az ötvösségnek ez időbeli hevenyészett alkotásaiból alig fog valami fönmaradni. Az ötvösöket arra kényszerítették, hogy legyenek görögök, rómaiak, egyiptomiak vagy chinaiak, úgy a mint a divat kívánta. A Rómából száműzött Castellani egy divatot hozott magával; bármely regény vagy opera ismét egy más divatot teremtett. A nők egy tél folyamán kétszer cseréltek ékszereket, azzal nem törődtek, hogy a munka jó-e, csak csillogni akartak.

A lázas, sietős munka közben a munkások nagy ügyességre tettek szert, a tervezők nem sokat tudtak, de fölébredt bennük a tudvágy, érezték gyarlóságukat és ekkor alapították az első rajziskolákat; kezdték toborzani a művészeket, s kiket a nagy művészet tönkre jutással fenyegetett, azok az iparhoz fordúltak, mások ismét a műhelyekben nevelkedtek. Számos nevet sorolhatnánk itt föl.

Az ötvösségnek különös előnyére vált az új eljárások csudálatos felfödözése. Ez alatt nemcsupán az értendő, hogy a tökélesbített szerszámokat gőzerővel mozgatják, hogy az aczél keménységét kihasználják, hanem különösen az, hogy a galvanoplasztika aranyoz, ezüstöz és a villamosság segélyével folyós állapotú olvadék-

Evfordulati karperecz, czizelált aranyból. Készítették Bapst és Falize.

ból oly fémet állít elő, mely engedelmesebb és idomíthatóbb a viasznál, így tehát az ötvösség egész technikáját átalakítja; azután vegyük még hozzá a fotografiát, mely a rajzot másolja és annak nyomán metszetet állít elő.

És az ötvösség, midőn az új eljárásokat eltanulja a feltaláló tudóstól, ugyanakkor tanulmányozza az elfeledett vagy használaton kívül hagyott eljárásokat; újból feltalálja a zománczot, a niellót, a viaszba való öntést, a damasquinet, az inkrusztacziót; új drágaköveket ejt hatalmába, ötvényeket kutat, patinákat talál fel és színeit szaporítja.

Afrika új kincseket kínál; eddig braziliai gyémántjaink voltak, legutóbb a Capföldön felfödözték a gyémántmezőket, az angolok pedig fegyveres expediczióval hódították meg Birmania rubintbányáit. Ausztráliából mostanság épen oly szép

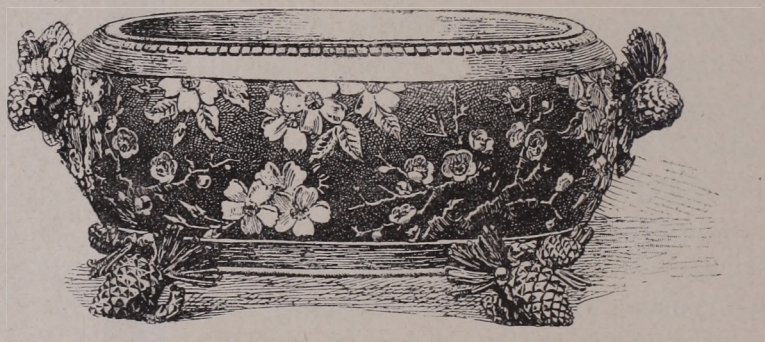

Színes díszítésű ezüst kosár. Készítette Christofle.

gyöngyöket hoznak, mint Indiából, sőt mi több, az általunk ismert művészeteknél sokkal egyszerűbb és sokkal meglepőbb művészet, Japán művészete tárul föl szemeink előtt, melynek eszthetikája kivált a fém-munkásoknak felel meg és melyet az amerikai ötvösök elsajátítanak. Az amerikaiak Kiotóból ötvösöket, Mirzapurból, czizelálókat és Párisból szobrászokat hozatnak és íme Bostonban és New-Yorkban japáni, indiai és franczia keverékből ötvösség támad; a keverék nincs kecsesség híján, de a mi elvénhedt ösztönünk nem igen bír vele megbarátkozni.

Már most vegyük még hozzá a melegházainkban tenyésző ismeretlen virágok sokaságát, mely behatol a műhelyekbe, azok az idegenszerű, beteges, szörnyű, majd ismét vonzó virágok, melyeknek indái elijesztenek, színei elragadnak, nedvük megmérgez, illatjuk megrészegít. E virágok divatosak, gyémántba foglalják, zománczban utánozzák őket; ez valódi duslakodás a váratlan formákban, melyek féltékenyeinkké teszik a mi szegény mezei virágainkat és nyugtalanítják hagyományos díszítményeinket.

A gőzhajók tengerentúli milliomosokat hoznak, kik Párist teli erszényükkel beve-

szik, minden különczködést merészelnek, megveszik a korona gyémántjait, melyek árverés utján eladatnak. A királyok csak szegény nép a petroleum e milliardosaihoz, a vasúti fejedelmekhez képest: ezek képezik az aranyos nemességet, mely felé az ötvösség fordúl, mint a mágnes az éjszaki sark felé.

A száz év végével az ötvösök megszerezték vevőikül az egész világot, boltjaik egész utczákat foglalnak el, szerszámaikat gőz hajtja és mégis mit találtak ki a száz éves évforduló alkalmából rendezett tárlatra? ... a XV. Lajos korabeli ötvösséget újjá élesztették, gyémántokból virágokat és csillagokat raknak ki, a gyöngyöket pedig selyemzsinórra fűzik.

Odaadnám cserébe a gyűjtők minden türelmét, a munkások ügyességét, a chemikusok tudományát, a japániak képzelő tehetségét egy új ékszerért, mely 1889-ben kifejezése volna egy önmagával tisztában levő oly művészetnek, oly eszmének, oly formának, oly rajznak, mely nem emlékeztet már látott dologra.

FELSŐ-AUSZTRIAI HAGYMÁS TÁLAK AZ IPARMŰVÉSZETI MÚZEUMBAN.

Nyári barangolásom közben Ausseeben nehány ódon, népies díszítésű cseréptálra akadtam, melyeket eléggé jellemzőknek hittem arra, hogy velök iparművészeti múzeumunk gyüjteményét gyarapítsam. E tálak készítési ideje a mult század utolsó évtizedeire esik; felső-ausztriai készítménynek mondják, hol átalán «Zwiebelschüssel» név alatt ismerik őket; hogy miért ez elnevezés, nem volt módomban megtudni, mert fekete vagy okkersárga alapon nyugvó díszítésük sokkal inkább hasonlít a káposztafejhez, mint a hagymához.

Annyi bizonyos, hogy nagyon dékorativ hatásúak, s kereskedőm állítása szerint a míg a régiségárusok minden zögöt-zugot fel nem kutattak, nem volt Felső-Ausztriában tehetősebb parasztház, melynek szobája ilyenekkel ne lett volna díszítve; mellesleg azt is hallám, hogy egyéb mint tál vagy tányér e fajta edényből nem készült.

Iparművészeti múzeumunkra nézve azonban három tálam nem volt ujság; gyüjteményében az egyiknek szakasztott mását találtam, melyről a törzskönyv készítési helyének közelebbi megjelölése nélkül, átalánosságban csak azt mondja, hogy Pozsony vidékéről került oda, holott az enyimek Gmunden vidéki, felső-ausztriai készítménynek mondatnak. Keressük az összefüggést e két hely között, s bármily távol essenek is egymástól, talán könnyebben rátalálunk, mint első pillanatra hinni hajlandók vagyunk.

Köztudomású dolog, hogy régi idők óta, Bécset a hallstatt-ischl-ebensee-i sófőzők látják el konyhasóval, melyet a gmundeni sóbánya-társulat szállít. A regényes felső-ausztriai hegyi vidéken azonban kétségkívül sok költséggel s nehézséggel járt a sónak tengelyen szállítása, mely kereskedelem-ág csak akkor indult igazán virágzásnak, midőn Seeauer Tamás erdőmester (1539—1609) a Traun folyó zuhatagja mellé egy hajócsatornát építve, a Duna és a Traun tava között vízi összeköttetést létesített.

Azóta a sót Ebenseeben dereglyére

rakják, s az, a legolcsóbb úton, vízen, átrakás nélkül leuszik Bécsig.

A kék orrú, fekete csíkos gmundeni sószállító dereglyéket mi is jól ismerjük itt Budapesten; a pozsonyiak veszik meg azokat, s edényt, szalma széket, almát, káposztát hoznak rajtuk a pesti vásárokra.

A dereglyések azonban főzni szoktak, ép úgy, mint tutajos tótjaink; valószínű tehát, hogy a sok dereglyével együtt egy-egy felső-ausztriai hagymás tál is került Gmunden vidékéről Pozsonyba; sőt valószínűbb mint az, hogy e mintát utánozták volna Pozsony vidékén, mert ez esetben ilynemű tálak ott gyakoriabbak volnának. E szerint talán nem tévedek, midőn az iparművészeti múzeum hagymás tálát is felső-ausztriai, s nem Pozsony vidéki készítménynek tartom.

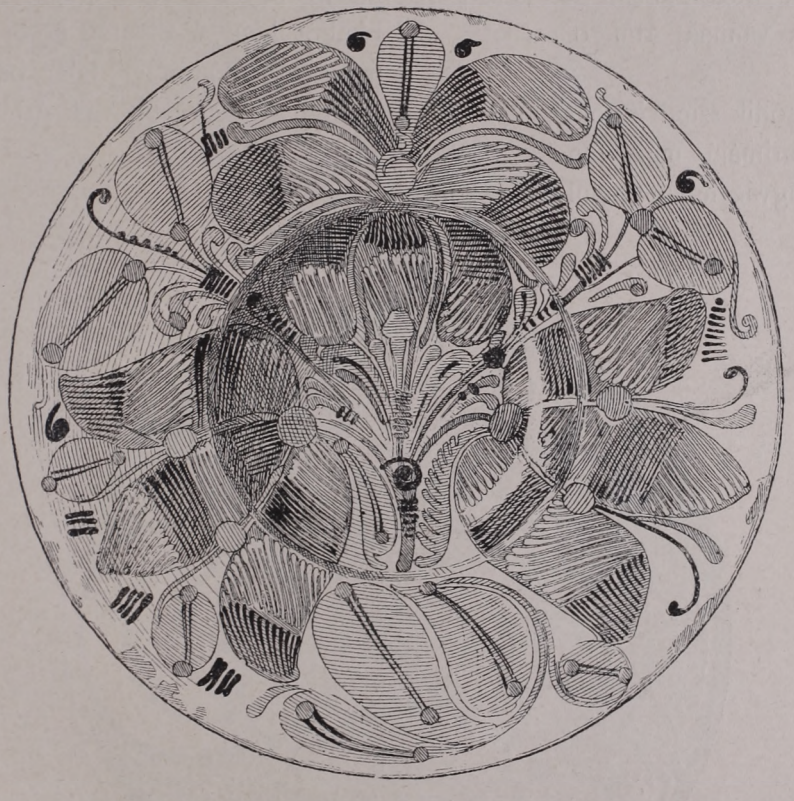

Felső-ausztriai hagymás tál az orsz. m. iparművészeti múzeumban.

Az itt bemutatott két tál közűl az elsőnek széles, rézsút álló karimás szegélye van, mély fenékkel. Vörös égetett agyag, melyet belül fehér engobe és átlátszó ón máz borít. Díszítése téglavörös és fehér agyag, zöld és sötétbarna máz, nem ecsettel van festve, hanem valószínűleg papir tölcsérből csurgatott, a mi által domborúságot

nyert, kivált a zöld részeknél, melyek fehér agyaggal alapozvák. A motivum közös szárból hajtó három nagy vörös virág; a középső szemben látható, hétszirmú, a két másik oldalt van ábrázolva s ezek háromszirmú, mind a három vörös, fehér és barna vonalakkal tarkázott. A virágok között kettős levelek és indák vannak. Átm. 0.32. Lelt. sz. 3372.

A második szinte kerekalakú, széles, lapos karimájú, mély fenekű. Szürke égetett agyag, melyet belül vastag sötét barna engobe borít s átlátszó ólom máz. Díszítése piros és fehér agyag s ez utóbbin, néhol világos zöld máz. Két hatszirmú, turbánliliomhoz hasonló, vörös és fehér virágból indul ki, ellenkező irányban egy-egy fodros, strucztollra emlékeztető szár, mely a tál karimájára két-két kisebb virágot s nehány bimbót hajt. A díszítés ecset helyett megfelelő módon — talán papir tölcsérből — csurgatva van. Átm. 0.217. Lelt. sz. 10.000.

Sz. I.

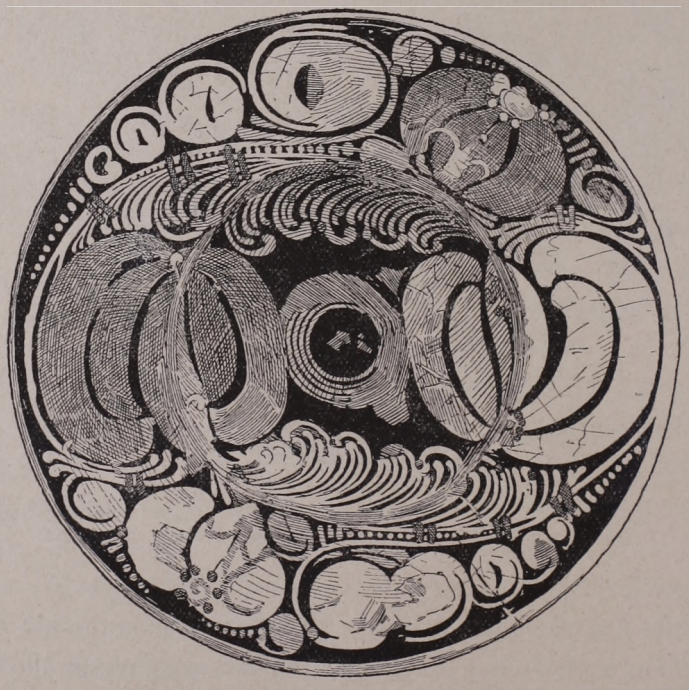

Felső-ausztriai hagymás tál az orsz. m. iparművészeti múzeumban.

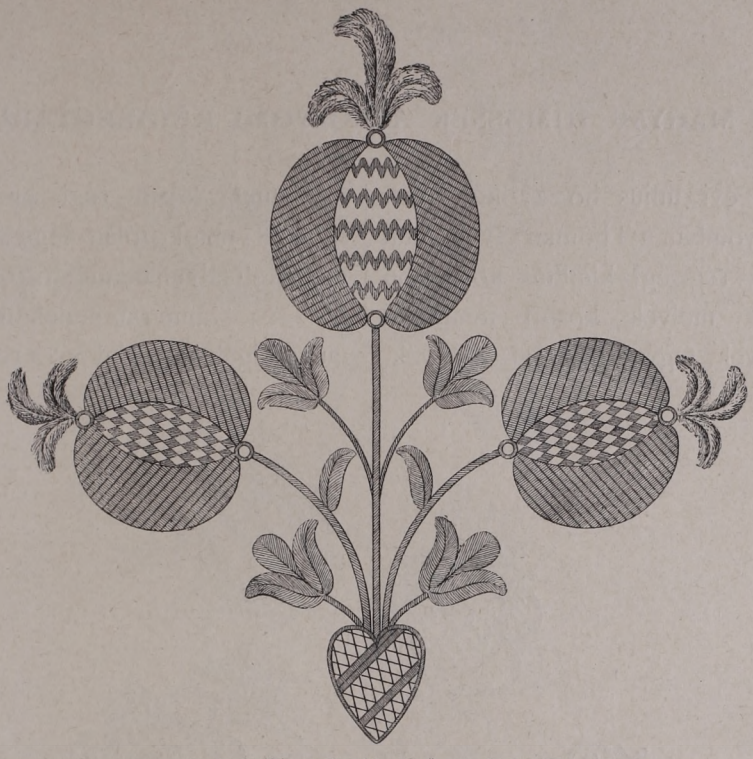

1. Arany és ezüst himzésű granátalmák,
a zólyomi róm. kath. egyház tulajdonában levő kendőn. XVIII. század.

2. Színes selyemmel, arany és ezüst szállal himzett granátalmák, a garamszögi
ág. ev. felekezet tulajdonában levő battiszt foszlányon. XVIII. század.

RÉGI MAGYAR HÍMZÉSEK A ZÓLYOMI RÉGISÉGTÁRLATON.

Folyó évi július hó 27-ikén nyilt meg Zólyomban a Thomka Gyula által rendezett régiségi kiállítás közel 400 tárgygyal, melyek között templomi ötvösművek, fegyverek, régi edények, himzések, szövőipari tárgyak, könyvkötési és nyomdaipari régiségek s Pusztaváron talált ősrégi tárgyak voltak láthatók. E tárgyak között a kiállított régi himzések egymagokban is igen becses gyüjteményt képeztek.

Ezen érdekes himzési gyüjtemény motivumai közül régi hazai himzéseinkre vonatkozólag legjellemzőbb a mellékelt táblán bemutatott öt motivum. Az 1—3. számú rajz annak illusztrációjául szolgál, mely alakjait a renaissance-korbeli ornamentikának utánozták előszeretettel hazánkban, míg a 4. és 5. számú rajzok már szabadabb felfogást tanusítanak. Utóbbi formák mintegy az első lépést jelzik a jelen században virágzásnak indult önálló magyar diszítmény felé. *Csehély Adolf.*

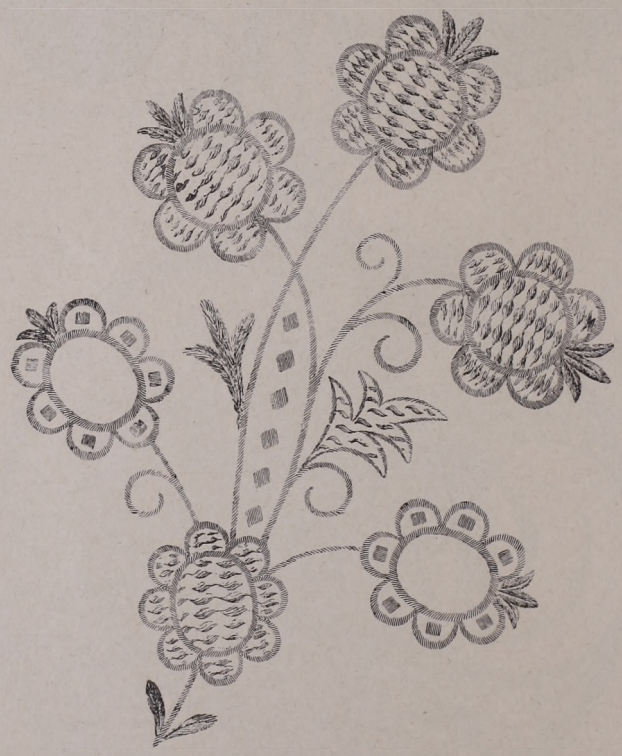

3. Arany szállal himzett renaissance rózsák, a garamszögi ág. ev. felekezet tulajdonában levő battiszt kendőn. XVII. század.

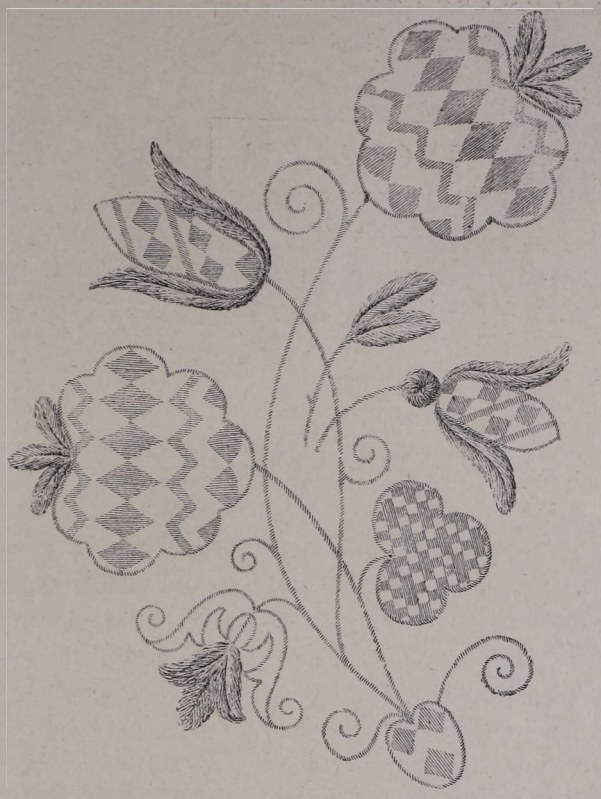

4. Vörös és kék pamuttal hímzett virágok, durva vászon kötényen. XVIII. század.

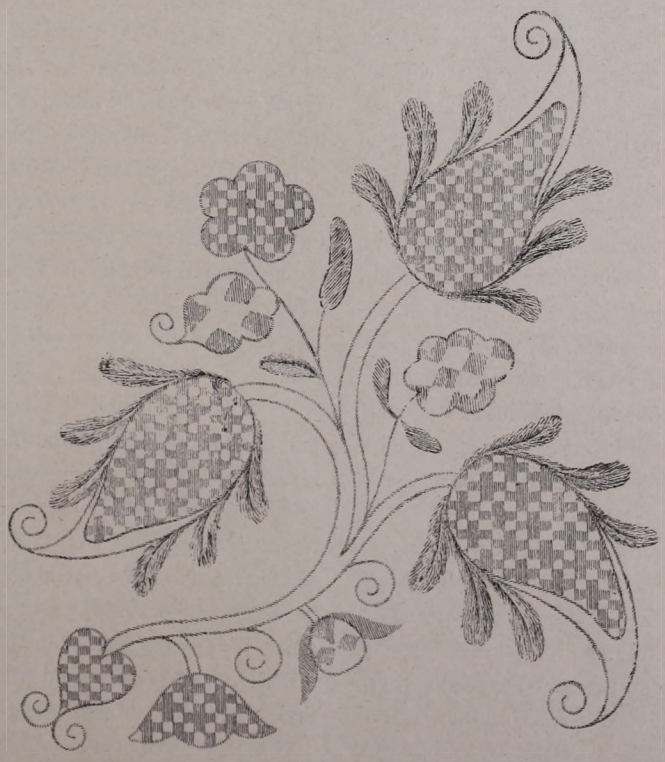

5. Vörös és kék pamuttal hímzett virágok, durva vászon kötényen. XVIII. század.

IRODALOM

KÖNYVISMERTETÉS.

PALÓCZI ANTAL. *Vignola oszloprendszerei* XII fotolithografozott táblával. Budapest, 1890. Pfeifer Ferdinánd.

Az építészeti, valamint a művészi alakításra utalt ipari tevékenység a művészi ipar összes ágaiban, a szép forma, a helyes arány és tagozás, szóval az építészeti alakzatok ismerete nélkülözhetlen föltétel.

Az építészeti alakzatokat, tagozatokat, azok okadatolt összetételeit, egymáshoz való arányait a legközvetlenebbül az oszloprendszerekben találjuk meg. Ezek képezik az alaki kiképzés alapját, forrását, melyhez újból és újból vissza kell térnünk, hogy tárgyaink idomzatát, arányosságát, alaki összhangját azokból merítsük!

Az oszloprendszerek az ó kor legkiválóbb két nemzetének: a görög és római nemzetek, magas fokán állott építészete által állapíttattak meg; ezek közül az utóbbiaké egyszerűbbek és könnyebb fokú tanulmányozással is érthetők, s mint leszármazottak, eredeti szigorukból kivetkőztetve, az alkalmazásban szabadabban kezelhetők és módosíthatók.

A régi római építészet romjai alapján, a XVI. században többen, mint Scamozzi, Palladio, Barozzio da Vignola oszloprendszereket szerkesztettek, melyek, mint a renaissance oszloprendszerei egész napjainkig az építészeti és iparművészeti gyakorlatban alapul, szabályul szolgáltak és még folyvást irányadók.

Különösen a Vignola által szerkesztett oszloprendszerek majd minden művelt nemzetnek sajátjává váltak, azok nyelvén magyaráztattak és közkézen forognak és hazánkban is minden e szakmákban működő egyén és iskola annak egyik vagy másik idegen nyelvű kiadásának használatára volt és van utalva.

Pedig hazánk építészetének és művészi iparunk föllendülésének idejét éljük, s miután azoknak fokozatos haladása remélhető, a minden más nyelvben nélkülözhetetlen volt oszloprendszereknek hazai nyelvünkön való magyarázata is szükséges és indokolt.

Nemcsak a gyakorló építészeti és a műipari tevékenységnek van rá szüksége, mert az oszloprendszerek ismerete már a mindinkább tért-foglaló ipariskolákban is kötelező tantárgyat képez és az építő-, kőmüves- és kőfaragó mesteri képesítésnél vizsgálati tárgyúl elő van írva.

Az előfizetés czéljából kibocsátott fölhívásban és a munka előszavában fölsorolt ez okok birták szerzőt arra a dícséretes elhatározásra, hogy Vignola oszloprendszereit magyarul fejtegesse. Szerző e fejtegetései több évi tanítási tapasztalatokon alapulnak. Új szerkesztési módszere a rendesen használt «modul és partes» száraz számadat halmaztól eltér, a részleteket és azok arányait pontosan és a legkönnyebben elsajátíthatóvá teszi.

Szerző e könyvben Vignola oszloprend-

szereit kimerítő részletességgel tárgyalja, annélkül, hogy szem elől tévesztené a könyv gyakorlati czélját. Szóval a könyv elejétől végig szakszerű, a szöveget kísérő rajzok értelmesek és pontos, szép kivitelűek, úgy hogy velünk együtt mindenki őszinte örömmel fogja üdvözölni, hogy magyar nyelven ily könyv megjelent. Ugyanekkor azonban nem hallgathatjuk el a fölötti sajnálatunkat, hogy a már meglevő magyar kifejezéseket figyelmen kívül hagyá, noha a magyar nyelvben nem elég járatos, hogy saját maga jó szavakat készítsen. Igy történt, hogy e könyvet ily szavak éktelenítik: «A toscan rendszer», «A korinth rendszer». E hibákat könnyű lett volna elkerülni, ha szerző nem restelli a fáradságot és valakit megkérdez. Annál inkább sajnálatosak e rossz kifejezések, mivel tankönyvbe csúsztak, melynek révén inkább elterjednek. *O. F.*

FERD. LUTHMER. *Gold und Silber, Handbuch der Edelschmiedekunst.* Seeman Kunstgewerbliche Handbücher III. E. A. Seeman, Leipzig, 1888. 8-ad VIII. 272 oldal. 151. kép. Ára 3 márka 60 pf.

E könyv czélja, hogy az ötvösművességnek a gyűjteményekben őrzött kiválóbb alkotásait és azoknak mestereit a történelmi fejlődés figyelembe vétele mellett megismertesse és a gyűjtemények látogatásánál mintegy útmutatóúl szolgáljon. Minthogy a fő súlyt az emlékekre fekteti, azért rövidebben végez az ó korral, melynek ötvösművészetét inkább az írott forrásokból ismerjük. Ennek daczára az ó kori ötvösség nehány szép termékét közli, melyek közűl egyet mutatványúl mi is átveszünk.

Szerző német létére, könyvének legnagyobb részét a német műveknek és mestereknek szentelte, de a többit is felöleli, sőt helyenkint magyar műveket is felemlít és az 1884. évi budapesti ötvösmű kiállításról is megemlékezik. Először az ékszereket, azután az edényeket és egyéb szereket tárgyalja korszakok szerint és az előbbi szakasz bevezetéséül, Falize párisi ötvös egy értekezésének nyomán, az ékszer jelentőségéről rövid áttekintést ad. Az ékszerek ismertetése 70, az edények stb. ismertetése 150 oldalra terjed. A szövegben levő 151 kép nagyon kevés arra, hogy a leírt számtalan tárgyat megvilágosítaná s azért e könyv, melyet szerzője kézikönyvnek nevez, csak oly értelemben vehető annak, a mennyiben kalauzul használható a gyűjteményekben, de nem tekinthető olyan kézikönyvnek, mely az ötvösség lényegéről kellő tájékozást nyújtana. Az ötvösség eszthetikájának ismeretét már föltételezi, azért nem is foglalkozik vele. Ezzel ellentétben állónak

Ezüstből vert régi római serleg.
Ferd. Luthmer *Gold und Silber* czímű művéből.

látszik az és idegenszerűnek tünik föl, hogy a könyv elején, 45 oldalon az ötvösség anyagait és technikai eljárásait ismerteti. E szakasz is bátran elmaradhatott volna, miután a könyv tulajdonképeni tárgya: a mesterek és műveik felsorolása.

E rész egyébként is fölösleges, mert a szakembernek, ki a könyvet a gyűjtemények látogatásánál használni tudja, arra szüksége nincsen, továbbá semmi újat sem ad és egészben véve fölötte rövid. Készséggel elismerjük azonban, hogy e fejezet szűk keretén belül szerző mindent elmond, a mit tudni szük-

séges. A drágakövekkel talán nagyon is hosszadalmasan foglalkozik, a mennyiben a hozzájok fűződő babonák ismertetésére is kitér. Egészben véve úgy véltük, hogy e gyakorlati rész csak azért van a könyvbe felvéve, mert a kiadó programmja szerint ott kell lennie.

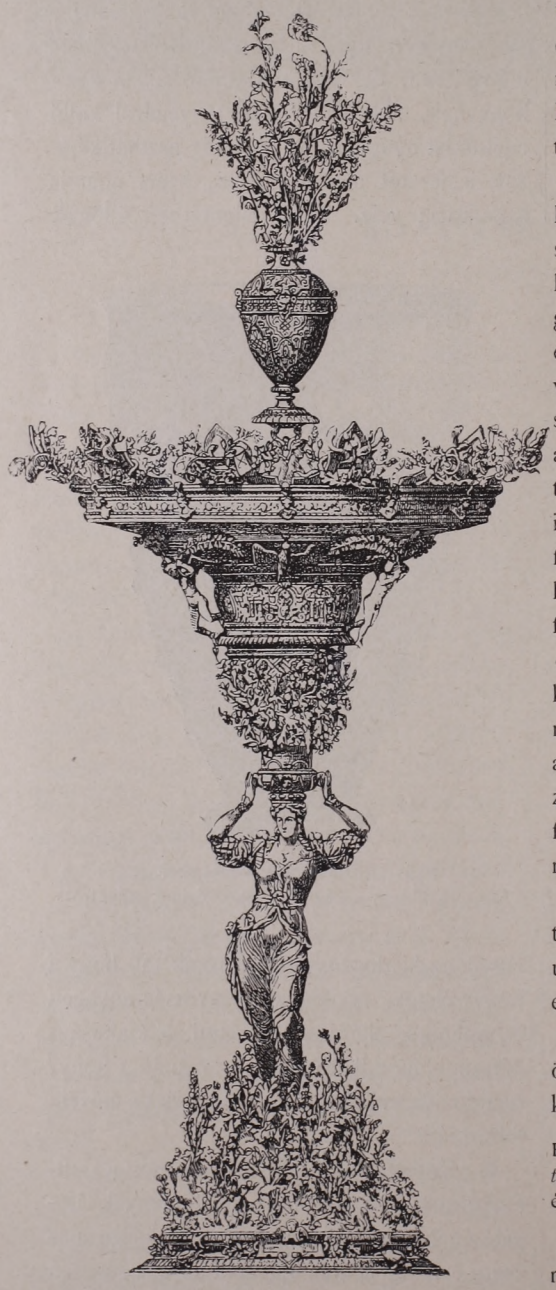

A Merkel-féle asztaldísz Jamnitzer Venczeltől a Rothschild-muzeumban majnai Frankfurtban. Ferd. Luthmer *Gold und Silber* czimű művéből.

A technikai eljárások leírása azonban rövidsége mellett, fölötte szabatos és megemlítendő, hogy szerző arany, ezüst, gyöngy és drágakövek mellett, a metszett kövek, a mozaik, a kagylók, az elefántcsont, üveg, kokuszdió stb. alkalmazásáról szintén tájékoztatást ád.

Jelezni igyekeztünk röviden azt, a mit a könyv nyújt és ismételjük, hogy azt az ötvösség kézikönyvének nem tekinthetjük, de az, ki mintaszerű munkák szemlélése útján, a gyűjteményekben tanúlmányokat akar tenni, e könyvnek jó hasznát veheti, a mennyiben valamivel többet ad a gyűjtemények katalógusainál, föltéve, hogy a számos tárgyról felsorolt adatok helyesek. Sajnos, hogy az utóbbi tekintetben bizalommal nem lehetünk szerző iránt. Az összes adatok fölülvizsgálata nem föladatunk, mert ez annyit tenne, mint a könyvet újra megírni, csak egyet említünk fel. A 134. oldalon a következők olvashatók: «Végül meg kell említenünk, a magyar szent koronát, mely a keleti országokban egyik fő műve a byzanczi művészetnek. Mihály császár ajándékozta I. Gejza magyar királynak e zománczczal, drágakövekkel, filigránnal és fejedelmek képmásaival díszített pompás művet».

A szent koronáról német nyelven is van több leírás, úgy, hogy szerzőnek nem sok utánjárásába került volna ezt a szarvas hibát elkerülni.

A könyv egyik előnyeként fölemlítjük az ötvösök névsorát, melyet szerző függelékül közöl. *Jakabffy Ferencz.*

HAUPTWERKE *der Kunstgeschichte in Originalphotographien*. Amster und Ruthardt, Berlin, 1889. X és 283 oldal, azonkívül 28 oldalra terjedő mutatóval.

Azt ma már fölösleges fejtegetni, hogy a művészi tárgyak fényképei mily hatalmas és nélkülözhetetlen segédeszközei annak, ki a művészetek történetével foglalkozik. Ebből érthető meg, hogy e fényképi fölvételek száma

az újabb időben oly rohamosan szaporodott. Nem is panaszkodhatik senki fényképek hiánya miatt, de annál jobban érezték egy oly könyv hiányát, mely könnyű módon tájékozást nyujtana a felől, hogy egyik vagy másik művészi alkotás fényképe hol kapható. E hiányt pótolja a fönt jelzett könyv, melyet bizonyára örömmel fognak üdvözölni mindazok, kik a művészetek történetének tudományát űzik, nem különben azok is, kik néha-néha szeretnének egy ilyen fényképet megszerezni, de nem tudván, hol kelljen keresni, kedvöket veszítik. Hogy ilyen kiadvány ennyire késett, azt annál nehezebb megérteni, miután úgy a fényképészeknek, mint a kereskedőknek érdekökben van, hogy a fényképek minél könnyebben hozzáférhetők legyenek. Egyes vállalkozók a saját felvételeiket magában foglaló lajstromokat adtak ugyan ki, azonban a sok lajstromban való keresés fölötte nehézkes volt. A szóban levő kiadvány a lehető legnagyobb kényelmet nyújtja, belőle mindenki azonnal megtudhatja, hogy valamely épületnek, festménynek, rajznak, szobornak fényképe hol, milyen nagyságban és mily áron kapható.

A könyv három részre oszlik, s mindegyik egész a legújabb időig terjed. A képírás fejezete az ó keresztény művészet korszakával kezdődik és 1339 szám van benne ; a szobrászat fejezete 410, az építészet pedig 677 számból áll. Tekintettel azokra, kik a művészetek történetével kedvtelésből foglalkoznak, minden művész nevét rövid életrajz követi.

Vannak azonban hiányok is a könyvben. Így az ó kori keleti népek művészetének emlékei után készült fényképek nem vétettek föl. Ennek daczára az első kísérletet melegen ajálnjuk, s reméljük, hogy egy újabb kiadás az igényeket minden irányban jobban ki fogja elégíteni. *O. F.*

FERD. MOSER, *Ornamentale Pflanzenstudien auf dem Gebiete der heimischen Flora.* Eine Anregung für Lernende und Lehrende in Wort und Bild ; Berlin, Ch. Clæsen u. Comp. Ára 12 márka.

E munka az érdeklődőknek — hogy mindjárt kimondjuk — a legjobban ajánlható. Úgy vagyunk ezzel is, mint sok mással : mindazt, a mire tanít régen tudjuk, régi igazságokat világosan és jó formában újra fejt ki. Az ilyen munka soha sem mulja idejét, mindig szívesen veszszük kezünkbe, és érdeklődő is mindig sok van, kivált mostanság. Azok, kik a művészi iparral foglalkoznak, bizonyára haszonnal olvashatják e könyvet. Szerző szerint a munka czélja nem egyéb, mint hogy olyan ornamentalis tanulmányozásra buzdítson, a melyet gyakorlatilag alkalmazni és értékesíteni is lehessen. Megmutatja, hogy az ékítménynyel foglalkozók számára a természet a formáknak mily gazdag kincsét szolgáltatja, a melyet azok könnyű szerrel sajátíthatnak el.

Habár szerző nem sorakozik a «naturalistikus» ornamentika hívei közé, de hozzá kíván járulni ama törekvéshez, a mely a természeti formákat az ékítés művészetébe, inkább igyekszik belevonni, mint az azelőtt történt, és igyekszik a természeti formák iránti érzéket fejleszteni és a tágabb körök figyelmét is rájuk irányozni. Hogy főleg az utóbbi években a termelés és az iskola egyaránt a régibb mestereken kívül és mellett ama ős forrás — a természet — felé fordúl, a melyből az ember évezredek óta merített és meríteni fog, ez a fejlődésnek csak szükséges következménye. Hála az égnek, hogy a természetet újra felfedeztük ! Tudtuk mindenkor és mindnyájan, hogy van ilyen forrás és mégis csak a sokféle utánzás és kisérletezés után fedezzük azt fel újra. A termelés és az iskola sok békótól megszabadúlva, most egyaránt könnyebben lélekzik fel ; és már most is minden, a mi műiparral csak valamiképpen kapcsolatos, szabadabban mozog és él. Csakhogy másrészről túlságba sem szabad esnünk; mert a természeti formák kizárólagos tanulmánya sem vezetne czélhoz. E tanulmányok értékét sem szabad túlbecsülni. Moser könyve alkalmat nyújt arra, hogy helyes útat válaszszunk s a fő súlyt úgy szólván a stilizálásra fektetve, a 30 csinos és tollal ügyesen rajzolt és az ezeken ábrázolt és közép Európa flórájából vett ismeretesebb ekb. 50 motivumon,

számos alkalmazott példában meg is mutatja, hogy a dolgot miképpen lehet megcsinálni. A munka főrészét a lapok képezik, a melyeken az ékítményre alkalmas növény könnyed és értelmes rajzban egy-két ábrában naturalistikusan, ezek mellett mindenféle stilben és technikának megfelelően átalakított (stilizált) formákkal vannak csoportokká alakítva úgy, hogy egy lapon rendszerint egy motivumnak 4—5 féle feldolgozását láthajuk.

A természeti motivumok ilyetén tanulmányozása által azoknak nemcsak ismeretét óhajtja elsajátíttatni, hanem a képzelő tehetséget is fejleszteni. A stilizálásról szólva kiemeli, hogy annak elméleti utasítását adni alig lehetséges, és hogy gyakorlati kisérletek nélkül eredményt elérni nem lehet; és kiemeli még azt is, — a mire tanítóink rendesen nem ügyelnek, — hogy t. i. növényformát minden anyag és czél szemmeltartása nélkül stilizálni akarni képtelenség. «A menynyire nincs ékítmény, a melynek rendeltetését fel ne lehessen ismerni, ép oly oktalan dolog ez értelemben stilizálni akarni». E korlátok mellett, a melyeket a formák alkalmazásánál anyag és czél a rajzolónak szabnak, még mindig elég szabadsága marad, a mint azt a régibb századok mintaszerű alkotásai bizonyítja. Igen természetes, a technikai képességnek és a tudósnak nem csekély fokát tartja szükségesnek, mielőtt valaki stilizálási kisérletekhez foghat, és természetes, hogy ennélfogva kezdők és műkedvelők jobban teszik, ha nem adják rá magukat, mivel az eredmény úgy is csak csekély értékű lenne. Sőt annak is, a kinek szüksége van rá, előbb csak részletek feldolgozását engedné még, és csak ha szellemi tőkéje elegendő tanulmányozás által ilyen részletformákkal szaporodott, régi jó minták megfigyelésével, csak akkor legyen megengedve többé-kevésbbé új ornamentalis tervezetek alkotását megkisérleni. Ekkor használhatná fel tanulmánygyűjteményét, a melyet mindig és a mennyire csak lehet, gazdagítania kell.

A műhöz csatolt 24 oldalra terjedő szöveg általános részének egyik fejezetében ezek mellett még az ornamentika typikus növényformáival és ezek elnevezéseivel foglalkozik, s itt a levélformákat, virág-, kehely-, gyümölcs- és növényi egyéb de formailag értékesíthető mellékrészeket rövid magyarázat és ábrák kiséretében ismerjük meg, a mely fejezet a terminológia megállapítása czéljából és az ebben uralkodó tájékozatlanság eloszlatására is iratott. Két kisebb fejezetben ezeken kívül a növények gyűjtéséről és rajzolásáról, valamint azoknak konzerválásáról van szó, s ezekben a kezdő gyakorlati útmutatásokat nyer. A szöveg II-ik vagyis különleges része a harmincz lap magyarázó szövegét tartalmazza; végül pedig egy jól használható betűrendes mutatóban a feldolgozott növények német és latin neveit találjuk. A mű külsejéről is csak jót mondhatunk; csinnal van kiállítva. Csak egy kifogásunk lenne, s ez a munkának aránylag nem kis ára.

Csizik Gyula.

ÚJ KÖNYVEK.

Victor Champier, *Les Industries d'art à l'Exposition Universelle de 1889.* Avec une Préface de M. Eugène Guillaume. Tome premier, Fascicule I—IV. Union centrale des Arts décoratifs. Paris. 1889. Egy füzet ára 5 frank.

Celda Kloucek. *Ornamente für Architektur und Kunstgewerbe nach plastischen Originalen.* 25 Tafeln in Lichtdruck. Heinr. Heller Frankfurt a. M. 1888. 25 márk.

A. Nothnagel, *Sinngemässes Schaffen und Modethorheit in Architektur und Kunsthandwerk.* Verlag der Bau-Kunstgewerbezeitung. Berlin, 1889.

Alfred Grenser, *Zunftwappen und Handwerker-Insignien.* Eine Heraldik der Künste und Gewerbe, nach urkundlichem Material zusammengestellt. W. Rommel. Frankfurt, 1889.

Jul. Lessing, *Stühle.* Lieferung 5 und 6 der *Vorbilderhefte aus dem kgl. Kunstgewerbe-Museum zu Berlin.* E. Wasmuth, Berlin. 1889. Egy füzet 10 márka.

J. Falke, *Aus dem weiten Reiche der Kunst.* Ausgewählte Aufsätze. Zweite Auflage. Allgemeiner Verein für deutsche Literatur. Berlin.

Ant. Prix, *Grundzüge der Geschichte des Zeichenunterrichts.* Alfred Hölder, Wien. 1889.

Chr. Ruepprecht, *Bibliothek-Handbuch für kunstgewerbliche Schulen.* Selbstverlag. München, 1889. 1 m. 20 pf.

Conrad Sutter, *Thurmbuch.* Ernst Wasmuth, Berlin. 1889. 5. és 6-ik, 7. és 8-ik füzet.

R. Schubert von Soldern, *Das Stilisiren der Pflanzen.* Zürich und Leipzig, 1888. Orell, Füssli und Co.

Th. Kramer und Behrens, *Ornamentale Fragmente für das Kunstgewerbe.* Lieferung 7. 10 Blatt in Lithographie, Th. Fischer, Kassel. 4 márka.

Georg Hirth und Richard Muther, *Meisterholzschnitte aus vier Jahrhunderten.* Lieferung 5. Hirth's Verlag, München.

Richard Graul, *Beiträge zur Geschichte der dekorativen Skulptur in den Niederlanden während der ersten Hälfte des 16. Jahrhunderts.* E. A. Seemann Leipzig. 2 márka.

J. Hänselmann, *Studien und Ideen über Ursprung, Wesen und Stil des Ornamentes.* 2-ik kiadás. Orell, Füssli und Co. Zürich. 2 márka 80 pf.

E. Haendel, *Vorlagen zu Deckenmalereien.* Flache und gewölbte Plafonds mit Einschluss einzelner zugehöriger Wanddekorationen in verschiedenen Stilen zu Zimmern, Sälen und Kirchen. 2-ik kiadás. 28 folio lap. B. F. Voigt, Weimar. 9 márka.

H. Holtzinger, *Die altchristliche Architektur in systematischer Darstellung.* Mit 188 Illustrationen. Ebner und Senbert, Stuttgart. 8 márka.

Aless. d'Ancona. *L'Italia alla fine del secolo XVI.* Giornale del viaggio di Michele de Montaigne in Italia nel 1580 e 1581. S. Lapi, Citta di Castello. 1889. 12 lira.

Gaëtano Landriani, *La basilica Ambrosiana fino alla sua transformatione in chiesa Lombarda a volte.* K. Hoepli, Milano 1889.

Cremer und Wolffenstein. *Der innere Ausbau.* Sammlung ausgeführter Arbeiten für Maurer, Zimmerer, Tischler, Schlosser, Töpfer etc. Ernst Wasmuth, Berlin. 8 Folio Hefte zu je 20 Tafeln à 20 Marke.

Frieda Lipperheide, *Musterblätter für künstlerische Handarbeiten.* I. Sammlung. Fr. Lipperheide, Berlin, 1889.

Ludv. Caspar, *Mustergültige Möbel des 15. bis 17. Jahrhunderts aus Kunstsammlungen, Schlössern und Privathäusern.* 25 Folio Tafeln. Ára 30 márka.

Julius Bloem, *Sammlung von Musterblättern für Schlosser und Schmiede.* Jul. Bloem Dresden.

G. Trelenberg und G. Halfpap, Die Schmiedekunst älterer und neuerer Zeit. E. Dülser, Breslau.

Albert Frisch, *Farbige Vorlagen zur Ausschmückung keramischer Gegenstände.* Nach Original-Werkzeichnungen. 15 Blatt Farbenlichtdrucke. P. Bette, Berlin.

Albert Frisch, *Farbige Vorlagen für Porzellan- und Glasmalerei.* 18 Blatt. Farbenlichtdruck. P. Bette. Berlin.

Camillo Sitte, *Der Städte-Bau nach seinen künstlerischen Grundsätzen.* Karl Gräser. Wien, 1889.

Hefner-Alteneck, *Originalzeichnungen deutscher Meister des 16. Jahrhunderts zu ausgeführten Kunstwerken für Könige von Frankreich und Spanien und andere Fürsten.* 18 Tafeln in Lichtdruck. Fol. H. Heller, Frankfurt a. M. 1889. 25 márka.

F. Brand. *Kunstschmiedearbeiten.* 40 Entwürfe. Cäsar Fritsch, München. 10 márka.

FOLYÓIRATOK.

L'ART, revue bi-mensuelle illustrée. 15-ik évf. 1889, julius 1. Nro 603. Szöveg : Eugène Müntz, *Un Concours artistique au XVI-e siècle. La Guerre de Pise,* par Michel-Ange et *la Bataille d'Anghiari,* par Léonard da Vinci. (Suite.) Tizenegy képpel. A. Hustin, *Les Peintres du Centenaire* 1789—1889. (Suite.) Két képpel. G. de Léris, *L'Aquarelle depuis un siècle.* (Suite.) Tizenkét képpel. Képek a szövegen kívül : *La Comtabilité.* Eau-forte d'après le tableau de Th. Ribot. *Sur la Grève.* Dessin de Georges Haquette. — 1889. julius 15. Nro. 604. Szöveg : Eug. Müntz, *Un Concours artistique au XVI-e siècle.* (Fin.) A Hustin, *Les Peintres du Centenaire* 1789—1889. (Suite.) Két képpel. V. Petitgrand, *L'Architecture au Salon de 1889.* G. de Léris, *L'Aquarelle depuis un siècle.* Három képpel. César Cui, *Cours de litterature musicale des oeuvres pour le piano au conservatoire de Saint-Pétersbourg.* Hét képpel. — Képek a szövegen kívül: *Vigneron au repos.* Eau-forte d'après le tableau de I. F. Millet. *Marchande de poisson.* Dessin de Théophile Deyrolle. — 1889. augusztus 1. Nro. 605. Szöveg: A. Hustin, *Les Peintres du Centenaire* 1789—1889. Három képpel. Ed. Champurt, *La crise de l'Architecture et l'avénement du fer.* Antony Valabrègue, *Un Peintre français à Berlin.* Antoine Pesne. Három képpel. Paul Viardot, *Notes et croquis sur la musique.* Kilencz képpel. Képek a szövegen kívül : *Le Bénédicité.* Eau-forte d'après le tableau de Nicolas Maes. *A Aber-Vracht.* Dessin d'Amédée Baudit. — 1889. augusztus 15. Nr. 606. Szöveg : A. Hustin, *Les Peintres du Centenaire* (Suite). Egy képpel. Jules Mannheim, *L'exposition rétrospective d'objets d'art français au palais du Trocadero.* Huszonhat képpel. Képek a szövegen kívül : *Un Fumeur.* Eau-forte de Wilhelm Leibl. *Portrait de l'Impératrice de Russie.* Marbre de Jean Gautherin. — 1889. szeptember 1. Nro. 607. Szöveg: A. Hustin, *Troyon* II. (Fin.) Öt képpel. Pierre Gauthier, *La Danse, les Théatres.* Egy képpel. A. Hustin, *Les Peintres du Centenaire.* (Suite.) Két képpel. Képek a szövegen kívül: *La Sentinelle.* Eau-forte d'après le tableau de Bargue. *Le Prince de Bismarck.* Dessin de Lenbach.

GAZETTE DES BEAUX-ARTS. 1889. augusztus. Szöveg: Paul Mantz, *Exposition universelle de 1889. La peinture française.* Képekkel. Ph. de Chennevières, *Exposition retrospective des dessins.* 1789—1889. E. Molinier. *Exposition retrospective de l'art français au Trocadero. Le moyen âge.* H. Havard, *L'ameublement.* Képekkel. L. Falize, *L'orfèvrerie.* Képekkel. Képek a szövegen kívül: *La bénédiction des jeunes époux.* Gravure d'après le tableau de Dagnan-Bouveret. *Jeune femme du temps de Louis XVI.* Héliogravure d'après le dessin de E. Moitte.

REVUE DES ARTS DÉCORATIFS. 9-ik évf. 12. sz. 1889. junius. Szöveg: A. Darcel, *L'art décoratif au musée de Cluny* (suite) : *les Tables.* Három képpel. A. de Champeaux, *Une nouvelle salle de moulages au musée des Arts décoratifs.* Két képpel. *Les oeuvres décoratives de Barye.* Két képpel. Victor Champier, *Morel-Ladeuil.* Exposition de son oeuvre au musée des Arts décoratifs. *Les sculptures du Moyen Age et de la Renaissance au musée du Louvre. L'Assemblée générale de la Société de l'Union centrale des Arts décoratifs.* Alfredo Melani, *Une exposition d'art appliqué à l'industrie à Milan.* Képek a szövegen kívül : *Vue intérieure de l'hôtel Lalemant à Brouges.* (XVI. siècle.) *Fragment du plafond en pierre sculpté de la salle de l'Oratoire, à l'hôtel Lalemant à Brouges. La Vérité,* coupe argent et fer repoussé, par Morel-Ladeuil. — 10-ik évf. 1. szám. 1889. julius. Szöveg: L. Falize, *Exposition universelle de 1889. Orfevrerie et*

bijouterie. Tizenkét képpel. A. Pongin. *Exposition Universelle: les Instruments de musique* (1. article). Victor Champier, *Exposition des trésors d'églises au Trocadero*. Antony Valabrègue, *Exposition Universelle : l'Évantail moderne* (2. article). Hat képpel. Lucien Magne, *L'Architecture du siècle*. Képek a szövegen kívül: *La croix du Paraclet*. (Trésor de la cathédrale d'Amiens) XII-e siècle. *Fenétres du palais des Beaux-Arts à l'Exposition* par Formigé. *Petit bureau de dame*, dit bureau de Marie-Antoinette (XVIII-e siècle). — 10-ik évf. 2. szám. 1889. augusztus. Szöveg: Frantz Jourdain, *La Décoration et le rationalisme architecturaux à l'Exposition universelle de 1889*. Öt képpel. Antony Valabrègue, L'Évantail moderne (suite). Három képpel. Ed. Didron, *Le Vitrail depuis cent ans et à l'Exposition de 1889*. A. Pougin, *Les Instruments de musique à l'Exposition* (suite). Képek a szövegen kívül: *Palais des Beaux-Arts à l'Exposition* per Formigé. *Évantail en point d'Atlençon* par E. Lefébure. *Vase en porcelaine craquelée* de l'époque Louis XV.

Kunstgewerbeblatt. 5-ik évf. 10-ik sz. 1889. julius. Szöveg: Arthur Pabst, *Das Kunstgewerbemuseum zu Köln*. Tíz képpel. K. Lachner, *Die Farbe in der Holzarchitektur*. Egy színes képpel a szövegen kívül. Bücherschau. Kép a szövegen kívül: *Standuhr* von J. M. Hoppenhaupt. Aus der Ornamentstichsammlung des Leipziger Kunstgewerbemuseums. — 11-ik füzet, 1889. augusztus. Szöveg: E. Radisics von Kutas, *Thronbehang des Königs Mathias Corvinus*. Három képpel. W. Koopmann, *Zur Stilfrage*. Georg Böttticher, *Rokokotapeten*. Ubisch, *Aus der Leipziger Ornamentstichsammlung*. 3. Jaques Androuet du Cerceau. Három képpel. Bücherschau. Kép a szövegen kívül: *Füllung* von Jean Bérain. — 12-ik füzet, 1889. szeptember. Szöveg: J. Foche, *Zur Geschichte der Mündener Fayensefabrik*. Két képpel. Arth. Pabst, *Ältere Kunstgewerbliche Arbeiten im grossherzoglichen Museum zu Weimar*. Három képpel. L. Clericus, *Pferdekummet im Kunstgewerbemuseum zu Magdeburg*. Egy képpel. Bücherschau. Kleine Mittheilungen. Képek a szövegen kívül: *Fruchtschnüre* von Arthur Quellinus. *Vignetten*. J. C. Delafesse.

Zeitschrift für Bildende Kunst. 24-ik évf. 10. szám. 1889. julius. Szöveg: A. F. Fischel, *Denkmäler der Renaissance in Dänemark*. Kilencz képpel. Ph. Weilbach, *Wie sah Goethe aus?* Nyolcz képmással. Richard Graul, *Pariser Ausstellungen*. I. Négy képpel. — 11-ik szám. 1889. augusztus. Szöveg: C. Th. Pohlig, *Hauskapellen und Geschlechtshäuser in Regensburg*. Huszonnégy képpel a szövegben, s egy képpel a szövegen kívül. F. J. Schmitt, *Römische Tempel in Speier*. Három képpel. Richard Graul, *Pariser Ausstellungen*. II. Egy képpel. Bücherschau. — 12-ik szám. 1889. szeptember. Szöveg: Robert Stiasny, *Das Skizzenbuch Hans Baldung Grüns*. Két képpel. Josef Langl, *Das Testament der Angelica Kauffmann*. Franz Wickhoff, *Die Fresken der Katharinenkapelle in Clemente zu Rom*. Ein Beitrag zu ihrer Datirung. Két képpel. Richard Graul, *Pariser Ausstellungen*. R. Steche, *Zu Wilhelm Dilichs Thätigkeit in Sachsen*. Egy képpel. Képek a szövegen kívül: *Bauern-Gesellschaft*. Gemälde von A. von Ostade, radirt von K. Siegl. *Im Kreuzgange*. Gemälde von A. Secl, radirt von L. Kühn.

Zeitschrift des Bayerischen Kunstgewerbevereins in München. 1889. 9 és 10-ik füzet. Szöveg: Corn. Gurlitt, *Ein bayerischer Plattner*. Hét képpel. Hugo Groothoff, *Die Hamburgische Gewerbe- und Industrie-Ausstellung*. Négy képpel. St. *Kunstgewerbliches auf der Pariser Weltausstellung*. Képek a szövegen kívül: *Pokal der Augsburger Metzgerzunft*. National-Museum zu München. *Saal aus dem Pellerhaus in Nürnberg*. *Gemaltes Fenster im Rathhaus zu Karlsruhe*. *Vestibul-Laterne*. *Tischdecke*.

KÜLÖNFÉLÉK.

Régi selyem szövetek gyűjteménye. Régibb butorokon s különösen egyházi papi öltönyökön hazánkban gyakran találunk selyem szöveteket, melyeket mindig hajlandók vagyunk lyoni szöveteknek tartani, miután tényleg régi időtől fogva e gyár látja el egész Európát a legváltozatosabb s legszebb selyem kelmékkel.

Legutóbb a bécsi levéltárakban tett kutatásaim alkalmával, a közös pénzügyminiszterium levéltárában találtam egy bőrbe kötött folio alakú könyvet, melyben egyenletesen szépen fölragasztva karton lapokra 240 fajta selyem mintát találtam a múlt századból. Ezek a bécsi selyemgyárak és selyem kereskedők mintái, melyeket a kamarának, illetőleg a Mária Terézia alatt szervezett u. n. œkonomikus bizottságnak tartoztak benyujtani.

E minták között, melyek 22 cm. hosszúak és 2—6 cm. szélesek, van mindenféle képzelhető színű, fajtáju és technikáju selyem szövet, virágos, habos, reczézett, fényes, matt, préselt stb. közöttük számos egyházi czélokra szolgáló szövet a lyoniak modorában. Végül többféle kanavász vászon, a katonaság részére való galambszín, lila, sárgás barna stb. posztók gyűjteménye zárja be a kötetet. Minden egyes minta négyszegletű fekete bélyeggel van leütve, melynek körirata : Verbot Waren Vorat (császári korona) Böh. Comm. Insigl.

Miután igen valószínű, hogy e korban a legtöbb selyem hazánkba is Bécsből került, érdemesnek találtam e gyűjteményre a szövőiparral foglalkozók figyelmét fölhívni.

Dr. Szendrei János.

*

A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter, az orsz. m. képzőművészeti tanács jegyzőjének Maszák Hugónak ezen állomásról történt lemondását, a tanács fennállása óta kifejtett ügybuzgó tevékenységének elismerése mellett elfogadván, az ezáltal megürült tanácsjegyzői állomásra a tanács jelenlegi megbízatásának tartamára Szmrecsányi Miklóst, az orsz. m. képzőművészeti társulat titkárát nevezte ki.

*

Az orsz. m. kir. mintarajziskola és rajztanárképzőbe a folyó 1889/90-iki tanév téli felére beiratkozott növendékek száma : az 1-ső osztályban 13, a 2-ik osztályban 12, a 3-ik osztályban 10, a 4-ik osztályban 12, — a gyakorló festészeti osztályban 6, — a női osztályban 11, — a vendéglátogatók száma 19. Összesen 83 növendék. — A m. kir. iparművészeti iskolában az 1-ső általános osztályban van 17 növendék, a 2-ik általános osztályban 6, — az 1-ső szakosztályban 5, — a 2-ik szakosztályban 11, — a 3-ik szakosztályban 12, — a vendéglátogatók száma 20. Összesen 71 növendék.

*

Az állami közép-ipariskola a királyi technológiai múzeummal kapcsolatos új épületbe való költözésével működésének tizedik évét kezdte meg. Az intézet története a *Vasárnapi Ujság* szeptember 15-diki számában részletesen ismertetve levén: az intézet szervezetéről s a tanulók létszámáról csupán a következőket jegyezzük meg:

Az intézetnek 5 szakosztálya van, ú. m. építészeti, gépészeti, fémvasipari, vegyészeti és faipari.

Az első évfolyam különben, melyre négy középiskolai osztályból nyert legalább is «jó» osztályzatú bizonyítvány és legalább egy iskolai szünidő tartamának megfelelő gyakorlat, vagy felvételi vizsgálat alapján vétetnek fel a tanulók, közös, valamennyi szakosztályon előkészítő osztályt képez.

A szakosztályok tulajdonképen a második évfolyammal ágaznak szét s mint ilyenek kétkét évfolyamra terjednek.

A folyó iskolai évre felvett tanulók száma összesen 154, a kik az öt szakosztály közt következőleg oszolnak meg:

az I. évfolyamban van 64 tanuló. Az építészeti szakosztályban 20 másod- és 17 harmadéves, a gépészeti szakon 16 másod- és 10 harmadéves, a vegyészetin 3 másod- és 2 harmadéves, a fémvasipari szakosztályban 5 másod-, 6 harmad-, végre a faipari szakon 7 másod- és 3 harmadéves tanuló.

1882 óta a télen szünetelő építőiparosok: kőmívesek, kőfaragók és ácsok számára egy négy téli félévre terjedő téli tanfolyam is van az intézetben. Ez a tanfolyam folyó évi november hó 3-ik napján kezdődik. A tanfolyam befejezése után a résztvevő építőiparosok jogérvényes kőmívesmesteri bizonyítványt kapnak. Tanulókúl fölvétetnek a 15-ik életévet betöltött ama kőmíves-, ács- és kőfaragósegédek, a kik folyékonyan olvasni, írni és számolni tudnak és legalább egy évig a gyakorlatban működtek. A fölvételre jelentkezők erkölcsi bizonyítványt, továbbá főnöküktől igazolványt tartoznak előmutatni.

*

A fővárosi iparrajziskolába a mostani tanév eleje óta a mai napig beiratkozott összesen 794, még pedig: férfi növendék 683, nő növendék 111.

Ezek közül iparos férfi növendék van 584, egyéb látogató 99, női növendék I. oszt. 54, II. oszt. 57.

Az eddig beírottak között van 76 oly férfi növendék, a mely csak a téli (nov. 15 márcz. 15.) tanfolyamra jelentkezett, illetve fog járni és a melyek számához még a nov. 1-e után iratkozók száma is hozzá fog járulni.

Az idei beírottak között iparágak szerint vannak: ács 22, aranyozó 2, aranymíves 8, agyagesztergályos 4, asztalos 127, bádogos 7, betűmetsző 1, címfestő 10, czipész 1, díszletfestő 2, edénymintázó 1, edényfestő 15, esztergályos 7, ékszerész 4, építési rajzoló 4, érczöntő 4, fametsző 2, fényképész 12, géplakatos 28, kardmíves 2, kárpitos 2, kályhás 1, kőmíves 76, könyvkötő 2, kőfaragó 4, kőrajzoló 16, kocsifényező 1, kovács 4, lakatos 15, műlakatos 8, épületlakatos 7, bútorlakatos 1, műszerész 16, órás 2, pék 1, puskamíves 1, szabó 1, szobrász 116, szobafestő 11, üvegfestő 13, vasesztergályos 17, vésnök 5, vegyész (keram.) 1.

Ezeken kívül: iskolai tanuló 22, tanárjelölt 1, tanár (gymn.) 1, és mint (mindennapos) 75 oly növendék, ki mint e csoport többije a nyilvános rajz- és mintázási tanfolyamot látogatja és ipari pályára készülvén, a rajzot és mintázást gyakorolják.

Korra nézve a férfiak közt legtöbb 16 és 17 éves között van; majdnem egyenlő számban ezekkel a 15 és 18—19 évesek; a legidősebbek 42—45 évesek. — (A női növendékek kora 14-től 52-ig van képviselve.)

Korra nézve évről-évre (különösen a fiatal férfi növendékeknél) emelkedés észlelhető, a mi az intelligenciára is hatással van; innen is van, hogy évről-évre több és több iskolázott növendék jelentkezik.

A hely szüke miatt visszautasítottak száma nincs följegyezve, de hozzávetőleg 100-ra tehető.

Az év folyamán a kimaradók helyére előjegyzettek vagy ujonnan jelentkezők folytonosan iratkoznak; úgy, hogy iskolánk mindig túltömött.

*

A kereskedelmi múzeum új szervezeti szabályzata következő.

I. Czél. 1. §. A kereskedelmi múzeum hivatása: a hazai termékek kelendőségének előmozdítása, a bel- és külföldi forgalom élénkítése, az ipar fejlesztése és kereskedelmi összeköttetések létesítése által.

Czélja és feladata különösen: *a)* megismertetni a közönséggel mindazon kereskedelmi czikkeket, melyekkel a hazai ipar versenyezhet s melyekből kivitelre számíthat; *b)* megismertetni a hazai termelőkkel mindazon czikkeket, melyek a külföldön, főleg a keleti országokban piaczokra találhatnának; *c)* odahatni, hogy termelőink a bel- és külföldi szükséglet (időnkénti szállítások, versenyajánlatok, stb.) felől mindenkor tájékozva és eleve értesítve legyenek; *d)* új és különösen nagybani fogyasztás tárgyát képező iparágnak meghonosítását és a létezők kiterjesztését elősegíteni.

II. Igazgatás. 2. §. A kereskedelmi múzeum ügyeit egy felügyelő-bizottság vezeti, melynek elnöke a kereskedelemügyi m. kir. miniszter, alelnöke a kereskedelemügyi m. kir. miniszterium államtitkára, esetleg a felügyelő-bizottságnak a miniszter által ezzel megbizandó még egy tagja. — A felügyelő-bizottság tagjait, valamint a múzeum igazgatóját a kereskedelemügyi m. kir. miniszter nevezi ki, illetve alkalmazza. A múzeum igazgatója a felügyelő-bizottság tagja és annak üléseiben mint előadó működik. 3. §. A múzeum szervezetére vagy működésére kiható minden elvi fontosságú ügy a felügyelő-bizottság kebelében tárgyalandó és ennek utján terjesztendő a kereskedelemügyi miniszter elé. A felügyelő-bizottság megállapítja az évi költségvetést, az évi mérleget és zárszámadást és ezeket jóváhagyás végett a kereskedelem ügyi miniszter elé terjeszti; felülvizsgálja a havi pénztári kimutatásokat, időnként pénztári rovancsolást eszközöl és a pénztári kezelést ellenőrzi. — Hivatása továbbá a múzeum működő programmját megállapítani és ennek végrehajtását ellenőrizni. — A múzeum tisztviselőit a felügyelő-bizottság nevezi ki és bocsátja el; megállapítja azok hatáskörét és illetményeit a jóváhagyott költségvetés keretén belől. 4. §. A felügyelő-bizottság működéséről évenként jelentést tesz a kereskedelemügyi miniszternek. 5. §. A felügyelő-bizottság rendszerint havonként egyszer tart ülést. 6. §. Az igazgató a megállapított intézkedések végrehajtója s az intézet folyó ügyeit a tiszti személyzet segédkezése mellett intézi el. Az igazgató felügyel az intézet tisztviselőire és a szolgaszemélyzetre; gondoskodik a múzeum ügyviteli könyveinek pontos vezetéséről és a gyűjtemények jókarban tartásáról, leltározásáról, továbbá az intézetben szükséges rendről; gondoskodik a múzeumban eladás végett kiállított tárgyak eladásáról és elszámolásáról; eszközli a múzeum számára megállapított bevásárlásokat; sajtó alá rendezi az intézet közleményeit és kiadványait; tervet készít a múzeum berendezésének átalakítására és kiegészítésére nézve; rendezi a múzeumi időszakos és állandó kiállításokat és ezekről időnként szakelőadásokat rendez; általában az igazgató az intézet hasznosítására nézve javaslatokat tesz a miniszternek, illetve a felügyelő-bizottságnak és működéseért felelős. 7. §. Az intézet összes alkalmazottjai az igazgatónak és közvetve a felügyelő-bizottságnak vannak alárendelve. A szolgaszemélyzetet az igazgató fogadja fel és bocsátja el.

III. Gyűjtemények. 8. §. A múzeum gyűjteményei két főosztályból állanak és pedig: *A)* hazai gyűjteményekből, melyeknek az a czélja, hogy a hazai termelésnek lehetőleg teljes képét tüntessék fel és egyrészt a hazai közönséget a magyar iparczikkek fogyasztására, másrészt a hazai termelőket termelvényeinek értékesítésére ösztönözzék. E gyűjtemények alosztályai a következők: *a)* hazai termelvények gyűjteménye, részint mint állandó és részint mint váltakozó kiállítás.

E gyűjtemények felölelik mindazon hazai gyári, kézmű-, házi és műipari czikkeket, melyeket a mindennapi szükséglet számára termelnek és a melyeknek a hazai és külföldi fogyasztásban való nagyobb mértékű terjedése a hazai ipar fejlődése érdekében kívánatos; *b)* a hazai nyerstermények és anyagok gyűjteménye, melyek az ipar által feldolgoztatnak és értékesíthetők, különös tekintettel az újabb anyagok és pótanyagok rendszeres feltüntetésérei. *B)* Külföldi és kivált keleti gyűjteményekből, melyeknek czélja iparunk kiviteli képességét fejleszteni. Ez osztály a következő alosztályokból áll: *a)* a keleti kivitelre alkalmas ipari termelvények (exportczikkek) gyűjteménye. E gyűjteménybe felveendők mindazon czikkek, melyek a keleti országokban nagyobb kelendőségre számíthatnak. E czikkek a keleti országok és iparágak szerint csoportosítandók; feltüntetendő e czikkek legkedveltebb kikészítő és csomagoló módja is; *b)* a keleti műipari czikkek gyűjteménye, melyeknek formái, ornamentikai és technikai utánzása és előállítása által a keleti piaczokon üzletre számíthatnak; *c)* a külföldi nyerstermények és ipari feldolgozásra alkalmas anyagok gyűjteménye, mely ama termékek sorozatát tárja fel, a melyeknek az iparban való értékesítése ajánlatos vagy különös haszonnal van összekötve.

IV. Iroda és értesítő. 9. §. A kereskedelmi múzeum irodája felvilágosítást nyújt a közönségnek: *a)* a kiállított iparczikkek árára és szállítására nézve; *b)* felvilágosítást nyújt a vám és szállítás feltételei felől; *c)* kívánatra információkat közvetít egyes külföldi czégek megbizhatósága és hitelképessége felől; *d)* nyilvántartja a versenybiró hazai czégek jegyzékét és gyűjti ezek árjegyzékeit; *e)* kívánatra közvetíti a megrendeléseket; *f)* értesítést ad az állami, hatósági, közintézeti és esetleg magánvállalatok által kiírt szállítási felhivások-, pályázatok- és versenyajánlatokról; *g)* a külföldi, főleg a keleti országok hasonló pályázati kiírásait figyelemmel kíséri és ezek felől a hazai czégeket idejekorán értesíti; *h)* tájékozza a külföldet, főleg pedig a keleti országokat iparunk versenybirása és haladása felől; *i)* értesítést ad a hazai és külföldi időleges és állandó kiállításokon való résztvétel feltételei felől; *j)* a konzuli jelentések és hasonló más közlemények fontosabb és bennünket közelebbről érdeklő részleteit az érdekelt körök számára azonnal hozzáférhetővé teszi. 10. §. E feladatok könnyebb elérése czéljából a múzeum értesítőt ad ki. Sürgős értesítéseit az iroda a napilapok és a múzeum helyiségeiben kifüggesztett hirdetmények utján teszi közzé.

V. Könyvtár. 11. §. A kereskedelmi múzeum könyvtárt tart fönn, mely főleg czéljainak előmozdítására alkalmas szakkönyveket és lapokat, a vasúti szállításokra, vámtételekre vonatkozó könyveket, a kereskedelmi viszonyokra vonatkozó törvényeket, konzuli jelentéseket és általában a gyakorlati közgazdasági ismertetéseket tárgyaló könyveket tartalmazza. E könyvtár és ennek katalogusa alkalmas módon az érdekelt közönség számára hozzáférhetővé teendő.

*

Rajztanfolyamok a m. kir. technológiai iparmúzeumon. A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszterium intézkedése folytán, a m. kir. technológiai iparmúzeum az 1889—90. évi téli időszak alatt: az épület- és bútorasztalosok, továbbá az épület- és műlakatosok, rézművesek, bádogosok, végre a kocsigyártás terén foglalkozó bognárok, kovácsok és lakatosok számára rajztanfolyamokat rendez. Ezen rajztanfolyamokra azon önálló iparosok és iparossegédek vétetnek fel, a kik már rajzolni tanultak és ezt bizonyítványaik vagy rajzaik előmutatásával igazolni tudják. Beiratási idő: az asztalosok számára október hó 17-én, a lakatosok és bádogosok számára október hó 18-án, a kocsigyártók számára október hó 19-én este 6 órától 8-ig. A tandíj 5 forint, a mely egyszerre is lefizethető, de legalább öt havi részletben mindig előzetesen fizetendő. A rajztanfolyamok október hó 20-ik napján, vasárnap reggel 9 órakor kezdődnek: a rajz-

órák minden hétfőn, szerdán és csütörtökön este 7 órától 9-ig, vasárnap pedig délelőtt 9 órától 12-ig lesznek.

*

A m. kir. technológiai iparmúzeum Trefort alapítványa. A nevezett intézetnek folyó hó 12-én tartott felügyelő-bizottsági ülésén, Thék Endre fővárosi nagyiparos és a m. kir. technológiai iparmúzeum felügyelő-bizottságának tagja, 500 frtról szóló földtehermentesítési kötvényt adományozott azon czélból, hogy ezen összeg a kamatok és ezek kamatjával mindaddig gyarapíttassék, mígnem 1000 frtra szaporodik. Ezután ezen összegnek kamatjaival, «Trefort Ágoston alapítvány» czímen, a m. kir. technológiai iparmúzeum rajztanfolyamain készített rajzokból évenként rendezett kiállításon a legjobbnak talált, gyakorlati kivitelre alkalmas és valódi nagyságú butorrajz készítőjét jutalmazzák meg. A jutalmazandó csak magyar honpolgár lehet. A jutalmazásra nézve az intézet igazgatósága, az illető szakrajztanfolyam tanára és a «Budapesti Asztalos Ipartestület» által e czélra kiküldött szakférfiú együttesen javaslatot tegyenek a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszteriumhoz, a mely a nevezett alapítványt kezeli és a jutalomdíjat kiutalványozza. Azon esetre, ha a m. kir. technológiai iparmúzeum feloszlatnék, a nevezett alapítvány kamatjai csak hasonló czélra és pedig mindig «Trefort Ágoston alapítvány» czímén használtassanak föl.

*

A baranya-mágocsi agyagipari szakiskolánál az idei tanévvel a 3-ik évfolyamot nyitották meg. Jelenleg van az intézetben: 10 III-ad éves, 4 II-od éves és 7 I-ső éves tanuló.

*

Amateur-fotografiai kiállítás Budapesten. A M. Kárpát-Egyesület Budapesti Osztálya a jövő tavasz folyamán amateur-fénykép kiállítást szándékozik rendezni, a melyre az összes magyarországi műkedvelők a kiállításban való részvételre ezennel tisztelettel meghivatnak.

A részletes programm nemsokára fog megjelenni. Addig is felemlítjük, hogy a kiállítás czélja: megismertetni a magyarországi amateurök fényképeit s ezek által különösen az ország nevezetesebb és szebb tájképeit, a geologiai, archæologiai vagy más tekintetben érdekes részleteket, a különféle népviseleteket, a fürdőket, a nevezetesebb épületeket stb. bemutatni a különféle módszerek útján elkészített képeket, a fotografáláshoz szükséges készülékeket és szereket. Czélja továbbá a tervben levő állandó tájkép-kiállításhoz a szükséges képeket összegyűjteni, a műízlést nemesíteni.

Az amateur-kiállításon kívül lesz egy külön osztály a szakfotográfok számára is, a melyben azonban képmásokat ki nem állíthatnak, hanem csupán tájképeket, néprajzi viseleteket s efféléket. Külföldiek is részt vehetnek magyar tárgyú és tudományos érdekű fényképekkel.

Továbbá lesz egy tudományos osztály is. Szép és jól készített képek kitüntetésben fognak részesülni. A kiállítást rendező bizottság elnöke: *dr. Wartha Vincze*, műegyetemi tanár; titkára: *Kalecsinszky Sándor*, a m. kir. földtani intézet vegyésze. Bővebb felvilágosításokat ad a kiállítás titkára (Budapest, földmivelésügyi miniszterium, földsz. 4. sz. a.).

*

Storck J. udvari tanácsos és a bécsi iparművészeti iskola igazgatója az utóbbi minőségének 25 éves jubileumát ünnepelte legközelebb, a mely alkalommal tanítványai díszes föliratot nyujtottak át neki. Storck buzgó működésének kétségtelenül igen jelentékeny része van a bécsi művészi ipar legtöbb ágában elért szép eredményben.

*

Berlinben a német népviseletet és a házi ipar termékeit magában foglaló múzeumot szándékoznak fölállítani. A porosz oktatásügyi miniszter a múzeum czéljaira fölajánlotta az ipari akadémiában üresen álló helyiségeket és így reménylik, hogy a múzeumot még ez év folyamában megnyithatják.

A *MŰVÉSZI IPAR* HIRDETÉSEI.

Egy hatod hasáb díja egyszeri hirdetésre 2 frt, az egész évfolyamra 10 frt. Egy harmad hasáb 3 frt, illetőleg 15 frt.
Megrendeléseket elfogad a kiadó-hivatal (Andrássy-út 67. sz.).

Császári és királyi udvari szállító.

FISCHER IGNÁCZ BUDAPESTEN,

porczellán- és majolika-gyáros.

Gyár: VII. kerület, külső dob-utcza 17. sz.
Főraktár: IV. kerület, bécsi utcza 3. sz.

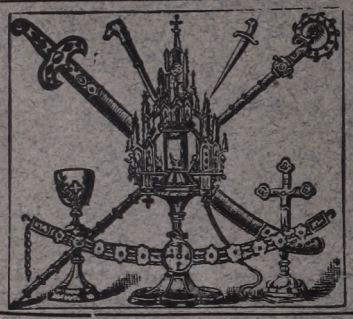

LINK FÜLÖP

ékszerész Budapesten

készit művészi kivitelü ékszereket, egyházi és egyéb dísztárgyakat, mentekötőket és öveket díszi öltözetekhez aranyból, ezüstből, zománczczal és drágakövekkel díszitve akár régi minták, akár új tervek szerint, régi ezüst- és arany-tárgyakat eredeti állapotukhoz hűen helyreállit.

Műhely: IV. ker. magyar-utcza 29. sz.

JACOBEY ÉS TÁRSAINAK

az iparművészeti társulat által ajánlott vállalata elfogad megbizásokat **a vallásos festészet minden ágában**; készit freskó- és oltárképeket, decorativ festményeket; épit, aranyoz, fest és márványoz oltárokat, szószékeket, keresztelő-kutakat; készit szobrokat polychrom-festéssel, vagy anélkül.

Káposztás-Megyer, Ujpest mellett.

WEINWURM ANTAL

fényképész

az Angerer-féle sokszorositó eljárásnak Magyarországon egyedül jogositott tulajdonosa,

készit mindennemű fényképet és horganyedzésű duczokat, rajzok, iratok, érmek, czimlapok hirdetések, árjegyzékek stb sokszorositására ajánlkozik.

Budapest, IV., Károly-utcza 3. szám.

HÁZAS TESTVÉREK.

Közhasználati és művészi díszbutorok készitői

BUDAPESTEN.

Műhely: VI, Vörösmarty-utcza 67. sz.

Az Országos Magyar Iparművészeti Muzeum

GALVANOPLASTIKAI INTÉZETE

ajánlja a közönség figyelmébe

régibb, kivált magyar ötvöstárgyak másolatainak gyüjteményét.

A 154 darabból álló gyüjteményben megvan a **nagyszent-miklósi lelet teljesen**, azonkivül **kelyhek**, szobák diszitésére különösen alkalmas **serlegek, poharak, csészék,** stb.

Minden egyes tárgy másolata az eredetihez hű és készités tekintetében is művészi becscsel bir. — *Az intézet képes lajstromot kivánatra ingyen és bérmentve küld.*

Budapest, Andrássy-út 67. sz.

JAISER GYULA

BUDAPEST, VIII., GÓLYA-UTCZA 9.

Készit kézzel-metszett, pontozott és domború **bőrmunkákat** székekre, könyvbekötésekre, faldiszitményekre, mappákra és dobozokra stb. — Különösen ajánlja a bőrből metszett **czímereket**. Elvállal továbbá bárminemü faragászati munkákat épületekre, butorokra és egyéb iparművészeti tárgyakra.

VANDRÁK LÁSZLÓ

bronzműves és műöntő

készit megrendelésre finomabb ajtó- és ablak-kilincseket, butordiszitményeket, gyertyatartókat, légszesz- és kőolajcsillárokat, szobrokat, czimereket, egyházi szereket, villámháritókat stb., galvanoplastikai tárgyakat, galvanizál minden színben stb. s elfogad ilynemű tárgyakat és régiségeket javitásra.

Budapest, VIII. ker. Mária-utcza 16. szám alatt.

DWORZAK FERENCZ

VÉSNÖK

BUDAPEST, IX., PIPA-UTCZA 14.

AZ UDVARBAN BALRA.

KÉSZIT MINDENNEMÜ VÉSNÖKI MUNKÁT ARANYBÓL, EZÜSTBŐL ÉS BRONZBÓL.

Franklin-Társulat nyomdája.

MŰVÉSZI IPAR

AZ ORSZ. MAGYAR IPARMŰVÉSZETI MUZEUM
ÉS
A M. IPARMŰVÉSZETI TÁRSULAT KÖZLÖNYE

SZERKESZTI

A VALLÁS- ÉS KÖZOKTATÁSÜGYI MAGYAR KIR. MINISTERIUM

MEGBIZÁSÁBÓL

PASTEINER GYULA

SZERKESZTŐ TÁRSAK:

RADISICS JENŐ ÉS UHL SÁNDOR

IV. ÉVFOLYAM. 1889. ÖTÖDIK SZÁM.

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR IPARMŰVÉSZETI TÁRSULAT

1889

MŰVÉSZI IPAR

NEGYEDIK ÉVFOLYAM. 1889. ÖTÖDIK SZÁM.

TARTALOM.

SZÖVEG: Oldal

A habánok története Magyarországon és a habán majolika. Dr. SZENDREI JÁNOSTÓL ... 161
A művészeti tárgyak gyűjtése és hamisítása. I. DINER JÓZSEFTŐL ... 177
Két kút kovácsolt vasból ... 183
Irodalom:
Könyvismertetés:
J. HÄNSELMANN, *Studien und Ideen über Ursprung, Wesen und Stil des Ornamentes.* JÁKABFFY FERENCZTŐL ... 187
Folyóiratok ... 190
Különfélék ... 192

KÉPEK A SZÖVEGBEN:

Papagály alakú korsó Petrik Lajos gyűjteményében ... 169
Kupa az orsz. m. iparművv. múzeumban ... 169
Tányér a műegyetem technológiai gyűjteményében ... 170
Tányér Spitzer Mór gyűjteményében ... 171
Korsó a műegyetem technológiai gyűjteményében ... 172
Kancsó az orsz. m. iparművv. múzeumban ... 173
Tintatartó Spitzer Mór gyűjteményében ... 174
Korsó és tányér Spitzer Mór gyűjteményében ... 175
Kút kovácsolt vasból, tervezte ÁRKAY SÁNDOR ... 182
Kút kovácsolt vasból, tervezte SCHÖN FRIGYES ... 184
Majolika csésze. Az orsz. m. iparművv. múzeum tulajdona ... 191

*

Szerkesztőség és kiadó-hivatal: Budapest, VI., Andrássy-út 67.

*

Az első évfolyam teljes példányai kaphatók a Franklin-Társulat kiadó-hivatalában: IV., Egyetem-utcza 4. sz. Ára 6 frt.

*

A Művészi Ipar 1889. (ötödik) évi folyamára 5 frtjával előfizetést elfogad a kiadó-hivatal.

MŰVÉSZI IPAR

A HABÁNOK TÖRTÉNETE MAGYARORSZÁGON ÉS A HABÁN MAJOLIKA.

Alig van nemzet a világon, mely a messze ős kortól kezdve a mai napig, területén a különböző népek és fajok oly érdekes keveredését mutatná, mint a magyar.

Nem is említve a népvándorlás korában, a barbároknak a római világbirodalom ellen vívott harczai folytán keletkezett népalakulatokat, csak a különböző német és szláv, vagy a hollandi, bajor, belga és franczia telepítésekre utalunk.

Természetes, hogy e népalakulatok visszatükröződnek a nemzet történetében, egyes vidékek századokon át megőrzött ethnografiai sajátságaiban, és kifejezésre jutnak az egyes népfajok tipusában, erkölcsében, sőt az egész ország művelődésének és művészetének történetében is.

Ilyen már-már elmosódott kép, melyet szintén a történet nagy kalejdoskopja vet Felső-Magyarország térképére, a habán nevezetű népség.

Már a múlt század irodalmában s azóta is több lexikonszerű munkában találunk rájok vonatkozó adatokat, melyek többé kevésbé megbizhatók, gyérek és szükszavúak.

Mióta pedig kétségtelenné vált, hogy a művészi ipar több ágával, különösen pedig az agyagművességgel hazánkban több, mint másfél századon át foglalkoztak és sajátos modorukban és technikájukkal e nemben maradandó hatást is gyakoroltak, — művészi iparunk történetének lelkes kutatói mind gyakrabban emlegetik a habánok nevét s óhajtják e népet, annak viszonyait alaposan és megbizhatóan ismerni.

Majláth Béla *Agyagiparunk történetéből* című dolgozatában* a habánokat hollandiai fazekasoknak mondja. Pulszky Károly ezt *A magyar agyagművesség történetére vonatkozó kérdésekről* írott czikkében már kétségbe vonja s egy kis jegyzetben igen helyesen utal arra, hogy Szobotistban nem hollandusok, hanem német anababtisták voltak letelepülve.** Különben azt mondja, hogy a ki e kérdést felderítené, igazi érdemeket szerezne magának agyagművességünk története körül.

* *Archæologiai Közlemények.* XII. k. 48. old.

** *Archæologiai Értesitő.* Uj folyam. II. k. 266. old.

Petrik Lajos *Adatok a magyar agyagipar történetéhez* című nagybecsű czikksorozatában a kérdésre vonatkozólag, Korabinsky 1786-ban megjelent lexikonának adatait eleveníti fel, ki már szintén tudja, hogy a habánok anabaptista testvérek, kik Morvaországból telepedtek be.[1]

Tudjuk, hogy a habánok Nyitra, Pozsony és Trencsén megyékben voltak elterjedve. Tavaly régészeti kutatásaim közben Pozsony megyében járván, nagy örömömre szolgált, midőn Pozsony-Széleskuton, Spitzer Mór tisztelt barátomnál régi habán majolikák gazdag gyűjteményét találtam. Miután ő oly szíves volt, hogy a gyűjtemény kiválóbb darabjairól színes rajzokat is készíttetett, azokat, régészeti utamról az Országos Régészeti és Embertani társulat múlt évi szeptember hó 25-én tartott ülésében felolvasott jelentésem kiséretében bemutattam s egyuttal röviden a habán kérdésről is értekeztem, természetesen én is morva anabaptistáknak vallván őket.[2]

Erre azonban most már *Néhány adat felső Magyarország agyagiparának történetéhez* című czikkében[3] Spitzer Mór barátom is sikra száll és ő, kinek pedig mint fentebb említém, oly nagy érdeme van a régi habán művek egybegyűjtésében, minden további indokolás vagy magyarázat nélkül egyszerűen kijelenti, hogy a habánok Thüringiából telepedtek be Felső-Magyarországba.

A dolgok ilyetén állása mellett azt hiszem elérkezett az ideje, hogy ezt a kérdést a már eddig publikált s a levéltárainkban levő hiteles, de eddig még ismeretlen adatok alapján végleg tisztázzuk. S úgy hiszem nem végezünk felesleges munkát akkor sem, ha ez érdekes nép történetét, melynek úgy az ethnografiai, mint a művészi ipar történetének írója egyaránt hasznát veszi, a maga történeti folytonosságában rövid kivonatban felsoroljuk, vagy helyesebben, egykorú hiteles krónikáik útján magokkal a habánokkal elmondatjuk.

Mielőtt azonban ezt tennök, próbáljuk még e nép nevének etimologiájával is foglalkozni. Mindenesetre igen sajátságos szó az, s már csak azért is érdekes, hogy ugyan e formában egy nyelvben sem található fel s a legtöbb glossariumban is hasztalan keresnők. Így például Du Cange nagy szótárában sem fordul elő.

Szerencsés nyomra akadunk azonban már Brandl glossariumában,[4] ki épen a morva történelmi források magyarázatához kiadott nyelvtörténeti szótárában taglalja e szót. Szerinte ugyanis habani, habanstvi, azoknak az újra keresztelő (Wiedertäufer) anabaptistáknak a neve, kik a XVI. században üldöztetvén, Morvaországból Felső-Magyarországba menekültek s ott fazekas iparral foglalkoztak, miért is nevöket némelyek szeretik a német Hafen szótól származtatni; legvalószínübb

[1] *Művészi Ipar* IV. 1889. 100. old.

[2] *Archæologiai Értesitő*. 1888. évf. 375. old.

[3] *Művészi Ipar*. 1889. 108. old.

[4] *Glossarium illustrans bohemico-moravice historiæ fontes*. Brünn 1876. 54. old.

azonban, úgy mond, hogy a német Haushaben szótól származik, mely az anabaptistáknál nagy szerepet játszott, s a német haben szó mellett a latin habere szóval is kapcsolatban volt. Mindezekből a habani szó képzését főkép és teljesen az magyarázza meg, hogy a haben szó morva provinczialismus szerint habán-nak ejtetett ki.

Tudjuk, hogy valakinek polgárrá való fölvételét és megtelepedési jogát már a közép korban is az által ismerték el, ha megengedték, hogy ingatlan birtokot s városokban házat szerezhessen, vagy építhessen. Így volt ez már az ős germán jogban s a XI. századtól kezdve az összes német városokban.[1] Ez volt a Haushaben s azért volt az a vallásuk miatt erdei vadakként folyton üldözött anabaptistákra nézve oly fontos, ha valahol ily jogot nyertek, mert azzal vele járt rendszerint a menedékjog is; oda bárki menekülhetett, a ház békéje sérthetetlen volt, sőt még udvara is. Igy támadtak a habán udvarok. S azért van, hogy krónikáikban is mindig felemlítik, ha valahol Haushaben-jök, vagy udvaruk volt. Azt hiszem, hogy ezek után Spitzer Mórnak az összekuporgatni jelentésű habat szláv szótól való erőltetett szó származtatása önmagától elesik, valamint nem jöhet szóba a fazekas mesterségtől vagy a német Hafen szótól való származtatás sem, mert hiszen akkor mindnyájoknak fazekasoknak kellett volna lenniök, holott, mint azt alább látni fogjuk, számos más iparággal is nagy sikerrel foglalkoztak.

Csak teljesség kedveért említem föl, hogy némelyek arra is gondoltak, miszerint talán első vezetőjök Habaner nevű egyén lehetett s ettől vették volna nevöket.[2]

A habánok magyarországi történetét illetőleg első rangú források, krónikáik. Ezek egyike Hamburgban a városi könyvtárban őríztetik, hol azt a negyvenes években Sylva-Taroucca Frigyes gróf fedezte fel.[3] Ez 1524—1637-ig terjed s első szerzője Rösch Ambrus volt, ki is 1592-ben halt meg.

Az anabaptisták eddig ismert második és harmadik krónikája a pozsonyi káptalan kézirattárában van.[4] Az első 1524—1640-ig terjed, a második pedig, mely egészen versekben van írva, 1530-ban készült s szerzője Kramer Mihály. Ugyancsak a pozsonyi káptalan kéziratai között még több anabaptista ima és énekes könyv s számos levél van, melyek mindannyian történelmi vonatkozású feljegyzéseket is tartalmaznak.

Van továbbá a Magyar Nemzeti Múzeum kézirattárában is egy hasonló anabaptista imakönyv, mely Sobotistyen 1658-ban iratott.

Végül a további hiteles adatok, oklevelek és királyi leiratok az Országos Levéltárban találhatók.

[1] Arnold W. *Zur Geschichte des Eigenthums in den deutschen Städten.* Basel 1861.

[2] *Statistische Nachweisungen über das Neutraer Comitat.* Herausgegeben von der Handels- und Gewerbe-Kammer Pressburg. 1871. 322. l.

[3] Gregor Wolny. *Die Wiedertäufer in Mähren.* Archiv für Kunde österreichischer Geschichts-Quellen. Wien. V. B. 1850. 67—138. l.

[4] Knauz Nándor. *A pozsonyi káptalan kéziratai.* Magyar Sion. VII. k. Esztergom. 1869. 449. stb. ll.

Természetes, hogy Nyitra, Pozsony és Trencsén városok és vármegyék levéltáraiban is rájuk vonatkozó nagybecsű adatoknak kell lappangani; ezek felkutatása azonban ezuttal nem állott módomban.

A hamburgi krónika feljegyzései szerint azokon felül, miket az anababtisták morvaországi szerepléséről már eddig tudtunk,* értesülünk, hogy tanaik és eltiltott szertartási gyakorlataik miatt, Turzó Szaniszló olmüczi püspök össztönzésére, I. Ferdinánd király által 1527-ben Morvaországból kitiltattak.

Ennek folytán azonnal követeket küldtek ki, kipuhatolandó a szomszédos országokban, hol tűrnék meg őket. Folytonosan üldöztetve a mindenütt utánuk bocsájtott és megújított királyi rendeletek által, Ausztrián keresztül lassan Magyarország felé vonultak.

1547-ben és 1548-ban találjuk az első följegyzéseket Magyarországra vonatkozólag, melyeket nehogy elferdítéssel vádoltathassunk, nagyobb hitelesség kedvéért a szó szerinti német szövegben ide igtatunk.

1547. Auf König Ferdinands Befehl grosse Trübsal und Verfolgung der B(rüdern) in Mähren, sie flüchten nach Ungarn auf die Güter des *Franz Niáry* gegen *Sabatisch,* wo sie schon 1546 1 Mühle sammt Hofstätte und Grundstücken erkauft. Ein Theil zog auch übers Gebirg gegen Teutsch-Nusdorf.

1548. Gewaltige Verfolgung in Mähren; die Grundherren geben die BB. auf Befehl Ferdinands preis, und gebieten ihnen das Land zu verlassen. Jedem, der sie länger behalten sollte, wurde mit königlicher Ungnade gedroht. Als gewaltsam ausgewiesen, zogen sie mit dem was fortzutragen war, nach Ungarn, besonders zum Grundherrn von Holitsh und Schoosberg, Peter Bákit und Franz Niáry auf Branisch; da wurden Häuser gekauft, gebaut, Boden gerodet; aber schon im Herbst desselben Jahres nahmen ihnen die Grundherren mit Gewalt ihre Habe und Gut, und sie wurden mit Weibern, Kranken, Kindern und Alten aus den Häusern aufgerichtet. Sie kamen wieder nach Mähren in einen Wald bei Rohac (jetzt Dorf Rohatec), von wo sie vier Brüder nach Polen abschickten etc.

1550-ben Ferdinánd újabb szigorú parancsot bocsájt ki ellenük, kitiltván őket Morva- és Magyarországból egyaránt. Mire Ausztriába vonulnak.

1554-ben már újra Magyarországon vannak, Proczkán és ugyanakkor Freischützön 70 embert keresztelnek vallásukra.

1557-ben megkezdték és befejezték a nagy Haushaben építését Kostelben.

1581-ben, őszszel Sobotistyeből elköltöztek, de Nyáry István közülök többeket várába bezáratott és húsz héten ott tartotta őket s csak több magyar úr kérésére bocsájtotta szabadon.

1605-ben Bocskay csapatai által, Sobotistye, Lévárd, Boczka, Szt. János, Kosz-

* Bergmann. *Sitzungsberichte der kaiserlichen Akademie.* Wien. 3. Heft. S. 107. ff.

tolány stb. fölégettetik, mely alkalommal összesen 25 anababtista megöletett és 221 elfogatott.

1613-ban az elpusztult «Haushaben»-eket Sobotistyében ujra helyreállítják.

1621-ben Levárd, Szent-János és Proczka a lengyelek által feldulatik. Ápril 1-én pedig Bethlen Gábor fejedelemmel többen, 183 elfogott egyénnel együtt Erdélybe küldettek.

1622-ben Ditrichstein Ferencz bibornok üldözései elől 24 község «Haushaben»-jéből Morvából ismét Magyarországba vándorolnak.

«Also Auswanderung nach Ungarn, wo drei Haushaltungen waren, als zu Sabatisch, Proczka und Lebar, die letztere zwar wegen des Krieges seit 1½ Jahr nicht bewohnt, aber jetzt bezogen; die nicht hier untergebrachten suchten Aufnahme bei einigen Herrn, deren uns ein tails willig und gern aufnahmen.»

1628-ban Ditrichstein bibornok által Morvában ujra szoríttatván, a még ott maradt testvérek is mind Magyarországba jöttek és itt községekbe állottak.

1635-ben Weyk Éliás Erdélyből Sobotistyebe érkezett s miután kézföltétel által hitében ujra megerősíttetett «mit einem Völkchen», Alvinczre visszaküldetett.

1636-ban Sobotistyében 60 ház leégett. A koldussá lett testvéreket Nyáry Lajos saját kastélyába fogadta s fát adott nekik, hogy házaikat ujra felépítsék.

A pozsonyi káptalan kéziratai között levő első kronikának czíme: Ein klains gründliches denckbüchel, darinnen wird begriffen und angezaigt: was sich seit dem 1524. Jar: mit den recht Crist gläubigen vnd fromen menschen zutragen vnd wie sich die Gmain gotes wiederumb hat angefangen vnd vermördt ist werden. A. R.

Ebben olvassuk, hogy Lévárt 1623 október 21-én Czobor János, huszárjaival kiüzette őket házaikból s hogy november 1-én Sobotistyét a törökök földulták.

1663-ban Baumann Izsák testvér írja nekik Alvinczről, Erdélyből, hogy Rákóczy György fejedelem is üldözi vallásukat.

A második verses kronika teljes czíme a következő: Geschicht des verloffnen Triebsals im Vngerlandt: gesanngs weyss gestelt Durch Michel Kramers In der melodey: an wasser Flissenn Babilonn. (136. Zsoltár) 1, 5, 3 — október: 48. Jar. Első verse így szól:

Nun Merkhennt was ich singen will
Von laydt vnd grossen schmerczen,
der angst vnd triebsal war so vil,
über die fromen herczen,
Die sich Betraff im Vngerlandt,
wol von dem wäckhiss Petter genandt. stb.

Ugyanitt olvassuk: — — Nun der herr gab noch aus Gnaden ein auskomen vnnd schikhet also das man vnns, in hungern welches vnns da zumal zum tail ein vnbekandt lanndt war auff nam sonderlich der her Närj Francz von präntsch vnder

welchen man bej gmächlich hinab Zoch, auch vnnder den herren petern Bäckhit zu hollitsch vnnd schossberg — — — — aber es weret nit lang.

Továbbá: Es kam fir denn Künnig Ferdinanthus das man sich ins hungerlandt hinabgelassen het, mit unsserer versamlung vnnd volckk, da schükht der Künig auch baldt seinen bewelch vnd strenge gebot wol Zwaimal an die hungerischen herren mit grossen ernst, man Soll Sie nit behalten — — daher Sie auch aus forcht des Künigs vngnaden bewegt — — — der her peter päkkit er Zaigt Ein griniges wieten.

Das gleichen der herr Närj Francz auf bräntsch Schickht seinen haubbman, auch shreiben vnnd ernstlichen beuelch daz er auff alle seinenn grindten die brieder soll weckh schaffen nach dem mandtaath vnnd beuelch des Künig Fertinatus stb.

Mint mindezekből látjuk tehát, a habánok morvaországi német ajku népfaj voltak, kiknek azonban német nyelve igen eltért a rendes német nyelvtől, mert számos különböző nyelvből való szót használtak, melyeknek csak végzete volt német. Ezen felül sok csak általuk értett szót is használtak. Mindannyian a cseh és morva testvérek vallási felekezetéhez tartoztak, kik a táboriták maradványainak tekintendők, kik a fehérhegyi csata után széledtek el. Tanaik keletkezése 1430-ig a kalixtinusokhoz vezet vissza, — lefelé pedig a XVIII. század Herrenhuter-jei tekintendők tanaik örököseinek. Ujra keresztelési szokásuk folytán általában anabaptistáknak is neveztetnek.

Magyarországra, mely reájok nézve eddig teljesen ismeretlen ország volt, az 1530-as években jönnek először Holics, Sobotist, Jókő és Lévárd, valamint a szomszédos földbirtokosok által eleinte szivesen fogadtatnak.

Holics régente a nyitrai várhoz tartozott, s urai a Czoborok, jelesen 1518 óta Imre volt,[1] később a Nyáriaké, majd királyi kamarai birtok lesz.

Jókő vára 1436-ban még Ország Mihályé,[2] de a XVI. században az Czoborbirtok, valamint Lévárd is. Ez utóbbi 1602 május 11-én II. Mátyásnak Bécsben kelt donationalis levele szerint, báró Kollonich Sygfriedre száll,[3] utóbb pedig ez is kamarai birtok lesz.

A habánok bevándorlása idején tehát Bakith Péter, Nyáry Ferencz és a Czoborok a vidék földbirtokosai. A két első Ferdinándnak kiváló híve és kapitánya, illetőleg hadvezére. Természetes tehát, hogy bármennyire is nem szivesen bántják e szorgalmas népfajt, mihelyt az iránt és pedig több izben a király parancsát veszik, kiűzik őket udvaraikból és házaikból. Ők azonban állhatatosan ujra és ujra visszajönnek Magyarországba, pedig mint krónikáik bizonyítják, nem ritkán számos testvér vértanúhalált hal vallásáért.

[1] Orsz. Levéltár. Dipl. oszt. 23067. sz.
[2] Országos Levéltár.
[3] U. o. Benignæ Resolutiones 44. k. Folio 93.

1612-ben Czobor Imre a pozsonyi káptalan előtti egyik perében, a Boroczky birtokon az anababtisták curiáját és az ahhoz tartozó földeket még nyiltan említi;[1] de már 1624-ben ujabb szigorú rendeleteket látunk ellenök kibocsátva és pedig ezuttal olyanokat, melyek elárulják egyik főokát annak, a miért annyira üldöztettek, és ez az volt, hogy mint ügyes kereskedők, Morva felé szállítási üzletet folytatván, a király évi jövedelmeit csökkentették.

1624 márczius 26-án, a bécsi udvari kamara átiratot intéz a m. kir. kamarához, melyben azt figyelmezteti, hogy utasítsa harminczadosait, nehogy az Ausztriából és Morvából bevándorló s gabonakereskedéssel foglalkozó anababtistákat bejönni engedjék, miután ezek nemcsak ő Felsége jövedelmeit csökkentik, hanem különben is veszélyes üzelmekkel foglalkoznak.[2]

1624 április 19-én, ugyancsak Bécsben kelt, sajátkezűleg aláírt és nagy pecsét alatt kiadott levelében pedig már maga, II. Ferdinánd király bocsát ugyan e tárgyban szigorú parancslevelet a m. kir. kamarához, hogy élelmi szerek kivitelét az anababtistáknak semmi szín alatt ne engedjék meg.[3]

Az anababtisták azonban csak hűségesen visszatérnek mindig házaikba, s mint krónikáikból látszik, ezentúl hazájoknak tekintik az ország ezen vidékeit és annak jó és balsorsában osztozkodnak. A XVII. század harczai között, hol a török, hol a Bocskai és Tököli-féle felkelő csapatok, majd meg a császáriak égetik fel őket, hordják el javaikat s nem ritkán magukat is reménytelen rabságra.

Mind a mellett évről-évre találkozunk velök egészen a legujabb időkig. Mindannyian iparral és kereskedelemmel foglalkoznak, de sok közöttük az orvos és gyógyszerész is. Vannak könyvkötők, asztalosok, igen keresett késgyártók és különösen és túlnyomó számban fazekasok és fehéredény égetők, valamint korsósok. Szorgalmuk, becsületes és tisztességes életmódjuk, szerény magaviseletük és mesterségükbeni ügyességük okozta utóbb, hogy mindenütt szivesen látták őket s hogy különösen a földesurak a lehetőségig pártfogásukba vették.

E mellett arra is rá érnek, hogy felekezeti testvéreikkel az összeköttetést föntartsák. Csaknem évenkint küldenek ki követeket Ausztriába és Svájczba, sőt a mi bennünket közelebbről érdekel, Erdélyben főleg Alvinczen hitközséget alapítanak s többször küldenek annak erősítésére kisebb-nagyobb csapatokban testvéreket. Felső-Magyarországon Sobotistye fő helyük. Itt fogadják külföldről, követek gyanánt jött testvéreiket, itt keresztelik meg és veszik fel az ujonnan belépő híveket.

Mint ugyancsak a fentebb ismertetett krónikákból látjuk, Erdélybe már korán megkezdődött innen az invasio, 1621-ben pedig Bethlen Gábor fejedelem, úgy

[1] U. o. Neo. Reg.
[2] Országos Levéltár, Benignæ Resolutiones.
[3] U. o. Benignæ Resolutiones.

látszik határozott telepítési szándékkal, számos anababtistát vagy habánt visz innen magával; kik itt oly szerepet kezdenek játszani, hogy Rákóczy György 1663-ban már parancsot ad ki ellenük.

És ez agyagművességünk története szempontjából felette fontos ránk nézve, mert az Erdélyben régente készült sajátos faïence és átalában az agyag művek ismeretének felderítéséhez, nem egy esetben fogja jövőre nézve megadhatni a történelmi alapokon nyugvó fölvilágosítást.

Ez időszak után nagy hézag támad a habánok történetében, — pedig utódaik a mai napig ugyanazon helyeken s jó részben őseik foglalkozását űzve maradtak fenn. Ennek oka az, hogy mint fazekasok és agyagművesek, legkiválóbbjaik az I. Ferencz és II. József királyok által alapított, illetőleg fejlesztett holicsi gyárba mentek át, a gyárra vonatkozó összes hiteles okiratok pedig, midőn a gyár üzeme beszüntettetett, lévén az kincstári birtok, Bécsbe kerültek, hol most is tényleg az ottani kincstári és kamarai levéltárban vannak. Épen azért részemről nem sok eredményt várok a Holicson létező uradalmi iratoknak Könyöki József által tervbe vett átvizsgálásától sem.

A pozsonyi és nyitrai uradalmak már ekkor hasonlóképen uralkodó herczegek és a kamara tulajdonai levén, az uradalmak középpontjain levő levéltárak, melyek ez időszakról fölvilágosításokat nyujthatnának, szintén mind Bécsbe kerültek, s innen van, hogy megbízható adatunk e korra nézve hazánkban nem igen van, vagy legalább olyan nincs, mely ezen nép e századi életéről teljes képet adna.

Tény az, hogy Mária Terézia alatt, hogy fentarthassák magukat, kénytelenek voltak a katholikus vallásra térni s ennek folytán mindinkább vesztve sajátos, vallásukon alapuló rendi szervezetükből, mindinkább beolvadtak a lakosságba, illetőleg a tótságba, noha traditionalis neveikben és iparuk iránti hajlandóságuk és ügyességükben, nemkülönben Szt.-Jánoson és Nagy-Lévárd, Haban udvar nevű városrészek neveiben maig megőrizték a habánság emlékezetét. Spitzer Mór tisztelt barátom e kérdésre nézve határozottan tagadja a tótságba való beolvadást, állítván, hogy azok németek voltak s ma is tisztán megőrizték németségüket. Ez nála a Thüringiából való származtatás természetes következménye. Felvilágosításul az ő számára megjegyzem azonban, hogy Mária Terézia alatt Pozsony és Nyitra megyébe nagyszámú sváb telepíttetett be, ezek az ő mai németjei. A mi pedig az én fentebbi állításomat illeti, arra ide írok egy hivatalos nyilatkozatot, mely a pozsonyi kereskedelmi és iparkamara által kiadott jelentésben foglaltatik: Die Zahl der Nachkommen der Habaner selbst wurde immer geringer, und auch diese nahmen nach und nach zum grössten Theil die slavische Sprache an, und können die jetzt noch in Ungarn vorhandenen nur insoferne als die Abkömmlinge dieser Habaner betrachtet werden, als sie mit den ursprünglichen bloss noch den traditionellen

Namen und vielleicht die Vorliebe und Fähigkeiten für einige industrielle Gewerbe gemein haben.*

Egyébiránt a Magyarországon élt régi habánok nevei közül mutatóul a következőket soroljuk föl: Georg Ecker, Hans Amon, Gaspar Böhm, Andree Grauper, Hans Münch, Leonhart Seiler, Peter Riedemann, Franz Kräl, Gaspar Huter, Andree Arnolt, Heusel Zwinger, Sigmund Hassauer, Carius Treuzel, Peter Hörich, Paul Schneider, Gaspar Huber, Linhard Klemp, Mathes Gasser, Hans Baldauf, Simon Putz, Isau Baumann, Hans Mayer stb.

1. Papagály alakú korsó Petrik Lajos gyűjteményében.

2. Kupa az orsz. m. iparm. múzeumban.

A mi most már a habánok műveit illeti, melyeket átalában habán majolikának szokás nevezni, ezek Nyitra és leginkább Pozsony megyében maradtak fenn s hitelességüket nemcsak az évszámok, a habán udvarok közelsége és a rajtok levő német feliratok, hanem egybehangzó technikájuk, színezésük és átalános jellemük is igazolja. Az említett helyeken régibb családoknál, s jobb módú gazdáknál még mindig eléggé gyakran fordulnak elő.

* *Statistische Nachweisungen.* Pressburg, 1871. 322. old.

A gyűjtemények közűl, több szép darab van a magyar iparművészeti múzeumban, a pozsonyi városi múzeumban, a budapesti műegyetem technologiai gyűjteményében, Petrik Lajos gyűjteményében, saját gyűjteményemben és főleg leggazdagabb Spitzer Mór gyűjteménye Pozsony-Széleskuton.

Ez edények, melyek technikájoknál fogva bátran nevezhetők faïencenak vagy majolikának, átalános jelleme a sajátos színezés s a virágok formája. Bár nem ritkán alkalmazkodnak megrendelőik, a magyarok ízléséhez, mégis a virágmotivu-

3. Tányér a műegyetem technologiai gyűjteményében.

mokban sok a szláv s a Morvából magukkal hozott reminiscenczia. A színekben, melyeket nem ritkán igen domborúan raknak fel, a szép sárga, a kék és a zöld az uralkodó. E mellett megjelenik egy finomabb lilaszín is, melyet azonban hajlandó vagyok azon időre helyezni, midőn a holicsi és stomfai gyárban már nagyobb technikai ügyességet és ízlést sajátítottak el. A nép számára készült edényeiken gyakori az alakos ábrázolás, mely igen gyakran a vallás köréből vagy a szentek sorából van kiválasztva. E mellett nem kevésbé gyakori eset, hogy magát a megrendelőt festik le az edényeken, egy esetben például a Spitzer-gyűjteményben levő egy kancsón a fuvarost kocsiján ülve, kinek neve is mellé van jegyezve. Az ily alakok rendszerint kosztumtani szempontból is igen érdekesek. A Pozsony megyében készült edényeken igen gyakran látjuk megjelenni a világos sárgára

festett szarvast, egy esetben az iparmúzeumban levő kis kancsón czímer paizsba is foglalva, mint Pozsony megye s a Pálffiak czímerét.

A virágok közűl, melyeket díszítésűl használnak, leggyakoribb a tulipán, rózsa és százszorszép. Ezekre nézve jellemző, hogy míg a virágok formáját természetesen és nem stilizálva festik, addig oly színeket raknak fel azokra, a milyenek a természetben elő nem fordulnak, például kék rózsát, zöld tulipánt stb.

Újabb kori műveiken, értem alatta a jelen század közepéig terjedő időszakot, egyes tárgyaikon igen szép renaissance motivumokat látunk megjelenni, mi azt látszik mutatni, hogy valószínűleg holicsi és stomfai működésük idejében valamely külföldi mintakönyv után is dolgozhattak.

4. Tányér Spitzer Mór gyüjteményében.

Jellemző még, hogy igen szeretik a föliratokat s az évszámokat. Fájdalom, hogy ennek daczára, az általunk ösmert példányok egyikén sem találjuk mesterük nevét megörökítve. Évszámmal ellátott darabokat ismerünk tőlük 1706—1820-ig.

Mindannyi között első helyen kell említenem azt a kétfülű áttört kecses kis virágvázát, melyet a pozsony-széleskuti kath. plébános úr szivességéből birok.

A váza magassága 19·07 cm., a fülek végpontjai közötti távolság keresztbe mérve ugyanannyi, a fülek magassága 10·01 cm., a szájnyilás 5·06 cm., a talp átmérője pedig 8·05 cm.

Az egésznek testét fényes fehér máz borítja, mely azonban nem mindenütt egyenletes, több helyt egymásra van futva, s pár helyen kimaradt foltocskák is

vannak, hol az edény világos sárga anyaga tünik elő. Belseje egészen máz nélküli. Két füle rendkívűl kecses kanyarodású renaissance cartouche-ra emlékeztet.

A formára nézve rendkívűl érdekes, hogy, mint az edény hasán, fent közepén látható két törési helyből kivehető, ott is volt egy kis szemben kiálló füle. Hasonló eset rendkívűli ritka, s nem lehetett más czélja, minthogy a kis váza szemben fogva

5. Korsó a műegyetem technologiai gyűjteményében.

is fölemelhető legyen, minek különösen akkor lehetett értelme, midőn a vázában virágcsokor volt, hogy ily módon könnyebben odább tehető legyen, mint az oldalfülekhez nyulva, melyekhez két kézzel kellett vala nyulni. Nagyobb edénynél már van rá eset, hogy elől is alkalmaznak fület. Ennek rendeltetése nem lehet egyéb mint az, hogy ha az edény egészen megtöltetvén nagyon súlyossá lesz, a fő fülek mellett az emelésnél a terhet megossza. Ilyen a siklósi szabó czéh kancsója, melynek rajzát e folyóirat múlt évi folyamában Pap János mutatta be.

Az edény testének előrészén, a letörött kis fül alatt egy nagyobb, oldalt arányosan elosztva négy kisebb s fent a peremen egy még kisebb, s 8, 5 és 6 szirmú

virágot példázó áttört rosette van. A szirmok áttört szélei világos sárgán, a közép bibe kéken van színezve, s körülte is kék levelek vannak. A két fül teste szintén ugyan ilyen kékre van zománczolva, míg kecses körvonalai sárgán díszítvék. Fent a peremen és alant a talpon egy-egy vékony lilaszínű vonal fut körül. Fent a peremet a testtől elválasztva zöld gömböcsök, a test alján pedig váltakozó zöld és sárga gömböcsök vannak díszül alkalmazva.

Jellemző végül, hogy az edény egész hátulsó oldala fehéren van hagyva, mi világosan azt jelenti, hogy oly helyre való odaállításra volt szánva, a hol hátulja nem látszott. Aligha tévedek, ha templomi oltárdísz czéljából készültnek vallom,

6. Kancsó az orsz. m. iparművészeti múzeumban.

mit az is igazolhat, hogy a váza teste áttört levén, abba vizet tölteni nem lehetett s így az egész csak csinált virág befogadására való díszedény rendeltetésével birhatott. Az edényke legérdekesebb díszítménye azonban épen fehéren hagyott hátulján van. A test egész magasságában ugyanis az edény hasán egy függőleges vonalat látunk huzva, az edény előoldalán is látható két vékony vonalkarika szép lilaszínében. E vonal jobb oldalán szép renaissance lambrequinek vannak, melyeknek egyik, hat vonalból szőtt részlete hajszálra ugyanazonos a 4. számú rajz alatt látható tányér szélén levővel. — A vonal másik oldalán a mustra másik, megfelelő fele már nincsen kirajzolva, valami okból abban maradhatott. Az egész lehet, hogy

csak próbaképen rajzoltatott a vázácska hátára. Hasonló formájú, de kecsesség tekintetében messze távol álló kétfülű kis vázák az Orsz. Iparmúzeumban, nehány példányban Holicsról és Erdélyből láthatók. Az itt bemutatotthoz teljesen hasonló formákat azonban csak a renaissance modorában s ott is jó formán csak fémből készült edényeken ösmerünk.

E vázához technikai szempontból legközelebb áll a Petrik Lajos gyűjteményében levő első szám alatti kis kancsócska, mely papagályt ábrázol és szintén rendkívűli finom munka. Itt a madár testén ugyanazt a sajátos szép lilaszínt látjuk, mint a melylyel vázánk czirádái vannak festve.

Az idén Zólyomban tartott régiség kiállításon szintén volt egy hasonló papagály

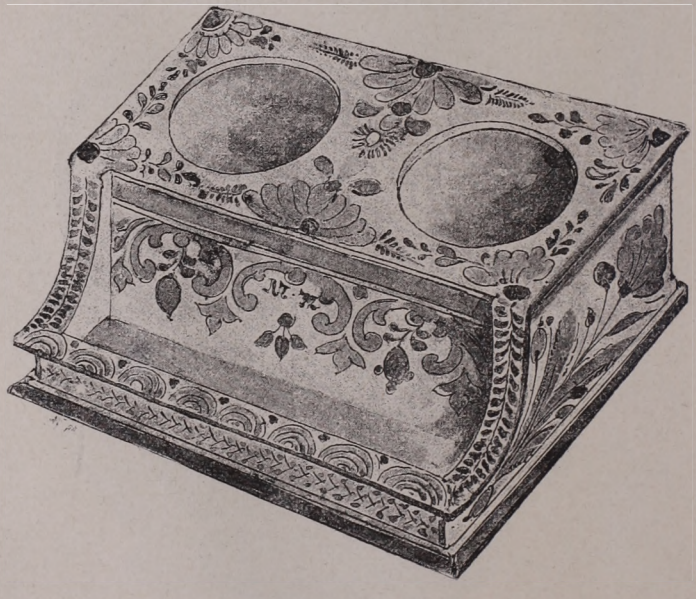

7. Tintatartó Spitzer Mór gyűjteményében.

kiállítva, melyet a katalogus habánernek jelez.* Mint utólag értesülök róla, azt Libetbányán Messersmidt nevű mester készítette volna. Nem lehetetlen, mert hiszen, mint az anababtisták hamburgi krónikájából tudjuk, egy rajt a magyarországi bányavárosokba is bocsájtottak.

A 2. sz. alatti kupán, mely az Orsz. Magyar Iparművészeti Múzeumban 3070. leltári szám alatt látható, ismét előfordul az a jellemző viola- vagy lilaszín. Ezen egy fa alatt alvó nő felé közeledő vándor van ábrázolva. A kosztümök múlt századiak. A vándor alakja egészen lilaszínnel van festve, az alvó nő haja szintén olyan

* Thomka Gyula és Lipcsey József. *Kalauz a zólyomi régiség kiállításhoz.* 1889. k. 8. r. 33. old.

színű, míg derék füzője zöld, sárga szegélylyel. Fent lilaszín testű, kék szárnyú madár repül. A fülön vizszintes zöld vonalak vannak. A fül alatt 1764 évszám olvasható.

A 3-ik szám alatti szép tányéron s a Spitzer gyűjteményében levő 4-ik szám alatti tálon, mely utóbbinak csak egy szelvényét mutatjuk be rajzban, — már ismét renaissance motivumok jelennek meg. A 4-ik szám alatti tányéron R, Ö K V fölírat és 1815 évszám olvasható. Közepén óra számlapját látjuk ábrázolva. Átmérője harminczkét és fél cm.

8. Korsó és tányér Spitzer Mór gyűjteményében.

Az 5-ik szám alatti korsón ismét megjelenik a lilaszín s az ismert kék közepén pedig ott látjuk lépkedni a pozsonymegyei gyártmányokat jellemző szarvast, melyet az ottani erdőségekben természetben is bőven volt módjában a lakosságnak látni.

A 6-ik szám alatti kancsót Pap János már egyszer kiadta* s tót kancsónak mondta. Színezés, technika ugyanaz, mint a többin. Elől a kovács czéh jelvényei vannak rajta. Fölírata alant és fent: JOHANNES HANDLER. 1747. TRING UND IS: AVF GOTT NICHT VERGIS. Fülén virágos kék czirádák vannak. 3056. l. t. szám alatt az Orsz. M. Iparmúzeumban őríztetik.

* Pap János. *A magyar fazekas ipar. Művészi Ipar.* 1888. évf. 230. old.

A 7-ik szám alatt ismét Spitzer Mór gyűjteményéből mutatunk be egy érdekes tintatartót, előlapján 1772. évszámmal. Itt az összes virágok s az előlapon látható czirádák sárgák, a levelek zöldek, a virágok bibéi és szárai pedig az ismert lilaszínűek. Hossza 20, szélessége 16 cm.

Végül a 8-ik szám alatt ugyancsak Spitzer gyűjteményéből, két felette szép tárgy rajzát közöljük. Egy kis kancsót és egy kis tányért. Mind a kettőnek alapszíne egészen, világos aranysárga, talán épen arany edényt akar példázni. A korsó középen egy kosár virágot gyönyörű renaissance lambrequinek vesznek körül fehér színben, világos sárga s kék bibéjű virágokkal. A tányér, mely ugyanazon készlethez kellett hogy tartozzék, teljesen hasonló virágokkal díszített s közepén barna vonalakkal festve egy három hajós templom látható. Legfontosabb azonban e tárgynál, hogy annak közepén a templom rajza alatt az összefont monogramm látható. Mind a két darab teljesen magán viseli azon jelleget, melyet eddigelé a habán majolika ösmertetőjének tekintünk, s mind a mellett az ST. monogramm arra utal, hogy az Stomfán, Petrik kutatásai értelmében, Putz mesternél készült. Szerintem újabb és fényes bizonyítéka ez annak, hogy a habánok előbb Holicson, utóbb pedig a stomfai gyárban is keresett és alkalmazott munkások voltak. Ezt még csak egy adattal kívánom megtoldani. Fentebb elősoroltam a hamburgi krónika alapján a Magyarországon élt habanok neveit. Ezek között van egy Putz is, ki a XVII. században Sobotistyén élt. Nem volt e maga a stomfai Putz is habán?

A stomfai gyár készítményei különben igen sok tekintetben érdekesebbek a holicsiaknál, mert annak megszünte után a Stomfára átjött munkások megszabadulván az ott előírt szabályok és formáktól, önmaguk saját ízlésük szerint önállóan is teremthettek.

Mindezekben összegyűjteni igyekeztem az anyagot, mely a habán kérdés tisztázására ez idejűleg rendelkezésünkre állhatott. Bemutattam azon jellemző tipusú műveiket, melyeket ösmerve, tovább kutathatjuk és felismerhetjük műiparuk ezen emlékeit, bárhol kerülnek is elő azok az országban.

Közelebbi történetük s különösen az agyagművességgel való foglalkozásukra fényt derítő történetük, további kutatása sok akadályba ütközik már csak azért is, mert a hivatalos hatóságok mindig csak anababtistáknak nevezik őket okmányaikban, s a habán név csak a hagyományban s a nép ajkán tartotta fenn magát.

Mind a mellett a bécsi levéltárak átkutatásától e tekintetben sok érdekes és új adat várható.

Dr. Szendrei János.

MŰVÉSZETI TÁRGYAK GYŰJTÉSE ÉS HAMISÍTÁSA.

I.

A művészeti tárgyakat a mióta gyűjtik, hamisítják is. És mióta művészet van, annak termékeit gyűjteni szokás.

A görög és a római írók számos hamisítást említenek, úgylátszik azonban, hogy tulajdonképeni hamisítás csak a római császárok idejében fordult elő. Ebben az időben a gyűjtést valóságos szenvedélylyel űzték. Elég, ha e tekintetben a Verres elleni nagy pörre és Ciceronak e pörben a vádlott ellen mondott beszédeire utalok. A mint például mostanság különös kedvteléssel a kora renaissance alkotásait gyűjtik, úgy a római császárok korabeli túlságosan finom műveltségü társadalom a Perikles kora előtti művészet keresetlen, nyersebb alkotásait kedvelte, melyeket mi ma archaikus műveknek nevezünk. De minthogy ilyen archaikus mű a nagy kereslethez képest nem volt elég, az akkori régiségkereskedők úgy tettek, mint a maiak szoktak tenni, vagy is utánzatokat készíttettek, vagy pedig új tárgyakat állítottak elő archaikus ízlésben, a művészet akkori kedvelőit pedig épen oly könnyű volt e tárgyakkal rászedni, mint a maiakat. Az efféle hamisítványok nagy száma maradt meg, majdnem minden régiséggyűjteményben találunk ilyeneket és archaisztikus műveknek nevezzük.

Arról alig van adat, hogy a közép korban gyűjtötték és hamisították volna a művészet alkotásait. Annál élénkebb kép tárúl elénk a renaissance korban. Ekkor ismét divattá lett a gyűjtés és a hamisítás, a mire nézve legjellemzőbb Pietro Ligorio esete, a ki tudjuk nagy csomó föliratot hamisított, melynek egy jó része ma is a nápolyi múzeumban őriztetik, s melyek valódiatlanságát csak Mommsen födözte föl a nápolyi föliratokról kiadott munkájában. A renaissance kori hamisítványok átalán inkább tudományos, mint technikai természetüek voltak. Attól az időtől fogva a

gyűjtés szenvedélye mind inkább és inkább fokozódott és karöltve a régi művészeti tárgyak utánzása és hamisítása is elterjedt, úgy hogy mintegy száz éve valóságos mesterséggé fejlődött a hamisítás.

*

Meglepő tény, hogy a modern hamisítványokat nem ismerjük föl oly biztosan mint a régieket. Az újabban és jól csinált hamisítványokat puszta látásra nem bírjuk mindig fölismerni, hanem egyéb segédeszközökre van szükségünk, hogy a tárgy nemvalódi voltát megállapíthassuk, ellenben a régebbi időben készült hamisítványt a kevésbbé gyakorolt szem is azonnal fölismeri, sőt mi több, azonnal megmondjuk a kort is, melyben az készült. Abban nem tévedhetünk soha, vajjon archaikus vagy archaisztikus-e valamely tárgy. A görög-római műveknek renaissance kori legsikerültebb utánzatát, mely a maga idejében talán a legavatottabb szemet is tévedésbe ejtette, mi azonnal fölismerjük. Sőt akárhányszor csodálkozunk rajta, hogy az ilyféle készítmények utánzatokként szerepelhettek, hisz mi azokat inkább az ó kori művészet hatása alatt készült renaissance műveknek tartjuk. Ugyan ez áll a németalföldi mesterek műveinek a múlt században készült és gyakran előforduló utánzatairól. Vagy még ennél is találóbb példa teszem a chinai porczellán múlt századbeli utánzata. Akkoribban nem csak Meissenben készült utánzatokat, hanem a delfti gyártmányt is tömegesen adták el chinai készítmény gyanánt. Manapság nincs oly járatlan kedvelő, a ki a delfti készítményt chinainak tartaná.

Csak az lehet a magyarázata e ténynek, hogy minden kornak megvan a maga sajátos látása. Nem csak az ízlés, a szépérzet, a művészet változik, hanem változik a látás is. Ezt legtalálóbban bizonyítja bármely régi képmás. Van Dyck által festett képmást látva, az első pillanatra fölismerjük, hogy azok teljesen természethűek, de az sem kerüli el figyelmünket, hogy e képmásoknak hűségük mellett egy közös alapvonásuk van. Ennek folytán e képmások által elénk állított egyének mint egy typus vésődnek emlékünkbe. Ezt nem mondhatjuk a manapság festett képmásokról. Az utóbbiak teljesen egyéni hatásuak, úgy mint Van Dyck kortársai az általa festett képmásokban csak is egyéneket és nem typust láttak. A dolog egyszerű és világos. Van Dyck hű képmásokat festett, de azokat úgy festette, a mint látta, mi azonban másként látunk. És e különbségben, nem pedig a mester művészetében vagy eljárásában rejlik az oka annak, hogy a Van Dyck-féle képmások ránk nézve tipikus jellegüek.

De nem csak a képmásokról áll ez. Hasonlítsuk össze ugyan ama tárgynak különböző korban készült másolatait, teszem a belvederi Apollonnak a 16, a 17 és a 18-ik században rajzolt képét. Noha mind a három tökéletesen hűen állítja elénk az eredetit, még is nem számítva a rajz modorát, mind a három egymástól teljesen eltérő tipus lesz és e tipusok azt tüntetik föl, hogy miképen láttak a 16, a 17 és a 18-ik században.

E szerint tehát a hamisító is, végezze munkáját bármily gonddal, a tárgyakat csak úgy utánozhatja a mint látja, kortársait, s átalán saját korát, mely épen úgy lát, mint ő, félrevezetheti, de nem a későbbi kort, mely másként fog látni. Az imént jelzett tényt tekintve csak is modern hamisításról szólhatunk, mert a korábbi, e század elejéig terjedő időből való hamisítások ránk nézve egyszerűen nem hamisítások, a mennyiben azokat könnyen fölismerjük. A régiségkereskedésben a korábbi hamisítások azért sem játszanak szerepet, mert a kedvelők ízlése is megváltozott s innét van, hogy későbbi korban hamisitás czéljából készült tárgy, mint ilyen sokszor becsesebb annál, melynek utánzata.

*

Az magától értetik, hogy a hamisítók oly tárgyakat utánoznak, melyeket a kedvelők előszeretettel gyűjtenek. Minthogy pedig az utóbbi negyven év folyamán a régi tárgyakat vásárló közönség ízlése és kedvtelése majdnem minden öt évben változott és ezzel kapcsolatban a művészi tárgyak becslése is nagyon ingadozó volt, a hamisítók is kénytelenek e folytonos hullámzáshoz alkalmazkodni. A szünetnélküli változást kizárólag a párisi és londoni piacz idézi elő.

Fölötte érdekes volna a régiségek iránti ízlésnek átalakulásait, a mint azok a 15-ik századtól kezdve váltakoztak, behatóbban tanulmányozni és kimutatni a régiségek iránti ízlés mindig milyen viszonyban volt a közműveltségi állapotokhoz. Az ilyen tanulmány bizonyára világot vetne a művészeti fejlődés nem egy mozzanatára, de kivált sok haszonnal járna a kisebb művészetekre. Egészben és átalán véve úgy látom, hogy minden korszakban a nagy művészetek és a humanistikus tudományok iránya volt döntő hatású az amatőrök ízlésére és aztán ez ízlés hatását a művészi ipar is megérzi. Nem mondom, hogy ez a törvény, de azt látom, hogy így lehetett a renaissanceban, bebizonyíthatólag így volt I. Napoleon idejében, értve az empire művészetet, és így fejlődik a művészi ipar negyven év óta.

Egy futó pillantás mindenkit meggyőzhet arról, hogy nézetem nem egészen alaptalan. Mint már említettem, a gyűjtők és a kedvelők legelőször a római köztársaság végső idejében tünnek föl és ugyan ekkor jelentkezik az ízlés a régiség iránt. Az akkori római művészet pedig egészen a kis-ázsiai görögös, természethű irányú művészet hatása alatt állott. De ugyan ez időben a természetesség után való törekvés mellett jelentkezik a régebbi idők egyszerűbb, keresetlenebb fölfogása utáni vágy, a mi a neoplatonismusban talál kifejezést. E két egymással ellentétes, de egymást még is kiegészítő irányhoz alkalmazkodott a régiségek iránti ízlés is. Ekkor ugyan is a Nagy-Sándor utáni művészet gazdag díszű, pompás műveit és ezek mellett a Perikles kora előtti szinte esetlen művészeti termékeket gyűjtötték. A római művészi ipar ugyan ez irányban mozgott. Az Olaszországban talált és a császárok korából való ilynemű tárgyak ugyan is részint archaisztikus, részint hellenisztikus ízlésüek.

A renaissance korban az amatőrök csak római tárgyakat gyűjtenek, a görög tárgyakat csak akkor becsülik, ha közel állanak a római ízléshez, vagy is a renaissance csak a római és hellenisztikus tárgyakat kedvelte. Ez így tartott a 18-ik század első feléig. A század második felében, mikor a görög művészetet kezdték közelebbről megismerni, a régiség iránti ízlés sem kerülte el a hatást. Míg a francziaországi és vele együtt az europai művészi ipar a legtisztább rokoko árjában uszott, az amatőrök és gyűjtők köreiben már 1760 körül mind azt különösen szerették, a mi à la grecque. És ez ízlés hatása már észrevehető a XVI. Lajos korabeli művészeten, a császárság alatt pedig föltétlenül érvényre jut.

Azután a viszonyokat kevésbbé tisztán látjuk, de lehet azért, mivel nagyon közel vannak hozzánk.

Németországban e század elején, az irodalom romantikus lelkesedésének idejében, megkezdették a harczot a klassikus fölfogás ellen s érvényre jut a közép kori művészet. Csakhamar megváltozik a régiségkedvelők ízlése is, a figyelem az ó német iskola és a csúcsíves művészet felé irányúl, rövid idő alatt jelentékeny gyűjtemények támadnak közép kori emlékekből. A 30-as években ugyan ez az ízlés meghonosul Franczia- és Angolországban is, itt is kezdik becsülni a közép kori tárgyakat, a mit Francziaországban különösen támogatott a 30-as évek nagy irodalmi mozgalma, melynek élén Hugo Viktor állott. De a mint az irodalomban a romantikus irány rövid életü volt, úgy a megfelelő ízlés a régiségek terén sem sokáig tartott és alig volt hatással a művészi iparra.

Figyelemre méltó, hogy az idő alatt, a míg a közép kort bámulták, a klassikus művészet iránti tisztelet nem halt ki egészen, hanem lappangott és hogy úgy mondjuk az árnyalata változott meg, s az ízlés kivált ama korszak művészi ipari alkotásai felé fordult, melyek legközelebbi rokonságban vannak a klassikus művészettel. Ez a virágzó renaissance.

Ugyanekkor a művészi ipar igazán vigasztalan helyzetben volt. Egy részt a 20-as évek óta a régiségek terén egy ízlés sem uralkodott oly föltétlenül, hogy a művészi iparra döntő hatást gyakorolhatott volna. Más részt, s.ez a tulajdonképeni oka a vigasztalan állapotnak, a gyáripar, a gépmunka elterjedése igen nagy károkat okozott a művészi iparnak. A 20-as és a 30-es években ugyan megkísérlették a rokoko művészet fölélesztését, de ez a rokoko, már kezdetben gyarló ízlésű volt, utóbb pedíg szertelen természethűsége egészen megrontotta.

*

A rokoko művészetről akarok valamit elmondani. Igen művelt amatőrök is azt gondolják, hogy a barokk és az empire művészet közé eső egész 18-ik században egyedül a rokoko művészet divott, továbbá, hogy a rokoko művészet nem egyéb, mint a barokknak folytatása, vagy is finomult barokk. Ennek épen az ellenkezője

áll. A rokoko nem folytatása a barokknak, sőt eredetileg annak merőben ellentétese volt. A renaissance művészetet jellemző egyszerűség és nyugodtság helyébe a barokk művészet a formák szertelenségét helyezte és e művészetet gúnyképen ezért nevezték barokknak, a mi a szertelenség és a furcsaság fogalmát fejezi ki. A 18-dik század folyamán visszahatás támadt ez ízlés ellen. E visszahatást támogatta az irodalom is, melynek legfőbb képviselője Jean Jaques Rousseau. De az a természet, melyre ez az irány utalt, nem a hatalmas, a nagyszerű, az egészséges természet volt, hanem annak finomított, subtilis, szeszélyes, érzelgős kiadása, mely inkább asszonyias, mint férfias. Az irodalmi fölfogást megtaláljuk a művészetben és a művészi iparban egyaránt. Az utóbbinak alkotó elemei a sziklabarlangot jellemző formák voltak. A törött, szabálytalan, szeszélyes vonalakat tartották igazán természeteseknek. Kerülték az egyenes vonalat, keresték a czikornyát, a mi azelőtt felül volt, az most alúl került és a szerkesztés elveit mind fölforgatták. Szóval szeszélyes, édeskés czikornya uralkodik.

Tudjuk, hogy e művészetnek Francziaországban nem rokoko, hanem *en rocaille* volt a neve, a mi sziklaalakot jelent, s származik a régi franczia *roc* szótól, a mi a mai *roche*. A rokoko szó csak e században keletkezett. Baudissin Farkas gróf Molière fordítója beszéli, hogy először Svédországban Bernadotte udvarán használták, az öreg franczia menekülőket akarván gúnyolni, a kik még kedvelték az *en rocaille*-t. Azt akarták ugyanis jelezni, hogy ez épen oly szertelenség, mint a barokk, és gúnyból *en rocaille* helyett e szót használták *en rococo*. E szó Francziaországban sohasem honosodott meg. Balzac azt mindig gúnyos értelemben használja.

De a rokoko sem uralkodott zavartalanul. A mi Németországra nézve Winkelmann volt, az volt Francziaországra nézve Barthelémy-St. Hilaire. A múlt század közepén jelent meg ily című munkája: *Az ifjú Anacharsis utazása Görögországban.* Hogy e könyv milyen hatást tett, arról érdekes följegyzéseket olvasunk Grimmnek Katalin czárnéhoz írt leveleiben. Többek közt elbeszéli, hogy e könyv hatása alatt Dubarry asszony *à la grecque* bált rendezett, melyen mindenki görög jelmezben jelent meg. És ettől fogva — mondja Grimm — csak az divatos, a mi *á la grecque;* így nevezett sétapálczák, frizurák, ékszerek stb. járják. Miként Toqueville érdekesen be bizonyitotta, hogy a forradalom és a császárság idejében érvényre jutott elvek csirájukban már megvoltak a 18-ik század második felében, úgy az empire művészet elemei megjelentek már a 18-ik század második felében és a rokoko divatja rövid volt és nem zavartalan.

Diner József.

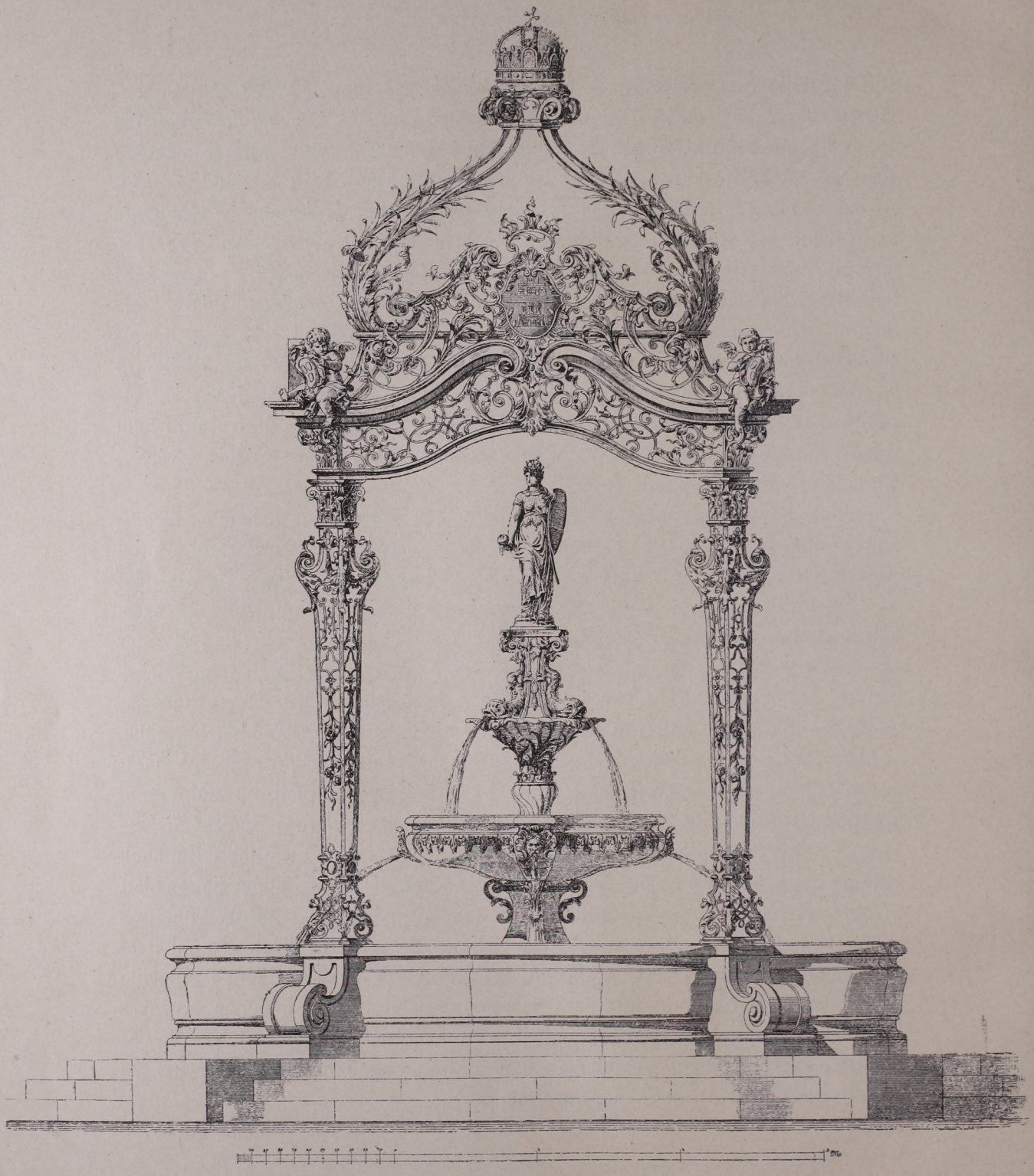

Kút kovácsolt vasból. — Tervezte Árkay Sándor.

KÉT KUT KOVÁCSOLT VASBÓL.

Budapest főváros tanácsa által egy a főváros valamely közterén fölállítandó díszes vas kút tervére kitűzött pályadíjakért versenyző művek fölött a fővárosi képzőművészeti bizottság október hó 27-iki ülésén ítélt.

Az ülés jegyzőkönyvének a szóban forgó ügyre vonatkozó része így szól: Elnök emlékezetébe hozza a bizottmánynak, hogy a folyó évi szeptember hó 13-án tartott ülésben Lechner Lajos főmérnök jelentést tett a kovácsolt vasból készítendő közkút tervezetére kiírt pályázat eredményéről. Mely alkalommal fölkéretett nevezett főmérnök, hogy a beérkezett pályamunkákat részletesen írja le; egyúttal pedig elhatároztatott, hogy ezen részletes leírás sokszorosíttatván, a pályázati föltételek közlése mellett minden egyes bizottsági tagnak küldessék meg; továbbá, hogy a pályamunkák a főmérnök hivatalos helyiségében közszemlére tétessenek ki, s a bizottság tagjai pedig azok megtekintésére hívassanak föl.

Mindez megtörtént; minél fogva fölkéri elnök a bizottmányt, hogy ugyancsak az említett ülésben hozott határozat szerint most már a jutalomdíjak odaítélése tárgyában dönteni szíveskedjék.

Ezután Lechner Lajos főmérnöknek a beérkezett pályaművekre vonatkozó ismertetése és a pályázati hirdetmény újból fölolvastatik, s a bizottmányi tagok a beérkezett pályamunkákat beható eszmecsere között ismételten megtekintik.

Mindenekelőtt örömmel veszi tudomásul a bizottmány, hogy a pályázat által kitűzött czél, mely szerint az iparművészet ez ágára a figyelem felhívassék, fényesen eléretett; mert a beérkezett 11 pályamű mindegyike átalában elismerést érdemel; sőt a legtöbbnek rajzai kiválóan sikerültnek is mondhatók. S így a bizottmány meggyőződött, hogy a kérdéses iparművészeti szakra vannak megfelelő erők és hogy e szak tényleg kultiváltatik is.

Kút kovácsolt vasból. — Tervezte Schön Frigyes.

Arról azonban sajnálattal győződött meg a bizottmány, hogy a pályázatnak egyik vagy másik föltétele a legtöbb pályaműnél figyelmen kívül hagyatott; minél fogva a legtöbb pályamű — s köztük a vastechnikai szempontból kétségkívül a legszebb: a rajzolt kalapács jeligével biró pályamű is — pályázatra egyátalában nem bocsátható.

A kitűzött feltételek egyikének vagy másikának figyelmen kívül hagyása miatt pályázatra egyátalában nem bocsáttattak:

1. *B betűben vízszintesen elhelyezett római II-es.*
2. *Kék pont vörös háromszögben.*
3. *Vörös kereszt kék körben.*
4. *Remény.*
5. *Fiat justitia.*
6. *Rajzolt kalapács.*
7. *Kalapács* (írva); továbbá
8. mint gyengébb kivitelű a *Delphin* jeligéjű mű.

Ellenben pályázatra bocsáttatott:

a) A *Törjön is mind ég felé;*

b) A *Hungária;*

c) A *Hollós Mátyás* jeligéjű pályaművek.

Habár e pályaműveken is találtattak némely hiányok, mégis tekintve azoknak sikerült voltát és azt, hogy a pályázati föltételeket pontosan betartották, a bizottmány úgy az első, mint a második pályadíjat kiadhatónak találta; s a 200 forintban megállapított első díjat 5 szavazattal 2 szavazat ellen a *Hungária* jeligéjű, a második díjat pedig egyhangúlag a *Törjön is mind ég felé* jeligéjű pályaműnek ítélte oda.

A kivitelre azonban egyik pályamű sem találtatott alkalmasnak; minélfogva a pályázati hirdetmény 6-ik pontja értelmében azt határozza a bizottmány, hogy az első díjat nyert pályamű szerzője — a részlettervek, munkavezetés és felügyeletért meghatározott 10% helyett — a 200 forinton felül még 100 frttal díjaztassék.

Ezután felbontatván a két pályanyertes műhöz csatolt jeligés levél; kiderült, hogy a *Hungária* jeligéjű első pályadíjat nyert mű szerzője Árkay Sándor budapesti műlakatos; a *Törjön is mind ég felé* jeligéjű, második pályadíjat nyert mű szerzője pedig Schön Frigyes, jelenleg Bécsben tartózkodó építész.

Ennélfogva javaslat tétetik a Tek. Tanácshoz, hogy nevezettek részére a fenti pályadíjakat kiutalványozni szíveskedjék.

Ismételten megjegyzendőnek találja azonban a bizottmány, hogy vastechnikai szempontból az összes pályaművek között legszebb a rajzolt kalapács jeligéjű; továbbá, hogy különös dícséretet érdemel a *Fiat justitia* jeligéjű is; melyek azonban a pályázati föltételek mindegyikének be nem tartása miatt pályázatra bocsáthatók nem voltak. Sőt ezeken kívül is van több más sikerült, dícséretet érdemlő pályamű is, minő például a *Hollós Mátyás* jeligéjű.

A mennyiben tehát a három mű szerzője beleegyeznék: nevezetteknek jeligés levelei fölbontandók volnának; azután pedig a bizottmány fenti nyilatkozatáról az illetők értesítendők lennének.

IRODALOM

KÖNYVISMERTETÉS.

HÄUSELMANN J. *Studien und Ideen über Ursprung, Wesen und Stiel des Ornaments.* 123 old. 80 képpel a szövegben, II. kiadás. 1889. Zürich. Orell, Füssli & Co.

A rajztanítás átalános haszna ma már közmeggyőződéssé vált. Az a helyes fölfogás lett uralkodóvá, hogy a rajztanításnak czélja nem pusztán az, hogy kéziügyesség elsajátítása által valamely szakszerű foglalkozásra előkészítsen, hanem lényegileg az, hogy a szellemi erőket gyakorolja és a művészi széppel való gyakorlati foglalkozás által a jó ízlést, a szép iránti érzéket fejleszsze. Önkényt érthető, hogy e fölfogás útat nyitott a rajztanításnak a szakiskolák keretén kívül minden rangú és rendű iskolába. S a mint a rajztanítás így átalánosan elterjedt, természetes, hogy a tanítás rendszerét is tanulmányozták, nemkülönben mind ama kérdéseket, melyek föltételei a tanítás sikerének. Ekként a tanulmány kiterjedt a rajztanításnál mintákul szolgáló díszítményekre is, mert szükséges, hogy ismerjük annak mivoltát, a min rajzolási képességünket gyakoroljuk és fejlesztjük.

Az előttünk fekvő könyv szerzője röviden összefoglalva épen a rajztanitás szempontjából fejtegeti a díszítményeket. E fejtegetések lényegét akarom az alábbiakban ismertetni.

Szerző az iskolai rajzoktatás keretében a fő súlyt a síkdíszítményekre fekteti, mert e formák leginkább alkalmasak arra, hogy a szemet és a kezet a szép vonalak és az arányok fölfogására és előállítására képesítse és a képzeletet új alakításokra serkentse. A plasztikus testek rajzolására — nézete szerint — csak akkor kerüljön a sor, ha a tanuló a síkdíszítmény rajzolásában teljesen kielégítő jártasságot sajátított el. A látszat szerinti rajznak, az iskolában, nagy fontosságot nem tulajdonít, mert azt a gyakorlati életben ritkán lehet használni és csak annyiban bír fontossággal, hogy a tanítvanyt a tárgyak nyugodt, előitélet nélküli szemlélésre szoktatja és képesíti, hogy könnyű modorban vázlatszerűen lerajzolhassa. Határozott festői hatásra e téren törekedni szükségtelen. A szép vonal gyakorlása maradjon mindig a fő dolog. Könnyen fog az, ki a díszítményi rajzot jól begyakorolta, később sok elméleti perspektiva nélkül is, természet után meglehetős pontosan rajzolni, mert absolut pontosság ebben nem szükséges, sőt a tapasztalás tanítja, hogy a tiszta szemlélet után készítettképek többnyire helyesebben vannak rajzolva, mint a perspektivikus törvények alapján szerkesztett képek. Különösen a művészi iparban, melyet szem előtt tartunk, csak a geometrikus vetítésre és a parallelperspektívára van szükség. Sokat mintázni és a testet természetben alakítani, többet ér, mint a testet, minden csalódással együtt, tizszer megrajzolni. Szép formák, lendületes vonalak helyes vonat-

kozással egymáshoz, a tömegek művészileg helyes elosztása és végre az összhangzatos színezés, képezze az alapelvet a rajzoktatásnál.

Szerző fölfogása ellentétben van azzal, melyet Georg Hirth *Ideen über den Zeichenunterricht und künstlerische Berufsbildung* című, e folyóirat 1887-ik évi folyamának 205-ik oldalán ismertetett értekezésében fejteget. Igy például a 19. fejezetben kikel szerző ama felfogás ellen, mintha a rajzolás minták után egyértelmű volna a gondolatnélküli gépies másolással, mert míg a másoló gondolat nélkül húzza utána a vonalakat, a rajzoló arra törekszik, hogy első sorban, a mintának törvényen alapuló kiképzését megértse és a formának eszthetikai gondolatát felfogja. A rajztanár feladata, hogy a rajzolást szellemi munkává tegye és a gépies másolást akadályozza. E szakaszban a rajzoktatás rendszerét bővebben kifejti és súlyt fektet arra, hogy a tanítványnak ne egy-két mintát mutassunk, melyeket hamar megún, hanem legyen alkalma lehetőleg sok mintát látni, de ezeket ne kellessék mind lerajzolnia. A szép és nemes formáknak és összhangzatos színeknek, minél gyakoribb és minél nagyobb változatban való szemlélés, a szép iránti érzéket és az alkotó képességet így is nagyon fejleszti, de melőzhetetlen föltétel, hogy a mintagyűjtemény jól legyen kiválasztva.

Mindenki tudjon rajzolni, különösen pedig az iparos, hogy eszthetikailag művelődhessék, művészi iparossá lehessen és az emberek szép iránti érzékét kielégíthesse, az alapformák művészi kiképzése és nemesítése által. Hogy ezt elérhesse, művének külsőségeit olykép kell alakítania, hogy minden egyes rész sajátossága, belső összefüggése és az egésznek a használatra való alkalmatossága kifejezést nyerjen s a tárgy rendeltetése elénken lépjen előtérbe. Az a körülmény, hogy sok iparművészeti tárgyunknál a forma nem jogosult, oka annak, hogy abban állandó gyönyörűséget nem találunk. A fényüzés igényeinek kielégítése végett a szokatlannal akarnak figyelmet gerjeszteni s a természetes egyszerű szép formától eltérnek. Az ilyen képződményt szépnek állítják oda s a legújabb divatként magasztalják.

A díszítmény küzdelme a divattal című 16-ik fejezetben szerző bővebben foglalkozik e kérdéssel és a női öltözékben uralkodó divatot is megbeszélés tárgyává teszi. A 17. fejezetben a díszítmény rajzolásánál és színezésénél követendő gyakorlati eljárást, kimerítő részletességgel ismerteti. A 20. fejezet a díszítmény alaptörvényeit az eurithmiát, a szimmetriát és a proporcziót tárgyalja, a 21-ik fejezetben pedig az u. n. arany arányosság eszthetikáját, szerkesztésmódját és gyakorlati használhatóságát ismerteti, melynek alkalmazása által a méretek arányait mindig tetszetős összhangzásba lehet hozni. Maga az emberi test e szabály szerint van alkotva, ezt antik szobrok, melyek a legtökéletesebb emberi testet ábrázolják, szintén igazolják. De a természet még a növényvilág képződményeivel is követi e szabályt, szükséges tehát, hogy azt az ember maga is, a hol mint alkotó lép fel, figyelembe vegye.

Hol és hogyan állt elő a díszítmény és hogy annak ősi jellege a geometriai alak volt, azt az 1—3. fejezetekben tárgyalja. Az egyszerű varrástól kezdve, mely már szegély vagy párhuzamos vonalak alakjában díszítményes jelentőséggel bír, végig vezet szerző a szögek, lépcsős alakok, a négyzet, a kör-, hullám- és csigavonal minden változatán át a növényi formák terére.

Az egyiptomiaké az érdem, hogy a geometriai elemi formákhoz a növényországból vett formákat csatolták (lotosz). És hogy ama régi a művészetet idöben ennyire gazdagíthatták, a műérzékkel megáldott, komoly nép érdeme, nem pedig az uralkodóké. A görögök érdeme abban áll, hogy a síkdíszítményt képezték ki magas művészi fokra és a díszitő művészetet átalján sok új elemmel gazdagították.

A görögök szobrászati fölfogásáról a 7. fejezetben találjuk szerző fejtegetéseit, melyek röviden a következőkben foglalhatók össze: Görög fölfogás szerint minden tárgynál megkülönböztetendő a forma, melyet a tárgy

rendeltetése megkíván és a díszítmény, melyet a tárgy fölvehet, de melyre nincs okvetlen szüksége. A forma már magában díszítmény lehet, ha a gondolatot nemes alakításban mutatja. Minden mű akkor tökéletes, ha egyes részei szerves és megfelelő formai vonatkozásban állnak egymáshoz és az egészhez. A díszítmény nem önálló, hanem mástól függ és önmagában nem gondolható. A díszítő művész azonban szabadon választhat geometriai, növényi vagy állati elemek közül, ha csak a használt formákat, a természetes fejlődés törvényeinek megsértése nélkül alkalmazza és a díszítendő tárgy szolgálatába tudja helyezni.

Fontos tanulságot nyújt, ha megvizsgáljuk, miként fogadta és miként alkalmazta a klassikus művészet a szerves természetet. A jelennel összehasonlítva, a természet utánzásának két egészen különböző módját találjuk. Az egyik művész arra törekszik, hogy a természetet egész híven utánozza a díszítendő tárgyon; ez a naturalista. A másik művész csak a díszítendő tárgyat tartja szem előtt, a természetet átalakítja saját czéljai szerint, bizonyos szabályosság és rend szemmel tartásával, uralkodik a természet fölött fantáziával és találékonysággal, a szépet meg tudja különböztetni és fel tudja ismerni; ez a művész alkalmazkodik (8. fejezet).

Hogy az alkalmazkodás mily fokú legyen, az a művész ízlésétől és akaratától, a nép és a korszak általános ízlésétől függ. Igy áll elő az egyéni, a nemzeti és a történelmi művészet. A jelen korra nézve, mely nem akar utánozni, hanem szabadon teremteni, mind a három fontos. Tág határok között mozoghatunk ma, határozott művészethez nem vagyunk kötve, alkalmazkodásunk nagyon különböző lehet, közel állhat a természethez, vagy annyira eltérő lehet tőle, hogy az eredeti forma már föl nem ismerhető. (9 fejezet.)

Az alkalmazkodás fő feltételét az alárendelés gondos figyelembe vétele képezi. Az egyptomi művész mesterileg utánozta a természetet. Kevés elemet vett abból át: a lotoszt, a papyruszt és a pálmát. A mit utánzott azok nem nagyon térnek el a természettől, de mégsem természetesek már. Alkalmazkodása csak annyiból állt, hogy a véletlenségeket elhagyta és szabályos szimmetrikus formát adott a természetből vett elemeknek. Az egyiptomi művész a természet törvényét, mely szerint a növények szárai, levelei és virágai alkottattak, fogadta el szabályul művészetében is. Innen van, hogy művészetében alig tért el a természettől, csak eszményítette azt. (13. fejezet.) Hogy az alkalmazkodó formákat a fő vonalakkal kell kezdeni és nem megfordítva és hogy miként kell abban észszerűen eljárni, arról a 12. fejezet nyújt útba igazítást.

A 14. fejezet tárgya: a keleti és nyugoti díszítésmód összehasonlítása, melyből a következőket adjuk. A szövetek nyugoti díszítésmódja arra törekszik, hogy a rajzot és a színt tisztán kivehető módon szétválaszsza; a színek ellentétére és a rajz szépségére fekteti a fő súlyt. A kelet díszítésmódjának szándéka az, hogy a színeket akként oszsza el össze-vissza, hogy rendes távolságból nézve, a szemben keveredjenek és hangulatteljes harmoniába olvadjanak. Ők nem állítják a rajzot, vagyis díszítményt, az alapszínével ellentétbe, hanem a rajz határozottságát megszüntetik és csak egymás mellé rakott szinekként engedik hatni.

A 15. fejezet czíme: *Minő elvből ítélendő meg a dekorativ plasztika.* E fejezet az építészetnek van szánva. Az épületrészek szimbolikus jelentőségének és czéljának szerkezeti és díszítményi alakítása, az összekötés, az alátámasztás, a tagok és díszítő formáik, a szerkezeti és díszítő elemek viszonya, a tagozás, röviden az eurythmia, a szimmetria és proporczionalitás fogalmai e szakaszban bőven és világosan ki vannak fejtve, amint hogy az előadás az egész könyvecskében fölötte szabatos és bármily rövid és nem kimerítő, tökéletesen elég arra, hogy a díszítmény lényegéről és jelentőségéről alapos fogalmat adjon s a foglalkozást e tárgygyal, nemkülönben a rajzolás művészetével, megkedveltesse. A könyvet minden építész s az iparművészettel foglalkozó min-

den iparos, nemkülönben a rajztanárok beható figyelmébe ajánljuk s biztosítjuk hogy az minden rövidsége mellett, nagyon sok tekintetben fogja figyelmöket lebilincselni és eszméiket, melyekre talán a kivitel módazatait meg nem találták, a valósításhoz közelebb hozni. Ismertetésünket e végből terjesztettük ki oly hosszúra, hogy a könyv tartalmáról előleges tájékozást nyújtva, annak megismerésére buzdítsunk.

Megjegyezzük végre, hogy függelékül szerző kőzli azon alapelveket, melyek a rajzoktatásnál követendők volnának és melyeket a berni kanton rajztanárainak, 1888 nyárán tartott, gyülekezete alkalmával állapítottak meg. *Jakabffy Ferencz.*

FOLYÓIRATOK.

L'Art revue bi-mensuelle illustrée. 1889. szeptember 15. Nr. 608. Szöveg: A. Hustin, *Les Peintres du Centennaire.* 1789—1889. (Suite.) Egy képpel. Eugène Müntz, *Le Maitre de la Mort de la Vierge au Musée de Bruxelles.* Henry de Chennevières, *Cent ans de gravure.* 1789—1889. (Suite.) II. Hat képpel. Paul Leroi, *Maurice Sand.* Egy képpel. Paul Viardot, *Notes et Croquis sur la Musique.* Négy képpel. Képek a szövegen kívül: *Le Pain bénit.* Eau-forte de E. Salmon, d'après le tableau de Dagnan-Bouveret. *La Souris.* Aquarelle de Louis Leloir. — 1889. okt. 1. Nro 609. Szöveg: Jules Mannheim, *L'Exposition rétrospective d'objets d'Art français au palais du Trocadero.* (Suite.) Tizenegy képpel. Paul Leroi, *La Peinture française à l'Exposition décennale.* Nyolcz képpel. Louis Brès, *L'Art dans nos Colonies et Pays de Protectorat.* Öt képpel. Képek a szövegen kívül: *Poussins.* Eau-forte d'après le tableau de A. Seiquer. *Dans le faubourg de Catane.* Aquarelle de Mme la baronne Nath. de Rothschild. — 1889. okt. 15. Nro. 610. Szöveg: A. Hustin, *Les Peintres du Centennaire.* (Suite.) Három képpel. Paul Leroi, *La Peinture française à la Exposition décennale.* (Suite.) Három képpel. A. Hustin, *Jules Dupré.* Hét képpel. Képek a szövegen kívül: *Jeune Fille à lá fontaine.* Eau-forte d'après le tableau de Marie Robiquet. *Sans toit.* Dessin de John. R. Reid. — 1889. november 1. Nro. 611. Szöveg: A. Hustin, *Les Peintres du Centennaire.* 1789—1889. Négy képpel. Champfleury, *La Peintre ordinaire de Gaspard Deburan.* Öt képpel. Paul Leroi, *La Peinture française à l'Exposition décennale.* (Fin.) Öt képpel. P. G. Molmenti, *Venise qui s'en va.* A. Hustin, *Ludovic-Napoléon Lepic.* Egy képpel. Képek a szövegen kívül: *La Tricoteuse.* Eau-forte d'après le tableau de J. F. Millet. *Henri Masers de Latude.* Par Vestier. — 1889. nov. 15. Nro. 612. Szöveg: A. Hustin, *Les Peintres du Centennaire.* Nyolcz képpel. John Dubouloz, *L'Exposition historique de la Révolution française,* Louis Brès, *L'Art dans nos Colonies et Pays de Protectorat.* (Suite.) Négy képpel. Paul Leroi, *La Sculpture à l'Exposition universelle de 1889.* Hét képpel. Képek a szövegen kívül: *La Pourvoyeuse.* Eau-forte d'après le tableau de Chardin, *Étude d'après nature.* Dessin de Théophile Chauvel.

Revue des Arts décoratifs. 10-ik évf. 3-ik szám. 1889. szeptember. Szöveg: Arthur Pugin, *Le Théatre à l'Exposition Universelle.* Germain Bapst, *L'exposition militaire à l'Esplanade des Invalides.* Négy képpel. G. B. *Une restitution du Parthenon. La nouvelle Sorbonne.* Négy képpel. Maurice Brincourt, *Les petits palais et pavillons.* Öt képpel. L. Passepont. *Étude des Ornaments.* Écailles et Imbrications. Huszonegy képpel. Képek a szövegen kívül: *Étude de Pavot,* reproduit par le Japon Artistique. *Le palais des Colonies à l'Esplanade des Invalides. Casque du roi Henri II,* en fer repoussé, ciselé, noirci et damasquiné d'or. — 4-ik szám. 1889. október. Szöveg: Ed. Didron, *Le Vitrail depuis cent ans et à l'Exposition*

de 1889. (Suite.) Arthur Pugin, *Le Théatre à l'Exposition Universelle.* (2-e art.) Négy képpel. L. Passepont, *Études des Ornements.* Écailles et Imbrications. (Suite.) Negyven képpel. Képek a szövegen kívül: *Décor* de Lavastre pour le 3-e acte de *Marion Delorme. Porte ornée de mosaïques.* L'architecture de Paul Sédille, les figures de Luc-Olivier Merson. *Croix en argent* du XII. siècle. — 5-ik szám. 1889. november. Szöveg: Henry de Chennevières. *La Céramique monumentale à l'Exposition universelle.* Nyolcz képpel. Ed. Didron, *Le Vitrail depuis cent ans et à l'Exposition de 1889.* (Fin.) Egy képpel. Henry Bouchot, *La décoration du Livre.* Három képpel. L. Passepont, *Étude des Ornements.* Écailles et Imbrications. (Fin.) Tizenöt képpel. Alfredo Melani, *Le Musée Poldi-Pezzoli à Milan.* Egy képpel. Képek a szövegen kívül: *Vœu à la Vierge sons Louis XIII.* Vitrail par Ed. Didron. *Panneau en chène sculpté,* XVI-e siècle. *Vase Saigon à fond rose, Vase à cotes torses, Statuette de la République.* Manufacture de Sèvres.

Gazette des Beaux-Arts, 1889. szeptember. Szöveg: Hamel. Exposition Universelle de 1889. *Les écoles étrangères.* Képekkel. Ph. de Chennevières. *Exposition retrospective des dessins.* 1789—1889. Képekkel. A. Michel. Exposition universelle de 1889. *La Sculpture.* E. Garnier, *La Porcelaine.* A. de Champeaux. *Exposition rétrospective de l'art français au Trocadero.* Képekkel. Képek a szövegen kívül: *Contre-jour.* Gravure d'après le tableau de L. Breslau. *Le pont Saint-Ange à Rome.* Gravure d'après le tableau de Corot. — 1889. október. Szöveg: Exposition Universelle de 1889. P. Mantz, *La Peinture française.* III. Képekkel. M. Hamel, *Les écoles étrangères.* II. Képekkel. A. Michel, *La sculpture.* II. Képekkel. H. Havard, *L'ameublement* II. Képekkel. L. Falize, *Orfèvrerie d'art.* Képekkel. L. Courajod. *La part de la France du nord dans l'oeuvre de la renaissance.* I. Képek a szövegen kívül: *Les travailleurs de la mer.* Gravure d'aprèse le tableau de I. Israels. *L'art récompensé.* Groupe de P. de Vigue. *Vase de cristal rose,* monté en vermeil. *Pandore.* Statuette polychrome. — 1889. november. Szöveg: Exposition Universelle de 1889. G. Gonse, *L'Architecture.* Képekkel. A. de Champeaux. *Exposition rétrospective de l'art français au Trocadero.* Le XVII. et le XVIII. siècle. Képekkel. P. Mantz, *La Peinture française.* IV. Képekkel. T. de Wyzewa, *L'exposition rétrospective de l'histoire du travail.* II. Képekkel. G. Bapst. *Exposition de l'histoire militaire de la France.* Képekkel. Képek a szövegen kívül: *Le petit marchand de journeaux.* Gravure d'après le tableaux de L. Boilly. *Un promeneur au siècle dernier.* Heliogravure d'après le tableaux de Meissonier. *Maître Bébé.* Gravure d'après le tableaux de Q. Orchardson.

Kunstgewerbeblatt. Új folyam 1-ső év 1-ső szám. 1889. október. Szöveg: *Ein Relief von Giovanni della Robbia.* Egy képpel. Alb. Hofmann, *Nordböhmische Kunstindustrien* IV. Két képpel. Bücherschau. Kleine Mittheilungen. Képek a szövegen kívül: *Silberplatte* getrieben in der Ciselirwerkstätte von Lazarus Posen Wwe in Frankfurt a. M. *Motiv für decorative Malerei.* Von M. Länger. *Bemalte Teller.* Von Th. Krauth. *Aus einem japanischen Musterbuche.* — 2-ik szám. 1889. november. Szöveg: Alb. Hofmann. *Nordböhmische Kunstindustrien.* IV. (Schluss.) Két képpel. E. S. *Der Majoliband des Leipziger Kunstgewerbemuseums.* Egy színes képpel a szövegen kívül. Bücherschau. Kleine Mittheilungen. Kép a szövegen kívül: *Bucheinband* von rotem Maroquinleder mit Goldpressung. 17. Jahrhundert.

Zeitschrift für Bildende Kunst. Új folyam. 1-ső év 1-ső szám. 1889. október. Szöveg: Carl Lützow, *Zum Beginn.* Ad. Rosenberg, *Christian Ludwig Bokelmann.* Öt képpel. I. Langl, *Bilder aus Salzburg.* Nyolcz képpel. Gustav Frizzoni, *Lorenzo Lotto im städtischen Museum zu Mailand und in der Dresdener Gallerie.* Két képpel. Anton Springer, *Der älteste Kupferstich Dürers.* Öt képpel.

Kleine Mittheilungen. Képek a szövegen kívül: *Die Auswanderer.* Heliogravure nach einem Gemälde von Chr. L. Bokelmann. *Menuett* von Lefler, radirt von W. Ziegler. — 1889. november. Szöveg: Isidor Krsnjavi, *Carl Fröschel.* Négy képpel. I. Langl, *Bilder aus Salzburg.* (Schluss.) Hat képpel. Karl Wœrmann, *Dresdener Burgkmair-Studien.* Hét képpel. Carl Lützow, Wiener *Neubauten und ihr Schmuck.* Négy képpel. Kleine Mittheilungen. Képek a szövegen kívül: *Bildniss der Frau M.* Pastell von C. Fröschl, Heliogravure von I. Blechinger. *Der Kanonenschuss.* Heliogravüre nach dem Gemälde von W. van d. Velde d. j. *Adam und Eva,* Kupferstich von Dürer.

Holicsi majolika csésze.

Az orsz. m. iparművv. muzeum tulajdona.

KÜLÖNFÉLÉK.

Ő cs. és apostoli kir. Felségének, f. é. október hó 29-én Schönbrunnban kelt legfelsőbb elhatározásával a bécsi cs. kir. képzőművészeti akadémián üresedésben levő évi 420 frtos építészeti magyar ösztöndíjat az 1889. évi október hó 1-től 1892. évi szeptember hó végeig Törk Ernő építésznövendéknek méltóztatott legkegyelmesebben adományozni.

*

A bronz régisége. Újabban megejtett kísérletek eredménye megerősíti azt a föltevést, hogy a természetben előforduló és más fémekkel vegyes kemény réz vezette volna rá az embert a réz és ón ötvényezésére, tehát a bronz előállítására.

Már sokan foglalkoztak a kérdéssel, hogy a bronzot hol és mikor állították elő és hol használták legelőször. Azt tudjuk, hogy a réz a földön igen sok helyen fordul elő, és általánosan el van terjedve, más részt meg tény az is, hogy a bronz másik alkotó része, az ón, csak kevés helyen találtatik (Cornwall, Érczhegység, Malakka) és hogy csak akkor juthatott forgalomba, mikor az emberiség a közműveltség magasabb fokán volt. Ebből azt következtették, hogy előbb volt használatos a tiszta réz és csak azután a bronz és e következtetést számos lelet támogatta, melynek tárgyai tiszta rézből voltak. Önkényt értetik, hogy e kérdésben csak oly leletek birnak bizonyító erővel, melyeknek eredete és kora biztosan megállapítható. Az ilyen leletek azonban fölötte ritkák és természetes, hogy épen azért egészen kiváló érdekűek is. Ezek közé tartozik például egy kis alak, mely Mezopotámiában, Telloban találtatott, most a Louvreban van és korát 6000 évre teszik. Berthelot, franczia chemikus, kutatása szerint e darab tiszta rézből van.

Berthelot újabban mást is felfödözött. Megvizsgálta olyan régi egyiptomi fém tárgyak összetételét, melyeknek kora ismeretes. — Maspero, az ismert egiptologus, e czélra a 4-ik dinasztiából való (Kr. e. 3500—4000) I. Pepi (Phiops) fáráó jogarát ajánlotta. Londonban a britt múzeumban őriztetik e jogar, mely körülbelül 12 cm. hosszú, belül üres fém henger, egykor valószinüleg hadvezéri pálczához volt erősítve, tele van hieroglif jegyekkel és korára nézve nincs véleménykülönbség az egiptologusok között. Mind eddig azonban azt hitték, hogy a jogar bronzból van, — Berthelot bebizonyította, hogy ez tévedés. Waddington, a londoni franczia nagykövet, közvetítésével sikerült a henger belsejéből

kikapart darabka birtokába jutnia. E darabka 24,8 mgr. súlyú volt és elemeztetvén kiderült, hogy tiszta réz, akár ón, akár horgany nélkül, de ólomnak némi nyoma mutatkozott. A rezet abban az időben a Sinai hegységből bányászták. E bányákat az egyiptomiak a 3-ik dinasztiától kezdve kiaknázták, utóbb elvesztették, míg I. Pepi újra visszahódította. Noha az egyiptomiak már igen régen készítettek tárgyakat bronzból, ezt I. Pepi idejében még sem ismerték. Berthelot ezt a következtetést vonja le felfödözéséből. Körülbelül ebből az időből való a Telloban talált réz szobor. Úgy látszik tehát, hogy a bronz használata 50—60 századnál nem régibb. A még régebbi időben Európában rézből készítették az eszközöket, nemkülönben Amerikában is, a hol a fémek előállítása hasonló módon fejlődött.

*

A régi mesterek festési eljárásáról igen érdekes czikket közöl E. Bötticher a *Kunstchronik* f. évi szeptember 26-iki számában. A czikk írója azt kutatta, hogy a régi mesterek miféle eljárással érték el a tüzes színezést, melynek zománcza, világító ereje és tisztasága oly meglepően tartós. E fölött már sokan vitatkoztak, és sokféleképen magyarázták. Némelyek azt hitték, hogy a régiek a festékeket sajátos eljárással készítették, a mely eljárás ma már ismeretlen, mások ismét úgy vélekedtek, hogy a színek pompás hatásának az oka az iszapolt krétából (gipsz) és enyves vízből készült fehér alap, melylyel a deszkát bekenték, mielőtt rá képet festettek volna. Az utóbbiak azt tartották, hogy a gondosan csiszolt fehér alap az igen vékonyan fölrakott festéken átvilágított, azokat nem támadta meg, hatásukat nem csökkentette, úgy hogy ezek megőrizték teljes tisztaságukat. A fehér alapra festő mestereket megkülönböztetjük azoktól, kik később, mikor az olajos festék használatossá lett, sötét alapra festettek.

E. Bötticher beható vizsgálódás után oly eredményre jutott, mely a régi mesterek eljárásáról eddig uralkodó nézettől merőben eltér. Először is arra a meggyőződésre jutott, hogy fehér alapra nem azért festettek, mivel ez kedvező volt a színek világító erejére nézve. A régi képeket vizsgálván, azonnal föltünt neki, hogy a fényt és az árnyékot, továbbá a többi részleteket, az eddigi véleménynyel ellenkezőleg, nem akkor munkálták ki, mikor a képre az olajos festékeket fölrakták, hanem előbb. Jobban megnézve e képeket, azonnal észre veszszük, hogy az árnyékok és a fények a mélységből törnek ki és az árnyékok szürke színei átlátszanak az átlátszó színes festékeken. A mely képen pedig át nem látszó festékek használtatnak, az árnyékok és fények azokon sem a festékkel vannak kimunkálva, hanem az árnyékokat szürke vagy fekete vonalakkal állítják elő, a mely eljárást nyilván a rajzolástól kölcsönözték. Ezzel kapcsolatban van az a gyakori eset, hogy a szárnyas oltárok szárnyaira belül színes képeket, kívül pedig szürke képeket festettek, néha ismét e szürke képeket is enyhén színezték.

Szerző úgy vélekedik, hogy a fehér alapra festő mesterek csudás színezését könnyű megfejteni, mihelyt tudjuk, hogy képeiket a fehér alapra előbb szürke festékkel festették, és csak azután színezték. Az ilyen eljárás nagyon hasonlítana az olyan művészethez, mely egy és más tekintetben még kézművesség, s egyszersmind megfelelne a fejlődés menetének, mely a kéziratokat díszítő képekből, a miniumfestésből indult ki.

A legjobb régi mesterek festményeit jól megnézve, a színes festék alatt észre vehető a szürke színnel megfestett kép, mely a megvilágított és árnyékos részek szemmel tartásával van kimunkálva. Sőt mi több, e képeken azok a részletek, melyekhez illő az aláfestésnek szürke vagy a sárgás barna alapszíne, azokon ezt rendszerint változatlanul meghagyták. Igy sok munkát kiméltek, a mire szükség is volt abban az időben, mikor az egyház számára annyi képet kellett festeni. Ebből megértjük azt is, hogy a régi mesterek miért szerették képeiken szürkére vagy sárgás barnára festeni a nagyobb felületeket, a talajt, a falakat, a talapzatot, melyen a szentek tarka alakjai álla-

nak. Innét származik az a szokás is, hogy a szárnyas oltárok külsején a képeket csak szürkén és nem színesen festették. De a szürke aláfestés nem csak a színes festéken látszik át, s nem csak az építészeti részleteken jelenik meg, hanem a mi a legfőbb bizonyíték, akárhányszor látjuk oly helyeken, a hol színeknek kellene lenni, de a hol azonban nincsenek színek akár gazdálkodásból, akár pedig azért, mert a kép nem készült el, vagy mert megrongálódott.

Szerző ez állításának igazolásául a müncheni képtárban levő németalföldi, sőt olasz mesterek, így Gerard Dávid, Barth. Bruyn, Lippo Memmi, Garofalo, Filippino Lippi, Sandro Botticelli festményeire utal. Ezzel bebizonyítja, hogy az olaszok képíró művészetük legelső korában már gyakorolták ezt az eljárást, mely a byzanczi miniumfestéssel származott el hozzájuk. A deszkára festett kép utánzása volt a miniumképnek, vagy is a képet előbb szürke színnel megrajzolták, illetőleg festették, s azután illuminálták, vagy is színezték. Szerző utal Giotto nehány festményére is, s figyelmeztet, hogy ezeken, kivált pedig a testrészeken a szürke aláfestés menynyire meglátszik. Ez onnét van, hogy a képeket nagyon simították és csiszolták. A régi képeken átalán föltünően szürkék az arczok és a kezek, míg a ruha és a háttér élénk színű.

Az említett aláfestés alatt azonban nem a ma szokásos aláfestéshez hasonló eljárást kell értenünk, hanem azt, hogy a képet először szürkén készre festették és csak azután rakták fel a színeket. Ezt a szürke festményt a régebbi időben, kivált az olaszok sötéten, később, kivált a régi kölni és németalföldi mesterek, igen világosan tartották, de mindig úgy, hogy a kréta-alapot a szürke egészen elfödte. E szerint a színek fölrakása nem volt festés, a szó mai értelmében, hanem inkább színezés, vagy péld. a minium-képen zománczozás. A deszkára festett képeket a minium-képek előzték meg, és ez utóbbiaknál dívó eljárás szerint készültek amazok is. Ez eljáráshoz különösen alkalmas volt az enyves festék (tempera), mert ennek oldó anyaga, az enyv, nem támadta meg a krétás alapot, hanem a fölött át nem hatolható réteget képezett, míg ellenben az olaj a krétás alapot könnyen megrontja.

Az még nincs eldöntve, hogy a régebbi időben az olajos festékkel ráföstöttek-e az enyves festésü képekre, s ha igen, mily mérvben De tekintve azt, hogy Cenuino Cenuino a 14-ik század végén útmutatást ad, miként kell enyves festésü képeken a bársonyt és prémet olajos lazurral természethűen előállítani, igen valószinünek látszik, hogy a németalföldi mesterek a krétás alapra enyves festékkel festették a szürke képet és azután ezt olajos festékkel színezték, mert nem tehető fel, hogy figyelmüket elkerülte volna, mily jól lehet színezni az áttetsző és tartós olajos lazurokkal. De be is lehet bizonyítani, hogy a krétás alapra festett szürke kép csak ugyan enyves festékkel van festve. A hol a szürke aláfestéshez olajos festéket használtak, ott az aláfestés sárgás színüvé vált, a mi a kép színén is észre vehető. Szerző fölteszi a kérdést, vajjon nem ebből származik-e a Rembrandt képein annyira magasztalt arany sárgás világítás?

A flandriai és a hollandiai mesterek kivétel nélkül, Rubens és Van Dyck a deszkára festett képeken mindig, a vászonra festett képeken is néha, de kivált a híres kisebb mesterek; Brueghel, Brouwer, Teniers, Terbesch, Mieris, Dov ragaszkodtak a régi festési eljáráshoz, de azt ügyesebben gyakorolták, mint a régiek. Festményeik kiváló tulajdonságai t. i. a mély és fél árnyék tisztasága, s az egész felületen egyenletesen elterülő alaptonus a világos szürke aláfestésből származik, a zománczos símaság pedig a mastix-festéknek tulajdonítandó. Vajjon a számos szürke (grisaille) kép, mely abból az időből való, csak is a czélból készült, hogy a rézmetszéshez mintául szolgáljon, vagy egy részök talán arra volt szánva, hogy kiszínezzék? Abban az időben a képeket, hogy úgy mondjuk, inkább színezték, ma pedig festik. Ez a különbség a régi és modern festés között.

A képírásban ezt az átalakulást az az iskola idézte elő, mely a súlyt a színek hatására fektette, nem annyira rajzolt, mint inkább színekkel mintázott. Ez a velenczei iskola. Valószínű, hogy ez az átalakulás kapcsolatban azzal is, hogy mind használatosabb lett a vászon. A hollandiai kisebb mesterek azonban végig megőrizték a régi eljárást és festészetük úgy végződik, a mint kezdődött.

*

A Sulkowsky-féle gyűjteményről, melyet legközelebb 120.000 forintért megvásárolt a nürnbergi germán múzeum, Essenwein igazgató az intézet értesítőjének 16-ik számában részletesebb ismertetést közöl.

Nürnberg birodalmi városnak — így szól — a 17-ik és a 18-ik században legkiválóbb látni valója a sokat bámult fegyvergyűjtemény (Zeughaus), melyet a város tanácsa büszkeséggel mutatott meg a császároknak és birodalmi fejedelmeknek, kik Nürnbergben megfordultak, s melyet rendkívüli gazdagságánál fogva méltán irigyeltek tőle. Ámbár állami érdekekből titoktartás rejtegette a gyűjtemény tartalmát, még is nem egy leírás jelent meg róla, a tárgyakat lerajzolták és a rajzokat metszetek által sokszorosították. Később a válságos idők beálltával a fegyvergyűjtemény fölöslegessé vált és szétszóródott. Föloszlatását szándékosan homályba födték. S mivel a nép nem tudott róla semmi biztosat, az a monda támadt, hogy 1796-ban a császári hadsereg magát gyöngének érezvén arra, hogy a közeledő francziák ellen a várost megvédelmezze, visszavonult és magával vitte a fegyvergyűjteményt is, nehogy az a francziák kezébe kerüljön.

Ez a hagyomány azonban tévedésen alapult. Tény az, hogy a város pénzügyi zavarán segitendő, a gyűjteményből számos becses darabot egyenkint eladott, a gyűjteménynek csak elenyésző csekély része szolgált arra, hogy 1796-ban a francziákban szelidebb hangulatot keltsen, a legnagyobb részt a nemsokára bevonuló osztrák parancsnokság eladta. Midőn 1806-ban a bajor kormány átvette az épületet, abban csak három fa állványt talált, melyek használhatatlanok voltak.

A katasztrófát kikerülve alig nehány darab maradt Nürnbergben. Azt sem lehet tudni, hogy egyes darabok nem adattak-e el és nem kerültek-e magán tulajdonba. Egy csúcsíves kori fegyverzet most is a város birtokában van, s ez úgy maradt meg, hogy az ottani festészeti akadémiában, e legrégibb német művészeti iskolában volt.

Valószínü, hogy a gyűjtemény legjelentékenyebb részét Dietrich bécsi nagyfuvaros vitte magával, kinek a császári sereg számára élelmet szállító kocsijai Bécs és a Rajna között ide oda jártak. Az okiratok azonban nem említik, hogy valamit megvett volna. Utódai azt beszélték, hogy Nürnberg város tanácsától 25 ezer forintért régi vasat vásárolt volna. Úgy látszik, hogy csak ugyan vásárolt régi vasat, melylyel vissza felé üresen menő kocsijait megrakta, de azt nem a város tanácsától, hanem az osztrák parancsnoktól vásárolhatta.

Az utóbbi években megejtett kutatások kiderítették, hogy a később nemessé lett Dietrich e zsákmány nagyobb részét Feistritz nevü alsó-ausztriai kastélyában helyezte el és e kastély utóbb a gyűjteménynyel együtt vejére Sulkowsky Lajos herczegre szállt, kinek a mostani tulajdonos utódja, s ki a gyűjteményt a germán múzeumnak eladta.

Essenwein véleménye szerint a Sulkowsky-féle gyűjtemény legbecsesebb darabjai kétségen kívül a nürnbergi gyűjteményből valók, a miből következik, hogy a kevésbbé érdekes darabok is onnét valók, szóval a Dietrich által vásárolt fegyverek is úgy voltak a gyűjteményben, a mint Dietrich azt berendezte. A gyűjtemény becsét megítélhetjük abból, hogy benne oly fegyverek vannak, a milyenek a régiségek piaczán soha sem fordulnak meg. Ezek egészen kiváló jelentőségü darabok a fegyverek története szempontjából, s ezek birtokába jutván, a nürnbergi múzeum első rangú gyűjteménynyé lett.

Ámbár a fegyverek képezik legkiválóbb részét a gyűjteménynek, de ezen kívül van

még egy másik osztálya is, melyben egyéb érdekes tárgyak foglaltatnak, u. m. butorok, ötvösművek, üveg, majolika, porczellán edények, korsók és egyebek. A gyűjtemény harmadik része pedig a 16-ik századból való 50 darab igen szép üvegképből áll.

Egészben véve a nürnbergi múzeum e szerzeményének méltán örvendhet, mert ily becses gyarapodással újabb időben egy múzeum sem dicsekedhetik.

*

A magyar irodalom amaz ágába, mely nálunk legbiztosabb alapon áll és legvirágzóbb, t. i. a naptár-irodalomba tartozó egy könyv jelent meg, mely czíménél és tartalmánál fogva a művészi ipart is érdekli. Ez a budapesti könyvnyomdászok társas köre által kiadott, Ács Mihály által szerkesztett és Franklin-társulatnál nyomtatott: *Magyar Nyomdászok Évkönyve. Ötödik évfolyam. 1890.* A tartalomjegyzéke mindenkit meggyőzhet, hogy ez évkönyv azzal a szándékkal készült, hogy tanulságos és művelő hatású olvasmányokat nyujtson első sorban a nyomdászoknak, másod sorban meg azoknak, kik a könyvnyomás művészete iránt érdeklődnek. Tizenegy ilyen közlemény van az évkönyvben. A szépen írt előszóban Ács Mihály ünnepli Mátyás király halálának négy százados évfordulóját, utalva a tényre, hogy ő hívta meg 1472-ben Hess Andrást Velenczéből, s rendeztette be Budán az első hazai könyvnyomdát. A többi czikk: *Modern nyomdászat* Kleinmann Frigyestől; — *A hirlaphirdetésekről* Pusztai Ferencztől; — *A körlevelekről* Gelberger Mihálytól; — *A festékek keverése és alkalmazása* Fuchs Zsigmondtól; — *A szavak elválasztásáról* Gelléri Mihálytól; — *A franczia államnyomda* Láng J. L.-től; — *Három régi nyomdász* Faragótól; — *A fametszés történetéből* Szabó Dezsőtől; — *A nyomdászat méretei* Darvas Adolftól; — *A franczia nyelv technikai értelemben* Kalmár Lajostól. Statisztikai rész és közhasznú dolgok ismertetése fejezi be a szép kiállítású évkönyvet, mely arról tanúskodik, hogy nyomdászaink képesek saját szakmájukat irodalmilag is művelni, a mi igazán becsületükre válik és legnagyobb elismerésre méltó. Vajha azok, kik a művészi ipar más ágait űzik gyakorlatilag szintén birnának az irodalmi készültség ily fokával és vajha azokban, kiknek hivatása a művészi ipar fejlődését előmozdítani szintén volna annyi buzgalom, a mennyiről a nyomdászok évkönyve tesz tanúságot.

*

A müncheni iparművészeti iskolának a múlt 1888/89-iki tanévben 250 férfi és 79 nő tanítványa volt. A nürnbergi iparművészeti iskolának szintén a múlt tanévben 64 rendes tanítványa, 77 vendég látogatója és 97 esti tanítványa volt. A berlini iparművészeti múzeum tanintézetét 112 rendes tanítvány, 334 vendég és 109 nő látogatta.

*

Berlinben a meglevő múzeumokhoz még három újabb múzeumot készülnek építeni és pedig egyet a pergamoni domborművek, egyet az ó kori szoborművek föszöntvényei és egyet a renaissancekori művek részére.

*

A hamburgi művészeti és ipari múzeum költségei 1888-ban 51,800 márkát tettek ki. Ez összegből 24,500 márka fizetésekre, 15 ezer márka a gyűjtemény, 3000 a könyvtár gyarapítására és 9300 kezelési kiadásokra fordíttatott.

*

Edények fémsalakból. Az arany- és ezüstbányák salakjából Argoban, Coloradoban újabban megkísérlették csészék, tálak és vázák előállítását. A salakot megolvasztják és savat adván hozzá, vízzel telt kádakba öntik. Ezután még egyszer megolvasztják és formákba öntik. Az ekként előállított edények állítólag erősebbek az üvegnél, színük onyx szálkákkal behintett hullámos opálhoz hasonlítanak és igen szépek.

A *MŰVÉSZI IPAR* HIRDETÉSEI.

Egy hatod hasáb díja egyszeri hirdetésre 2 frt, az egész évfolyamra 10 frt. Egy harmad hasáb 3 frt, illetőleg 15 frt. Megrendeléseket elfogad a kiadó-hivatal (Andrássy-út 67. sz.).

Császári és királyi udvari szállító.

FISCHER IGNÁCZ BUDAPESTEN,

porczellán- és majolika-gyáros.

Gyár: VII. kerület, külső dob-utcza 17. sz.
Főraktár: IV. kerület, bécsi utcza 3. sz.

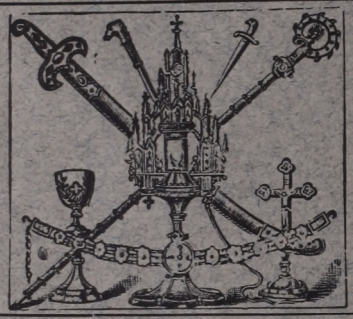

LINK FÜLÖP

ékszerész Budapesten

készit művészi kivitelű ékszereket, egyházi és egyéb disztárgyakat, mentekötőket és öveket diszöltözetekhez aranyból, ezüstből, zománczczal és drágakövekkel diszitve akár régi minták, akár új tervek szerint, régi ezüst- és arany-tárgyakat eredeti állapotukhoz hűen helyreállit.

Műhely: IV. ker. magyar-utcza 29. sz.

JACOBEY ÉS TÁRSAINAK

az iparművészeti társulat által ajánlott vállalata elfogad megbizásokat **a vallásos festészet minden ágában**; készit freskó- és oltárképeket, decorativ festményeket; épit, aranyoz, fest és márványoz oltárokat, szószékeket, keresztelő-kutakat; készit szobrokat polychrom-festéssel, vagy anélkül.

Káposztás-Megyer, Ujpest mellett.

WEINWURM ANTAL

fényképész

az Angerer-féle sokszorositó eljárásnak Magyarországon egyedül jogositott tulajdonosa,

készit mindennemű fényképet és horganyedzésű duczokat, rajzok, iratok, érmek, czimlapok hirdetések, árjegyzékek stb sokszorositására ajánlkozik.

Budapest, IV., Károly-utcza 3. szám.

HÁZAS TESTVÉREK.

Közhasználati és művészi díszbutorok készitői

BUDAPESTEN.

Műhely: VI, Vörösmarty-utcza 67. sz.

Az Országos Magyar Iparművészeti Muzeum

GALVANOPLASTIKAI INTÉZETE

ajánlja a közönség figyelmébe

régibb, kivált magyar ötvöstárgyak másolatainak gyüjteményét.

A 154 darabból álló gyüjteményben megvan a **nagyszent-miklósi lelet teljesen,** azonkivül **kelyhek,** szobák diszitésére különösen alkalmas **serlegek, poharak, csészék,** stb.

Minden egyes tárgy másolata az eredetihez hű és készités tekintetében is művészi becscsel bir. — *Az intézet képes lajstromot kivánatra ingyen és bérmentve küld.*

Budapest, Andrássy-út 67. sz.

JAISER GYULA

BUDAPEST, VIII., GÓLYA-UTCZA 9.

Készit kézzel-metszett, pontozott és domború **bőrmunkákat** székekre, könyvbekötésekre, faldiszitményekre, mappákra és dobozokra stb. — Különösen ajánlja a bőrből metszett **czímereket.** Elvállal továbbá bárminemü faragászati munkákat épületekre, butorokra és egyéb iparművészeti tárgyakra.

VANDRÁK LÁSZLÓ

bronzműves és műöntő

készit megrendelésre finomabb ajtó- és ablak-kilincseket, butordiszitményeket, gyertyatartókat, légszesz- és kőolajcsillárokat, szobrokat, czimereket, egyházi szereket, villámháritókat stb., galvanoplastikai tárgyakat, galvanizál minden színben stb. s elfogad ilynemű tárgyakat és régiségeket javitásra.

Budapest, VIII. ker. Mária-utcza 16. szám alatt.

DWORZAK FERENCZ

VÉSNÖK

BUDAPEST, IX., PIPA-UTCZA 14.

AZ UDVARBAN BALRA.

KÉSZIT MINDENNEMÜ VÉSNÖKI MUNKÁT ARANYBÓL, EZÜSTBŐL ÉS BRONZBÓL.

Franklin-Társulat nyomdája.

MŰVÉSZI IPAR

AZ ORSZ. MAGYAR IPARMŰVÉSZETI MUZEUM
ÉS
A M. IPARMŰVÉSZETI TÁRSULAT KÖZLÖNYE

SZERKESZTI

A VALLÁS- ÉS KÖZOKTATÁSÜGYI MAGYAR KIR. MINISTERIUM

MEGBIZÁSÁBÓL

PASTEINER GYULA

SZERKESZTŐ TÁRSAK:

RADISICS JENŐ ÉS UHL SÁNDOR

IV. ÉVFOLYAM. 1889. HATODIK SZÁM.

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR IPARMŰVÉSZETI TÁRSULAT

1889

MŰVÉSZI IPAR

NEGYEDIK ÉVFOLYAM. 1889. HATODIK SZÁM.

TARTALOM.

SZÖVEG: Oldal

A művészeti tárgyak hamisítása. II. Diner Józseftől ... 197

Irodalom:

Könyvismertetés:

J. J. Rein, *Japan nach Reisen und Studien.* Zweiter Band. — Justus Brinckmann, *Kunst und Handwerk in Japan.* — G. Bing, *Le Japon Artistique* Batai Gábortól ... 211

M. Meurer. *Das Studium der Naturformen an Kunstgewerblichen Schulen.* Batai Gábortól ... 225

Folyóiratok ... 227

A magyar iparművészeti társulat ügyei ... 229

Különfélék ... 232

KÉPEK A SZÖVEGBEN:

Japáni teakanna dömöczkölt díszű öntött vasból ... 210

Váza kék paizszsal máz alatt ... 212

Tányér Habert-Dys terve után ... 212

Doboz teteje zinnoberlakból metszett diszítménynyel ... 213

Teakanna, szürke-barna kőedény ... 214

Dömöczkölt diszítményű japáni váza öntött vasból ... 215

Kiotói bronz váza ... 216

Kék törülköző kendő ... 217

Mustrás kelme, Hokusai rajza ... 217

A Fujihegy pókhálón átlátva. Hokusai rajza ... 217

Lud és csirkék ... 218

Ludak, XVIII. századbeli japáni vázlat ... 218

Toyohiro rajza (1780) ... 219

Hokusai rajzai ... 218—225

Sumboku rajza ... 224

Bronz kandelaber mintája. Tervezte és mintázta Kallós Ede ... 232

KÉP A SZÖVEGEN KÍVÜL:

VI. Fiókos szekrény, puha fából, színesre festve. Tervezte Uhl Sándor. Madarassy Géza tulajdona.

M. ACADEMIA KÖNYVTÁRA

*

Szerkesztőség és kiadó-hivatal: Budapest, VI., Andrássy-út 67.

*

Az első évfolyam teljes példányai kaphatók a Franklin-Társulat kiadó-hivatalában: IV., Egyetem-utcza 4. sz. Ára 6 frt.

*

A Művészi Ipar 1889. (hatodik) évi folyamára 5 frtjával előfizetést elfogad a kiadó-hivatal.

MŰVÉSZI IPAR

MŰVÉSZETI TÁRGYAK GYŰJTÉSE ÉS HAMISÍTÁSA.

II.

Az előbbiekben ismertettem a régiségkedvelők ízlésének átalakulásait s ez ízlésnek hatását a művészi iparra egész e század első felének a végéig. 1851-ben volt Londonban az első világtárlat, mely valóságos forradalmat idézett elő úgy a régiségek iránti ízlésben, mint a művészi iparban, kivált pedig a kettő közötti viszonyban. Hogy ezt jól megértsük, szükséges a művészi ipar akkori állapotát legalább átalánosságban ismerni.

Az empire művészet rövid korszaka után az európai művészi ipar tovább fejlődése megakadt. Míg egyrészt — miként már emlitettem — a régiségek iránti ízlés nem volt képes hatást gyakorolni a művészi iparra, másrészt a gépmunka mindnagyobb elterjedése következtében veszendőbe mentek a rokoko művészet idejéből még fenmaradt és gyakorlatban levő hagyományok, sőt a művészi ipar némely ágai egészen, vagy majdnem egészen elenyésztek és velök együtt ez iparágak termékének becse is. Igy például a zománcz az ékszereken divatját multa és csakis a svájczi órákon és a dohányszelenczéken tengődött tovább egészen kivetkőzve művészi jellegéből. A trébelés művészete is, néhány párisi műhely kivételével, egészen feledékenységbe merült. Az ötvös műveket, nemkülönben a réz tárgyakat is majdnem átalánosan mustrás szerszámmal munkálták ki. A kovácsolt vasat egészen leszorította az öntött vas. A majolika és a faïence tárgyaknak már a XVIII. században veszélyes versenytársa volt a porczellán és majolikából csak közönséges használatra való tárgyak készültek. A XIX. század elején pedig már alig volt hire a majolikának. Még Delft hires gyárai is megszüntek. Nemkülönben nálunk is hasonló sors érte a holicsi, a tatai és a többi gyárakat. A csipkeverés is kivetkőzött művészi jellegéből, míg utóbb géppel előállított munkák pótolták.

A már említett szertelen természethűség, mely a 30-as és 40-es években lábra kapott, diszítményül csak a növényt alkalmazta, s ezt mód nélkül nagyítva és tekintet nélkül a tárgy czéljára mindenütt használta is. E diszítmény sokszor valóságos növénycsoporttá alakult, sőt néha kertté nőtt meg. Falkárpitokon, szőnyegeken, butor- és ruhakelméken, de arany, ezüst, porczellán, bronz és egyéb fém tárgyakon is látjuk a növényi diszítményt ily módon alkalmazva, sőt a növény akárhányszor megszünik diszítmény lenni, és a tárgy maga növények alakját ölti fel, s előállnak

a levélalakú tálak, tányérok, a virágalakú kancsók, korsók stb., s fölöslegül virágok diszítik még ezeket is. Önként értetik, hogy ilyképen egészen elenyészik a szép vonalú formák iránti érzék és a tárgy annál divatosabb, minél nagyobb az ellenmondás alakja és czélja között. A mi manapság a legközönségesebb tuczatárút jellemzi, akkoriban az uralkodott az egész művészi ipar fölött: csizmaalakú virágtartók, patkóalakú óratartók voltak napirenden; az asztal lábait, melyeknek erőseknek kell lenni, hogy az asztalt tartsák, puha bőrrel diszítették. Száz és száz ezekhez hasonló különczködést lehetne felsorolni. Ez a szertelenség azt eredményezte, hogy utóbb már azt sem tudták, mi a diszítmény jelentősége. A diszítmény megszünt csakis dísz lenni, a helyett, hogy a tárgy alakjához alkalmazkodott volna, attól egészen függetlenül, szabadon és önkényesen szórták a tárgyra. Virágokkal diszítették a folyadékok befogadására szolgáló edények sarkait, karimáit, egész külsejét, sőt belsejét is. A festett diszítmény megtagadta a sikdiszítménynek lényegét is, a mennyiben nem alkalmazkodott a síkhoz, hanem árnyékolás által a domborúság látszatára törekedett és így a festett síkdiszítmény domború diszítménynyé lett. A szőnyegeken és a székeken valóságos kertek díszlettek, úgy hogy az ember félhetett rajtuk járni, vagy rájuk ülni.

Ugyanekkor a formák iránti érzékkel együtt a színek iránti érzék is megromlott. A XVII. században divó élénk színek elhalványodtak és gyöngédebbekké váltak a XVIII. században. A színezés e divatját az empire művészet korában az u. n. pompéjii színezés váltotta föl. Az utánzás e kisérlete azonban nem sikerült, a mennyiben a régiek színei mélyek ugyan, de azért derült fényűek, utánzatai pedig piszkosaknak látszanak, úgy hogy ez utóbbiak ma is piszok-szín név alatt ismeretesek. Mikor aztán a franczia királyság visszaállításának éveiben megkisérlették a rokokót új életre ébreszteni, ismét a gyöngéd, bágyadt színek uralkodtak, de lassankint annyira elhalványultak, hogy helyüket a szürke foglalta el. Ez az úgynevezett árnyékolás szürkébe szürkével. Ennek élénk ellentéte volt a szőnyegek, kelmék, kárpitok és porczellán tárgyaknak szertelenül természethű és rikító színű diszítése.

Az európai művészi ipar ez állapotát első ízben az 1851-ik évi világtárlat tüntette föl. A tárlaton különösen a franczia és a keleti művészi ipar termékei vonták magukra a figyelmet. Míg Európa többi országainak iparművészeti termékei nemcsak egészen ízléstelenek voltak, hanem a technikai jártasság elemeiben is szűkölködtek, addig a franczia termékek noha szintén a legizléstelenebb divatnak hódoltak, még bírtak az egészséges technika előnyeivel. Ezt a tüneményt igen könnyű megérteni. Ugyanis míg Európa többi országaiban a politikai és gazdasági nagy válságok nyomasztó hatása alatt a művészi ipar régi termékeiknek gyüjtése abban maradt, Franciaországban minden forradalom daczára nem gyengült a «roi bibelot» uralma. Oly rendszeresen, mint mostanság nem gyüjtöttek, mégis az előkelőség egyik kelléke volt, a lakást azokkal a művészi ipari apróságokkal diszíteni,

melyeket a franczia úgy hív: «bibelot», vagy «bric à brac». Minthogy azonban mindig inkább előkelő volt régi tárgyakat bírni, de a régi tárgyak készlete soha sem volt arányban a kereslettel, a párisi művészi iparosok nagy része arra volt utalva, hogy a régi formákat és eljárásokat művelje, anélkül, hogy czélzatosan hamisítani akart volna, már csak azért sem, mivel a régi tárgyak nem voltak drágábbak az újaknál. Ennek köszönhető, hogy a párisi műhelyekből nem vesztek ki a munkások, Páris volt Európában az egyetlen város, a hol voltak munkások, kik tudtak jól trébelni, czizellálni és zománczolni.

Még nagyobb bámulatot keltettek a keleti termékek. Ezekben egyesítve volt minden, a minek híján voltak az európai termékek. Ragyogó és mégis szilárd technika, mely századok hagyományának biztos alapján állott; hozzá járult, hogy kivált a diszítmények és a színek oly finom művészi érzékről tanuskodtak, a milyennel Európa művészetének legfényesebb korszakaiban sem dicsekedhetett. A chinai rekeszes zománcz rendkívüli technikája, India finom, fényes lakk munkái, a pompásan czizellált bronz tárgyak, a gyöngéd filigrán művek, továbbá elefántcsontból és csigaházakból faragott tárgyai, Perzsia és India niello művei, India finom szövetei, Perzsia és Törökország szilárd és mégis puha szőnyegei, a díszes fegyverek, az ékkövekkel diszített különféle tárgyak, ezek mind egyenkint oly technikát képviseltek, melyet Európának csak ezután kellett egyenkint föltalálni. A chinai és még inkább a japáni tárgyak jó például szolgáltak arra, hogy miként lehet természethű elemeket, növényeket, tájképeket, állatok és emberek alakját színezve, de laposan rajzolva diszítményül fölhasználni anélkül, hogy természetes formáikból kivetkőzve a geometriai formákhoz alkalmazkodnának, a mit stilizálásnak szokás nevezni németül. Az indiai kelmék ellenkezőleg arról tanuskodtak, hogy geometriai fölfogással alakított növények pompás színekkel párosulva mily összhangzatos egészet alkotnak. A perzsa és a török szőnyegek a geometriai vonalaktól kezdve a szabadon alakított virágokig a diszítmények rendkívüli gazdagságát mutatták. Természetes, hogy az amatőrök mohón kapkodták a keleti tárgyakat.

Itt a londoni tárlaton győződtek meg az érdeklődő körök legelőször arról, hogy egy új művészetet nem lehet könnyű szerével föltalálni, hogy az európai művészi ipar csak is hosszas tanítás által fejlődhetik egészségesen, hogy jó tárgyak szemlélete által kell a szemet gyakorolni és az izlést finomítani. Az angolok rögtön hozzá is fogtak annak megvalósításához, a minek szükségességéről meggyőződtek. Így jött létre a minden idők és országok művészi ipari termékeinek gyüjteménye a South-Kensington muzeum. Míg a század elején a régi művészetet akarták meghonosítani, utóbb meg a román és a csúcsíves művészetre vetették magukat, végül pedig megkisérlették a rokokót egész egyszerűen átvenni, addig az angolok a múzeumok alapításánál abból a helyes fölfogásból indultak ki, hogy minden művészet a saját kora közműveltségi állapotának terméke és kifejezése, tehát ha valamely

művészet átvitetik egy más korba, abból csak képtelenség állhat elő. Ha azt akarjuk, hogy új és saját művészetünk legyen, azt kell tennünk, a mit tettek a renaissance korban, vagyis tanulmányoznunk kell a régi művészeteket és technikákat, s annak javát a mai idők követelményeihez alkalmazva összhangzatos egészszé kell földolgozni. Anglia példáját csakhamar követték Európa országai, sőt Amerika sem sokáig késett és e nyilvános gyüjteményekhez járultak az amatőrök gyüjteményei, melyek lassankint szintén rendszeres gyüjtemény jellegét öltötték magukra.

Röviden összefoglalva: a londoni, 1851-ik évi tárlatnak egyik nagy eredménye volt, hogy rendszeres gyüjtemények jöttek létre, a másik pedig, hogy a keleti tárgyak iránti érzék fölébredt. E mellett azonban a puszta kedvtelésből, a lakás diszítése czéljából űzött gyüjtés sem szünt meg, sőt ellenkezőleg roppant mérveket öltött, anélkül azonban, hogy közvetlen hatását megérezné a művészi ipar.

A gyüjtés ez utóbbi neme az, mely leginkább foglalkoztatja a hamisítókat, azért meg kell figyelnünk, hogy ez a gyüjtés az utóbbi negyven év folyamán mely utakon járt. Sokkal közelebb esik e tünemény hozzánk, semhogy egészen hű képét ecsetelhetnők. Csakis egyes tények följegyzésére kell szorítkoznunk, melyek néha megérthetők, néha még a divat szeszélyének látszanak.

Az ó kori művészet az utóbbi húsz év alatt egészen divatját multa, termékeit csakis a rendszeres gyüjtemények keresik és vásárolják. Egyedüli kivételt a tanagrai szobrocskák képeznek, melyek épen mivel az újság ingerével bírnak, igen keresettek, de az utóbbi három-négy év alatt, valószinűleg a nagymérvű hamisítások következtében, keresettségük nagyon megcsappant. A román és a csúcsíves művészet termékeit az előtt sokáig nem becsülték, a 60-as évektől kezdve azonban feléjök fordult az érdeklődés úgy, hogy most igen keresettek, kivált pedig a csúcsívesből a renaissance korba átmenő művészet alkotásai igen keresettek, föltéve, hogy világi jellegüek, vagy ha egyháziak is, de világi czélokra is használhatók, például keresztelő medenczék, patenák, aquamanilék stb. Átalán az egyházi tárgyak, tartozzanak a művészet bármely korába, az utóbbi tizenöt évalatt sokat veszítettek.

Egészen sajátos, hogy milyen szeszélyesen változik a renaissance művészetű tárgyak kedveltsége. A 60-as évek végeig legnagyobb kedveltségnek örvendett a virágzó és késő renaissance. Ekkor egyszerre fordulat állott be, keresettekké váltak a kora renaissance alkotásai, melyeknek értéke ma is állandóan emelkedőben van. Ugyanebben az időben ama tárgyakat is fölkarolta az izlés kedvezése, melyek a renaissanceból a barokkba való átmenetet képviselik. Az izlés csak az utóbbi öt év óta fordul a virágzó és késő renaissance felé. Mindez azonban csakis a divatról állítható, mert hisz igazi, jó, elsőrangú renaissance művek mindig becsültettek és értékök állandóan emelkedik. A 60-as évek vége felé mutatkozott a rokoko iránti izlés is és mindjobban és jobban elterjedt, úgyannyira, hogy a 80-as évek

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

elején minden egyebet elnyomással fenyegetett. Körülbelül tiz éve, hogy kelleténél nagyobb a becsük a XVI. Lajos korabeli tárgyaknak, melyek átmenetűl szolgálnak a rokoko művészetből az empire művészetbe. Úgy látszik, hogy e tárgyak kedvelése előkészít egy másik izlést. Három év óta ugyanis észrevehető, hogy alsóbb rangú, kevésbbé jó rokoko művek, kivált porczellán tárgyak és zománczos ékszerek árúkból sokat veszítettek, továbbá, hogy jó empire tárgyak, noha olcsó áron, de mindig vevőre akadnak, míg öt évvel ezelőtt a legkiválóbb ilyféle művek egyátalán nem voltak eladhatók, mert ha ezüstből voltak, csak az ezüst értékét fizették meg.

*

A hamisítás művészetének egészét minden apró titkával együtt föltárni és megismertetni csak úgy volna lehetséges, ha valamennyi hamisító, üzér és kedvelő összes tudományát és minden tapasztalatát rendelkezésre bocsátaná, a mi valóságos képtelenség. Hisz, nem beszélve azokról, kik abból élnek, maguk a gyüjtők sem igen szokták bevallani, sőt el sem ismerik, ha valamely hamisitásnak áldozatúl estek. E sorok irójának sem lehet tehát czélja a lehetetlenség, s csakis arra szorítkozik, hogy tekintettel a nálunk előforduló hamisításokra a művészi ipar egyes ágai szerint megvilágítsa a hamisítás művészetét.

*

I. *Ötvösművek.* A régiségkereskedők az elsőrendű arany és ezüst tárgyakat darab számra veszik meg és adják el, a csekélyebb becsű tárgyak pedig súly szerint kelnek el. A hamisítók egyiket sem vetik meg, a különbség csak az, hogy a súly szerinti árúk többnyire gyárilag készülnek. A renaissance művészetű ezüst tárgyakat például, mint a különféle serlegeket és kancsókat a Rajna vidékén és kivált Hanauban gyárilag állítják elő. Kivétel nélkül valamennyit préselik, aztán mustrás szerszámmal munkálják ki és galvanoplastikai eljárással megaranyozzák. Németország, Ausztria és Magyarország piaczai el vannak árasztva e tárgyakkal. Maguk a gyárosok másolatok gyanánt adják el, s úgy, amint a gyárból kikerülnek, könnyen fölismerhetők, bélyegük soha sincs, aranyozásuk igen bágyadt, a diszítmények vonalai pedig elmosódottak. A régiségkereskedők azok, kiknek kezei között e másolatok átváltoznak régiségekké. A diszítmények rajzát, hogy élesebb vonalú legyen, újra czizellálják, belülről szintén újra kimunkálják, úgy hogy az egész trébelt és czizellált mű látszatát nyeri. Ezután a domború részeket erősen ledörzsölik, sőt itt-ott még lyukat is ütnek rajtuk, melyeket aztán ismét beforrasztanak, úgy hogy csak a világosság felé tartva láthatók, a mi a tárgy régiségének különös bizonyítékául tekintetik. Tűzben fölfrissítik az aranyozás fényét, végűl a tárgyat igen híg sósavba mártják, vagy ha a hamisító munkája nem sietős, gyenge ammoniak párák hatásának teszik ki, a mi által az ezüstön szép régi patina támad, mely a tárgyon sokkal egyenletesebben oszlik meg, mint a sósavval készült patina, mely gyakran fekete

foltokat idéz elő. Ha a diszítmények igen domborúak, akkor a mélyedésekbe porral kevert édesgyökér nedvet öntenek. Néha még valami elmosódott bélyeget, leginkább az ismert fenyőtobozt is ráütik a tárgy aljára. Erre azonban nem nagy súlyt fektetnek, mivel az efféle hamisítások csakis egészen tájékozatlan kedvelők számára készülnek és igen könnyen fölismerhető rajtok az újabb czizellálás által okozott egyenlőtlenség, belsejük új kimunkálásán az ütések nyoma, mely régi tárgyakon mindig elmosódott, nemkülönben a mesterségesen készített és beforrasztott lyukak is. Ez utóbbiakat nagyító üveg azonnal elárulja. A fölfrissített aranyozás sem igen tartós; a sósavval készült patinának sós íze van; az édesgyökér nedvet pedig borszeszszel igen könnyű lemosni.

A franczia barokk és rokoko művészetű ezüst tárgyakat Hollandiában hamisítják. A régi orosz, durva művű tárgyak többnyire Brest-Litepskből valók. Galicziából nehány év óta igen szép hamisított kelyhek és fegyverek kerülnek ki. Ezek nem másolt hamisítványok, hanem a kora renaissance művészet formáinak fölhasználásával szabadon készülnek. Felső-Olaszország szállítja a hamis ezüst öntvényeket, melyek azonban ó kori tárgyakat, pl. harczoló gigászokat, lófékezőket stb. ábrázolnak. Svaicz szolgáltatja és pedig nagy mennyiségben a XV. és XVI. Lajos izlésű, trébelt művű ezüst edényeket, különösen czukorcsészéket.

Nehány év előtt megnéztem egy hazai székesegyházi káptalan kincstárát. Nehány kehely annyira új volt, hogy azonnal magára vonta figyelmemet, a kanonok, ki szíves volt kisérni, kérdésemre azt válaszolta, hogy e kelyhek nem régen voltak javításban, de — úgymond — óvatosan mindegyikre rányomtuk pecsétünket. Pontosan megvizsgálva a kelyheket, azt tapasztaltam, hogy egyik sem teljesen ép és érintetlen, hanem az egyiknek a lába, a másiknak a gombja, a harmadiknak csészéje volt hamis. A kire a javítást bízták, könnyen végezte a hamisítás munkáját, a mennyiben azt a részt, melyen a pecsét volt, meghagyta, a többit pedig magának tartotta és helyibük hamisítványokat tett.

Még tanulságosabb a következő eset. Egy galicziai templomban van egy igen becses zománczos díszű arany serleg, mely nem eladó semmi áron, s a legfényesebb ajánlatok utasíttattak vissza. Végre egy szemes régiségkereskedő kieszközölte, hogy nagy összeg lefizetése mellett neki megengedtetett a serleg egy másolatát elkészíteni. E czélból darabonkint és mindegyik darabot három pecséttel ellátva adták át neki és azonkivűl egy pap naponkint ellenőrízte a régiségkereskedőt a műhelyben. Az eredmény az volt, hogy a galicziai templomban most egy másolat van, az eredeti pedig egy franczia gyüjteménybe került.

A régi ötvös műveken különös figyelmet érdemelnek a bélyegek. Az előtt a hamisítványokra rányomtak valamely régi czímert vagy bélyeget és a hamisítvány családi ezüst készlethez tartozó tárgynak látszott, mely szükségből eladatott. Mióta azonban a tudományos kutatások az ötvösbélyegek körüli tájékozatlanságot elosz-

latták, azóta a hamisítás e téren nehezebbé vált. Tudjuk például, hogy a franczia műveken három, sőt 1672-től fogva négy bélyegnek kell lenni. Ezek: 1. a czéh bélyege (Poinçon de la maison commune), mely megjelöli az ötvény tartalmát, 2. a mester jegye (la marque du maître), 3. az eladás jogosultságának jegye (Poinçon de décharge), végűl 1672-től a 4-ik jegy az adóhivatal bélyege. Német ötvösműveken rendszerint három bélyeg van: 1. a város bélyege, mely azonban hiteles művekről is hiányzik, 2. a czéh bélyege, 3. a mester jegye. Bélyegzett műveken különösen arra kell ügyelnünk, vajjon a bélyegek jól vannak-e rájuk ütve s vajjon a bélyeg ideje rávall-e a tárgy kimunkálásának módjára. Az utánzott bélyeget könnyű megismerni, a mennyiben annak szélei nem oly élesek, mint azé, mely ponczczal van a tárgyra ráütve. Megtörténik, hogy régi, kevésbbé becses serlegekből a bélyegeket kimetszik és oly ügyesen forrasztják valamely hamisítványra, hogy csak a legjobb nagyító üveggel lehet ráismerni. Ha pedig valamennyi bélyeg az edény fenekén van, az egész feneket hamisítványra forrasztják, a mit aztán a legjobb üveggel sem lehet felismerni. Franczia eredetű igen becses tárgyakra nézve biztosságot meríthetünk a chemiai vizsgálatból is, a mennyiben tudjuk, hogy a párisi ötvösöknek 1797-ig csakis $^{959}/_{1000}$ tiszta tartalmú ezüstöt volt szabad földolgozni.

Gyakran megtörténik, hogy egy eredeti darabból több hamisítványt készítenek, ezért a tárgyaknak egyes részét egyenlő pontossággal kell megvizsgálni. Máskor ismét kevésbbé becses tárgyat teljes átalakítás által tesznek becsesebbé. Igy például valódi régi, de sima serlegekre, kancsókra, tálakra stb. trébelt vagy czizellált diszítményeket forrasztanak, vagy pedig beléjük a diszítményeket trébelik. Ily esetekben a művészi érzék határoz, a mennyiben nemcsak a munkás technikai ügyessége, hanem művészi föltaláló képessége is nagy szerepet játszik. Az új föltalálású hamisítványokat rendszerint kompozicziójuk árulja el, míg a másolás által készült hamisítványokkal szemben a művészet iránti érzék tehetetlen.

Fontos szerepet játszik az aranyozás és az arany fényének tompítása. Az előtt az arany és ezüst tárgyak fényét törött aczélnak érdes felületével tompították, a mi által igen finom és szabálytalan szemcséjű fölszín állott elő. De minthogy e munka igen fáradságos, a hamisítók rendesen hengert használnak, a mi által a tárgy tompított fényü fölszíne nagyon is egyenletessé válik. A mai legjobban tompított fölszín a czín bágyadt árnyalatára emlékeztet és régi tompítás mellett azonnal fölismerhető. Az újabb hamisításokat rendszerint galvános eljárással aranyozzák. Nem tekintve, hogy ez az aranyozás sokkal sekélyebb fényű, azonkívül nagyító üveg segítségével könnyű fölfödözni a két pontot, a hol a villamos sodrony érinté a tárgyat. E két pontot utólag aranyozzák meg és azért el is ütnek a többi aranyozástól. A tűzzel való aranyozásnál nehezebb az eredetit a hamisítványtól megkülönböztetni, azonban itt is vannak a valódiságot bizonyító jelek. A tűzzel való aranyozáshoz rend-

szerint a forgalomban levő arany pénzeket használják, s így a hamisítókat az arany színe, mely a régitől különbözik, gyakran elárulja. Sokszor azonban elég óvatosak a hamisítók és az aranyozáshoz abból az időből való aranyat használnak, a mely időbeli tárgyat hamisítanak.

A patinát és a régi látszatot sósavval, ammoniákkal, édesgyökér nedvvel és kefével való erős dörzsölés által állítják elő. Az ilyféle patinát azonban könnyű fölismerni. Ezüst tárgyakon oly patina, melyet a régitől nem lehet megkülönböztetni, csak úgy állítható elő, ha a tárgyat nehány hónapig nyitott peczegödör fölé akasztják.

Újabb időben ezüstből számos galvanoplasztikai másolatot készítenek. Ha ezek trébelt művű tárgyak másolatai, akkor nem ejtenek tévedésbe, miután a galvanoplasztikai művek hátulsó oldala mindig göröngyös, s ha ezt még úgy lecsiszolják és az innenső oldalt a legjobban czizellálják, még sem közelíthető meg a trébelt munka jellege. Egészen más, ha ezüstből öntött tárgyakat másolnak galvanoplasztikai úton. De ez esetben a tárgy fajsúlya nyujt tájékozást, a mennyiben galvanoplasztikailag a tárgy csak tiszta ezüstből készíthető, míg bármely más ezüst tárgy mindig ötvözött ezüstből van.

Mostanság igen sok ó kori ékszert is hamisítanak. Castellani, a hires római ötvös, sok ékszert készít régi minták nyomán, de másolatokat is állít elő, melyek mind igen pontosan vannak kimunkálva. Valamennyit másolat gyanánt adja el és pedig majdnem oly drágán, mintha eredetiek volnának. Ily tárgyak azonban Németországban is készülnek és miután egy ideig nedves földbe voltak ásva, Dél-Oroszországban vagy a Fekete-tenger vidékén talált eredeti régi tárgyakként kerülnek forgalomba. Ilyenek például az arany lemezből kivágott koszorúk, melyeket most árulnak. Egy példány az 1885-ik évi magyar ötvösműtárlaton is volt látható. Tulajdonosa elég tekintélyes gyüjteményt mutatott be, melynek körülbelül fele, úgy látszik, egyenesen számára készült hamisítvány volt.

Az ezüstbe foglalt rózsaalakú gyémántok, melyek a XVI. Lajos korabeli ékszereket jellemzik, a maguk idejében nálunk is igen kedveltek voltak és most rendszerint Mária Terézia korabelieknek tartják. Ezeket is hamisítják, s pedig vagy úgy, hogy több egyes, de valódi rózsából keretet készítenek valamely modern hamisítvány befoglalására, s így ez utóbbi is réginek vétetik, vagy pedig az egészet hamisítják. A hamisított részeket azon lehet megismerni, hogy foglalatjuk nem oly simaságú, mint a régieké és különösen a foglalat csipkéinek szélén a simító szerszám nyomai nagyító üveggel könnyen láthatók.

A fölsorolt ismertető jelek szerint lehet minden kisebb-nagyobb valódi és hamisított ezüst tárgyat egymástól megkülönböztetni.

*

II. Zománcz. Ha minden régiséggel szemben óvatosság ajánlatos, úgy minden zománczczal szemben határozottan bizalmatlanoknak kell lennünk, mert míg a fém

tárgyak hitelességének megitélésénél technikai ismertető jelek is állanak rendelkezésünkre, addig a zománcz művek valódi vagy hamisított voltát csakis puszta látással itélhetjük meg.

Párisban és Németországban már régebb idő óta kivétel nélkül mindenféle zománczművet utánoznak. Újabb időben Bécsben és Budapesten is készülnek régi ízlésű zománczművek, melyeket készítőik, ha még oly kitünően sikerültek is, rendszerint másolatok gyanánt adják el, azonban a kereskedők, a kik megveszik, igen sokszor régiségeket csinálnak belőlük. A tárgyak arany és ezüst részeit az imént ismertetett eljárások szerint régiekké csinálják, a zománczon pedig valami kisebb hibát ejtenek, például egy darabkát belőle kipattantanak, aztán ezt hideg zománczczal kijavítják. Azonban ha a zománcz aranybronzon vagy rézen volt, akkor a kicsorbított helyen zöldrozsda támad.

A hamisítások történetében a legérdekesebbek közé tartozik Weininger bécsi régiségkereskedő és javító esete. A modenai herczeg gyűjteményéből 1872-től 1876-ig Weininger számos tárgyat kapott kezeihez, részint kijavítás, részint pedig másolás végett, de mindannyiszor az eredeti darab helyett másolatot adott vissza. Weininger továbbá Marks Emanuel angol régiségkereskedőnek aranyos zománczú alakokkal diszített két kis oltárt adott el 254 ezer forintért, melyet aztán a párisi Rothschild vásárolt meg. Egy osztrák főnemes 60 ezer forintért irásilag bizonyította, hogy a két kis oltár 1629-től fogva családja birtokában volt. Azonban Rothschild csakhamar nyomára jutott, hogy az oltárok nem egészen eredetiek. Weininger utóbb 1876- és 1877-ben az esküdtszék elé került és itt azt vallotta, hogy Rómában a jezsuitáktól három oltárt vásárolt és ezekből kettőt csinált. Marks csak azt ismerte be, hogy tudta, hogy az oltárok javítva, illetőleg helyreállítva voltak. De legcsodálatosabb, hogy a szakértők véleménye oly eltérő volt, hogy a törvényszék nem mondhatott marasztaló ítéletet.

Ausztria-Magyarország egyik ismert gyűjteményében egy igen szép zománczos kereszt van, mely állítólag egy erdélyi templomból való, melynek valódiságát senki sem vonja kétségbe. Én is annak tartottam, míg végre egy ügyes aranyműves figyelmeztetett, hogy a kereszt hamis s hogy rajta ő maga is dolgozott. Később volt alkalmam a keresztet közelről látni és meggyőződtem annak hamisított voltáról, mert megtaláltam rajta az aranyműves által említett ismertető jeleket. Mikor aztán az aranyművest rá akartam venni, hogy az igazságot mondja el a nyilvánosság előtt, akkor mindent tagadott és a keresztet ma is, mint valódit bámulják.

A bécsi piaczon majdnem minden évben merül fel egy példány zománczozott arany násfa, mely vagy papagályt vagy pedig fiókjait saját vérével tápláló pelikánt ábrázol. Ezek kivétel nélkül bécsi hamisítványok, melyek számos magángyűjteménybe bejutottak. Ezt bizonyította a magyar ötvösművek 1885-ik évi tárlata.

A zománcz valódiságának megitélésénél átalán a következő jelek után indulha-

tunk. A modern, festett zománcz kivétel nélkül fénytelenebb és tompább a régi zománcznál. A zománczot úgy, mint bármely üveg anyagot megtámadja a levegő, úgy hogy a nem-átlátszó régi zománcznak fölszíne lyukacsos, a mi azonban csakis igen jó nagyító üveggel vehető észre és a lyukacsokba úgy beleveszi magát a por, hogy azt onnét lehetetlen eltávolítani. Ennélfogva a nem-átlátszó régi zománcz habár fényes, színe mégis piszkos, kivált a fehér zománczé. Jó hamisításokon a nem-átlátszó zománcz fölszíne egyenlőtlen lehet ugyan, de ha nagyító üvegen át megvizsgáljuk, észre fogjuk venni, hogy az egyenlőtlenség nem lyukacsokból áll, hanem a fölszín csakis göröngyös. A piszkos színt kétféleképen lehet előállítani, ugyanis vagy valami piszkot kevernek a zománczba égetés előtt vagy pedig a már kész zománczra teszik a piszkot és beégetik. Ezt a piszkot nem lehet sem borszesszel, sem étherrel eltávolítani. Nem tekintve azt, hogy e piszok nincs a lyukacsokban, úgy mint a régi zománcznál, hanem a fölszínen egyenletesen van elosztva, az első mód szerint készült piszkos zománczot azon lehet fölismerni, hogy a piszok az az egész zománczot áthatotta és nem csupán a fölszínen maradt. Kivált a fehér zománczot igen könnyű megismerni. Az átlátszó zománczot biztosan megitélni sokkal nehezebb, szinte lehetetlen. Csakis a hamisított zöld zománczon vehető észre, hogy nem oly tiszta, mint a régi.

A kitöredezett zománczot tűzben nem lehet kijavítani, hanem e czélra gummilakkot, vagy mint nevezni szokás, hideg zománczot használnak. Azonban ez rövid idő multával megsárgul és különben is a borszesz megtámadja, tehát ennek segítségével könnyű ráismerni.

*

III. Bronz- és egyéb fémtárgyak. A bronz tárgyak hamisításának igazi hazája Olaszország. Ott a történetirás előtti és régi etrusk bronz tárgyaktól kezdve egész a renaissance művekig mindent hamisítanak és pedig mindent nagyban, mondhatjuk gyárilag. Az olasz hamisítók nem is igen törik a fejüket, hogy valami újat találjanak fel és azt régi ízlés szerint munkálják ki, s hogy magángyűjteményekben levő és kevésbbé ismeretes tárgyakat másoljanak, ők szembeszállanak az utazók nagy tudatlanságával és a nem-olasz utazók tájékozatlanságával és egyszerűen a nyílvános gyűjteményekben levő tárgyakat másolják. E mellett azonban nagyon sokszor más anyagból való tárgyak után is készítenek másolatokat.

Nápolyban vannak gyárak, melyek régi bronzokat készítenek. E tárgyak árjegyzék szerint s mindig mint másolatok adatnak el, s kivánság szerint zöld, barna vagy vörös patinát állítanak elő rajtuk. A régiségkereskedők igen szívesen veszik, mert nagyon könnyű belőlük régiséget csinálni. Először is a jegyet reszelik róluk le, azután a tárgyat magát valamiképen megcsonkítják, vagy letörnek belőle valamit, vagy behorpasztják és aztán nedves földbe ássák. A vevő a tárgyon művészeti tekintetben nem talál semmi kifogásolni valót, miután az régi eredeti tárgynak jó másolata, s mikor

langyos vízben kefével megtisztítja, a nedves és zöldes föld azonnal lemegy és ala tta előtünik az egyenletes legszebb patina. Ha a patina netalán itt-ott hibás volna, azt a kefével való surolásnak tulajdonítják. A bronz szobrocskáknak nagyon szeretnek ezüst szemeket berakni, a mi ritkaság. Az eladónak persze arról sejtelme sincs, hogy a vevő mily örvendetes fölfedezést fog csinálni. Természetes, hogy Nápolyban és átalában Olaszországban vannak olyan bronzöntők is, kik a hamisítást nem bízzák a kereskedőre, hanem ezt elvégzik maguk.

Ha a régi gyanánt kinált bronz tárgy, pl. szobrocska meg van csonkítva, sokszor a hamisítást elárulja a csonkításnak mesterkélt volta. Ha pedig a törésnek felületét egészen szabaddá tenni sikerül, annak új volta nyilvánvalóvá teszi a hamisítást. Sokszor sikerül azt a helyet is fölfedezni, a honnét a jegyet lecsíszolták. A patinának is vannak ismertető jelei. A hamis zöld patina, ha megnedvesítjük, sós ízű. Czitromsavval majdnem minden patinát le lehet mosni. De legbiztosabban az olvasztó csővel ismerjük föl a hamis patinát, a mennyiben a hamis patina az olvasztó cső tűzénél elenyészik. Az igazi régi patinának az említett szerek közül egyik sem árt. Minthogy az ó kori bronz tárgyak legnagyobb része megvan valamely kiadványban, azért, ha ilyen tárgy kerül kezeink közé, tanácsos a kiadványokat is megnézni, mert valószínű, hogy annak eredetijét azokban megtaláljuk.

A közép kori bronz tárgyakat különösen Németországban hamisítják. Ott léptennyomon látunk szép sötét barna patinájú és rekeszes zománczczal diszített román gyertyatartókat, aztán meg gazdag tagozatú csúcsíves művészetű réz gyertyatartókat, meg állatalakú aquamanileket, melyeknek rendszerint zöldes és egyenetlen a patinájuk. Az utóbbiak majdnem kivétel nélkül magángyüjteményekben levő eredetiek másolatai és ez időszerint Münchenben készítik. E hamisítványok lábait és gazdag tagozatú részeit rendszerint esztergával is kimunkálják és e munkának egyenletessége azonnal biztos ismertető jelül szolgál. A galvanoplasztikai másolatok is igen gyakoriak. Ezeken meg nagyon könnyű megtalálni a lyukakat, melyekbe a villamos sodronyok voltak beállítva és melyeket utólag betömtek. Nem ritkák a réz keresztelő-medenczék és tálak, melyeket trébelt művű bütykök diszítenek és sokszor fölirás és évszám is van rajtuk. Az e nemű munkák renszerint mustrás szerszámmal készülnek és könnyen fölismerhetők, arról nem is szólva, hogy a betük és a számok nem egyeznek az idővel.

Tirolban, Stiriában és Krajnában parasztok házaiban, sőt elszegényedett arisztokraták lakaiban is nagyon gyakoriak az efféle közép kori bronz tárgyak. És rendszerint hamisak is. Hisz Tirolt és Stiriát a régiségkereskedők annyira kifosztották, hogy csakis az igen gazdag arisztokratáknak vannak még valódi régiségeik. Ismerek Stiriában egy kastélyt, melyet az utóbbi tíz év alatt háromszor adtak el régiségeivel együtt, régiségei azonban mindig mások voltak. Minthogy az amatőrök a régiségeket akarják bírni, nem pedig a kastélyt, önkényt érthető, hogy mindig

találkozik valaki, a ki hajlandó a kastélyt régiségek nélkül is megvenni. A kastélyt aztán újból fölszerelik régiségekkel.

Stiriában egy ízben jelenlétemben ástak ki egy kissé megrongált aquamanilét, mely hamis volt, a mint a beavatott földműves később elárulta, hogy a bécsi kereskedő neki nehány nappal előbb adta át, hogy ássa el. A hamisítványt egyébként azonnal megismertem a patinán és azon, hogy a cső nem volt kilyukasztva. Általán áll az, hogy Németországban a hamisítványokat igen gondatlanul csinálják. Eddig nem láttam pontosan és művészileg kimunkált német hamisítványt.

A XIV. és XV. századbeli bronz tárgyak hamisítványai kiválóan Florenczben és vidékén készülnek, leginkább pedig a szobrászat fő mestereinek domborműveit és szoborműveit másolják bronzban. E másolatok rendszerint szabadon készülnek és azért művészi kimunkálásuk irányadó. Ghiberti és Donatello művei csaknem évenkint megjelennek a piaczon, s rendszerint találkoznak kevésbbé tájékozott vevők.

A barokk és rokoko bronz tárgyak, nemkülönben a butorok aranyozott bronz diszítményei majdnem kizárólag Francziaországban készülnek. Minthogy e tárgyak rendszerint aranyozottak és tompított fényűek, azért ismertető jeleik is ugyanazok, mint az aranyozott és tompított fényű ezüst tárgyaké. Különös óvatosság ajánlatos olyan tárgyakkal szemben, melyek fejedelmi kastélyokból valók. A valódi művek szilárd kezekben vagy nyilvános gyűjteményekben vannak. A hamisítók azonban gyakran vásárolnak állami birtokokból kiselejtezett régi vasat, mely között találkoznak a fejedelmi kastélyok ellenőrzési jegyével ellátott réz és egyéb fém darabok is. Az ellenőrzési jegyek aztán a hamisítás leplezésére használtatnak föl.

Még czín edényeket is hamisítanak. Azelőtt csakis a gazdag díszítményű renaissance tárgyakat, az u. n. Választó fejedelmi tányérokat hamisították, de mióta az árak emelkedtek, a hamisítás is szélesebb körű lett.

Metszett és kovácsolt vas műveket azelőtt csakis Francziaországban utánoztak, nehány év óta azonban Bécsben és Dél-Németországban is nagyban űzik a hamisítás ez ágát. Bécsben az osztrák iparművészeti múzeum iskolájában nehány kitünő munkást képeztek ki, a kikre nézve e téren nincs lehetetlenség. Különösen lakatokat, kopogtatókat hamisítanak kovácsolt vasból, kulcsokat pedig metszett vasból és néha oly remekül vannak kimunkálva, hogy lehetetlen a valódiaktól megkülönböztetni. Megközelítő biztosságot csakis a formák és diszítmények alapos megvizsgálása nyujthat.

Általán azt mondhatjuk, hogy az értékesebb fém régiségek közül, melyek a piaczra kerülnek, tíz százalék valódi, ellenben kétszáz szebb és értékesebb fegyverzetek között alig található egy valódi. Ez nem is meglepő, ha meggondoljuk, hogy fejedelmek és más előkelők már a korábbi századokban is nagy kedvteléssel gyűjtötték az efféle tárgyakat. Hisz nincs Európában fejedelmi vagy főúri ház,

melyben fegyverterem nem volna. Azért még a legközönségesebb fegyverek is napról napra ritkábbak lesznek, mert a hamisítók mindent összevásárolnak és mindenből becses darabot állítanak elő. Ausztriában igen szép fegyverzeteket készítenek. Dél-Németországban hamisítják, de sem a diszítmények, sem az alakok ruháinak korhűsége tekintetében nem elég ügyesen, a maratott diszítményű fegyvereket. Mindent fölülmúlnak a párisi készítmények.

A hamisított fegyvereken a rozsdát épen úgy állítják elő, mint az ezüstön. Fekete rozsdát is lehet előállítani. De minden hamis rozsdát könnyű úgy eltávolítani, hogy látható lesz az érintetlen tiszta vas és minden, a mit elfödni a rozsda föladata. Patina leverődése a vasnak aczélszerű látszatot kölcsönöz, a kékes fényt pedig úgy idézik elő, hogy étheres olajban föloldott viaszszal beecsetelik és flanellel dörzsölik. Azelőtt a dömöczkölt diszítmény úgy készült, hogy a rajzot bevésték a vas fölületébe, az ezüst vagy az arany szálat beágyazták és azután erősen benyomták a vésett barázdába és végűl megcsiszolták. Most a rajzot kénsavval maratják be és arany füsttel töltik ki. A régi bevert művű diszítmények szélei nem egyenletesek, a mi a legbiztosabb ismertető jel, nemkülönben az, hogy a modern művek kevésbbé tartósak. A damasczént is utánozzák. A pengét ugyanis kékre futtatják, arra ráviszik a rajzot, azt befödik és a felület többi részéről a futtatást eczettel lemossák. Néha az ilyen hamisítást még vésővel is kimunkálják. A hamis damasczén előállításának egyébként sok módja van.

Legsürűbben hamisítják az érmeket s pedig vagy öntik, vagy verik, vagy galvanoplasztikailag állítják elő. Az öntés utján hamisított ó kori érmeket nagyon könnyű fölismerni, mivel az ó korban nem öntötték az érmeket. Az öntött érmeken az irás és a kép sohasem oly éles, mint a vert pénzeken. Nagyító üveggel vizsgálva az öntött érmet, azonnal észreveszszük, hogy fölülete szemcsés és itt-ott nyomai mutatkoznak az öntésnél előállott léghólyagoknak, valamint szegélyeknek, melyek észrevehetők, ha még oly finoman lecsiszoltatnak is. Az öntési hibákat mastikszszal és mesterséges patinával födik el, de bármilyen mesterséges patinát könnyű eltávolítani forró vízzel, borszeszszel, czitromsavval, vagy pedig tűzzel. Az öntött érmek anyaga nem is oly tömött, mint a vert érmeké, azért súlyuk szerint is könnyű ezeket egymástól megkülönböztetni. A vert hamisítványokat nehezebb fölismerni. Ha a hamisítvány verésénél használt forma kemény aczélból és nem mint az ó korban réz és ón ötvényéből készült, akkor a hamisított példányok keményebbek és élesebbek. A régi érmek soha sem egészen egyenesek, hanem mindig kissé homorúak, a mely sajátsággal a hamisítványok ritkán bírnak. A galvanoplasztikai úton készült másolatok, minthogy felületük igen lyukacsos és szemcsés, csak nagyon megaranyozva vagy megezüstözve kerülnek forgalomba, de ekkor is könnyen fölismerhetők csekélyebb súlyuknál fogva. A hamisítók sokszor megteszik azt is, hogy a ritkább érmeket ketté fürészelik és egy példányból

kettőt csinálnak, úgy, hogy az egyiknek az előlapja valódi és a hátlapja hamis, a másiknak pedig fordítva, de ha a patinát eltávolítjuk, nagyító üveggel könnyű meglátni a forrasztás szegélyét. Az ó kori érmeknek leghiresebb hamisítványai azok, melyeket Giovanni Cavino a XVI. században és Becker a mult század végén és e század elején készített, mindkettőnek hamisítványai, mint olyanok is igen keresettek.

A most nagyon keresett és jól megfizetett renaissance kori emlékérmek hamisítványai épen úgy ismerhetők föl, mint egyéb ezüst és bronz tárgyak.

Diner József.

Dömöczkölt díszű öntött vas kanna. (J. J. Rein.)

IRODALOM

KÖNYVISMERTETÉS.

J. J. REIN, *Japan nach Reisen und Studien im Auftrage der königlich preussischen Regierung dargestellt.* Zweiter Band. Land- und Forstwirthschaft, Industrie und Handel. Mit 24 zum Theil farbigen Tafeln, 20 Holzschnitten im Text und 3 Kärtchen. Leipzig, Wilhelm Engelmann 1886.

JUSTUS BRINCKMANN, *Kunst und Handwerk in Japan.* Erster Band. Mit 225 Illustrationen. Berlin, R. Wagner. 1889.

S. BING, *Le Japon artistique. Documents d'Art et d'Industrie réunis.* Publication mensuelle. Paris. 1–3 Volumes. 1888—1889.

Ezelőtt három évvel e folyóirat első évi folyamában a 262-ik oldalon közlött rövid levélben jeleztem az akkor tájt Bécsben a japáni művészetről tartott három értekezést. Graff tanár, a drezdai iparművészeti muzeum igazgatója a japáni művészet lelkes bámulója és párthíve, továbbá J. Falke a bécsi osztr. iparművészeti muzeum igazgatója és Bruno Bucher ugyan ez intézet tisztviselője, ez utóbbiak a japáni művészet ellenesei, voltak az értekezők.

J. Falke a párisi tárlat alkalmával ismét felszólalt álláspontja védelmére. Az *Allgemeine Kunstchronik* 1889-ik évi 20-ik számában *Der Japanismus auf der Pariser Ausstellung* című terjedelmes czikkben vizsgálja, vajjon a japáni művészetnek általa kárhoztatott hatása menynyire látszott meg a párisi tárlaton. Mindjárt bevezetésül jelzi a tényt, hogy noha az utóbbi években fokozódott az előszeretet a japáni művészet iránt, annak hatása alig látszik a párisi tárlaton bemutatott franczia és egyéb europai művészi iparon. E tény bebizonyítására példákat is hoz fel. Így sokan állítottak ki butorokat és bronz tárgyakat, de azok között csakis kettő van, a ki határozottan japáni minta után indult. Azokat a barna vagy fekete fából készült, vörösre, feketére és aranyosra lakkozott, fával vagy gyöngyházzal kirakott asztalokat, szekrényeket, ládákat, székeket és állványokat — úgymond — akként kellett megcsinálni, hogy az európai használatra alkalmatosak legyenek. És ennek daczára oly kevéssé európai művek, hogy a ritkaság és furcsaság keretébe tartoznak csak, s valakinek csakis a ritkaság és a bizarrság kedveért juthat eszébe ily szobát berendezni. A modern művészi ipar nem nyert vele semmit.

«A franczia osztályban voltak üveg és porczellán tárgyak, melyek némileg emlékeztettek a japáni művészetre, ellenben a franczíák és az angolok faïence és porczellán edényei inkább régi chinai minták után indultak. Csupán az éjszak-amerikai osztályban volt még egy iparos, ki valamennyi európainál következetesebben és czélzatosabban utánozza a japáni művészetet, és arra törekszik, hogy a japáni díszítménynyel együtt a szokásokban, ízlésben és divatban a japáni formákat is meghonosítsa. Ez Tiffany ötvös és ékszerész New-

Váza kék paizszsal máz alatt. Az 1889-iki párisi tárlaton kiállította Deck.
A *Gazette des Beaux-Arts* 1889 deczemberi füzetéből.

Tányér Habert-Dys terve után. Az 1889-iki párisi tárlaton.
L'Art folyóirat 1889. deczember 15-iki számából.

Yorkban. Berakott művű és több színű arany ékszerek mellett hosszú sorát állította ki a tea-, kávé- és ebédkészleteknek. Mindannyi régi minta után készült és mindannyit trébelt japáni virágdíszítmény födte, formájuk is tiszta japáni ízlésű volt. A szabályos alakításhoz, a

«A japáni művészet és az európai művészet — így folytatja — a mint két-három ezer éves története folyamán egyik is, másik is kifejlődött, oly merő ellentétben vannak, hogy azokat összekeverni nem lehet, a mint hogy egyik a másikra nem gyakorolhat üdvös hatást.

Doboz teteje zinnoberlakkból metszett díszítménynyel. J. J. Rein *Japan* című művéből.

lendületes vonalokhoz, az arányossághoz és egyenletességhez szokott szemünkben ez mind torz alak, ügyes technikának, de barbár művészetnek a teremtményei. Ha a japánoskodó törekvések ez irányban haladnak, s ily eredményre vezetnek, akkor Európában az ízlést és a művészetet végromlás fenyegeti.»

Ha a japánok utat nyitnak az európai hatásnak, akkor művészetük tönkre megy; ha pedig az európai művészet befogadja a japánságot, szintén el van veszve. A japáni művészet sokféle és fejlett technika mellett tisztán díszítményi természetű, csak a szemhez szól, a kedélyt és érzelmeket érintetlenül hagyja.

A japáni ember éles látású, biztos kezű, de szeme csak a fölszint veszi észre, keze pedig vázlatosan dolgozik. A japáni művész élczes és szellemes, de valahányszor embert ábrázol, e két sajátsága azt mindig a karrikatura határára állítja.»

kodni. Azután következett a kereszténység, mely a formákba lelket, érzelmet, kedélyt, mély gondolatot öntött. A modern művészet pedig mind ehhez még megszerezte az individualitást. Ez a lényege az európai művészetnek, de e három vonás közül egynek sincs

Teakanna, szürkebarna kőedény. (J. J. Rein.)

«Az európai művészet egészen más. Minden művészetünk első sorban azon alapszik, a mit a görögök teremtettek, t. i. a formák szépségén, s még sokáig azon fog alapulni, mert valahányszor számüzetésbe mentek a görög istenek, mindannyiszor vissza is hívták őket és ezentúl is még sokszor fognak diadalmasmeg még árnyéka sem a japáni művészetben: abban nincs sem formaszépség, sem kedély és gondolat, sem individualitás. És ez a művészet váltsa föl a mienket? Ez frissítse föl és öntsön belé új életet?»

«Leghelyesebben fogunk cselekedni, ha egyiket is, másikat is zavartalanul, és egy-

mással össze nem keverve a maga útján hagyuk járni. Most még kedvünket leljük a japániak sajátos művein, ámbár a közönséges

kat és azt, a mire azokkal törekszünk, akkor aztán vége is szakad kedvtelésünknek és Japán, annak rút emberei, nevetséges szokásai

Dömöczkölt díszű japáni váza öntött vasból. (J. J. Rein.)

árúk sokasága, mely a piaczot elárasztja, már unalmassá kezd válni. De ha a japáni művészet utunkba fog állani és elrontja alkotásain-

és bizarr művészete inkább undort fognak bennünk ébreszteni.»

Az utóbbi kifejezésről csak azt jegyzem

meg, hogy méltán meglepő annak a szájából, ki az imént utalt két-három ezer éves fejlődésre, a ki tehát a történeti álláspontot látszott el az igazságot egészen, s ezért a mi igazat mond, az sem áll meg. Azt mondja, hogy az európai művészetet a formaszépség, a kedély

Kiotoi bronz váza. (J. J. Rein.)

elfoglalni. Egyébként pedig a mit szerző e czikkben mond, mind az szépen van elmondva, sőt igaz is. Csak az a baj, hogy nem mondja és a gondolat és az individualitás jellemzi, ellentétben a japáni művészettel. Ez igaz lehet. De továbbá igaz az is, a miről a czikk írója

egészen megfeledkezett, hogy az európai művészet lényegileg mindig univerzális szellemű volt, s ez univerzális szellem nagyszerű kifejlődést ért el a renaissance korban és azóta is folyton fejlődik. Az európai művészet ez univerzalitásánál fogva egy pontban találkozhatik a szűkebb körű japáni művészettel. Ez a pont a dekorativ fölfogás. A japáni művészet tisztán dekorativ természetű, az európai pedig, mely univerzális, tehát mindent magába foglal, ezzel sincs ellentétben, sőt ez irányban ép oly szép

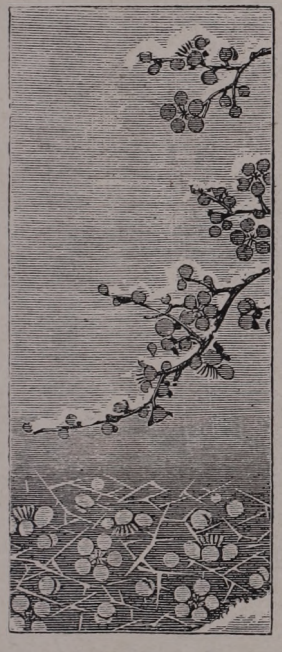

Kék törülköző kendő. Hóborította virágzó fa, alul repedezett jég. J. Brinckmann *Kunst und Handwerk in Japan.*

és igazi művészi föladatokat tűz maga elé, a milyenek azok, melyeknél fönti jellemző vonásai érvényesülnek. Az európai művészet soha sem zárta ki azt, hogy másoktól tanuljon, hogy új elemek elsajátításával gazdagítsa kivált a dekorativ elemek készletét. És ennek köszönheti életrevalóságát. Tehát mért lenne most lehetetlen a japániaktól, a világ legelső díszítő művészeitől annyit tanulni és elsajátítani, a mennyi a mi fölfogásunkkal, a mi művészetünkkel a díszítmények körében meg-

Mustrás kelme rajzolta Hokusai. Cseresznye virág és madárnyomok homokban. J. J. Brinckmann *Kunst und Handwerk in Japan.*

egyeztethető. Hisz Kelet-Ázsia művészetével már két ízben a 16-ik és 18-ik században érintkezett az európai művészet, a nélkül hogy megsemmisült volna.

Egyébként pedig az ilyen elméleti természetű vitatkozás ma már meghaladott álláspont, annál is inkább, mert eddig sem az ilyen vitatkozás döntötte el, hogy a művészet egyik vagy másik ága mely irányban fejlődjék. Az

A Fujihegy pókhálón át, melyen a lehullott jávorfa levél az őszt jelzi. Fametszet Hokusaitól. J. J. Brinkmann *Kunst und Handwerk in Japan.*

S. Bing, *Le Japon artistique.*

S. Bing, *Le Japon artistique.*

XVIII. századbeli vázlat. (S. Bing.)

S. Bing, *Le Japon artistique.*

Hokusai *Gakasiki* című gyűjteményéből. (S. Bing.)

Toyohiro rajza (1780.) (S. Bing.)

Hokusai rajza. (S. Bing.)

tény, hogy az európai dekorativ művészetnek elemei és formulái a sok használattól elkoptak és skematikusakká váltak, tehát e művészetnek fölfrissítésre, új elemekre és formulákra van szüksége, a nélkül azonban, hogy föláldozza azt, a mi természetének lényegét képezi. Hogy e fölfrissítésre szükség van, azt ha nem is mindenki, de nagyon sokan érzik. Ennek a folyománya, hogy Kelet-Ázsia, névszerint Japán művészete iránt az érdeklődés az utóbbi tíz év alatt igen nagy mértékben fokozódott. Ez az érdeklődés tehát nem a furcsaságot keresők érdeklődése, hanem egészen gyakorlati természetű és nyilvánúl az ujabb időben megjelent kiadványokban, melyeknek czélja a japáni művészetet minden oldalról megismertetni, a fölfogást, a tárgyat, a formák egész gazdagságát, az anyagokat, az eljárások módjait, szóval föltárni e művészet egész mivoltát, hogy mindenkire nézve hozzá férhető és mindenki által hasznosítható legyen, a kinek képessége van hozzá.

E kiadványok közűl a három legujabbra és legjelentékenyebbre óhajtom az olvasó figyelmét fölhívni.

J. J. Rein azelőtt Marburgban, ujabban a bonni egyetemen a földleirás tanára, 1874-ben küldetett a porosz kormány részéről Japánba a czélból, hogy ez országnak a fejlettség magas fokán levő iparát tanulmányozza. Mindennel ellátva és minden oldalról hathatósan támogatva, két évig folytatott tanulmányainak eredményét *Japan* czímű két kötetes nagy műben bocsátotta közre. Az első kötet, mely 1881-ben jelent meg, kiválóan geografiai tartalmú, az utóbb, 1886-ban megjelent második kötet az, melyben szerző küldetéséhez mérten Japán, gazdasági állapotát és e keretben iparát, nem különben művészi iparát tárgyalja. Tehát a nagy munka második kötetének e fejezetei, névszerint a 373-ik oldaltól az 596-ik oldalig terjedő egész III-ik szakasza érdekel minket közelebbről.

E szakasz első fejezetében a japáni művészi ipart ismerteti átalán, megjelöli annak álláspontját és lényegét, különösen figyelmeztet, mint sarkalatos elvi jelentőségű tényre, hogy az építészet, mely az ária népeknél a legfőbb és leghatásosabb támasza a művészi iparnak, a chinai közműveltség körébe eső népeknél távol sem oly fejlődött és nem is bír oly jelentőséggel. Ezzel belső kapcsolatban van az a különbség, melyre J. Falke oly nagy súlyt fektet, de a melyből hibásan vonja le következtetéseit, t. i. hogy az ária népeknél a szimmetria az alapföltétele a szépnek ; a szimmetria kedveért a természetből vett díszítménye-

ket is átalakítva alkalmazza. Ellenben a keletázsiai népcsoport díszítményeit közvetlenül a természetből veszi, a növényeket, madarakat, rovarokat, tengeri állatokat, négylábúakat, nemkülönben a tájat természethűen utánozva használja föl díszítményül. A japáni művészetből azonban nem hiányzik a szimmetria fő terjeszkedve, alaposan írja le, miként készül a japáni lakk, ezután a szövészetet, a papirgyártást, a fém- és az agyagipart.

Szerző tanulmányait a legnagyobb lelkiismerettel folytatta. Hogy körültekintő figyelmét semmi sem kerülte el, azt azonnal észre veszszük. Az egész munkát átalán a legna-

Hokusai *A Fujihegy 100 képe* című gyüjteményéből. (S. Bing.)

képviselője, a vonalas geometriai díszítmény. Sőt igen érdekes, a mire szerző előtt még senki sem figyelmeztetett, hogy a méander és egyéb geometriai díszítmény, melyek közül az első az indiai és persa-arab művészetben ismeretlen, itt nagy szerepet játszik.

Az átalános tájékoztatás után a következő fejezetekben sorjában ismerteti a faipart, ezzel kapcsolatban a legapróbb részletekre kigyobb alaposság jellemzi, a mihez járúl, hogy szerző kerüli a sok szót, mivel a rövid és világos előadásnak igazi mestere. A mint egész könyve, úgy a szövészetet, fém- és agyagipart tárgyaló czikkei is alaposak és igen tanulságos olvasmányt nyújtanak. Meg kell azonban jegyeznem, hogy a könyv becse épen abban áll, hogy szerző igazi szenvedélylyel kutatta a japáni művészi iparnak ezt az oldalát, mely a

legtökéletesebb, s mely fő előnyét képezi, t. i. kutatta a technikai eljárások legapróbb részleteit. Épen ebből a szempontból érdekes az agyagipart és a fémipart tárgyazó két czikk és például a japáni bronz művekről már sokan írtak, de azoknak legnagyobb előnyét a patinát, annak készítési módját ily behatóan még senki sem ismertette. De érdekességre nézve valamennyi fejezetet fölülmúlja az, melyben a japáni lakkot és a lakkozás technikáját, az eljárás apró titkait és fogásait tárja föl az olvasó előtt. Így csak az írhat, a ki miként szerző saját maga is, kezébe vette a szerszámot és a vegyszereket.

A ki Rein könyvéből szerzett ismereteit ez oldalról is kiegészíteni akarja, az vegye kezébe Louis Gonse *L'Art Japonais* című könyvét, melyet e folyóirat 1887-ik évi folyamának 101-ik oldalán ismertet Radisics Jenő, vagy pedig olvassa Justus Brinckmann *Kunst und Handwerk in Japan* című könyvének eddig megjelent 1-ső kötetét. Szerző lelkes tisztelője a japáni művészetnek és úgy van meggyőződve, hogy ennek előnyeit hasznára lehet fordítani az európai művészi iparnak is. E törekvés jellemzi tevékenységét, melyet évek óta kifejt mint a hamburgi iparművészeti múzeum igazgatója. Erős meggyőződése birta rá, hogy azt a valóban nagyon nehéz föladatot tűzze maga elé, a japáni művészetet szélesebb alapon ismertetni meg, mint az eddigiek. A mellett, hogy a technika, az eszthétika és a történeti fejlődés szempontjából méltatja Japán művészi iparát, egyszersmind súlyt fektet arra is, hogy föltárja a belső kapcsolatot a művészi ipar termékei és motivumai, meg az ország természeti viszonyai és a japáni nép szellemi világa között. Szóval úgy tárgyalja a japáni művészetet, a mint szokás tárgyalni az európait. Ez egyszersmind azt is jelenti, hogy a japáni művészet a furcsaságok sorából kivéte-

Hokusai *A Fujihegy 100 képe* című gyűjteményéből. (S. Bing.)

lök való bánásban járatosságot szerzett. Azt mondhatjuk, hogy Rein művének szóban levő III-ik szakasza kimerítő kézikönyve a japáni művészi ipar technikáinak. Emelik e szakasz becsét a fametszetű képek, különösen pedig a különféle lakk diszítményt föltüntető szines minták.

A mily kimerítően és mondhatjuk részletes alaposságánál fogva érdekesen és vonzóan ismerteti Rein a japáni művészi ipar technikáját, ép oly keveset foglalkozik annak művészi, eszthétikai oldalával ; az első szakaszban megjelöli az átalános szempontokat és azontúl művészi tekintetben nem foglalkozik tárgyával.

tik és hogy a Falke-féle fölfogás párthivei elvesztik a lábuk alól a talajt ; a japáni művészet helyett ez a fölfogás válik furcsasággá.

Az előbb rövidség okáért nem részleteztem, mennyire tudománytalanok Falke kifakadásai, most azonban nem hallgathatom el, hogy önmagától érthető, miszerint a japáni művészet, mely kiválóan dekorativ természetű és mely a tökély oly magas fokát érte el, nem mesterkélt valami, hanem a nép életéből természetesen fejlődött. Ebből önkényt következik, hogy e művészetet csak az képes fölfogni, megérteni és igazán élvezni, a ki magának a népnek az életét, eszejárását ismeri és ezt képes kiegészíteni az ország természeti viszonyainak ismeretével.

Szerző ilyen keretet adott művének és nagy és nehéz föladatának megoldását azon kezdi, hogy ismerteti a japáni ember lakhelyét, magán életét és a hozzá tartozó intézményeket, szokásokat és viszonyokat. Ez a bevezető czikkely a legérdekesebbek egyike, mely az olvasót azonnal meggyőzi, hogy olyan írónak a könyvét vette kezébe, a ki nemcsak tárgyi ismereteinél, hanem a gondolatok bőségénél és írói képességénél fogva is kiváló hivatással bír ily nehéz föladat megoldására.

Hokusai *A Fujihegy 100 képe* czimű gyűjteményéből. (S. Bing.)

A magán élet viszonyai után egy másik fejezetben a vallás tárgyának, az istenségnek lakhelyét tárgyalja, ismerteti a vallás szolgálatában álló építészetet és vele együtt a népnek vallásos fölfogását.

Ez a két fő szakasz mintegy kiegészíttetik a kertészetet, a házi eszközöket, a viseletet és a fegyvert ismertető fejezetek által. Ezután a japáni művészi termékek átalános sajátságaival foglalkozik és találó megjegyzésekkel

Sumboku rajza. (S. Bing.)

jellemzi azoknak fogyatékosságát és előnyét s úgyszólván lépten-nyomon új és új világításban mutatja be. A részletes jellemzést összefoglalva utóbb arra az eredményre jut, hogy a japáni termékeken látható díszítményeket nem azok gondolják ki, kik a tárgyakat készítik, hanem a díszítmények más művész alkotásai, de a munkások érdeme, hogy azokat helyesen tudják alkalmazni és megfelelően kimunkálni. Ez egyenlő rangú érdem a föltalálással. Hogy a munkás, legyen az akár szövő, akár himző, akár fémöntő és czizelláló, akár pedig olyan, a ki lakkos tárgyakat készít, jól megoldja a föladatot, ahhoz megkivántatik, hogy mindenekelőtt festő legyen. Mért? Azért, mert a japáni művészet dekorativ természete mellett egyszersmind festői természetű. A japáni nép művészetének sarkpontja a képírás.

Így fogja föl szerző föladatát és azért köny-

vének felét a japáni képírás és vele rokon művészetek, t. i. a sokszorosítás és a könyvnyomás, beható ismertetése foglalja el. A japáni sokszorosító művészetet és a könyvnyomtatást, annak történeti fejlődését és viszonyait ily behatóan még senki sem ismertette. Itt egészen új világ tárúl fel szemeink előtt, a japáni művészetet oly szempontból látjuk megvilágítva, hogy az úgy tünik fel, mintha eddig nem ismertük volna. A hatást, melyet a könyv e része az olvasóra tesz, még inkább fokozzák és a mondottak igazságát élénken világítják meg a jól összeválogatott képek. Az élénk előadású szöveg és a jó képek meggyőző ereje ellenállhatatlan.

A mint Rein könyvét jól kiegészíti J. Brinkmann könyve, úgy ez utóbbinak, bár képeit dicsérjük, még szüksége van képek dolgában pótlásra és ezt megtaláljuk S. Bing *Le Japon artistique* című füzetes kiadványában, mely ujabb időben *Japanischer Formenschatz* czím alatt német nyelven is megjelenik. A kiadvány 1888-ik év május 1-sejével indúlt meg és azóta havonkint egy-egy, összesen tehát 1889-ik év novemberig 19 füzet jelent meg, mely három kötetet képez. A kiadványnak van szövege is, egyes különálló fejezetek a japáni művészet egy-egy ágáról, pl. a kardról, a keramikáról, az ötvösségről stb., vagy pedig egy-egy művészről, vagy egy művésznek pl. Hokusainak Mangua című vázlatgyűjteményéről, a mely fejezeteket a japáni művészet oly ismerői, mint: S. Bing, L. Gonse, J. Brinckmann, V. Champier, Goncourt, Théodore Duret, L. Falize, Ary Renan, Philippe Burty, Ernest Hart, Villiam Anderson írtak. Mindazáltal a fő súly a képekben fekszik és a kiadvány föladata a japáni művészetet legjobb alkotásaiban mutatni be. Vannak a füzetekben a szöveg közé nyomtatott képek és azonkívül minden füzet mellett a szövegen kívül tiz-tiz szines kép. Hogy e képek előállítása a legfokozottabb igényeknek is megfelel, azt szinte fölösleges mondani, mihelyt tudjuk, hogy franczia művészeti vállalatról van szó.

E képek közül egyiket másikat, például a Hokusai kacsáit, vagy egy 17-ik századbeli szöveten a pávák nagyszerüen rajzolt alakjait látva, talán Falke is gondolkodóba esnék ama nagy mondása fölött, hogy a japáni művészetben nincs gondolat. *Balai Gábor.*

M. MEURER, *Das Studium der Naturformen an kunstgewerblichen Schulen.* Vorschläge zur Einführung eines vergleichenden Unterrichts. Berlin, Ernst Wasmuth. 1889. Ára 1 márka.

E folyóirat 1887-ik évi folyamában volt szerencsém G. Hirth *Ideen über den Zeichnenunterricht und künstlerische Berufsbildung* című és a meggyőződés egész hevével írt értekezését ismertetni. A mit Hirth elmondott, az nézetem szerint oly meggyőző volt, hogy e kérdésre, legalább könyvismertetés alakjában, nem volt szándékom visszatérni. Minthogy azonban e folyóirat legutóbbi számában igen beható és részletes ismertetés tárgyát képezi J. Häusselmann *Studien und Ideen über Ursprung, Wesen und Styl des Ornamentes* című nem egészen új, s most második kiadásban megjelent művecskéje, mely a Hirth könyvében védett fölfogással merőben ellentételes álláspontot foglal el, engedelmet kérek egy az 1889-ik év folyamán megjelent kis füzetke ismertetésére, melynek szerzője szintén megérdemli, hogy szavát meghallgassuk. Miként Hirth és Häusselmann könyveinek, úgy ennek is meg van az a megbecsülhetetlen nagy előnye, hogy szerző kerülve a bőbeszédűséget, a mit tud és elmondani akar, azt rövid szavakba foglalja össze, a minek aztán meg van az a jó oldala, hogy olcsón szerezhető meg. Alig 4 márkáért kapható három könyv, mely tartalmas és élvezetes olvasmányt nyújt mindazoknak, kik átalán a művészet, különösen pedig annak alapföltétele a rajzolás és a rajztanítás iránt érdeklődnek.

Szerző a könyv bevezetésében utal arra a köztudomású tényre, hogy a művészi ipar a legrégibb idők művészetétől kezdve egész a rokoko művészetéig mindent kimerített, a miből önkényt következik, hogy már tovább nem táplálkozhatik egyedül a multból, hanem ha életképes akar lenni, oly forrásokból kell

merítenie, melyek erőit megújítják. Minden oldalról hangoztatják a megifjodás szükségességét és megjelölik a forrást is. Ez maga a természet, mely az elvénhedt művészetet a multban is akárhányszor ifjúvá tette. Tehát vissza kell térni a természethez. Tekintve ez igazságot, szinte érthetetlen tünemény, hogy a művészi ipari oktatás ez irányban egészen el van hanyagolva. Annál csudálatosabb ez, minthogy a mai kort a természet tanulmányozása és a természet megismerésére való törekvés jellemzi. «Ha az építészet — mondja szerző, — mely a zene után a legfüggetlenebb és legönállóbb művészet, a saját törvényeit a természet átalános törvényeivel összhangban, azoknak megfelelően fejlesztette ki és a formákat, melyekkel alkotmányát, az épületet díszíti, legnagyobb részben a természettől kölcsönözte, vajjon a művészi ipar, a kis művészet, melyben a díszítmény oly nagy szerepet játszik, miként boldogulhatna a természet tanulmányozása nélkül, hisz egyedül ebből meríthet képességet a díszítésre.»

A folytonos válogatás a különféle művészetekben, az a szakadatlan próbálgatás minden idők és népek művészi kifejezésének formáival, a mai divat egészségtelen mohósága — mind e hibák, melyek állandó panasz tárgyát képezik — jó részben a fönt jelzett mulasztás következményei. A mi nem igazi művészi alkotás, hanem csak is eltanult formák összerakosgatása, az nem lehet tartós hatású, az igazán nem elégít ki ; az ilyen másolás mielőtt kielégítene undort idéz elő, mert nincs meg benne az igazi tartalom. A másolásból álló tevékenység önámítása, mely a mai kort jellemzi, nem állja ki a rosz lelkiismeret szemrehányásait.

Azonban szerző mikor határozottan megjelöli és kifejti az elvi álláspontot, ugyanakkor nem feledkezik meg a nehézségekről sem, melyekkel a mai művészi iparnak küzdeni kell. Utal a lázasan sietö korra, annak gyorsan és folyton változó követelményeire, melyek épen gyors és lázas tevékenységet követelnek a művészi ipartól is. «Egy új mustrájú kelmét kell a piaczra hozni, vagy egy új edényformát gyárilag előállítani, mielőtt a kereslet és a vásárlási kedv alább hagyott volna, vagy mielőtt a verseny elhódította volna az új mustrát. Ilyenkor az alkotó művésznek nincsen ideje, hogy a természethez forduljon, annak formáit tanulmányozza és megtermékenyítse képzelő erejét, hanem a rövidebb utat fogja keresni, a könnyebb eszközökhöz fog nyúlni és a már meglevő formák előképe szerint fogja megalkotni azt, a mire szüksége van.

Szerző ezután elég súlyos, s — mi tagadás — nem egészen alaptalan vádat emel az iparművészeti múzeumok és könyvtárak ellen, melyek a többé kevésbbé szellemtelen összerakosgatásból álló és művészi alkotásnak gúnyolt tevékenységet nagyban elősegítik. Valóban az iparművészeti múzeumoknál alig van ifjabb közműveltségi intézmény, s már is csökönyös szellem honosodott meg bennök. Ez a sajátos tünemény csak is úgy fejthető meg, hogy a művészet régi alkotásaiba bemélyedve az illetők a czélt az eszközökkel összezavarják és ez utóbbiakat az előbbi fölé helyezik.

E tanulságos megjegyzések után szerző behatóan ismerteti az iparművészeti iskolákban a rajzoktatásnál eddig dívott módszereket és arra a következtetésre jut, hogy az iparművészeti iskolák föladatukat jól nem oldhatják meg, míg a művelődésnek a természet tanulmányozásában kinálkozó eszközeit nem használják föl nagyobb mértékben. A mindenféle póttáplálék nem felel meg — körülbelül így fejezi ki magát szerző — azért a művészetnek a természet emlőihez kell fordulni és az iskola hivatása, hogy a művészi iparosnak jó példát adjon, annak érzékét a természet iránt fölébreszsze, kifejleszsze, hogy aztán a felnőtt nemzedék képes legyen közremunkálni a művészet, a formák fölfrissítésében.

De tévedne, a ki azt hinné, hogy szerző végczélúl a természet formáinak tanulmányozását és utánzását tűzte ki. Nézete szerint a munkának ez csak a kezdete és könnyebbik része. A jelzett tanulmányoknak csak akkor lesz valódi haszna és becse, ha a művészi ipa-

ros a tanulmányozott formákat képes lesz értékesíteni. Ez a munkának a lényege és nehezebbik része. Hogy a művészi iparos ezt a föladatot képes legyen megoldani, ahhoz fejlettebb értelmiség és a tevékenységben nagy önállóság kivántatik. A munka e nehezebbik része szinte aggodalmat kelt szerzőben, t. i. attól fél, hogy az értelmi fejletlenség mellett a természet tanulmányozása veszélyessé lehet, a mennyiben a természet oktalan és meggondolatlan utánozására vezethet, úgy mint nehány év előtt Németországban az ó német művészetet, majd ismét a japánit, s legutóbb a barokk és rokoko művészetet utánozták — szellemtelenül és nem művészileg. Ezzel kapcsolatban óva int attól a téves gondolattól, hogy a jövő meg lesz mentve, mihelyt az iskolákban súlyt fektetnek a természet formáinak tanulmányozására és részletesen kifejti, hogy észszerűen mi lehet a czélja és eredménye e tanulmányozásnak.

Nézete szerint a megjelölt irányban is csak igen kevesen lesznek képesek önállóan alkotni, azért ez nem is lehet az iskolai oktatásnak közvetlen czélja. A természet tanulmányozása az iskolában inkább pédagogiai jelentőségű, a szellemi gimnasztika becsével bir, a mennyiben a formák és azok fejlődése iránti érzéket fejleszti. Azért azon kell lenni, hogy az iparművészeti iskolák növendéke a természetet gondolkodva szemlélje, szeretettel mélyedjen el formáinak beláthatatlan változatosságába és tanulja azoknak szépségét és törvényszerűségét megismerni. Ha ezt elértük, akkor a további oktatásban leghelyesebb lesz az a módszer, mely a művészet és természet formáinak összehasonlításán alapszik. A tanítás jelzett két momentumát kiegészíteni, illetőleg annak eszközül szolgálni lenne hívatva a gyüjtemény, mely egy részt a természet élő és utánzott formáit, más részt meg a művészetnek a természeti formákból származó és mintaszerű formáit foglalná magában és lehetővé tenné a folytonos összehasonlítást. Ugyan e czélra szolgálnának az összehasonlító táblák is.

Végül szerző a saját fölfogásának megfelelő módszert és tantervet fejtegeti igen érdekesen és tanulságosan.

Batai Gábor.

FOLYÓIRATOK.

L'Art, revue bi-mensuelle illustrée. 1889. deczember 1. Nr. 613. Szöveg: Émile Michel, *Le Japon à l'Exposition universelle.* Nyolcz képpel. A. Hustin, *Les Peintres du Centennaire.* 1789—1889. (Suite) XVI. Hét képpel. Émile Molinier, *L'orfevrerie à l'Exposition Universelle.* Tiz képpel. Képek a szövegen kívül: *Daims dans un parc.* Eau-forte de Karl Bodmer. *Maître-autel de Saint-Ouen à Rouen* par Poussielgue-Rusand d'après les dessins de Sauvageot. — 1889. deczember 15. Nr. 614. Szöveg: A. Hustin. *Les Peintres du Centennaire.* 1789—1889. (Suite) XVII. Hat képpel. F. Méchin, *La Perse à l'Exposition universelle.* Nyolcz képpel. C. Gabillot, *L'Art des Achémenides.* Les frises émaillées et les chapiteau Susiens du Louvre. Két képpel. Émile Molinier. *La Céramique à l'Exposition universelle de 1889.* Kilencz képpel. Nôtre bibliothèque. Képek a szövegen kívül: *Touche-à-tout.* Eau-forte d'après le tableau de Louis Dechamps. *Élude d'après nature.* Dessin de Théoph. Chauvel.

Gazette des Beaux-Arts, courrier européen de l'Art et de la Curiosité. 1889. deczember. Szöveg: Ed. Garnier, *Exposition Universelle de 1889. Les industries d'art,* II. La Céramique. La Faïence. Le Grès. Le Verre. La Mosaïque. Kilencz képpel. L. de Fourcaud, *François Rude.* (Cinquième art.) W.

Bode, *La Renaissance au Musée de Berlin.* (Neuvième art.) *Les Écoles du XVI-e siècle.* Egy képpel. Louis Courajod, *La part de la France du Nord dans l'oeuvre de la Renaissance.* Egy képpel. Henri Hymans, *Les Géants d'Anvers et le Char de Rubens à Paris.* Bibliographie. Képek a szövegen kívül: *Vase d'Orphée en cristal gravé* par E. Gallé. *La petite Émilie,* eau-forte d'après un tableau de K. Uhde. *L'Anniversaire de Berlioz,* pastel de M. Fantin-Latour. *Biche forcée sur la neige,* par Courbet; eau-forte de H. Guérard. *Le Soir dans un hameau du Finistère* esquisse par Jules Breton.

Revue des Arts décoratifs. 10-ik évf. 6-ik szám. 1889. deczember. Szöveg: Jules Henrivaux, *La Verrerie à l'Exposition universelle de 1889.* Tizenkét képpel. Henri Bouchot. *La Decoration du livre à l'Exposition universelle.* Két képpel. Les Travaux de comissions de la Société de l'Union centrale des arts Décoratifs. Képek a szövegen kívül: *Vase en argent* par F. Levillain, exécuté par Christofle. *Portement de croix* groupe en bois peint et doré. Travail français du XVI-é siècle, provenant d'un couvent de Lille. *Chaise* en noyer tournant sur un pivot. Travail français.

Zeitschrift des bayerischen Kunst-Gewerbe-Vereins in München. 1889. 11. és 12-ik füzet. Szöveg: Hugo Groothoff, *Die Hamburgische Gewerbe- und Industrie-Ausstellungen.* (Schluss.) Tizenhat képpel. L. Gmelin, *Deutsche Goldschmiede-Arbeiten im Dome zu Rieti.* Három képpel. Ferd. Moser, *Die kunstgewerblichen Schulen auf der Pariser Ausstellung.* G. *Das Studium der Naturformen an kunstgewerblichen Schulen.* Képek a szövegen kívül: *Beichtstuhl* von Martin Hörmann. *Antependium.* Italienische Arbeit 16. Jahrhundert. *Standuhr* von Max Kiendl. *Stoffmuster* nach Bildern in der alten Pinakothek in München. *Vergoldete Silberpokale,* deutsche Arbeiten zu Rieti. *Wandfeld mit Consoltisch und Spiegel* von O. Fritzsche. *Bucheinband in Ledermosaik,* französische Arbeit 16. Jahrh.

Zeitschrift für bildende Kunst. Uj folyam I. 3-ik szám. 1889. deczember. Szöveg: C. Th. Pohlig, *Hauskapellen und Geschlechterhäuser in Regensburg.* 29 képpel. *Die städtische Gemäldegalerie zu Wolverhampton.* Két képpel. Ad. Michaelis, *Alexandrinische Dekorationskunst.* A. S. *Neue Kunstblätter.* Bücherschau. Ad. Rosenberg, *Bildniss eines jungen Mannes von N. Maes.* Egy rézmetszetű képpel a szövegen kívül. Kleine Mittheilungen.

Kunstgewerbeblatt. Új folyam I. 3-ik szám. 1889. deczember. Szöveg: Alois Riegl, *Die Wirkerei und der textile Hausfleiss.* Rud. Böck, *Ein Meisterwerk der Schmiedeisenkunst,* Egy képpel. (Grabkreuz in Soos.) F. B. *Glasgemälde in der Marienkirche zu Luxemburg.* Egy képpel. Bücherschau. Kleine Mittheilungen. Kép a szövegen kívül: *Silberkanne* von L. Posen Wwe

A MAGYAR IPARMŰVÉSZETI TÁRSULAT ÜGYEI.

A m. iparművészeti társulat választmánya 1889-ik évi deczember 21-ikén Lipthay Béla báró elnöklete alatt ülést tartott.

Jelen voltak: Czobor Béla, Fittler Kamill, Forster Gyula, Hampel József, Keleti Gusztáv, Radisics Jenő és Szalay Imre a választmány tagjai.

Jegyző Pasteiner Gyula ideiglenes titkár.

Elnök a megjelent tagok szivélyes üdvözlésével azt ülést megnyitván az ülés jegyzőkönyvének hitelesítésére Hampel József és Keleti Gusztáv tagokat kérte föl.

Titkár a társulat tagjainak létszámáról és vagyoni állapotáról a következő jelentést olvasta föl:

A legutóbbi választmányi ülés óta az alapító tagok száma 16-al szaporodott; a rendes tagok sorába 18 új tag lépett be, számuk azonban 7-el kevesbedett, vagyis a rendes tagok szaporodása 11; a segélyző tagok száma 1-el kevesbedett.

Alapítókúl beléptek: Somorja város, báró Aczél Béla, Blaskovich Ernő, gr. Andrássy Géza, hg. Thurn-Taxis Egon, gr. Károlyi István, gr. Károlyi Sándor, gr. Károlyi Tibor, gr. Károlyi Alajos, gr. Szapáry Géza, gróf Zichy Nep. János, gróf Hadik-Barkóczy Endre, gr. Schönborn Ervin, gr. Batthyány Lajos és Nyitramegye közönsége 100—100 frttal s gr. Károlyi Gyula 200 frttal.

Rendes tagokúl beléptek: Bohus László orsz. képv., Györgyi Géza építész, Havlicsek Vincze lelkész, Könyöki József tanár, Spitzer Mór bérlő, Pozsonyi Toldi-kör, Kossuch János czég, gr. Andrássy Tivadar, Szilágyi Dezső miniszter, ifj. Cséry Lajos, dr. Kálmán Arthúr, ifj. gr. Batthyány Géza, Gyöngyösi takarékpénztár, Gyöngyösi kath. legény-egylet, Petrik Lajos tanár, Moskovitz Miksa ékszerész (Párisból), Goldberger Sámuel gyáros, Joós Imre rajztanitó, összesen 18; meghalt: Bethlenné grófnő Maurer Bertha, Farkas Imre kanonok, Jeney Lajos min. oszt. tan., Koch Henrik építész, Visontai Kovách László, Trifunácz Pál min. tan. alapító tagok közé pedig gr. Batthyány Lajos lépett, összesen 7.

A segélyzők közül elhalt Künnle József.

Van tehát: 184 alapító tag, 349 rendes tag, 33 segélyező tag, összesen 566 tag.

Az alapítók között két haláleset fordúlt elő: Rómer Flóris apát-kanonok és Weber Antal építész.

A társulat alaptőkéje: 38250 frt.

Az évben befolyt összesen 5080 frt 61 kr. Kiadatott 3119 frt 11 kr. Követelés 5929 frt.

A választmány e jelentést jóváhagyólag tudomásúl vette.

Elnök jelenté, hogy a társulat ez évben, karácsony alkalmából nagyobb terjedelmű tárlatot akart rendezni olyan iparművészeti tárgyakból, melyek karácsonyi ajándékúl is alkalmasak, s hogy e terv megvalósítása czéljából megkisérlette szövetkezni a kereskedelmi muzeummal, továbbá a tárlattal kapcsolatban iparművészeti tárgyakból nagyobb sorsolást is akart rendezni. Minthogy azonban a kereskedelmi miniszter megtagadta hozzájárulását attól, hogy a kereskedelmi muzeum az iparművészeti társulattal szövetkezzék, hiányzott a terv megvalósításának alapföltétele. Minthogy továbbá az idő nagyon előrehaladt, a társulatra nézve lehetetlenné vált, hogy a szokásos szerényebb keretű tárlatot megtartsa, de másrészt nem akarván károsítani azokat, kik netalán e tárlatra már készültek: a végrehajtó bizottság abban állapodott meg, hogy az orsz. m. iparművészeti múzeum által készségesen fölajánlott szobában elárusító helyiséget rendez be, a miről az érdekelt felek hirlapilag értesíttettek és az elárusító helyiség deczember hó második hetében tényleg meg is nyílt.

A választmány a végrehajtó bizottság ez intézkedését helyeslőleg tudomásúl vette.

Elnök jelenté, hogy a társulat által művészi ipari fém tárgyak tervezése czéljából alkalmazott tervező művész május elejétől, vagyis alkalmaztatásának kezdetétől fogva a fémiparosoktól igen csekély, magánosoktól pedig épen semmi megbizást sem nyert, úgy hogy a társulat ez intézkedése, melylyel a fémipar művészi fejlődésén akart lendíteni, a gyakorlatban czéltalannak bizonyult. A végrehajtó-bizottság tehát javasolja a választmánynak, hogy a jövő évtől kezdve tervező művészt ne alkalmazzon, hanem terjeszsze ki figyelmét a művészi ipar összes ágaira és a művészi ipar bármely ágába tartozó tárgyak tervének elkészítését közvetítse.

A választmány a javaslatot elfogadta és elnök indítványára elhatározta, hogy a tervező művész Györgyi Géza erről értesítendő és egyszersmind jegyzőkönyvileg köszönetet szavaz neki a lelkiismeretességért, melylyel megbizatásának megfelelt.

Titkár jelenté, hogy a lakberendezések tárlatának előkészítésére a választmány által kiküldött bizottság a tárlatnak megfelelő helyiséget kapni nem bírt, azért november hó 10-én tartott ülésén elhatározta, hogy a tárlatot egyelőre elhalasztja, a miről Károly Lajos főherczeg ő fensége, a tárlat fővédnöke is értesíttetett.

A választmány a jelentést tudomásúl vette és titkárt fölhatalmazta, hogy a tárlat előkészítésénél eddig fölmerült költségeket a társulat pénztárából födözze.

Elnök előterjesztésére a választmány hozzájárult a végrehajtó-bizottság ama javaslatához, hogy a társulati tagok között évenkint tartatni szokott sorsolásra a tárgyak részint a társulat által berendezett elárusító helyiségben levő tárgyak közül választassanak, részint pedig a kiválóbb művészi iparosoknál szerzendők be. A választmány egyúttal megjelölte, hogy az elárusító helyiségben levő tárgyak közül melyek vásárlandók meg, továbbá pedig elhatározta, hogy az 1889-ik évi költség-előirányzatban fölvett 500 frtnyi összeget 114 frttal fölemelve 614 forint árú tárgyak vásárlandók az idei sorsolásra. A művészi iparosoknál eszközlendő vásárlásokkal a választmány Radisics Jenő tagot bizta meg.

Az 1889-ik évi előirányzat 9-ik számú 200 frtos tétele, mely dijúl szolgál a karácsonyi tárlaton iparművészeti tárgy jutalmazására, hosszabb vitára adott okot. Végül tekintettel arra, hogy a napilapokban az iparosok fölhivattak netalán e czélból készített tárgyaik bemutatására, a választmány hozzájárult a végrehajtó-bizottság javaslatához, mely szerint a díj ezúttal kiadandó és a díj odaitélésére biráló bizottságot küldött ki, melynek tagjaivá Fittler Kamill, Keleti Gusztáv, Radisics Jenő tagokat választá meg.

A választmány helyeslőleg tudomásúl vette

titkárnak a hazai jeles férfiak mellszobrainak ügyére vonatkozó jelentését, mely szerint Liszt Ferencznek a képzőművészeti társulattal szövetkezve Bezerédi Gyula szobrásznál megrendelt mellszobrát a kiküldött biráló bizottság igen jól sikerült műnek itélte, s mint ilyent egyhangúlag elfogadta, ellenben Arany Jánosnak Szécsi Antal által készített mellszobrát egyes igazítások eszközlése végett visszaadta. A művész az igazításokat végrehajtva ismét benyujtotta a mellszobrot, de a biráló-bizottság, miután két szobrász tagja Strobl Alajos és Zala György nem jelent meg, tartózkodott a mellszobor fölött itéletet mondani, s abban állapodott meg, hogy a bizottság újból összehivandó.

Ezzel kapcsolatban szóba került a mellszobrok öntésének kérdése is. Titkár jelenté, hogy Tourbain bronzöntőt fölhívta, nyújtana be ajánlatot, mily föltételek alatt volna hajlandó a mellszobrok öntésére vállalkozni, s Tourbain meg is igérte, hogy minél előbb be fogja nyújtani ajánlatát. Egyúttal a választmány megbízta titkárt, hogy szólítsa fel Strobl Alajos szobrászt Erzsébet királyné mellszobrának minél előbbi kijavítására, továbbá a mellszobrok talapzatának elkészítésére.

Kallós Ede szobrász, az iparművészeti iskola növendéke, ki állami ösztöndíjjal már egy évet Párisban töltött, további kiképeztetése czéljából ismét oda visszatérni óhajtván, a társulathoz fordult a kérelemmel, hogy czéljának elérésében anyagilag támogatná, egyúttal egy kandeláber gipsz mintáját is bemutatta képessége bizonyitékául. A választmány hozzájárulva a végrehajtó-bizottság javaslatához egyelőre 50 frt úti költséget szavazott meg neki, továbbá még 100 frtnyi segélyt helyezett kilátásba, mihelyt valamely kisebb tárgynak mintázatát megküldi a társulatnak.

Elnök javaslatára a választmány a társulat pénztárnokának 50 frt, az irnoknak beszámítva a végrehajtó-bizottság által már előbb adományozott 20 frtot, ujabban 10 frt és az iparművészeti muzeum két szolgájának 10—10 frt jutalmat utalványozott.

A választmány sajnálattal vévén tudomásúl a közgyűlés által választott számvizsgálók egyikének Jeney Lajosnak az őszszel bekövetkezett halálát, elhatározta, hogy e tiszt elvállalására Budahegyi Pauer Leo urat kéri föl.

Végűl hosszabb eszmecsere után jóváhagyás végett a közgyűlés elé terjesztendő 1890-ik évi költség-előirányzat tervezete elfogadtatván, elnök az ülést berekeszté.

Bronz kandelaber mintája. Tervezte és mintázta Kallós Ede.

KÜLÖNFÉLÉK.

Ő Felsége a király 1889 deczember 29-ikén kelt legfelsőbb elhatározásával Szalay Imre m. kir. vallás- és közoktatásügyi osztálytanácsosnak a miniszteri tanácsosi czímet és jelleget adományozta. Szalay Imre úr mint a művészeti ügyek előadója már évek óta áll a vallás- és közoktatásügyi miniszterium IX. ügyosztálya élén és e minőségben lankadást nem ismerő buzgalommal és lelkesedéssel karolt fel a művészet érdekét szolgáló minden ügyet. Többek közt nagy része volt, e folyóirat megalapításában és abban, hogy mind mai napig fönmaradhatott.

*

Az 1889-ik évi párisi világtárlatot többek között az is emlékezetessé fogja tenni, hogy jelentékenyen hozzájárult a franczia nyilvános gyűjtemények gazdagodásához részint vásárlások, részint ajándékozások által. Így ujabban a párisi Cluny-müzeum egy valóban fényes ajándékkal gazdagodott. Grandjean kisasszony egész gyűjteményét, melynek egy része a tárlat ideje alatt a Trocadero-palotában a történeti osztályban volt elhelyezve, a Cluny-muzeumnak ajándékozta. A gyűjteményt különösen renaissance tárgyak teszik becsessé, névszerint: bronzok, fegyverek, faragványok, limogesi zománczos művek, 18-ik századbeli igen jelentékeny festmények és egyéb művészeti tárgyak és kivált páratlan sèvresi porczellán tárgyak. Az utóbbiak között van egy rózsaszínű u. n. Pompadourváza, melyet noha csak 49 cm. magas, mégis 25 ezer frankra becsülnek. Az egész gyűjteményt négy millió frank értékűnek tartják.

Ez valóban fejedelmi ajándék, de nem áll egyedül, hanem csak egyike a számos nagy és kisebb ajándékoknak, melyek által sokkal nagyobb mértékben gazdagodnak a párisi nyilvános gyűjtemények, mint maguk a vásárlások által. Alig mulik el év ilyen nagyobbszerű ajándékozás nélkül. A Cluny-muzeum úgyszólván kizárólag ajándékokból keletkezett. A Louvreban pedig például a Lacaze, Davilliers, Lenois, Duchâtel-féle adományok igen jelentékeny osztályokat képeznek, míg a többi osztályokban is ajándékul adott igen becses egyes tárgyak vannak.

A föntiek megvilágítása czéljából még megemlítünk nehány ujabb adományt:

Vial E. a Trocadero-palotában rendezett történeti tárlatra szép pecsétgyűjteményt küldött, mely díszes arany és ezüst foglalatban levő, körülbelül 300 drb. 17. és 18-ik századbeli franczia pecsétből áll. E gyűjteményt a tulajdonostól ajándékul kapta a Musée des Thermes.

Rothschild Adolf báró egy igen szép,

a 17-ik századból való hímzést ajándékozott a Cluny-muzeumnak. Valószínűnek tartják, hogy e hímzés franczia munka.

Pillet-Will gróf a franczia nemzeti gyűjteményeknek ajándékozta Robert Fleury két festményét. Az egyik Galileit ábrázolja a Szentszék előtt, a másik pedig Columbust, a mint Ferdinand és Izabella fogadják. Mind a két festményt a Luxembourg-muzeumban fogják elhelyezni.

Özv. Dantan Páris városának egy szép gyűjteményt ajándékozott, mely Lajos-Fülöp idejében élt nevezetes emberek szobrocskáiból és mellszobraiból áll. Valamennyi Dantan szobrász műve és a Carnavalet-muzeumban fogják elhelyezni.

De Withe bárónő, a hasonnevű régész özvegye igen értékes görög edények gyűjteményét ajándékozta a Louvre-muzeumnak.

Fonbrune Henrik ajándékul fölajánlotta Jean Couturier de Flothe képmását, mely Perroneau műve, Pauline Duboys-Désangiers pedig Désangiersnek Riesener által festett képmását.

Özv. Pommery asszony Reimsban háromszázezer frankon megvásárolta Millet kalászokat szedő nőket *(Les Glaneuses)* ábrázoló festményét, mely Párisban a franczia festészet történeti tárlatán volt látható és tudósítá a kormányt, hogy végrendeletileg biztosíttatta e remek művet a Louvrenak.

Cottier igen gazdag gyűjteményét végrendeletileg szintén a Louvre-muzeumnak ajándékozta, kiköté azonban, hogy az átvétel csak özvegye halála után történhetik meg.

*

A Louvre-iskolában Párisban, melynek tanfolyamai a művelt nagy közönség számára vannak berendezve, e tél folyamában Bertrand tanár a nemzeti régiségekről (Antiquités nationales), Pottier a görög agyagművességről, Pierret az egyptologiából, Révillout szintén az egyptologiából és az egyiptomi jogból, Ledrain a semita epigraphiából, Lafenetre a képirás történetéről, Courajod a szobrászat történetéről és Molinier a művészi iparról fognak előadásokat tartani.

*

A bajor iparművészeti társulat Münchenben 1889. junius 15-ikén pályázatot hirdetett ki megszorítás nélkül a művészi ipar körébe tartozó bármely tárgy tervére. S hogy a pályázat annál szabadabb legyen, még a díjak száma, valamint a szétosztandó összeg nagysága sem határoztatott meg. A határidő nov. 16-ika volt és a beérkezett tervek száma valóban meglepő és nagyszerű tanusága, hogy Bajorországban mily átalános és elterjedt a tevékenység ez irányban. A pályázat művészi eredménye is igen kielégítő volt. A határidőig beküldetett 270 terv. Ezek közül a tizenegy tagból álló biráló bizottság 21 művet tartott kitüntetésre érdemesnek és kiosztott összesen 2080 márkát. A 21 díj közül egy volt 500 márkás, egy 200 márkás, négy 150 márkás díj, két 100 márkás, három 80 márkás és kilencz 60 márkás.

*

Az iparművészeti iskolákat a párisi tárlaton érdekesen ismerteti Ferd. Moser a *Zeitschrift des bayer. Kunstgewerbe-Vereins in München* című folyóirat 1889. évi 11. és 12-ik füzetében. A közlemény lényege ez:

Az ipariskolák, melyek a tárlaton képviselve voltak, a nagy kiterjedésű térségnek három, illetőleg négy helyén mutatták be munkáikat. Először is a szépművészetek palotájának egyik hosszú oldalán nagy számban voltak kiállítva a franczia iparművészeti iskolák munkái: tanulmányok, tervek, mintázatok stb. A szabadművészetek (Arts liberaux) palotájának alsó helyiségeiben a franczia iparrajziskolák, szakiskolák és tanműhelyek munkálatainak szintén érdekes csoportja volt egybeállítva. Ezek részben iparművészeti természetűek voltak. Ugyan ez épület roppant terjedelmű galeriáit az oktatásügyi miniszterium foglalta el, itt volt az összes rajzoktatás tanítványok munkálataiban bemutatva, kezdve a legelső elemektől a művészeti akadémia leg-

magasabb alkotásáig. Páris város pavillonjában nehány városi ipariskola állított ki.

A külföldi iskolák úgy minőségre, mint mennyiségre nézve gyengén vettek részt a tárlatban, a minthogy általán az egész tárlatot a külföld tartózkodása jellemezte. Mindazáltal Svajcz, Belgium és Hollandia iparoktatása érdekesen volt képviselve. Mindegyik ország a saját osztályában állított ki.

Ámbár a rendezés nem volt egészen kifogástalan, a mennyiben az összefoglaló áttekintést nagyon megnehezítette az, hogy a rokon tárgyak nem egy helyen voltak, mégis azonnal föltünt, hogy a franczia intézetek munkálatait majdnem kivétel nélkül egy közös vonás jellemezte. Közös vonásuk ez intézeteknek, hogy a természeti, kivált pedig a növényi formák tanulmányozását művelik és a tanulmányokkal kapcsolatosan megkísérlik a természet nyujtotta elemeket úgy alakítani, hogy művészi ipari tárgyak díszítményeiül alkalmazhatók legyenek. Az eredmény, melyet a franczia iskolákban a rajztanítás ez irányban elért, valóban meggyőző és örvendetes.

Továbbá föltünő volt, hogy a renaissance művészet az iskolák munkálatai közt épen úgy mint az iparcsarnokban igen gyéren volt látható. Nem tekintve nehány igen szép darabnak egészen modern alakítását, a tárgyak és tervek kiválóan a XIV. és XVI. Lajos korabeli, azután az empire művészet keretében mozogtak, hol ügyesen, hol pedig nem. A tanulók munkáit egyszerűen mutatták be, a mi igen jó hatást tett; kevés olyan darab volt, melyen meglátszott, hogy a kiállítás czéljára készült; most divatos u. n. rendszeres tanfolyamok sem voltak láthatók, épen úgy vonalrajzok sem.

Az iskolák kiállításának ama részében, mely a szép művészetek palotájában volt elhelyezve, legelőször is az École Nationale des Arts décoratifs à Paris gazdag és változatos kiállítása vonta magára a figyelmet. Az intézet növendékeinek munkálatai között legtöbb volt az építészeti jellegű, vagyis berendezések és faldíszítmények; a fémipar körébe tartozó rajzok majdnem teljesen hiányzottak. Az ékítményes és figuralis rajzok, valamint a mintázó tanfolyam munkái igen kiválóak voltak; de mindenek fölött kitünőek voltak a növények után készített tanulmányok és e formáknak alkalmazására tett kísérletek. A lakberendezés tanfolyamában Gennys tanár vezetése mellett tizenkét óra alatt készült könnyed vázlatok voltak ugyan itt kiállítva. A versenymunkák, melyeket négy-négy tanítvány zárt helyen hat nap alatt készített, legtalálóbb bizonyítékai voltak annak, hogy a haladottabb növendékek mily önállóan és mennyi ízléssel tudnak dolgozni, különösen a síkdíszítmények tüntek föl eredeti föltalálás és finom színezés által. Pompásak voltak a cours d'applications décoratifs növendékeinek munkálatain az alkalmazott növényi formák.

Második helyen említendő a lyoni École Nationale des Beaux-Arts. Szép eredménynyel dicsekedhetnek az építészeti és a szobrászati tanfolyamok, azonban tekintettel Lyon város iparára ez intézetben különös odaadással tanulmányozzák a természeti formákat és azoknak a szövőiparra való alkalmazását művelik. A szövőipar körébe tartozó tanulmányok először is valamely növényt tüntettek föl természetes nagyságban és egész egyszerűen előállítva, legfölebb nehány árnyalattal élénkítve. A növény, mint előkép mellé sorakoztak a növénynek a legkülönfélébb technikákhoz alkalmazott rajzai. A szerb tövis, a gesztenye, lóhere, karbunkulus és egyéb növények után készített ilyen tanulmányok voltak kiállítva. Mind meg annyi ismét bebizonyította, hogy a díszítményes formáknak mily nagy sokasága rejlik a vad florában. A tanulmányok alkalmazása pedig bebizonyította, hogy máshol az ilyen kísérleteket nem kísérik megvető mosolylyal, hanem úgy vélekednek, hogy a ki nem halad, az hátra marad.

Egészen hasonló irányban halad szintén Lyonban az Ecole municipale de dessin.

Kapcsolatosan említendő az 1662-ben alapított École de Manufacture Nationale des Gobelins. A természeti formák tanulmányozása ebben a mintaszerű intézetben öltött leg-

nagyobb mérveket. Egy nagy falat foglaltak el az e nemű legváltozatosabb tanulmányok, kezdve a legegyszerűbb rajzoktól, melyek egy galyat, egy vesszőt vagy egy indát tesznek tanulmány tárgyává, de a természetnek finom megfigyelése és az előállítás rendkívüli, sokszor a japánokra emlékeztető egyszerűsége bámulatra ragadta a szakembereket. A ki iparművészeti iskolán valaha tanított, az jól tudja, hogy a szerves természet részletesebb formái iránt mily kevés finom érzék van a növendékekben és hogy a még mindig nagyon is nagy mértékben használt gipsz mintákkal mennyire nehéz ez érzéket fejleszteni. Ez intézet jó úton halad, mely mint a gobelinszövéshez készített kitünő tervek, valamint maguk a gobelinek is bizonyítják, biztosan czélhoz vezet.

Az École Nationale de Limoges kiállítását is első sorban e városnak híres iparához való közeli viszony jellemezte.

Más vidéki városok intézetei is igen érdekes és tanulságos képet nyujtottak törekvéseikről, a nélkül azonban, hogy kiállításuk oly kíváló jelentőségű lett volna, mint az említett mintaszerű, a maguk nemében páratlan intézeteké. Különösen említésre méltók: Marseille, Calais, Roubais, Beauvais (École des Tapisserie Manufacture Nationale), St. Étienne, Poitiers, Tarare, Nizza, Aubusson, Dijon, Rennes, Amiens, Lille, Rouen stb. iparművészeti iskolái, melyek részint állami, részint községi igazgatás alatt állanak.

A párisi községi hasonló intézetek közül kiváltak: École de dessins pratique préparatoire és École d'application des Beaux-Arts à l'Industrie.

Végül a jelentés igen röviden és részletezés nélkül a külföldi, névszerint a svajczi, belgiumi, hollandiai iparművészeti iskolák kiállításait ismerteti.

*

A párisi iparművészeti társulat, — Union centrale des Arts décoratifs — az elmúlt évben 139,415 frankot költött saját muzeumának gyarapítására. E jelentékeny összegben a következő tételek szerepelnek: 57,239 frank fordíttatott régi iparművészeti tárgyak vásárlására, 60,000 frankért vétetett meg a Goupil-féle gyűjtemény, 18 frankba került egy régi faburkolat, 4176 frankért modern tárgyakat szereztek meg.

Magyar Tudományos Akadémia
Könyvtára 10171/1952

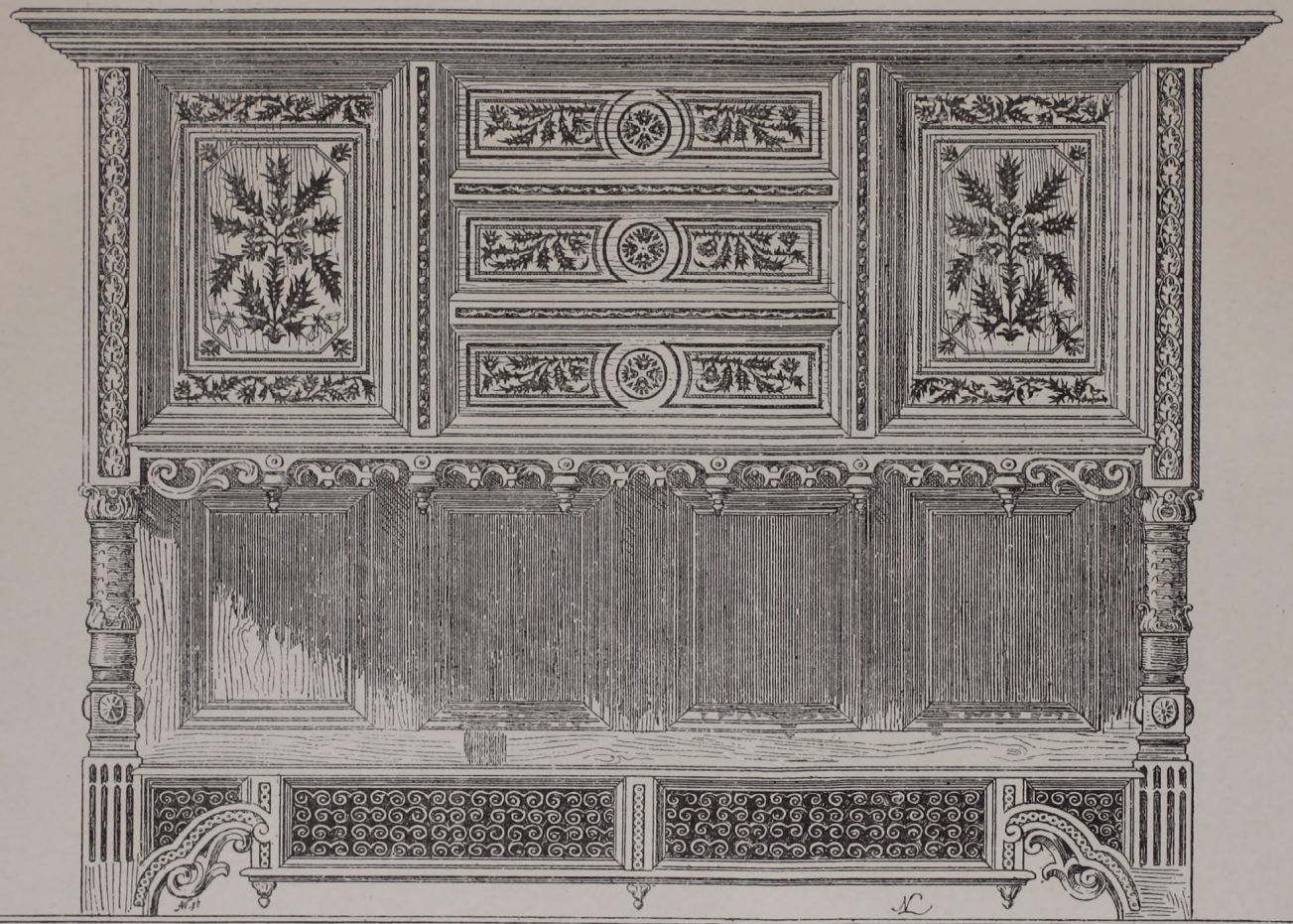

FIÓKOS SZEKRÉNY, PUHA FÁBÓL, SZINESRE FESTVE.

Tervezte Uhl Sándor. Majorosy Géza tulajdona.

A *MŰVÉSZI IPAR* HIRDETÉSEI.

Egy hatod hasáb díja egyszeri hirdetésre 2 frt, az egész évfolyamra 10 frt. Egy harmad hasáb 3 frt, illetőleg 15 frt.
Megrendeléseket elfogad a kiadó-hivatal (Andrássy-út 67. sz.).

Császári és királyi udvari szállító

FISCHER IGNÁCZ BUDAPESTEN,

porczellán- és majolika-gyáros.

Gyár: VII. kerület, külső dob-utcza 17. sz.
Főraktár: IV. kerület, bécsi utcza 3. sz.

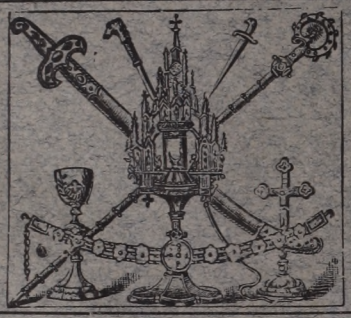

LINK FÜLÖP

ékszerész Budapesten

készít művészi kivitelű ékszereket, egyházi és egyéb disztárgyakat, mentekötőket és öveket díszöltözetekhez arányból, ezüstből, zománczczal és drágakövekkel díszítve akár régi minták, akár új tervek szerint, régi ezüst- és arany-tárgyakat eredeti állapotukhoz hűen helyreállít.

Műhely: IV. ker. magyar-utcza 29. sz.

WEINWURM ANTAL

fényképész

az Angerer-féle sokszorosító eljárásnak Magyarországon egyedül jogosított tulajdonosa,

készít mindennemű fényképet és horganyedzésű duczokat, rajzok, iratok, érmek, czímlapok hirdetések, árjegyzékek stb sokszorosítására ajánlkozik.

Budapest, IV., Károly-utcza 3. szám.

JACOBEY ÉS TÁRSAINAK

az iparművészeti társulat által ajánlott vállalata elfogad megbizásokat **a vallásos festészet minden ágában**; készít fresko- és oltárképeket, decorativ festményeket; épit, aranyoz, fest és márványoz oltárokat, szószékeket, keresztelő-kutakat; készít szobrokat polychrom-festéssel, vagy anélkül.

Káposztás-Megyer, Ujpest mellett.

HÁZAS TESTVÉREK.

Közhasználati és művészi díszbutorok készitői

BUDAPESTEN.

Műhely: VI, Vörösmarty-utcza 67. sz.

JAISER GYULA

BUDAPEST, VIII., GÓLYA-UTCZA 9.

Készit kézzel-metszett, pontozott és domború **bőrmunkákat** székekre, könyvbekötésekre, faldiszitményekre, mappákra és dobozokra stb. — Különösen ajánlja a börből metszett **czímereket**. Elvállal továbbá bárminemü faragászati munkákat épületekre, butorokra és egyéb iparművészeti tárgyakra.

Az Országos Magyar Iparművészeti Muzeum

GALVANOPLASTIKAI INTÉZETE

ajánlja a közönség figyelmébe

régibb, kivált magyar ötvöstárgyak másolatainak gyüjteményét.

A 154 darabból álló gyüjteményben megvan a **nagyszent-miklósi lelet teljesen**, azonkivül **kelyhek**, szobák diszitésére különösen alkalmas **serlegek, poharak, csészék**, stb.

Minden egyes tárgy másolata az eredetihez hü és készités tekintetében is művészi becscsel bir. — *Az intézet képes lajstromot kivánatra ingyen és bérmentve küld.*

Budapest, Andrássy-út 67. sz.

VANDRÁK LASZLÓ

bronzmüves és műöntő

készít megrendelésre finomabb ajtó- és ablak-kilincseket, butordiszítményeket, gyertyatartókat, légszesz- és kőolajcsillárokat, szobrokat, czimereket, egyházi szereket, villámháritókat stb., galvanoplastikai tárgyakat, galvanizál minden színben stb. s elfogad ilynemü tárgyakat és régiségeket javitásra.

Budapest, VIII. ker. Mária-utcza 16. szám alatt.

DWORZAK FERENCZ

VÉSNÖK

BUDAPEST, IX., PIPA-UTCZA 14.

AZ UDVARBAN BALRA.

KÉSZIT MINDENNEMÜ VÉSNÖKI MUNKÁT ARANYBÓL, EZÜSTBŐL ÉS BRONZBÓL.

Franklin-Társulat nyomdája.